

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО у БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

ДКОР

ГОДИНА II СВЕСКА 1

Овај је часопис препоручен свим школама одлуком Министарства просвете П.бр. 22184 од 10 августа 1932 год., а на основу мишљења Главног просветног савета С.бр. 473 од 21 маја 1932 год.

БЕОГРАД

1933

САДРЖАЈ

	стрaнa
1. А. Белић: Једно начелно питање	1
2. М. Будимир: „Насушни хлеб“ и „Свагдањи крух“	6
3. М. Цар: Антологија ружнога	9
4. О. Колман: Још нешто о речима на <i>-ište</i>	13
5. М. С. Лалевих: Где, камо, куд(а)	19
6. М. С. Московљевић: „Родна реч“	24
7. Језичке поуке	27
8. Наша пошта	31

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Драгутин Костић, Милош Ивковић, Глиша Елезовић, д-р Милош С. Московљевић, д-р Бранко Милетић, д-р Данило Вушовић, д-р Радомир Алексић, д-р Петар Борђић, Радосав Бошковић и Миодраг Лалевих.

Наш језик излази једанпут месечно, а десет бројева чине једну књигу. Годишња претплата дин. 30.— Поједини број дин. 4. — Претплата се шаље администрацији, Српски семинар, соба бр. 5, чековни рачун бр. 54818, а рукописи секретару Уређивачког одбора д-ру Радомиру Алексићу, Српски семинар, соба бр. 3, Универзитет у Београду.

НАШ ЈЕЗИК

ГОД. II

СВ. I

ЈЕДНО НАЧЕЛНО ПИТАЊЕ

Наш књижевни језик постао је од народног после дуге борбе и многих расправљања. То је било у току XIX века. Тај народни књижевни језик морао је постати одмах језиком друштва са великим културним потребама. Међутим наш народ није био на оном ступњу духовне и материјалне културе за који је требало његов језик да послужи почетком прошлог века. Зато се морало осетити да многе речи и изрази недостају који су готово свакодневно били потребни претставницима те културе. И њима није ништа друго остајало до или они сами да граде те речи, да их узимају из народног речника и да им дају нов смисао када је то могло бити, или да позајмљују из других језика или да са њих преводе. Када се узме још да то друштво одмах у почетку није за то било сасвим спремно, разумеће се захтев Караџићев да ни у ком случају не узме на себе посао око стварања терминологије каква угледна установа (као на пр. педесетих година прошлога века већ створено Друштво српске словености, које се претворило доцније у Учено друштво), већ да потребне речи, којих народ нема, граде појединци, а остали претставници народа или просвећеног друштва да их или примају или одбацују. Јер када би каква установа са државним ауторитетом градила такве речи, она би их октроисала, па би се могло десити да она, силом државне власти, наметне више рђавога него доброга. Тако је остало, као што је једино и било разумно и умесно, да поједини књижевници, научници и стручњаци граде нове термине, а остали да их оцењују и према њиховој вредности усвајају или не усвајају.

Међу особинама које наш народни језик није имао, а које су се чиниле преко потребним и нашим књижевницима и стручњацима, био је и променљиви радни глаголски придев, нарочито, садашњег времена, а у мањој мери и прошлог. Зашто, говорили су они, да не можемо и ми рећи „видели смо

лађу по мору пловећу“ или, како вели један писац којег наводи проф. Маретић (исп. ниже), „држећи у рукама гореће свијеће“ или нешто слично, када у нашем језику постоји глаголски прилог „пловећи“ или „горећи“, а у нашем језику обично према прилогу има и придева. И неки су их почели употребљавати, и поред тога што су се граматичари широј употреби таквих глаголских придева противили. Али се ипак употреба променљивих партиципа садашњег и прошлог времена никако није могла одомаћити. Може се још увек наићи код понеког писца на који пример те врсте, али шира употреба њихова није се могла развити. Ја мислим да је то дошло не због опозиције граматичара, него због нечег другог. Па да ли су и граматичари били увек противни њиховој употреби?

Да наведем шта један од најистакнутијих савремених наших граматичара о томе вели. Проф. др. Том. Маретић у II-ом издању своје велике Граматике (*Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnoga jezika. II popr. izd. u Zagrebu 1931, стр. 196*) каже: „...„мислим, да могу рећи, да се у књижевном језику *може* употребљавати партицип презента, али само у пријекој нужди, тј. гдје описивање или замјењивање другим ријечима или смета или не даје смисао, који треба, на пр. *владајућа* краљица, у *дршћухој* руци, *шекући* послови, *йлачућим* гласом и др.“

Као што се види, и Маретић с муком одобрава ту употребу и свакако преко срца. Он би је желео некако ограничити. Али како? — „преком нуждом“, тј. када се дотични партицип не би с успехом могао ничим другим заменити. Ја се слажем с Маретићем у томе да се у свима примерима које је навео може употребити партицип, тј. променљиви глаголски придев, али се не слажем са њим у томе да то бива зато што се ти партиципи не могу у поменути случајевима ничим другим с успехом заменити. Напротив, сви горњи примери имају добре замене, па ипак мислим да су ту и партиципи на своме месту. Место *владајућа краљица* може се рећи *краљица владарка*, место *у дршћухој руци* у *дрхѣвој* или *уздрхѣлој* руци, место *шекући* послови — са нешто друкчијим значењем *обични*, *редовни* послови, место *йлачућим* гласом — *йлачућивим*, *йлачућим* гласом и сл. Можда речи које сам навео и нису апсолутни синоними — таквих у језику уопште нема много —, али све

оне врло добро оцртавају природу оних партиципа које је Маретић употребио. Ако они и јесу по пореклу партиципи презента, дакле, глаголски придеви садашњег времена, они су по значењу у горњој употреби обични придеви или их бар ми осећамо тако. Зато се на пр. у руском језику место „государствующий князь или правящий князь (дакле, *владајући кнез, кнез владар*) може рећи „владѣтельный князь“ — придевом и сл.

Према томе, иако се слажем са тим да се у неким случајевима партиципи могу употребити, ја мислим да нам Маретићево објашњење не даје довољно јасно оцртаних погодаба, када се употреба променљивих глаголских радних придева може допустити. Кратка анализа неколико примера народног језика то ће нам показати.

Маретић у својој књизи наводи ове случајеве из народног језика: *држећ, могућ, шеглећи, врућ, носећа жена, шекућа вода*. Из Вукова језика он наводи још: *лешећи корпус, будући, идући*, од којих *будући* наводи и код Даничића. Маретић се ту позива и на једно место у граматичи Вуковој од 1818 год. које у целини гласи (Српски рјечник XX стр., прва напомена испод текста): „Истина да народ овакове ријечи [он говори поводом прилога *сѣјајући*] у говору свагда узима као *gerundia*, н. п. оде *играјући*, пјева *којајући*, копа *пјевајући*, једе *сѣојећи*, итд.; али би се у писању могле узети и за права причастија (као прилагателна имена), н. п. *играјућѣ, играјућѣ, играјућѣ*; зашто је и народ ћекоје узео и обратио у прилагателна имена, н. п. *шекућа вода, сѣјаћа кошуља, сѣваће аљине, лешѣћа игла* итд.“

Иако Вук говори да би се прилози садашњег времена могли мењати, он их у своме језику не мења. Сем оних примера које сам навео, а који су у духу народног језика, Маретић наводи само још један пример: „да ново љето и остале приближујуће се Христове празнике у здрављу дочекате“, и то из Вукове преписке VI (1835) 242. Ово је употребљено у писму Јосифу Рајачићу, епископу, а доцније и патријарху, у којем има и других речи из црквеног језика (благодарим, високопочитајемо, благонаклоност, високопочитаније), па је у њему и природна позајмица овог партиципа из црквеног језика. Дакле, и Вуку се десило оно што и неким књижевни-

цима нашим, који, и поред уверавања да се ови прилози могу мењати, не употребљавају их ипак у ширем обиму. Основано је зато запитати: у чему је та несвесна опозиција поменутих облицима, и поред уверавања да се они могу мењати.

Одговор ће нам дати примери које смо навели.

Држѐћ не значи „који сада држи“, како би требало, да је тај облик партицип, већ значи „прилично снажан, доста очуван“. Вук га преводи са „gesund, stark (gut erhalten)“, Ристић и Кангрга „rüstig, gut erhalten, stark, gesund“. Према томе он је увек прави придев.

Могућ и *мдгућ* је придев и не значи „онај ко може“, како би требало да значи да је партицип, већ — „möglich“, фр. possible; Ристић и Кангрга му сасвим тачно стављају значења möglich, tunlich и тек на треће место стављају значење, које се једино у Вука јавља за *могућ* vermögend, wohlhabend. Али ма које значење узели, оно је увек придевско, јер значи *особину која је стална*, а не глаголску радњу која се неком лицу у садашњем времену приписује. Зато тај некадашњи партицип, а данас прави придев, има и прави придевски облик *могућан*, *-ћна*, *ћно*.

Теглѐћи на пр. во, то је во за вучу, а не во који сада вуче; дакле, Zug-Ochs, vectarius, како Вук преводи; стока „која је за вучу“ за разлику од оне која није за то. Дакле, опет право придевско значење.

Врућ не значи „онај ко сада ври“, већ „јакто топал“. Дакле, чисто придевско значење.

Носѐћа жена није она која сада нешто носи, већ „која носи у себи“, која је „трудна“. Нем. die schwangere, лат. grávida. Дакле, опет право придевско значење.

Текуча вода, истина може се превести, као што је код Вука, fließendes Wasser, али, у ствари, то је *aqua víva*, жива, покретна вода за разлику од мртве, стајаће воде. Опет се износи стална особина, а не радња која траје само у садашњости.

Тако исто *лѐшѐћи* корпус — то је корпус који је стално у покрету, којег је покретност — стална особина. Опет придевско значење.

Идући — једнако је са потоњи, први на реду, најближи. Сасвим га тачно преводје Ристић и Кангрга са der nächste.

Будући значи приближно што и *идући*, нем. der künftige.

Из овог кратког прегледа и оних примера које допушта Маретић, и оних које је Вук у народу забележио и оних које су Вук и Даничић употребљавали види се увек исто: прилог садашњег времена може постати придев садашњег времена, тј. може се мењати, тек онда када престане бити *глаголски* придев по значењу и постане обичан придев.

Каква је разлика између глаголског придева и простог придева? Придев обележава особину каквог предмета или живог бића; а глаголски придев показује да се радња приписује предмету у садашњости, прошлости и у неким језицима и у будућности. *Глаголски* придев мора показивати време када се врши радња која се приписује каквом предмету или лицу.

У нашем језику чим прилог добије променљивост, он изгуби своју глаголску особину, он престаје да значи време. *Врућ* значи исто што и „јакто топал“, а не „онај који сада ври“ итд. као што смо видели.

Из овога излази да се само онда могу употребити променљиви облици партиципа, када престају бити по значењу партиципи и почну означавати какву сталну особину или уопште особину предмета. Могло би се рећи на пр. *летићња* лађа за аероплан или целелин, исп. *летићњи миш*; *идајуће* звезде за метеоре, *иушујуће* друштво за друштво које није стално на једном месту, *летићњи* одред за неки одред који је стално у покрету, *идајући* кнез као одлика онога кнеза који је владар према кнежевима који то нису, *дрхтеће* руке руке које стално дрхте, *иљчући* глас — *иљчлив* или *иљчнй* глас итд. Проф. Маретић наводи на стр. 197 доста примера из Ивековићева Живота светаца. У великом броју њихову променљиви радни прилог заиста је придевски употребљен. Такав је и пример из народне песме: „а све пуста блага лежећега“, у којем *лежећега* има значење „ничије, слободно, свачије“, „које увек лежи“. То је особина коју морају имати овакве врсте облици, јер ћемо их ми, по своме језичком осећању, увек тако разумети.

Наше језичко осећање које претвара глаголске радне придеве у просте придеве утиче на књижевнике да не употребљавају глаголске придеве у глаголском значењу. Зато их и Вук није употребљавао, иако је мислио да се могу употребљавати. Зато се они и нису одомаћили у нашем књи-

жевном језику, иако су неки књижевници мислили да треба да се одомаће. А ако се и дешавало да се одомаће, то је бивало само после мењања њихова унутрашњег значења. Они су морали претходно изаћи из глаголске системе, да би ушли у придевску, ако се хтело да буду променљиви. Сви остали примери, тј. када су се променљиви придеви ове врсте употребљавали у смислу правих партиципа, у смислу глаголском, потицали су из навика које су књижевници доносили из туђих синтакса и туђих језика.

Али ово не значи да се сваки прилог може претворити у глаголски придев са чисто придевским значењем. Такав глагол мора имати услова за то у своме значењу. Даље, придеви на *ћи* ове врсте не граде се радо и због свога тешкога спољашњег облика. Они се нарочито нерадо употребљавају да се њима граде сложени изрази као *й̑дајућ̑* звезде; у таким случајевима народни језик воли више изведену реч, исп. *й̑давица*, а не *й̑дајућ̑* бдлест (= die fallende Sucht), *ј̑дрилица*, а не *ј̑др̑ћ̑* л̑ћа или барка или слично. На тај начин, и поред тога што би се глаголски придеви ове врсте са чисто придевским значењем могли градити, ипак има доста момената који њихово грађење знатно ограничавају.

А. Белић

„НАСУШНИ ХЛЕБ“ и „СВАГДАЊИ КРУХ“.

Овим речима обраћају се побожни јужнословенски хришћани свом небеском оцу, молећи га на та два разна начина да им подели свакодневну храну. Ма да је оригинал ових и по смислу различних молби у ствари један те исти, ипак су ови изрази добили у оба дела нашег хришћанског народа своја сасвим одређена посебна значења. Не мислим да говорим овом приликом о распрострањању речи хлеб и крух, иако су њихове географске области за културну историју нашег народа врло занимљиве и на неким местима изукрштане до замршености. Цркве су, нема сумње, играле при том важну улогу. Из црквеног говора, који је у раније време био природна основа књижевног језика, ушли су поменути изрази и у свакодневни говор школованих људи.

У тој новој средини ојачала је и разгранала се служба

ових књижевних израза, па се често могу чути фразе као „насушно питање“ и „свагдања потреба“. У Београду већ неколико година постоји и ради хумано друштво „Насушни хлеб“, где сваког дана најоскуднији чланови нижих слојева добивају храну. На тај начин, створена је могућност да се овај израз и мимо цркву рашири и међу нехришћанске Југословене. Није искључено да се код тог преношења и прелажења не изврши на тој речи каква патолошка промена у значењу или у звуку, јер су сви прелази по правилу изложени таквим променама. Управо од оних чланова јужнословенске језичке заједнице, који се врло често обраћају друштву „Насушни хлеб“ за помоћ, чуо сам реч „брзорад“. Ова нова реч у њихову говору врши потпуно исправно службу званичног израза „Берза рада“.

Пријатељи заједничког језика у нашој књижевности хтели би, мислим, да буду обавештени о том који је израз погоднији или, боље да речем, хтели би да чују који је превод тачнији, православни или католички, ако је допуштено да се кратко изразим. Одговор на то питање није тежак и неће учинити на жао ни католичким ни православним Југословенима. Оба превода, православно „насушни“ и католичко „свагдањи“ погрешна су потпуно, јер не репродукују смисао грчког оригинала. Али да се одмах добро разумемо. Тиме се не мисли казати да треба ма шта мењати у тим преводима, који су освештани готово хиљадугодишњом употребом. И „насушни хлеб“ и „свагдањи крух“ толико су нам присни и познати, да не би ни са језичког гледишта било умесно тражити им исправнију замену. Стога ове ретке пишем само за пријатеље ортоепије и у превођењу.

Мора се признати да је израз „свагдањи крух“ не само разумљивији нешколованом свету од израза „насушни хлеб“, него је донекле и тачнији превод од њега. Језичке асоцијације при помену израза „свагдањи“ нижу се брзо јасним и одређеним путем. Међутим то није случај при помену речи „насушни“, где ће и школовани људи тек после неког размишљања ухватити везу са сушти и суштина, које су најближи сродници у неку руку хиперметафизичког израза „насушни“. Поред свега тога остаје чињеница да су оба превода погрешна. За грешку у изразу „свагдањи“ одговоран је латински пре-

водиоца, чијем се утицају није могао до краја одупрети ни немачки преводилац, кад моли за „дневни хлеб“.

Сви ти преводи заједно са латинским хоће да репродукују грчки израз „артос епиусиос“. Пре неколико година водили су на страни учени филолози и теолози живу препирку о томе шта значи заправо наведени грчки израз „епиусиос“. На крају крајева сложили су се у томе да је овај присвојни придев изведен од сложене именице партиципског порекла „епиуса (разуме се „хемера“) и да према томе нема управо никакве везе са именицом „усиа“ која одговара нашем преводу „суштина, суштаство“ односно „јестаство“ (сачуваној у термину руског порекла „јестаственица“). Из грчких сродних израза као „епион каирос“ и „ерхоменос аион“ види се сасвим поуздано да фраза „епиуса хемера“, која се чита већ код Платона и од које је после елипсе постао поменути придев „епиусиос“, не може имати никакве везе са глаголом „еими-еинаи, јесам-бити“, него само са посве другим глаголом „еими-иенаи, идем-ићи“.

Грчки израз „артос епиусиос“ не треба, дакле, превести нити са „свагдањи крух“ нити са „насушни хлеб“, него на једини правилан начин „данашњи хлеб“, тј. хлеб који припада данашњем дану, који је одређен за дан што наступа или настаје. У том смислу може се са грчким изразима поредити израз „наступајући празници“ и савремена фраза „они који долазе“.

Христос је учио прве хришћане, који су се одликовали тихом скромношћу, да се помоле оцу небеском да им подари живот и храну само за онај дан који у часу молитве свиће и долази. Не би било побожно тражити нешто више од тога. Стога је превод „данашњи хлеб“ не само у бољем складу са грчким језиком, који у том погледу не допушта никакво колебање, него одговара много лепше побожном духу скромних и грешних хришћана, гладних не толико хлеба или круха, колико царства небеског. Зато се и моле свом хранитељу речима: „Хлеб што си нам га за наступајући дан одредио дај нам данас“. У овим речима, како се види, нема ни трага о некој нарочитој врсти хлеба, која је изнад суштине и суштаства и на коју би само хришћани имали право. Ипак остаје једна разлика између хришћана и осталих синова оца небеског.

Та се састоји у том што хришћанска деца моле за оброк одређен за тај дан и то само за тај дан, јер никакав хлеб не значи суштину за правог хришћанина, па ни онај који би требао да буде изнад суштине.

На крају мало утехе за оне који су научили да кажу „хлеб насушни“. Из Стефанова Тесауруса дознајем да су неки преводиоци и тумачи схватили грчки израз „артос епиусиос“ исто онако као и наши православни преводиоци. И они преводе не само на лат. „котидианус“ него и на „суперсубстанциалис“ односно „супересенциалис“ као да се ради о неком необичном надземаљском хлебу. Али има један словенски преводилац, који је потпуно самостално и много пре него што су савремени стручњаци стигли да нађу прави смисао, дао веран превод. У Маријином јеванђељу не моли се за „хлеб наш насушни“ него за хлеб „дана који настаје, наступа“. За ово отступање у схватању и у превођењу, отступање које је једино тачна репродукција оригинала, сазнао сам захваљујући љубазној услужности академика Куљбакина. Како се види, овај стари словенски преводилац претекао је готово за тисућу година учене теологе и филологе наше садашњице. Учене људе пре него правоверне ће занимати сазнање да се грешни хришћани не моле ни за насушни ни за свагдањи, него само за данашњи хлеб. Разуме се да се овим добрим преводом не може ни мало наудити рђавој копији „насушни“, која се сада не ослања само на црквени језик, него и на јужно-словенску књижевну „коину“ (заједнички, општи књижевни језик). Стога и не треба од једне муке правити триста, па забранити рђаве копије.

М. Будимир

АНТОЛОГИЈА РУЖНОГА

Од г. Марка Цара, коме смо се били обратили за сараднички прилог, добили смо ово писмо :

Врло уважени г. Уреднице,

Кад бих имао времена и адекватног знања, ја бих Вас замолио да ми у Вашем листу отворите рубрику, у којој бих — дилетантски, разуме се, али са много љубави за наш књижевни језик — с времена на време скретао пажњу наше чи-

талачке публике на неке специјалне омашке у њему. Тим омашкама се обично не придаје велика важност, али се оне, као неко пузаво и ђубасто рашће, упорно пењу и шире по још нејаком стаблу наше литературе, захватајући и спутавајући све више и више његово свеже и једро грање.

Напуштајући вегеталну метафору која ми је случајно под перо дошла, ја бих волео да, попут ваших уважених сарадника са проф. Белићем на челу, имам потребан ауторитет, па да свремена на време устајем против накарадних облика који се данас у писаном језику употребљавају. Рекао сам већ једном, па ћу и поновити: језик и његова синтакса, то је управо *Schmerzenskind* данашње наше литературе. Пратећи донекле савремену књижевност, нарочито ону која има амбицију да се сматра „стваралачком“ и да се назива „лепом“, ја често наилазим на такве језичке омашке, каквих не би требало да има у времену које се толико мршти на старију литературу и непрестано размеће својом тобоже унапређенијом писменошћу. Да у мало речи све кажем, рубрика коју бих волео да, скупа са осталим књижевницима, у вашем листу гајим, то би, госп. Уреднице, била нека врста перманентне антологије ружнога, у којој би се на срамни стуб износиле све језичке грешке које литературу компромитују са њене формалне стране. Те грешке узимале би се ма откуда било, али првенствено из дела данашње наративне књижевности и из дневних листова. Истина: ваш лепо уређивани часопис заведе је рубрику, за коју ја овде пледирам, још у свом првом броју. Али се у тој рубрици (иако понекад у виду одговора на постављена питања) објављују напомене и замерке самог уредништва. Међутим, ова моја рубрика, на којој би требало да у што већем броју сарађују сами књижевници, имала би ту добру и корисну страну, што би у сферу интереса, или боље, у сферу интересовања за књижевни језик, увела и саме књижевнике. У најгорем случају, „антологија ружнога“ о којој је овде реч, могла би се задовољити и љубазним гостопримством већ постојеће рубрике „Језичке поуке“. Јер, напослетку, није толико важно да ли ће књижевници у Вашем часопису добити нарочити излог за своје повремене глосе, колико је важно да и они, којих се ствар на првом месту тиче, покажу да им збиља на срцу лежи правилност и једнообразност књи-

жевног језика, и да им није нипошто свеједно да ли ће се за њих казати да се за слична, тобоже стручна, питања не интересују.

Да бих, међутим, својим уваженим колегама *in litteris* дао пример своје добре воље, ја ћу овом приликом уредништу „Нашег језика“ ставити на расположење неколико својих примедба о кривом употребљавању и погрешном писању неких речи латинског порекла, које се у нас стално пишу према изговору француском и нама, читаоцима, сервирају као да смо збиља неки пофранцужени урођеници из Алжира, Сомалије или са Мадагаскара.

Претпоставивши то, дозволите ми, г. Уредниче, да пређем на саму ствар. Речи о којима говорим и којима се код нас служе људи који воле да страним речима наглашавају отменост своје дикције, праве су карикатуре латинских именица или глагола. Оне гласе: *офанзива, ревандикација, елемантарност, иманантно, амблем, сџиришuellно, консейција* итд. Јасно је да људи који те речи тако пишу немају појма о њихову пореклу, јер кад би знали да је, на пример, *офанзива* прости дериват латинске именице *offensio* (напад), те да се та реч италијански каже *offensiva*, а немачки *Offensive*, и да се у оба случаја изговара како је написана, они би се зацело упитали: зашто да ту реч пишемо према изговору француском? Вероватно да би, у том случају, престали да онако смешно пишу и изговарају и остале речи које смо горе навели?

Него то писање и изговарање *à la française* није једина беда домаћих писаца који воле да се служе туђим речима, којима не знају добро ни постанка, ни изворног значења. Ја сам, примера ради, не знам колико пута наишао на реч *комоција* у смислу удобности, комодитета, док сви знамо да је *комоција* једна духовна особина која, према латинској речи *commotio*, значи *напросто њошресеност духа, узбуђење*. Имао сам, исто тако, више пута прилике да у неких наших писаца (нарочито код преводилаца) наиђем на реченицу: „Енервирао сам се“. Они су тиме хтели да кажу како их је неко или нешто правило нервозним. Међутим *énervier* (итал. *enervare*) не значи учинити нервозним, него *нервно малаксати, растројити се*. Уз остале речи многима нејасног значења вредно је споменути и реч *пљејада*. Код нас је ушло у обичај да се та

реч употребљава у смислу великог броја или чак гомиле људи. Управо неки дан у једном од престоничких дневника могла се читати ова реченица: „Остварење народног јединства није заслуга једног племена или једне партије, већ читаве *плејаде* националних бораца“. У самој ствари та реч, било да је узмемо у њеном митолошком, астрономском или поетском значењу, одговара увек само броју седам. Плејадама звале су се кћери Атласове (њих седам); групом плејада зове се данас једна мала констелација северне полукугле, док је плејада од седам песника постојала за време Птолемеја Филадельфа, као год и у Француској XVI века, за време Пјера Ронзара.

Плејада не може, дакле, да значи множина или чак неброј људи.

Другом ћу се приликом дотаћи и неких туђих речи које се код нас, у преводној примени образују тако да их је, у новом преудешавању мучно познати. Ја ћу за овај мах завршити једном, у новије време, јако омиљеном туђицом а то је глагол *конценџрисаџи* који се код нас готово без изузетка пише *сконценџрисаџи* и тако се сасвим губи из вида плеоназам који се у тој речи крије. И, доиста, кад смо казали *сконценџрисаџи* (са-концентрисати), ми смо изворном предлогу *con* додали нов еквивалентан предлог *ca* и тако скалупили једну хибридную реч која би одговарала неком немогућем француском глаголу *con-concentrer*. Скovali смо, наиме, плеоназам каквом нема и не може бити примера.

И нек је за данас доста. Један француски научник, Julien Benda, који се пре неки дан, у часопису *Nouvelles littéraires*, жалио на данашње рђаво писање француског језика, дошао је до закључка да је томе највише криво слабо знање латинског језика. Ако би тај разлог вредео за Французе, можете мислити што би се тек могло рећи за нас. Довољно би у том погледу било навести невероватну употребу, или боље злоупотребу, која се код нас чини са речју... Али о томе другом приликом.

Марко Цар

ЈОШ НЕШТО О РЕЧИМА НА *-ište*

Г. Бошковић истиче у своме чланку (НЈ I, 275) да у руском језику — за разлику од српскохрватског — наставак *-ице* није нимало жив као наставак за грађење месних именица (попина loci), већ да је у њему амплификативно значење тог наставка узело великог маха. Споминући даље друге словенске језике (пољски, чешки, бугарски), он наводи да ти језици стоје у овом погледу као и руски и да је и у њима амплификативно значење наставка *-ište* (*isko*, *sko*) врло развијено. Како је г. Бошковићу било главно да говори о именици *гледииште*, то све друго спомиње само укратко и у скици. Међутим ови наставци заслужују да се о њима и опширније проговори, јер ако пропратимо развитак њихових облика и њихових значења бар у неким словенским језицима, доћи ћемо до резултата који су врло занимљиви, а уједно и врло поучни.

Док у јужних и источних Словена налазимо споменути наставак само облику **-išče*: слов. *-išče*, чак. *-išče*, шток. *-иште*; буг. *-ице*; рус. *-ице* — код западних Словена постоје у истој служби два облика, не само **-išče* (чеш. *-iště*, пољ. *-iszcze*, луж. срп. *-iščo < išče*), него и *-isko*.¹⁾

У пољском језику преовладао је наставак *-isko* у месном, а врло често и у амплификативном значењу, и потпуно је из употребе истиснуо наставак *-iszcze* који је некада и ту постојао. Малобројни примери облика на *-iszcze* уколико их уопште у пољскоме има, тумаче се у споменицима старијег доба као чехизми, а као русизми у новијим споменицима.²⁾ Оба облика, *-išče* и *-isko*, налазимо у чешкоме и у луж. српскоме, али ни у та два суседна језика није њихова служба истоветна. У луж. српскоме дошло је, наиме, до извесне диференцијације у значењу, и то тако да наставак *-isko*, увек има само амплификативно значење. Али у чешкоме су у том погледу опет друкчији односи.

¹⁾ Обично се сматра да наставак **-išče* претставља проширени наставак *-isko*: *-isk - + io > -išče > -ište*. Друкчије постанак тих наставака тумачи W. Taszycki, *Przyrostek -isko -išče w językach zachodniosłowiańskich* (Slavia IV, 1925-26, 113); исп. и Jan Łoś, *Gramatyka polska II*, 1925, § 216.

²⁾ *Taszycki* l. c.; *Łoś* l. c.; *H. Ułaszyn*, *Sufiks -iszcze w języku polskim* (Slavia VII, 1928/29, 796).

По томе што се наводи у појединим граматикама¹⁾ стварно би се могло помислити да је наставак *-isko* и у чешкоме пре свега носилац амплификативног или пејоративног значења (за увећавање и ниподаштавање). Слично и у речницима — било да узмемо старији већ речник *Кошов*, било да се обратимо великом модерном чешко-немачком речнику од *Херцера* и *Праха* — нашли бисмо доста речи са наставком *-isko* које тобож имају амплификативно, а већином пејоративно значење. Али материјал који садрже споменути речници показује још и другу чињеницу, да, наиме, и именице на *-isko* имају по каткад само месно значење, те да се у том погледу нимало не разликују од месних именица на *-iště* које су изведене од истих основа. Тако на пр. *vrchovisko* = *vrchoviště* (извор), *hradisko* = *hradiště*, *lněnisiko* = *lněniště*, *lnisko* = *lniště* (ланиште), *makovisko* = *makoviště*, *strnisko* = *strniště*, *smetisko* = *smetiště*, *řečisko* = *řečiště* (корито реке) итд. Из свега тога можемо закључити да су и у чешкоме некада постојала два наставка *-isko* и *-iště*, да су оба имала исто месно значење, али да је *-isko* могло у неким случајевима имати и значење амплификативно. Али у данашњем чешком језику именице на *-isko* сразмерно врло су ретке. Ту чињеницу моћи ћемо, по свој прилици, протумачити аналогичном коју нам пружају слични односи у току развитка пољског језика. Као у пољскоме, исто тако се и у чешкоме приметна борба између та два наставка, али је резултат те борбе, чије поједине мене нису још довољно проучене, био сасвим друкчији него што је био у пољском. У данашњем чешком језику победио је наставак *-iště*, а наставак *-isko* био је потиснут, те се сачувао само у врло мало примера. С обзиром на то треба да нагласимо да стварни односи између именица на *-isko* и на *-iště* у данашњем чешком језику дају сасвим другу слику него што је дају савремени речници.

¹⁾ *F. Miklosich*, Vergleichende Stammbildungslehre der slav. Sprachen, 1875, стр. 77 — *hubisko* (велика уста), *kravisko* (велика крава), *masisko* (ваљда: ружно, гадно месо), *očisko* (велико око); *W. Vondrák*, Vergleich. slav. Grammatik I², 1924, стр. 624 — *hubisko*, *chlapisko*, *babisko*, *kolisko* (велики точак), *tělisko* (велико тело). Од свих тих израза позната нам је једино реч *chlapisko*; место *kravisko* пре би се рекло *kravizna*, место *babisko*, пре *babizna*, место *kolisko*, *tělisko*, — увек *koleso*, *taleso*.

Да видимо сада уколико је данас наставак *-isko* задржао своје амплификативно значење. Да ли се ту стварно може опазити велики развитак, тј. честа његова употреба у таквом значењу? Чешка граматика Гебауер-Травњичекова наводи за то само два примера (стр. 79): *chlapisko* (са пејоративним значењем, дакле *груб, рђав човек*) и *dubisko* (велики дуб). Прва се реч, можда, још и може овде-онде чути, али *dubisko* се ту наводи свакако само због тога што се та реч чита у уводу Коларова песничког дела „*Slávy dcera*“, где „*veliké dubisko, jež vzdoruje zhoubným až dosaváde časům*“ (големи хрст који све досада пркоси пустошним временима) симболички претставља Русију. Званична „*Pravidla českého pravopisu*“ наводе опет само израз *mužisko* (ваљда: *велик, ружан (?) човек*) који нисмо никада нити чули нити прочитали, и израз *vývařisko*, за који уопште не знамо шта би у данашњем језику могао да значи. Међутим често се употребљавају слично образоване речи *křovisko, skalisko, letovisko, ložisko, hledisko, stanovisko, východisko, ohnisko* — али у њихову значењу нема ни трага какву амплификативноме значењу: *křovisko* просто значи грм или ониско цбуње; *skalisko* значи малу стену, а нарочито стење које се пружа уз морску обалу, те само незнатно вири из воде; *letovisko* је сасвим недавног порекла и значи летовалиште; *ložisko* — исто тако као срп.-хрв. лежиште, *ležaj* — одговара нем. стручном термину *Lager*, „место где што лежи“ (на пр. *Kugellager = kuličkové ložisko*), или срп.-хрв. речи наслага (на пр. *ložisko železné rudy*).

Поред речи *hledisko, stanovisko* и *východisko* имамо у чешком и њихове дублете *hledišť, stanovišť* а *východišť*. Ако испоредимо значење појединих парова речи које су првобитно имале исто значење, видећемо да је ту побеђеном наставку *-isko* пала у део сасвим нова функција — он, као архаичан и данас већ непродуктиван наставак, почео је одједном да обележава апстрактно, пренесено значење првобитно конкретних израза. Реч *hledišť*, наиме, данас значи само простор за публику у позоришту (*гледалишће*), док *hledisko = Gesichtspunkt = гледишће*; *stanovišť* значи само место где се што стално или редовно налази, садржава, стоји; на пр. *stanovišť autobusů, četnické stanovišť* (жандармериска станица); али *stanovisko = Standpunkt = сџановишће*; *východišť* значи место

од којег почиње неко кретање, на пр. *východiště vědecké výpravy* (место са којег полази научна експедиција); напротив томе, реч *východisko* опет има апстрактно значење те одговара нем. *Ausgangspunkt* („полазна тачка“ у коме научноме раду) или пак срп. речи *излаз* у пренесеном значењу, на пр. *z té situace nebylo jiného východiska* (из те ситуације није било другог излаза). Уосталом, исти је однос и између речи *ohnisko* и *ohniště*. У Моравској где су се дублети на *-isko* више очували, *ohnisko* = *ohniště* = огњиште. Али иначе је *ohnisko* добило опет искључиво пренесено значење, те значи исто што нем. *Brennpunkt* у оптици, или лат. *focus* у медицини, или се употребљава у фигуративном смислу, на пр. *ohnisko vzpoury* (легло, средиште буне) и слич.

Разматрајући, дакле, речи на *-isko* уколико оне још живе у данашњем чешком језику, наишли смо управо на једину и доста ретку реч *chlapisko*, код које смо могли утврдити амплификативно или тачније, пејоративно значење. Ако пак имамо на уму да се и у срп.-хрв. језику јављају иста образовања и са сличним значењем на пр. *чоечишће*, *људишће*, *деришће* или *чудовишће*, па даље и *блдишће* — друго је *блдишће* — (а можда и *годишће*, ако значи пуну годину), онда можемо, мислимо, с правом рећи да у погледу употребе ампликативног наставка *-ишће* (*-isko*) не постоји битна разлика између срп.-хрв. и данашњег чешког језика.

Г. Б. вели даље да је у срп.-хрв. наставак *-ишће* још жив, продуктиван за грађење месних именица; можемо рећи да то исто вреди и за чешки језик. Истина, има ту једне занимљиве разлике у начину како се такве речи образују, али о њој ће бити говора мало доцније. Г. Б., опет, наравно у зависности од речи поводом које је и чланак написао, наглашава код именица на *-ишће* једино значење простора на којем *се врши нека радња*; таквом дефиницијом обухватамо само једну категорију тих именица и њој би одговарале само оне које су у директној вези са *глаголима*. Али ми бисмо хтели говорити овде о именицама на *-ишће* уопште, хтели бисмо их поделити у извесне категорије, и, износећи напоре до мере из срп.-хрв. и из чешког језика, желели бисмо да покажемо како су оба језика пошла и ту заједничким правцем.

А. Многобројне именице на *-ишти* (*-iště*) саграђене од именица или придева означавају *место извесних обележја*:

а) место неке зграде или рушевинџ зграде или насеља (место где је била кућа, црква итд.): *кућишти*, *воденичишти*, *црквишти*, *манастиришти*, *градишти*, *дворишти*, *селишти*, *писаништи* — упор. у чеш. *hradiště*,³⁾ *tvrziště*, *týniště* (где је било утврђено место), *Dvořiště*, *přislaviště*;

б) место извесне природе земљишта: *блатишти* (блатно место) — *kamenišť*, *hlinišť*, *jilovišť*, *kališť*, *rašelinišť* (тресетна земља), *slatinišť* (глибовита земља);

в) место на којем што расте или је расло: *граховишти* („грахово место“), *дуваништи*, *јечмишти*, *коноуљишти*, *лањишти*, *маковишти*, *овсишти*, *пшеништи*, *рејишти*, *семеништи*, *сирништи* — *hrachovišť*, *ječnišť*, *konopišť*, *lnišť*, *makovišť*, *ovsišť*, *pšenišť*, *řepišť*⁴⁾ *řepovišť*, *semenišť*, *strnišť*, *bobovišť*, *jetelišť* (*jetel* = детелина), *brambořišť* (*brambor* = кромпир), *rýžovišť* (*rýže* = пиринач), *malinišť*, *trnišť*, *křovišť*, *mechovišť* (*mech* = маховина), *vřesovišť* (*vřes* = врес, вресак);

г) место извесних ствари, предмета: *буништи*, *ђубришти*, *смеишти*, *огњишти*, *вапиршти* — *hnojišť*, *mrvišť*, *smetišť*, *rumišť*, *ohnišť*, *žárovišť*, *popelišť*, *mrchovišť* (место где се покапа стрвина, мрцина = *mrcha*);

д) место на којем се што приређује или догађа: *пиржишти*, *вашаришти*, *панађуришти*, *сајмишти*, *зборишти*, *бојишти*, *раишти*, *уиочишти* — *tržišť*, *bojišť*, *kolbišť* (место за витешке игре), *útočišť*, *výstavišť*, *letišť*, *sletišť* (место на којем се приређује соколски „слет“) *brankovišť* (део игралишта где је „гол“ = *branka*).

Месно значење имају у чешкоме још и ове именице које су опет изведене од именичких основа: *mravenišť* (мравињак), *krtišť* (кртињак), *vrchovišť* (извор реке), *řečišť* (корито реке), *kupadlišť*, *obětišť* (Opferplatz), *požářišť*, *schodišť* (степениште), *odbytišť* (*odbyt* = прођа), *stanovišť*, *provazišť* (простор изнад позорнице), *propadlišť* (простор испод позорнице где је „*propadlo*“ = справа за спуштање једног дела позорнице) итд.

Истог су образовања, али се у семантичком погледу од

³⁾ У буг. *градище* = а) рушевине града, б) велики град.

⁴⁾ У буг. *рђище* = велика репа

досадашњих примера одвајају, готово у самосталну групу, неке именице које у оба језика не значе место, већ један део каквог оруђа, какве справе: *копљанишће* (мотка у копља), *грабљанишће* (држаља у грабаља), *гребенишће* (дршка за коју је причвршћен гребен), *секиришће* (држаља у секире), *косишће* (држало у косе), *оствишће* (држало у остава) — у чеш. *kopiště*, *hrabiště*, *kosiště*,⁵⁾ *biciště* (бичаљ), *cepiště* (држало у млатила, цепа, Dreschflegelstiel).

Б. Месне именице на — *ишће* (—*иште*) које су изведене од глагола значе место, на коме се врши нека радња. Оне се у срп.-хрв. образују на два начина:

а) директно од глаголске основе: *палишће*, *пацишће*, *појишће*, *напојишће*, *седишће*, *бродишће*, *парашће*, *склонишће*, *сврашишће*, *прибежишће*, итд. — слич. у чеш. *popraviště*, (губилиште), *pohřebiště*, *sidliště* (седиште), *bydliště* (стан), *bludiště* (лабиринт), *zápasiště* (рвалиште), *závodiště* (тркалиште), *cvičiště* (вежбалиште), *rejdiště* (поигриште), *rodiště* (родно место), *jeviště* (позорница), *hlediště* (простор за публику у позоришту) итд.

б) од прошлог партиципа на -л: *букалишће*, *игралишће*, *падалишће*, *почивалишће*, *скакалишће*, *шећалишће*, *кућалишће*, *клизалишће*, *огорелишће*, *градилшће* итд.

Док се у срп.-хрв. месне именице образују од овог партиципа не само помоћу наставка -*ишће*, већ и помоћу наставка -*ница*, на пр. *гостионица* < *гостил-ница*, *чекаоница*, *чишаоница* и слич. — у чешком таквих образовања уопште нема те се у овом погледу оба језика разликују. Имамо, додуше, у чешкоме речи *učiliště*, *léčiliště* и *koupaliště*, али прва од њих је преузета из руског језика⁵⁾, друга је скована у значењу нем. Heilanstalt, док је трећа реч у најновије доба пренесена са Јадрана и све се више шири на штету домаће речи *kupadliště* (*koupadliště*). Има међутим у чеш. неколико месних именица које су образоваве од трпног

⁵⁾ У буг. *косице* = а) велика коса, б) велика дебела плетеница.

⁵⁾ Да та реч није нимало у духу језика, добро показује чињеница да се поред ње развио неправилан облик „učeliště“, који сад треба гонити из књижевног језика.

партиципа на *-n*, или још пре од именице (глаголске) на *-ni*: *spálenišť* (гариште), *stavenišť* (место на којем се гради, или би се могла саградити *kuĥa* = *staveni*), *pařenišť* (клило, Mist-beet), *topenišť* (простор у пећи или котлу где се спаљује гориво; *topiti* = ложити).

Ошакар Колман

ГДЕ, КАМО, КУД(А)

Без обзира на то што ова три прилога имају заједнички корен, сваком је познато да су то ипак три засебне речи које имају своје самостално значење. Али је исто тако довољно познато да се много греша у употреби ових прилога, да се каткад неумесно и безразложно замењују и тамо где то не допушта ни језичко осећање ни граматичка правилност. Известни крајеви нашег језичког подручја и не знају за употребу свих наведених прилога сем у неким нарочитим изразима који су устаљени и скамењени. Такав је случај с прилогом *камо*. Употреба пак других прилога толико се проширила, да је настало мењање њихова старог основног значења. Тако на пр. уопштавање прилога *куд* осећа се нарочито у неким изразима који су напоредо сачували и прилог *камо*. Из примера које ћу доцније навести видеће се да се првобитно вршило укрштање између *куд* и *камо*, па је прво надвладао. Но у неким штокавским говорима ово је укрштање било и између свих наведених прилога, те ћу и за то навести примере.

Где. — Овај прилог показује или ближе одређује место на (у) ком (где) се врши радња, бивање или стање у широком смислу. На питање *где* увек се одговара *локашивом* („месни“ падеж). Отуда глагол уз који *где* стоји мора имати значење могућности вршења радње на неком месту или простору. У говору, а и писању, он каткад долази место *камо*, у *које место*. Ово значење долази нарочито често по западним крајевима, а не само у Ц. Гори и Боци где се не разликује одређивање места вршења глаголске радње од њена правца кретања. Ово се мешање и потискивање једног на рачун другог јавља још од XVI века. — Прилог *где* има три значења: упитно, односно и неодређено. Прво је значење *уишино* код правога и неправог питања. То прасловенско значење остало

је, углавном, и данас непромењено — једнако латинском *ubi* у широком смислу. Примера има много и на сваком кораку. Тако: О мој Мијо, ђе си синоћ био? (Вук I 228), Немој твојој дружби кажевати, ђе си био шта ли си чинио (I 460), Већ ми кажи Арапове дворе, гди су двори Арапина црна (II 419) итд. То је право значење. Али се јавља и са значењем у *које место* (место *камо*, лат. *quo*): Ђе сте шетале, пет ђевојака? (I 518), Ђе ће крушка но под крушку? (Вук Посл. 78), Потаја се и стаде вирке да гледа ђе ће, шта ли ће ови чоек (Вук Прип. 197), Ђе ћеш? — Дома, а да ђе? (Врч. Нар. прип. 173) итд.

Од упитног се значења развило још у прасловенском *неодређено*, о неназначеном месту (лат. *alicubi*), најпре код стајања или мировања, а потом се развило и значење у *неко место*, за кретање. Тако имамо: Како се гдје по народу изговара (Вук Посл. 50), Сакриј ме ђе (Вук Прим. 6), Ђе мање ђе више (Вук Посл. XXII) итд.

Најпосле се развило *односно* значење. Оно је чешће: Тражи лада гдје ће ладовати (Вук I 319), По чардаку многи чивилуци, ђе се вјеша господско оружје (Вук II 213), Где је цвет ту је мед (Вук Послов. 41) итд.

Треба споменути да према *где* имамо њему сродне прилоге по заједничком наставку *де* тј. *нахођење* на каквом одређеном месту. То су: овде, онде, а потом су додавањем других речи постали нови прилози или нови изрази као: негде, нигде, свугде, где му драго и сл.

Камо. — Прилог *камо*, тамо где се употребљава, у свом основном значењу показује или означава крајњи циљ, место које служи као крајњи циљ кретању неког или нечега. Значење је овог прилога у *које место* кад се говори о месту ка којем је управљено кретање. У том се смислу *највише* употребљава код чакаваца и кајкаваца, а *ређе* код штокаваца „који га обично замењују адвербом *куд*, *куда* (неки и адвербом *гдје*), али га опет често употребљавају у осталијем значењима“ (Будмани у ARј под *камо*). Овом прилогу, уколико се употребљава, одговара *финални датив* или *акузатив с предлозима*. Још пре скоро пола века Јов. Бошковић је уочио мешање овог прилога с друга два, па је и анализирао њихова значења и извео да је *камо* „у среди између *куда?* и *где?*“ (Скупљени списи 1887, 179). Он је разложно, бар уколико се тиче што-

каваца, истакао да је *куд* живље (отуд и прецизније), а *камо* апстрактније (дакле и неодређеније). И за њега је *камо* показивало „мету“, али је ипак био за употребу *куда* место *камо*. За доказ да се овај прилог употребљава и у штокаваца највише у значењу *где* имамо много примера, без обзира да ли је упитно, неодређено или односно значење. Али се запажа да се *камо* јавља с глаголима који показују кретање, тј. да је нечега нестало, да је отишло или да га већ није ту. У оваквим изразима може и немати глагола, али се помишља на глагол који показује кретање, или се само пита таквим изразом за оно чега нема. Он може отуда стајати уз глаголе *хйеши* или *биши*, али се по смислу види да је изостављен радни придев неког глагола. Тако се јавља: Ако се разби лопижа, пиљци камо су? Значење је: камо су се дели? где су? Даље: Наш војвода, камо ти сватови? (Вук I 44), О Тодоре, камо ти Момире? (II 159), Па ако те упитају Турци, камо тебе Петар али Крсто, ти им реци, дома су отишли (IV 101). Како се из ових примера види, уз *камо* стоји *номинаштив* (такав је и вокатив *Момире* м. номинатива). Али може стајати и *геништив* у нарочитим изразима као: Камо га? Камо те? и сл., па се каткад могу оба падежа наћи, где је, дабоме, генитив плеонастично употребљен: Камо га Петар? Камо је Марија? и сл. — Како се из ових примера види, *камо* се данас употребљава у изразима као „камо он“ и „камо га“ и сл. у значењу „где је он“ или „нема га“. Сем тога употребљава се, опет у нарочитим изразима, као *свеза*: Камо да смо помрли од руке Господње у земљи Мисирској (Мојс. II 16 З). Уз *камо* могу стајати и друге речи које знатно мењају његово основно значење. Тако имамо: *куд камо*, *камоли*, *камо срећа* и сл. „Није куд камо“ значи: не може се друкчије, нема другог излаза и сл. „Нисам могао ја, камоли он!“ значи: . . . а тек како ће он моћи! „Камо среће“ долази још са свезом *да*, па се може рећи: Камо (срећа) да се то извршило или није извршило, где се *срећа* може узети или изоставити без утицаја на основно значење израза.

Из овога се види да се права употреба овог прилога и право значење његово изгубило у већем делу штокавскога говора, а сачувало се у нарочитим изразима са значењем *куда* или *где* с другим речима или с потпуно новим удаљеним и

реченичним значењем. Напомињем да су га у старом значењу још у XVII веку употребљавали патријарси Пајсије и Арсеније III, а у најновије време има покушаја да се оно врати (на пр. у делима г. Гр. Божовића).

Као према *где* и овде имамо према *камо*: овамо, тамо, онамо и сл. прилоге у којима се старо значење потпуно сачувало.

Куд. — (Овамо иду и варијанте: куда, куј, куђ, ку', кудије(н) и сл.). Овај прилог има два значења. Прво је и старије значење правца кретања, кад показује место кроз које или преко којег или мимо које бива мицање. Друго је новије значење циља кретања кад показује место пут којег бива мицање. У оба ова главна значења *куд* може имати упитни, неодређени и односни смисао.

Прегледаћемо прво *значење правца* у сва три смисла. *Уишћно* је (лат. qua) у значењу места кроз које или преко којег бива мицање у примерима: Куд је, снашо, у то село пут послје ручка? (Вук Посл. 162), Јао моје повесамце, куда ћеш се повлачити! (Вук I 133), Кудар ћемо на њег ударити? (Вук IV 500) и сл.

После се развило *неодређено* значење, о неназначеном месту. Ово се значење често добија кад прилог *куд* дође у друштво с којом другом речју. Тако смо добили речи или изразе: куд год, никуд, некуд, куд ко, куд који, куд му драго и сл.: А остали људи, видећи да ту није мјеста за бој с Турцима, прсну куд који (Вук Даница III 204), Бјеж'те, робље, куда које знаде (Вук II 524), Бјеж'те, браћо, куђе који може (Вук III 306), Ко то не би могао или тео поднети, онај нека иде из Србије куд му драго (Вук Грађа 33) и сл.

Напоследку *односно* значење, кад показује правац: Зв'језда ће ти свијетлити куд ћеш путовати (Вук I 82), Честит био куд одио! (Вук I 147), У клисури тврда Качаника куд ће проћи Грчићу Манојло (Вук III 26), Куд луди продријеше, туд мудри не могоше (Вук Посл. 162), Рупа на кући куда излази дим (Вук Рјечник под „баца“). Ударио га куд се теоци вежу (по глави или по врату, Вук Посл. 327), По реченим мјестима куд се данас јуначке пјесме највише пјевају (Вук 1834 I 20), Соко ће ти кажевати кудијер ћеш путовати (Вук I 82), Не умијући куђ ходити (Вук² Прип. 247) и сл.

Како је напред речено, прилог *куд* је потискао у штока-

ваца употребу прилога *камо* и на се је преузео још једно новије значење *циља кретања*. И овде имамо сва три ранија значења. *Уишмо* је (лаг. quo) и основно — право значење прилога *камо* (у које место, пут којег места) у примерима: Куд одоше на коју ли страну? (Вук II 621), Куд се оно Максим затрчао? (Вук II 559), Стан, Турчине, куд си наумио? (Вук IV 232), Куд хитиш, није ти крава на ногу стала (Вук Посл. 163) итд. У овом се значељу јавља (без глагола или с глаголом *хшеши* и *деши се*) место некадашњег *камо*: Куд ћеш тамо, Ђемо Брђанине? (Вук II 412), Куд ће вјештица до у свој род? (Вук Посл. 163), Текла вода текелија, кад је текла куд се дела? (Вук I 49), Куд ћемо се, мајко, дијевати? (Вук II 27) итд.

У *неодређеном* смислу место *камо* јавља се такође често: Вала, кардаш, немаш куда амо (Вук IV 188), Кад се куд шаљу царски новци (Вук Даница II 92), Кад је гроф Неселроде ишао куд на пут (Вук Прав. сов. 37) итд.

Напоследку имамо и *односно* значење прилога *куд* које је дошло место *камо*: Куд ме очи воде и ноге носе (Вук Посл. 162) Ту се мисли: Отићи ћу онамо куд (камо) ме одведу... Те је ситну књигу накитио, не кити је (онамо камо) куд је њојзи каже, но је кити преко мора сињег (Вук II 382), Жени сина отклен знаш, а удај шћер (онамо) куд (камо) можеш (Вук Посл. 80) итд.

Узгред спомињем да се у црногорским народним говорима већином добро памти разлика између два наведена основна значења прилога *куд*, тј. значења *праваца* (правѡ *куд*) и значења *циља* (место *камо*). Тако имамо: Ку(д) си кренуо? али Кудије(н) си дошао? Ку(д) ћеш данас овце? али: Кудије(н) ћеш данас овце? Овде *куд* (куј, ку-) показује кретање, а *кудије(н)* место кроз које или преко којег бива кретање. Друго, значи, има старије, а прво млађе значење. Слична разлика се запажа још у старим споменицима: Кудије се ни оре ни копа (Mon. serb. 95) и сл.

Како се из овога види, *данас куда* има два главна значења. Старије стоји уз глаголе кретања и одговара му *инструментал* (просекутив), а млађе у штокаваца долази место *камо* и замењује га у служби (акузатив с предлозима или финални датив).

Отуда је јасно да не ваља *где идеш?* Међутим *куда*

идеш? значи: којим путем идеш? То је право старије значење. Новије пак једнако је са некадашњим *камо идеш?* и значи: где је место коме или у које идеш? Према томе *куда* може имати оба значења. Та се разлика још боље види у примерима где други сродни прилози везују подређену реченицу за главну: *Буди (онде) где су добри људи! Иди (онамо) куда (место: камо) си послат! Иди (онуда — црногорско: онудије) куда (кудије, старије значење) иду праведници!*

И у песми према: *где слави кнез Лазар?* имамо:

„Славу слави српски кнез Лазаре
У Крушевцу граду бијеломе...“,

према: *куда* плови лађа? стоји:

„Дунавом плови лађа лагана“,

а према: *куда* (у значењу *камо*) оде јунак? одговара се:

„Па он оде двору бијеломе“ или
„Па побјеже у бијелу кулу“ и сл.

М. С. Лалевих

»РОДНА РЕЧЬ«

У Казанлуку, у Бугарској излази од 1927 године часопис под овим именом, који има исти задатак за бугарски као „Наш језик“ за српскохрватски. Уредници су му: професор Стефан Младенов и Ст. П. Василев. За годину дана излази по пет свезака, од по четири штампана табака, свака два месеца по једна свеска, од септембра до маја. Поред великог броја бугарских научника и књижевника, на листу сарађују и неки страни, руски, чешки, пољски, талијански и француски.

Садржина часописа је разноврсна и занимљива, сва посвећена неговању правилности и чистоте бугарског књижевног правописа и језика. Ни код најстаријих и најкултурнијих народа књижевни језик, иако потпуно израђен, није без случајева који изазивају недоумицу и колебање, јер народни језик у свом бржем развоју стално врши утицај на њега, те су и њима потребна понека објашњења и упутства о језичкој правилности, ако баш не и нарочити листови. Бугарски је један од најмлађих књижевних језика, који се тек израђује и дотерује, па је сасвим разумљиво што један овакав часопис има врло важан задатак и што његови уредници

имају пуне руке посла, као што се може видети из садржине листа за последње три године, коју ћу укратко овде изложити.

Материјал је распоређен у пет група, према садржини чланака. Прву групу чине „Општи чланци“, тј. чланци у којима се теориски расправљају поједина начелна питања језика или чланци о језику уопште, као што су на пр.: „Естетика словâ“, „О језику неких нових бугарских писаца“, „Бугарски језик у Народном сабрању“, „Западнобугарске црте у нашем књижевном језику“, „Језик данашње дечје поезије“, „Језик и фолклор“, „Бугарски и српски књижевни језици“, „Правци у старој бугарској књижевности“, „Како треба да пишемо наша географска имена“, „Закон против туђица“, „Гирилица и латиница“, „Тарикатски, тј. (шатровачки) језик у бугарским средњим школама“, с речником, „Језик - оруђе мисли и културе“, „Материјал за речник бугарских синонима“, „Старогрчка имена у бугарском“, „Правопис неких француских речи“, „Љубав према народном језику“, „Нешто о језику Пајсијеве историје“ (одакле се види да је језик овог првог бугарског писца, савременика и пријатеља нашег Ј. Рајића, био много ближи нашем него садашњи бугарски књижевни језик), „О хумору“, „О употреби запете“, „Славистика у данашњој Русији“, „За промену правописа“, „Борба и борци за бугарски правопис“ итд.

Другу групу чине кратки чланци у рубрици „Како не треба говорити и писати бугарски“, највећим делом од проф. Ст. Младенова, као на пр.: „Златна средина у употреби туђих и старинских речи“, „Да се ослободимо од правих, непотребних русизама“, „Форме садашњег радног прилога код глагола III, II и I врсте“, „Не Картаж, већ Картаген“, „Набеђени русизми“ и др.

Трећу рубрику, под називом „Вести и оцене“ чине кратке оцене књига које говоре о бугарском језику и вести о стварима које имају везе с језиком.

Четврту рубрику чине „Питања и одговори“, у којима се говори о правилности или неправилности појединих речи и израза, о којима читаоци траже обавештења. Ту је, у књ. IV св. 3, д-р Шејтанов предложио конкурс за најлепше бугарске речи којим би се замениле разне туђе, као на пр. аеро-

план, аеродром, авијатор, тонфилм, фудбал, гол, тим, ски, скаут, антена, курцшлус и др.

Најзад у петој рубрици под називом „Книгопис“ објављују се у свакој свесци нове књиге и листови, разноврсне садржине, понекад с кратким критичким описом садржине. Ту се ређају не само бугарске, већ и туђе књиге, словенске и несловенске, само нема ниједне наше!

При читању овог доброг часописа пада у очи једна ствар: врло често се осећа не само намерно избегавање да се помене наш језик, већ и неприкривена мржња према нашем народу. Ако је при објашњавању неке бугарске речи то потребно, упућује се на сличне речи из других словенских језика, али никад, апсолутно никад се не узимају примери из српскохрватског језика. Кад се доказује како су добре неке речи или облици из т.зв. „западнобугарских говора“, као на пр. камен, вода, јако, пишемe, преко, што и др., не истиче се да се они употребљавају и у нашем језику; биће да се баш због тога и не истиче. Ако се наш народ кадгод и помене, помене се само зато да се обаспе свакојаким грдњама. Нарочито се у томе далеко отишло у чланку „Бугарски и српски књижевни језици“, који је објављен у III књизи, св. 4. Ту се тврди да је наш језик један од најзаосталијих словенских језика и ради примера наводе се неке турске речи, од којих се данас многе и не употребљавају у нашем књижевном језику, док се баш у бугарском употребљавају! Уосталом, о овом чланку говорићемо посебно у „Нашем језику“, а сад, на завршетку, хоћемо само да искажемо своје жаљење што се уредници „Родне речи“ не руководе само објективним научним обзирима, већ се подају шовинистичким осећањима, која се, донекле, и могу разумети у политици, али никако не могу одобрити у научним списима, чак и кад су намењени ширим круговима.

М. С. Московљевић

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

1. *„Radnici, tesari napustili velike klade, odložili pile, pa sjeli da se odmore“.*

Ова реченица на први поглед изгледа потпуно правилна, јер нема ниједне граматичке ни правописне грешке, а и све речи су наше. Па ипак она није добра, јер има стилских погрешака: употребљени су глаголи *напустити* и *одложити* са значењем које они не могу имати у вези с речима „кладе“ и „пиле“, управо употребљена су два германизма.

Глагол *напустити* има три главна значења: 1) пустити на нешто, 2) размазити (напустити дете) и 3) оставити, запустити, одбацити, одрећи се (aufgeben, verlassen, preisgeben, verzichten).

Али, иако *напустити* значи и *оставити*, ипак је то уже значење овог глагола, тј. значи: „оставити на свагда“. Зато се може рећи: напустити место, службу, положај, жену и децу, отаџбину и сл.; може се рећи: *напустио школу*; али то значи: „престао је бити ђак“, а не „изашао је из школске зграде“; може се рећи: *напустио ме је*, кад значи „прекинуо је све везе са мном“, а не може се тако рећи кад хоће да се каже: „био је код мене, па је отишао“.

У Рјечнику Југосл. академије, после свих значења гл. *напустити*, стоји: „У наше vrijeme često se upotrebljava u književnosti za njem. „aufgeben“ na pr.: Dobro je da narod napusti rdave običaje. Ta je staza već odavno napuštena. *Narod po svojoj prilici to ne govori nigdje*“. Међутим ти су примери данас врло обични, не само у књижевном већ и у разговорном језику, јер ту гл. *напустити* има уже значење: „потпуно, заувек оставити“. Али је погрешна употреба гл. *напустити* у значењу „удаљити се“, „отићи за кратко време од некога или нечега“, како се често чује по неким крајевима. Гл. *напустио* има значење франц. гл. abandonner, а не гл. quitter или laisser, који значе *оставити*. Зато и у наведеној реченици треба да се каже: „оставили велике кладе“.

„*Одложили пиле*“ такође није добро речено, јер гл. *одложити* значи једино „одгодити“ (differo, aufschieben), а никако „метнути на страну“ (deponere, ablegen). Истина у Рјеч-

нику Ј Ак стоји да је у Волтиџијину рјечнику забележено и то значење, али се каже: „Primjera se nije našlo, ali se roknjiški govori i piše na pr.: Odložite u pretsoblju palicu i šešir“. Тако се доиста говори по неким нашим крајевима, али то је чист германизам, превод немачког гл. ablegen. Место „одложити“ (неки предмет) треба рећи: „оставити, метнути на страну“.

Према томе, горња реченица правилно би гласила: „*Радници, ѿесари ошавили су велике кладе (или уклонили су се од великих клада), мејнули на сшрану (или: ошавили) ѿиле, ѿа сјели да се одморе*“.

2. „*Велико срце имао је наш ѿесник за оне који сшрадају на нејравди*“.

„*Сшрадаѿи на нејравди*“ је чист германизам, јер се немачки каже „*an etwas leiden*“, што би се дословно превело „страдати на нечему“, али наш народ каже „страдати због нечега“ (кад значи пропадати) или „страдати од нечега“ (кад значи патити, на пр. од болести). Горња реченица правилно би гласила: „*Велико срце имао је наш песник за оне који страдају (тј. пропадају, муче се) због нејравде*“, или, још боље, — „*који нејраведно сшрадају*“.

3. „*Зло је већ што било шшво га је савесш и ѿосле десешине година мучила*.“

Овде реч *десешина* означаје меру за количину, а такве речи стоје у реченици у акузативу. Иако та реч стоји иза предлога *ѿосле*, који иначе тражи уза се генитив, она овде мора стајати у акузативу, јер показује меру времена. Према томе, горе треба да стоји „...и после *десешину* година“, онако исто као што се каже: „после *годину* дана“, „после *недељу* дана“; иначе овако употребљено *десешине* значило би *једне десешине ѿј. десешог дела*.

4. „*Katolička su srca drhčala od radosti*.“
Drhčala није исправно; треба — *drhtala*.

5. „...*da će broj današnjih seminarista u Kini biti dostatan*...“

И *dostatan* је недопуштена туђица (чеш. *dostatný*), јер имамо своју реч *довољан*.

6. *Udes mi dosudi da proboravim poduže vrijeme u Gaskom Polju, što ga protiče... Gacka rijeka*“.

Прошцицаџи је непрелазни глагол. Не може се рећи: река *џрошциче џоље*, већ река *џрошциче џољем*, па зато горња реченица требало би да гласи: „... у Gaskom Polju, којим *protiče* Gacka rijeka“ или: „... које *proseca* Gacka Rijeka“.

7. *„Stoga S. obradiva obadva ova predmeta“*.

Садашње време од глагола *обрађиваџи* је: обрађујем-обрађујеш-обрађује итд., а не: обрађивам-обрађиваш-обрађива... Према томе, у горњој реченици у место *obradiva* требало је рећи—*obraђује*.

8. *„Koli je samosvijestan onaj dječak kojemu je otac povjerio pod kola upregnute konje“*.

Koli је провинцијализам који не иде у књижевни језик. Књижевно је *колико*.

9. *„Autor u čitavoj svojoj radi govori o Bosni i Hercegovini.“*

И рада је провинцијализам који не иде у књижевни језик. Књижевно је — *радња*.

10. *„Prva knjiga riše sudbinu nerodjenog ploda.“*

Risati-riše је недопуштена туђица (рус. рисовать, чеш. rýsovat), јер имамо своје речи: *џреџсџављаџи*, *џрџаџи*.

11. *„Они су далеко већи џријаџељи од наших неџријаџеља сџоља“*.

Далеко већи је употребљено према немачком *weit größer*, требало је рећи — *много већи*.

12. *„Pošta je javan zavod i država pridržaje u svojoj kompetenciji zakonodavstvo, upravu“*.

Од глаг. *џпридржаваџи* презентски обл. гласе: *џпридржава*м, *џпридржаваш*..., *џпридржавамо*..., а обл.: *џпридржајем*, *џпридржајеш*... су покрајински, образовани према обл. глагола.

даваши: дајем, дајеш... итд. Зато у горњој реченици место: „...i država pridržaje ..“ треба да стоји: и држава *придржава*...

13. „Oficira su, koji je navodno rođak generala Cadrone, zamrzili i pribavili smrt.“

Наводно јер ђаво преведена немачка реч *angeblich*. Пошто нем. гл. *angeben* значи *навесити*, то је вероватно отуда и *angeblich* преведено са *наводно*, м. *шобоже*, *бајаги* и сл. Дакле, у горњој реченици треба да стоји: „...који је *tobože* (или *ba-jagi*) *rođak*...“

14. „A za sedam godina dobio je sedmero djece“.

Место облика збирних бројева: *четворо*, *петоро*, *шесторо*, *седморо*... каткад се употребљавају и дијалекатски обл.: *четверо* *петеро*, *шестеро*, *седморо*..., али они не иду у књижевни језик. Према томе у наведеној реченици м.: „...do-bio je *sedmero* дјесе“, требало је рећи: добио је *седморо* дјече.

15. „Od 1000 djece umre jedno na difteriji...“

У нашим западним крајевима често се погрешно чује: умрети *на шуберкулози*, умрети *на дифтерији*, умрети *на срцу* и сл. То је према немачком: *sterben an der Tuberkulose* и сл. Правилно је: *умреши од шуберкулозе*, *од дифтерије* и др.

16. „U zadnje vrijeme preporiča Ramon...“

Од глагола *прејоручиши-прејоручим*... итерат. је гл. *прејоручиваши-прејоручујем*... Облик *прејоручаши-прејоручам*... је провинцијализам, који не иде у књижевни језик. Зато у горњој реченици место: „...*preporiča* Ramon...“ треба рећи: *прејоручује* Ramon...

17. „Pošast boljševizma koji je obladao Rusijom izviralala je u središtima zapada“.

Место покрајинског *пошаси* (*Gespenst, Ungeheuer*) боље је употребити књижевне речи *страшило*, *саблазан*, *чудо-вишти* и сл.

18. „...*proveo je u Londonu kao dopisnik neke velike amerikanske novine*“.

За немачку реч *Zeitung* погрешно је употребљавати именицу *новина* у једнини место обл. множ. *новине*. Правилно би, дакле, у горњој реченици било рећи: ...*дописник неких великих амерканских новина*.

НАША ПОШТА

Т. В. Земун.

1) Нису од истог глагола облици презента *вије се* (застава) и *вија се* (застава). Облик *вије се* од глагола је *вијти се* (*sich winden, flaggen*), а облик *вија се* од *вијати се* (*лепшати се, flattern*). Према томе није исто „застава се вије“ и „застава се вија“, а може се рећи и једно и друго.

2) Поред „вити барјаком (заставом)“, — исп. код Вука „... барјактар с барјаком вијући с њиме на све стране“, Ковч. 47, — правилно је и: *вијти барјак* (тј. носити развијен барјак); на пр.: „Здрав си барјактаре, барјак ти трептио, јуначки га вио...“, Вук, Ковч. 73 и сл. Отуда није погрешно рећи ни: „брод вије заставу“.

3) Глагол *попримити* је непотребан, јер значи исто што и *примити*. Њега „по свој прилици нема ни у народном ни у старијем језику“ (Маретић, Ј. савјетник). *Попримити* је друго, — значи „примити једно по једно“; исп. код Вука: Многе је обичаје од њих (Вељко) *попримао*, Даница 1,90; Тако је наш народ *попримао* од Турака многе обичаје, Пис. 18 и др.

4) Глагол *сачинити* употребљава се у значењу гл. *начинити* (*machen*), *створити* (*erschaffen*), *саставити*, *написати* (*verfassen*; исп. сачинитељ, *Verfasser*) и сл. Његова је употреба у нашем језику данас већ архаична.

5) Облик повратне заменице *си* (*sich*, дат. синг.) у књижевном језику данас претставља архаизам и место њега треба употребити пун заменични обл. *себи*, — на пр. место: Ја сам *си* купио књигу, — Ја сам *себи* купио књигу и сл.

У нашим западним крајевима обл. *си* употребљава се врло често и плеонастички, вероватно према немачком језику,

исп. Ја ћу *си* то учинити м. Ја ћу то учинити и сл. И реченица: „Дозвољавам *си* приметити...“ у ствари је превод с немачког: *ich erlaube mir zu bemerken...* — *Дозволиши, дозвољаваши* је руско *дозволишь, позволяшь* место нашег *допустиши, допушиши*.

Д. В.

Читалац. Београд.

а) Реч *нападан* употребљавају писци у значењу *упадљив, који пада у очи*. Начињена је према нем. речи *auffallend*. Не иде у књижевни језик.

б) Између *надођуниши* и *надокнадиши* и *дођуниши* и *накнадиши* нема разлике у значењу, тако да је *на* у првом глаголу и *до* у другом заиста плеоназам. Код неких других глагола међутим *надо* даје специјално значење глаголу, као на пр.: *нидовезаши, надомешнуши* итд.

в) *Знашижељан* није добра сложеница, јер значи *знаши жељан*, а такве сложенице које значе оно исто што значењени саставни делови засебно употребљени — нису у духу нашега језика. Треба употребљавати *радознао*.

г) У речнику Југославенске академије за реч *крабуља* наводе се ова значења: *маска, образина* („и Књижевном језику пашега вгетена“), *кошарица* („и угарскихјех Хрвата“) и *чахура, махуна* („У Slovenaca“).

д) Реч *завор* постоји. Значи: *кључаоница, греда* којом се врата затварају, тј. *преворница* (можда и *заворница*). Речи *заворје* у речницима нашим нема; могла би имати више значења.

ђ) О употреби *ни не* у реченицама као: „Он *ни не* помишља на то“ и сл. већ је говорено у НЈ I 7, стр. 219. — И о глаголу *исјричаши* се у смислу *извиниши се* говорено је у НЈ I 2, стр. 34. — Говорено је и о глаголу *починиши* у НЈ I 5, стр. 156.

На друга питања одговорићемо Вам у једном од наредних бројева.

Р. А.

Власник за Лингвистично друштво
д-р Александар Велић
Франкопанова бр. 30

Секретар Уређивачког одбора
д-р Радомир Алексић
Универзитет, Српски семинар бр. 3

ЧИТАОЦИМА

Готове су платнене корице са златним натписом за I годину Нашег језика. Ко жели да му се корице пошљу нека уз претплату пошље и 6 дин. за корице.

Цела I година у платненом повезу стаје 40 дин.

Молимо читаоце да обнове претплату, а оне који је још нису послали — да то учине. Онима који не пошљу претплату за I год. неће се часопис даље слати.

Уредништво

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

излази засада два пута годишње у свескама од 10—16 штампаних табака или у једној књизи од 16—25 штампаних табака.

Годишња је претплата 100 дин. како за Краљевину Југославију тако и за иностранство. Старије године (од 4 св.) — 100 дин.; свеске II и VII књиге засебно (тј. II 1—2, VII 1—2 и II 3—4, VII 3—4), свака по — 50 дин. Од прве књиге остао је мали број егземплара и може се добити само када се купе све досадашње књиге (I—XI).

Претплата се шаље или администрацији, Српски семинар соба бр. 3 или књижарима: Геци Кону, С. Б. Цвијановићу и Ф. Баху у Београду.

Главно стовариште књига Јужнословенског филолога: књижарница Геце Кона у Београду.

А. Белић: Правопис српскохрватског књижевног језика. Београд 1930. Издавачка књижарница Геце Кона. Цена дин. 40.

БИБЛИОТЕКА ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА:

1. *Милош С. Московљевић*: Акценатски систем поцерског говора 40.—
2. *Гојко С. Ружичић*: Језик Петра Зоранића 60.—
3. *Данило В. Вушовић*: Прилози проучавању Његошева језика 40.—
4. *Радомир Б. Алексић*: Језик Матије Антуна Релковића 50.—

Поруџбине слати на адресу:

Универзитет, Српски семинар, соба бр. 3.

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО у БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

ОДБОР

ГОДИНА II СВЕСКА 2

Овај је часопис препоручен свим школама одлуком Министарства просвете П.бр. 22184 од 10 августа 1932 год., а на основу мишљења Главног просветног савета С.бр. 473 од 21 маја 1932 год.

БЕОГРАД

1933

САДРЖАЈ

	страна
1. А. Белић: О променљивости радног (прошлог) глаголског придева	33
2. М. Будимир: Језичко осећање и језичко знање	40
3. Х. Барић: Босиљак	43
4. Гл. Елезовић: Значење неколико туђих речи употребљених од наших класичних писаца	47
5. П. Ђорђевић: Око израза <i>насушни</i>	50
6. Д. В: О акценатским облицима: <i>човека, човеку</i>	53
7. Језичке поуке	55
8. Наша пошта	60

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Драгутин Костић, Милош Ивковић, Глиша Елезовић, д-р Милош С.
Московљевић, д-р Бранко Милетић, д-р Данило Вушовић, д-р Радомир
Алексић, д-р Петар Ђорђевић, Радосав Бошковић и Миодраг Лалевић.

Наш језик излази једанпут месечно, а десет бројева чине једну књигу.
Годишња претплата дин. 30.— Поједини број дин. 4. — Претплата се шаље
администрацији, Српски семинар, соба бр. 5, чековни рачун бр. 54818,
а рукописи секретару Уређивачког одбора д-ру Радомиру Алексићу, Српски
семинар, соба бр. 3, Универзитет у Београду.

НАШ ЈЕЗИК

ГОД. II

СВ. 2

О ПРОМЕНЉИВОСТИ РАДНОГ (ПРОШЛОГ) ГЛАГОЛСКОГ ПРИДЕВА

Поводом чланка потписаног о променљивости радног прилога садашњег у нашем језику стигло је Уредништву питање, да ли се могу утврдити каква одређенија правила о мењању радног глаголског придева на *о, ла, ло*?

Ово је питање потпуно оправдано. Може се уопште ставити начелно питање: да ли се радни придев на *о* може у правом смислу речи назвати именом глаголског придева. Нема никакве сумње да се тај придев употребљава као саставни део прошлог времена и других глаголских облика и да се ту употребљава у једнини и множини у свима родовима:

човек је радио
жена је радила
деће је радило,

ја сам писао
ми смо писали
оне су писале,

џи си носио
ви сте носили
она су носила итд.

Али ако покушамо да ставимо те тако зване придеве (или партиципе) у који зависни падеж, у какву атрибутивну службу, видећемо да је то немогуће. Не можемо рећи: *видели смо радиле људе, писале машине или носилу децу*. Па не само код тих глагола. Уопште нема правих радних, прелазних глагола који би могли имати овакву промену. Ако који од њих може имати овакву промену, он мора претходно изменити своје значење. Према томе, њихов назив придева односи се у правом смислу само на номинатив једнине и множине. У том падежу, као саставни део предиката у прошлом времену или ком другом глаголском облику (давнопрошлом времену, потенцијалу, егзактном футуру и сл.) — тај се глаголски облик понаша заиста као придев (слаже се у роду и

броју са својим субјектом). Али у великога броја глагола, у тако званих прелазних глагола, он других облика сем поменутог номинатива и не може имати. Ако га, дакле, будемо звали глаголским придевом, ми морамо имати на уму да је он обично непотпун и да су његове особине обично ограничене на *номинатив* једине и множине свих родова.

Али каткада се он ипак употребљава и у другим облицима сем номинатива. Маретић вели: „Particip aktivni ponajviše služi za tvorbu razliĉnih složenih oblika, na pr. *pleo sam plela bih, bijasmo pleli* itd. Ali se on dosta često upotrebljava i izvan tih sveza sasvim kao pridjev, t. j. ne samo u nominativu, nego i u drugim padežima, u atributskoj i u predikatskoj službi. Običniji su u toj službi neprelazni glagoli nego li prelazni i uzima se i od refleksivnih glagola, ali bez rijeĉe *se*“ (Gramatika i stilistika II 569).

Маретић је у својој дефиницији врло кратак и непотпун. Тек нас анализа примера које наводи може упутити како треба на њих гледати. Маретићево правило могло би се свести у ове две тачке, од прилике, овако:

1) Радни глаголски придев може имати промену по падежима; али су у тој употреби обичнији непременни глаголи од прелазних. Значило би да и прелазни глаголи могу имати те облике, али да их непременни глаголи имају чешће.

2) Променљиви глаголски придев могу имати и рефлексивни (повратни глаголи), само у том случају без повратне заменице *се*.

1.

Узећемо све Маретићеве примере да видимо шта нам они казују о променљивости радног глаголског придева.

1) „У нашим ће земљама мјесец *џомрчао* и изићи“ — истина, из овога се примера не види да је *џомрчао* променљиво; али је несумњиво да може бити променљиво. Може се рећи: ишли смо за *џомрчалим* сунцем или сл. Али *џомрчаши* није просто непременни глагол, већ је глагол који показује *стање* и има *свршени* глаголски вид.

Ако наведемо све такве примере из збирке Маретићеве, имаћемо:

2) Стијене негда голе, и понајвише *обрасле* малом шумом (*обраси* — значи стање и свршеног је вида).

3) Боиновић је био суви(х) дугачки(х) образа с *исџалим* јагодицама (*исџасџи* у овом смислу значи стање — бити истурен — и свршеног је вида глаголског).

4) Пријеђе преко *смрзле* воде (*смрзнуџи* значи стање и вида је свршенога).

5) Стабло у *џорасла* црнога лука (за *џорасла* вреди исто што и за *обрасле*).

6) Примивши *осиромашиле* сроднике (*осиромашџи* — постати сиромаш — значи стање и свршеног је вида):

7) Кад браћа живе заједно, па умре један од њих без дјецe, онда жена *умрлога* да се не уда (*умреџи* — значи стање и свршенога је вида).

8) Него ће ти Господ дати срце плашљиво, очи *ишчилеле* и душу *изнемоглу* (као што се види и стављањем наредо са плашљиво, *ишчилеџи* и *изнемоџи* значе стање и вида су свршенога).

Ово би били глаголски придеви ове врсте. Они увек значе *џромену* стања (зато што су свршенога вида) и добивање новог стања као *сџалне особине: обрасли, исџали, смрзли, осиромашили, умрли, ишчилели, изнемогли*. Они су сви на путу да постану *џрави* придеви као што су ове врсте глаголски придеви од неких других глагола и постали прави придеви. Мaретић као такве наводи ове примере: *изгџрео, кљџчао, невџљао, џсџарао*, или *џсџарео, џрисџао (леј), џрџкисао, џсџао, врџо, џгриџаљџ* (сунце, жарко). Ако ове примере прегледамо са гледишта горњих глаголских радних придева, видећемо да: *изгџрео, џсџарео, џрисџао, џрџкисао, џсџао, џгреџао* — претстављају некадашње глаголске придеве од глагола који значе *сџање* и који су сви свршенога глаголског вида; једино *кљџчао, невџљао, врџо*, иако су несвршеног глаголског вида, — ипак су прешли у придеве. То је дошло од измене њихова унутрашњег значења: *кљџчала* вода је она која је избацила кључ и добила нову особину, није више сирова вода; она може бити и хладна, али је друкчија од непрокључале, сирове воде; *невџљао* не значи онога ко није у једној прилици некоме *вџљао*, већ онога који је увек без вредности, рђав, несташан; и радни придев *вџљао* почиње добивати придевско значење: *вџљао* ми је — био ми је добар, користан; за *врџо* се зна да не значи „да нешто ври у

прошлости“ и да је његова радња била у прошлости, већ онога који је *шопал*. Из овога се види да каткада и глаголски радни придеви трајног вида када значе стање (а такви су и *кључаџи*, и *врџи*, и *ваљаџи*) могу лако изменити своје унутрашње значење и постати прави придеви.

Радни придев глагола који значе *сџање* може постати придев када се његово унутрашње значење измени и када је несвршеног вида; а код глагола који значе стање, а свршеног су вида, глаголски радни придев може увек имати придевску промену, јер су резултативног значења, а могу лако прећи и потпуно у обичан придев.

2.

Са овим примерима иду напореда и радни глаголски придеви од рефлексивних глагола. И ти глаголи могу значити стање, и када су свршенога вида, имају променљиве радне партиципе: к *усијаломе* железу (од *усијаџи се*, које значи промену стања и његов резултат, а вида је свршеног); размишљаше о својој *разграналој* трговини (*разгранаџи се* — показује унутрашњи развитак, дакле, стање и свршеног је вида).

Код ових партиципа значајно је то што се код њих пропушта *се*. Ја мислим да то зависи од тога што они значе *сџање*, јер код тих глагола доста често може бити и у другим облицима пропуштено *се*. Међутим *се* не може пропуштати код правих повратних глагола (на пр. *чешљам се*, *умивам се*, *одевам се* и сл.); код оних пак рефлексивних глагола који значе *сџање*, оно може бити пропуштено, пошто им објекат није потребан (као што је потребан на пр. у *умивам се*). Испор. *блисџаџи* и *блисџаџи се*, *исџуцаџи* и *исџуцаџи се*, *сјдџи* и *сјдџи се* и сл. (исп. и друге примере код Маретића, стр. 439—440). И то што се у придевском значењу пропушта *се*, а у партиципском употребљава (исп. *железо се усијало* и *дај ми усијало желез*), и показује да је у атрибутој употреби значење резултата стања као особине у њима преовладало.

Још имамо три примера код Маретића који су такође непрелазни глаголи свршенога вида, али за које се не може рећи да показују стање. То су: *Господар од оштећене хаљине* или од *џобјегла* чељадета, *Да у џаломе* човјеку поновимо облик Божји, *Да те не затворе од мене џалога*, *Ускрсломе* нека се поклоне.

Али иако сви ови глаголи показују кретање, ипак су њихови партиципи добили резултативно значење, значење сталне особине: *побегла* — изгубљена, *паломе* — значи овде морално стање у коме се налази онај ко је пао, али би и у непренесеном значењу имало такође придевску особину (који је мртав, подлегао или сл.), *ускрсломе* — *оживеломе*, *живоме*.

Да је то тако, види се по томе што од непрелазних глагола који не значе стање у правом смислу речи — не можемо мењати овај партицип. *Седећи*, *ићи*, *доћи* итд. докле значе радњу коју субјекат врши не могу имати променљиви партицип; али чим се та радња може претворити у стање или сталну особину, онда се и они могу мењати. Не може се рећи: видео сам *дошла* човека, али се може рећи: видео сам *надошле* реке, јер ту *надошле* значи *набујале*; не може се рећи: видели смо *лећеле* авионе, али се може рећи: са *узлећелим* к небу мислима молили смо се Богу, јер *узлећелим* има такође резултативно значење: „високим“, „побожним“, „блиским Богу“ итд. Кад би се рекло: *видео сам прошле људе*, то би значило не оне који су сада прошли, него људе „бивше“, који припадају прошлости; исто тако и граматички термин *прдшљ* значи „који припада прошлости“, „прошаста“, „пређашњи“; исто тако и прошлога дана значи „јучерашњег дана“, а не дана који је прошао, дакле, „дана који припада непосредној прошлости“, прошле недеље — „пређашње недеље“. О њему сасвим тачно говори Ивековић (Rječnik hrv. jezika II 265). Таквих придева који су постали од партиципа има у многим језицима.

3.

Као што се види из наведеног, међу глаголским радним придевима које сам досада навео нема ни једног који би био саграђен од прелазног глагола. Међу примерима које наводи Маретић били би такви ови: Но ко види, чини с' *не видио*; Вика телал по Будиму белом, ко би даље, чини се *не чуо*, ко је ближе, земљи погледује; Рече Јован учинивши се *не чуо* последње питање; Ја се учиних ништа *не чуо*, ништа *не видео*.

Из ових се примера види да је *чуо*, *видео* (а таквих примера може још бити) у овим изразима непроменљиво; оно је још више ограничено у својој употреби неголи овај радни

придев као саставни део различних глаголских облика. Он се и употребљава готово једино у оваквом облику, и то уз глагол чинити се, учинити се. Чак се и у таквој употреби не употребљава ни у инструменталу ни у акузативу. Не може се рећи на пр. чини се *не чулим* или сл. Према томе овде је *чуо* део предиката, онако како је на пр. у реченицама као Ни лук *јео* ни луком *воњао* и сл.

4.

Према свему овоме јасно је да радни глаголски придев од прелазних глагола не може бити променљив. Иако нисам могао навести ни један пример који би се овоме противио, ја ипак признајем да би такав глаголски придев могао бити променљив када би изменио своје глаголско значење и када би почео да значи какву сталну особину или својство. Али у таквом случају извршила би се претходно измена унутрашњег значења тога глаголског облика која би за собом повлачила његово претварање у придев. У функцији радног глаг. придева од прелазних глагола он не може бити променљив.

Али то не значи да сви непрелазни глаголи могу имати променљив глаголски радни придев. Такви су само непрелазни глаголи који значе стање или промену стања.

Горе је наведено доста примера, али таквих примера може бити врло много. По *побулим* образима види се да није здрав, по *побнадулим* рукама осуле су се богиње, на *поцрвенелом* лицу, по *побађавелим* крчмама, по *пошамнелим* крововима, у *оживелој* вароши, у *набујалим* рекама, *уздрхшлом* руком, у *узаврелој* крви, беже од *побеснелих* курјака, *зашрепшалим* бићем својим, по *усахлим* потоцима, по *увелом* цвећу итд. итд. Ја зато мислим да није нимало необично *ојаћелї* (исп. Маретића 569), иако нема у Вукову речнику *ојаћешї*, већ само *ојадишї*, јер *ојаћелї* и показује да у језику *ојаћешї* или има или га може бити, исто онако као што има *омилелї* (исп. *омилишї* неке нешто — и *омилишї* неке — „постати мио“). Кад има *ојадишї* кога (задати коме јад, ожалостити кога), може бити и *ојаћешї* коме (наравно у јужном наречју, у источном *ојадеши*) као и *омилишї* коме.

Питање је да ли остали непрелазни глаголи могу имати

променљиви радни придев. Мислим да је из онога што је напред изнесено јасно (исп. *обрасли, ђали, васкрсли, надошли, добегли* и сл.) да то може бити само онда када се таквим радним придевима обележава особина као резултат радње, а не сама радња. Тиме се ови непрелазни глаголи у употреби поменуће особине знатно ограничавају и изједначају са правим придевима.

Најзад из свега је овога јасно да и повратни глаголи само онда када значе стање могу имати променљиве глаголске придеве на *о, ла, ло*. То је сасвим природно. Јер прави повратни глаголи (на пр. *чешљам се, умивам се* итд.) претстављају у ствари прелазне глаголе којих је објекат оно лице или предмет који је у субјекту. Зато такви глаголи, исто онако као и прави прелазни глаголи, не могу имати променљив радни придев. И исто онако као што остали прелазни глаголи могу имати *шрјни* глаголски придев, могу имати и овакви повратни глаголи (*чешљан, умивен* итд.).

Ако издвојимо оне случајеве када радни глаголски придев променом унутрашњег значења свог почне значити особину (*надошли, добегли* и сл.), тако да га то води ка правом придевском значењу, остаје као поуздано да променљивост радног глаголског придева могу имати глаголи који значе стање, и то на првом месту они који су свршеног вида.

Та особина радних глаголских придева оних глагола који значе стање доводи их у блиску везу са трпним глаголским придевом. Трпни глаголски придев (ја га не зовем прошастим, пошто другога и нема наш језик) на *ш* или *н* постаје обично придев у атрибутој употреби, на пр. *џлешени венци, обрађени виногради* итд., јер обично значи стање или још боље резултат вршене или извршене радње који даје придевско значење атрибутој употреби њиховој (*џлешени венци* — за разлику од венаца *неџлешених, обрађени виногради* — за разлику од *необрађених*). Њихово временско значење остаје када се ти партиципи предикатски употребе или у каквој скраћеној партиципској реченици.

А. Белић

ЈЕЗИЧКО ОСЕЋАЊЕ И ЈЕЗИЧКО ЗНАЊЕ

Описна граматика која бележи обично само спољашње језичке знаке много је допринела да код школованих људи ослаби интерес за језичке појаве, ма да је тај интерес од природе прилично жив и снажан код нешколоване деце и омладине. Рђава и наопака језичка настава у многим случајевима почини и још веће зло, може да убије и способност за језичку пажњу. Отуд чини ми се потиче она позната одвратност образоване публике према језику и граматици, која понекад прелази у злураду пакост и потсмех пун сажаљења. Међу образованим људима има каткад и таквих који сматрају потпуно сувишним сваки дубљи интерес за језичка питања, особито за она која се односе на матерњи језик. У тим приликама се обично каже да одрасли и школовани људи у довољној мери знају свој матерњи језик и да као права деца свог народа имају и право језичко осећање.

Међутим овакво умовање као да се слабо слаже са лако уочљивом и прилично разумљивом стварношћу. Језичко осећање и језичко знање тешко се без штете да раставити од посебног језичког интересовања. Без језичке пажње нема ни правог језичког знања ни правилног језичког осећања. Узмимо, примера ради, оно поглавље језичког знања у ком је језичко осећање, тако рећи, на свом рођеном месту. То су питања акцента и интонације, питања језичког ритма и реченичне дикције. Присташе језичког осећања признаће са мало добре воље да се у тим областима мора највидније показати тачност њихова схватања. Али чак и у тим најосећајнијим језичким радњама видимо да без знања, без научно основана знања, нема и не може бити правилног језичког осећања.

Ево одмах примера, који ће послужити као доказ. Чувени берлински грецист Виламовиц Мелендорф, који се ваљада неких 70 година као филолог бавио грчким језиком, не марећи готово нимало за грчку лингвистику, објавио је под старе дане своје познато дело о Илијади и Хомеру. Због реда речи у самом наслову приметио му је чувени лингвиста Вакернагл, који се искључиво са језичке стране бавио хомерским питањем, да ритмичко осећање исто тако као и ритмичко знање захтевају обратан ред речи. Виламовиц, ма да је пре-

водио грчке трагичаре на немачки, служећи се при том за хорске партије „морлачким трохејским десетерцем“, а да и не помињем његове преводе Гетеа на стародорски и староеолски дијалекат, није имао поуздана осећања за ритам свог рођеног језика. Не може се такво неосећање правдати можда тиме да му је дуг и интензиван рад у области старогрчке филологије ослабио правилно језичко осећање. Али то се није догодило Вакернаглу, који се осим старогрчке бавио још латинском и староиндиском филологијом на лингвистичкој основи. Значи да је несумњива претежност у оваквим случајевима језичког знања над језичким осећањем које је варљиво без стручног научног образложења. Истом Виламовицу осветило се још једанпут његово нелингвистичко знање и осећање грчког језика, кад је у 82 години живота објавио своју кратку Историју грчког језика.

Кад смо већ у области језичког ритма, где би се језичко осећање морало испољити у највећој мери, да споменемо и оне случајеве кад нас наша чула издаду и напусте. Познато је да један исти сугласник нема једнаку дужину кад се налази на почетку и на свршетку слога. Разлика је та тако незнатна да се може осетити само апаратима; али је за квантитативни ритам од велике важности, јер на тој разлици почива дужина затворених слогова са кратким самогласником. Наша чула, без којих нема никаквог па ни језичког осећања, нису довољна за правилно разумевање и за успешно руковање необично сложеним језичким механизмом.

Стога је језичко осећање и недовољно и непоуздано. Одајући сваку част језичком инстинкту и језичкој интуицији, до којих се може доћи не самим наслеђем, него неговањем језичке пажње и развијањем језичког интереса, обични научни радник и савестан језички наставник мора у првом реду рачунати са таквим средствима која су приступачна сваком нормалном члану језичке заједнице. Мора се држати оног Бекнова правила да нема правог знања без познавања претходних узрока, до којих наше осећање само у изузетним случајевима може допрети.

Нежна и осетљива сложеност језичког механизма, који је и културно-историска традиција и социјално-биолошка функција у исти мах, тражи без изузетка од свију оних који

желе њиме да рукују што боље и што стручније познавање појединих разноликих делова. То у првом реду вреди за оне уметнике и научнике који се служе тим сложеним механизмом и који проучавају творевине од језичког материјала. Како би деловао на публику онај уметник речи који би своје осећаје и своје мисли казивао језиком у ком се осећа незнање ритма и тона, ма да се по правилу преко таквих грешака лакше прелази него преко оних које показују уметничково незнање граматичких категорија и морфолошких система. То доказује да је у нама самим јаче и важније језичко знање него језичко осећање. Али и једно и друго су манифестације нашег језичког интереса и последица наше језичке пажње, коју треба развијати и неговати кроз цело оно време у ком се служимо језичким механизмом и у ком је наша језичка функција на делу.

Стално и стручно неговање језичког интереса, без којег се не може замислити правилан и успешан рад заиста дивног и величанственог апарата, потребно је већ због тога што се тај апарат током једног људског века у многим својим ситним и само на око безначајним делићима мења. Стари Гете писао је друкчије неголи песник младог Вертера. Да наше језичко осећање мора бити под сталним надзором нашег језичког знања, које се опет без сталног језичког интереса лако умртви, види се најлепше код оне двојице, који се не без разлога сматрају највећим уметницима речи. Мислим на Хомера и Платона. Тачно разумевање њихових уметничких дела и правилно уживање у њиме омогућила је лингвистика и лингвистичка статистика. Од оних који се ослањају више на језичко знање него на језичко осећање добили смо поуздану основицу за Хомера и Платона. Налазећи се на тој лингвистички утврђеној основици, у стању смо да осетимо разнолике лепоте Хомеровских песама и да уживамо у преливима вазда живе и узнемирене Платонове мисли.

Природа и нужна сарадња између језичког осећања и језичког знања као главних чинилаца наше језичке свести тражи да наша средња и виша настава поклони више него досад пажње језичкој подлози стручног и општег образовања. Наставници језика развиће своје језичко осећање проучавајући књижевна уметничка дела, а наставници књижевности усавр-

шиће своје језичко знање ако се на универзитетима упознају са знањем савремене опште и специјалне лингвистике. Потребно би било да се сви они који студирају било који језик или било коју књижевност обавезно упознају са принципима и методима културно-историске и психолошке лингвистике. Када је Леонардо да Винчи захтевао од кипара и сликара да се пре свега стручно упознају са анатомијом и још неким дисциплинама, мислећи при том исправно да ни за лепоту није довољно само осећање без научно основана знања, онда се са много више разлога може и мора захтевати од оних који тумаче другима уметничке творевине речи и ритма да се најпре снабдеју довољним језичким знањем помоћу савремене лингвистике.

М. Будимир

БОСИЉАК

Акад. рјечник каже да је „босиљак — постањем од лат. *basilicum*.“ Насупрот томе, г. Д. Костић, у једном од последњих бројева овога часописа (Наш језик I 9 271 и д.), тврди да то „може вредети само за прераде са западног дела наше националне територије: *базилика*, *божулек* и др. што их наводи Б. Шулек у Југославенском именуку биља“ и мисли да „*босиљак*, *босиок*, најраспрострањенија форма, у књижевном језику и католичког дела потврђена крајем 15 в. у Менчетића, са својим *с* указује на грчко порекло“. Почетно *б*, уместо грчовизантског *в* не прави — по његову мишљењу — тешкоће, јер то отступање није без паралеле: *б* уместо *в* наводи се, по г. Костићу, и у речи *колиба* (грч. *καλύβη*), чије се *б* не сме (по Миклошићу) приписивати турском утицају, пошто се та реч наводи већ код Доментијана (XIII век), већ утицају цинцарских дијалеката и то због *bosil'ou* уместо *vasil'ou*, које је Вајганд констатовао у цинцарском дијалекту Корче у Арбанији. У прилог те претпоставке говорило би, по г. Костићу, и то што је „сама реч *колиба* значењем својим чисто пастирског порекла“, па је, стога, „од куцовлашких пастира који су зимовали у пољима око Солуна, реч *колиба* могла, врло лако, допрети и на Св. Гору до — Доментијана“. Тако бисмо — по мишљењу г. Костића — имали „исти случај, који Бер-

некер претпоставља и за прелаз *колибе* међу Словаке, Пољаке и Украјинце“.

Мени је необично жао што морам оспорити ову духовиту комбинацију познатог и признатог пријатеља Њашег језика и мог одличног пријатеља, али сматрам да су његова разлагања неприхватљива. Ево зашто.

Све када бисмо и претпоставили да је у наш језик ушла „из којег јужнобалканског дијалекта грчког или њему врло блиског туђег језика (шта то има да значи?), који му је ту реч већ прерадио са *б*, из арумунског, цинцарског...“, питам, откуд би се, у том случају, могло објаснити *б* у словачком, пољском и малоруском рефлексу *колиба*, када је утврђено да су румунске позајмице у украјинском и западнословенским језицима искључиво севернорумунског порекла, а нема ни једне речи, коју су Словени примили од Арумуна, па је предали северним Румунима. Даље, како би се, у том уосталом немогућном случају, објаснило *о* у речи *колиба* према *α* у *καλύβη*, јер цинцарско *bosilou*, на које мисли г. Костић, са *о* после — лабијала, није никаква паралела. Напротив, ако је *колиба* позајмица, баш то *о* упућивало би на то да је наша реч *колиба* врло стара позајмица, како мисли и Тумб (*Anzeiger für die idg. Sprach- und Altertumskunde* XXXII (1913) 25), који с правом изводи и турско *колиба* из словенског. Међутим, у питању је, да ли слов. *колиба* може бити, као што мисли Тумб, а и Фасмер *Roczni. slaw. VI* 178, једна од најстаријих грчких позајмица у словенском, јер бисмо у том случају због *б*, које се у грчком језику изменило у *в* око другог века по Христу, морали мислити на прасловенско доба, у које, сасвим јасно, директног контакта између Словена и Грка нити је било, нити је могло бити, упор. *St. Romanski, Slave commun et grec ancien, Revue des études slaves II* (1922) 49 ид. Што је најважније, грчка реч *καλύβη* има, очевидно, негрчки изглед: поред *καλύβη* у грчком језику јавља се наине и реч *κέλυφος*, којом Хесих тумачи *Φολύριον* и нема сумње, због односа грчког *φ* у *κέλυφος* према *β* у *καλύβη*, да је ова последња реч варварска, или другим речима, грчком сродна, али не грчка реч, а одакле је она могла ући у грчки речник, показује јасно оно место код Херодота, који описујући *Иеонске* сојенице (V, 13) помиње њихову *καλύβη* упор. *Blumenthal, Glotta XVIII* 146. Према свему томе, остаје

— у позитивном правцу — као највероватније да су Јужни Словени реч *колиба* преузели од старог становништва на Балканском Полуострву, и да се, у погледу на *б*, она има сврстати у — сасвим другу категорију. Мислим, наиме, на онај низ имена са *б*, уместо грчкoвизантског *в*, у именима источне половине Балканског Полуострва као *Ибар* (Ἰβρος), *Берово* (Βερρόνη) и др. Балкански Румуни ту варварску реч нису преузели пре доласка Словена, већ стога што се, у то доба, у прарумунском језику међувокално - *в* - губи, упор. *cal* од лат. *caballus*. Зато је једино могућно да је *колиба* одомаћивши се у словенским језицима Балкана, у остале поменуте словенске језике ушла, позно, румунским путем.

Не мање тешкоће испречавају се и Костићевим извођењима о пореклу речи *босиљак*, за чије *б* *колиба*, према свему што сам казао, нема никакве паралеле. Истина, г. Костић је у праву када тврди да су облици *базилика*, *бажулек* због *з* односно *ж* западнороманског порекла. — Али, иако је очувано међувокално *с* уистини карактеристично за наше речи грчког порекла, то не значи, како г. Костић мисли, да због очуваног — *с* — и оне речи, које су из грчког ушле у латински речник, *морају* у српскохрватском (и словеначком и бугарском) језику бити позајмице из грчкога, пошто је позната ствар да је очувано међувокално латинско — *с* — карактеристично и за дијалекте средње и јужне Италије а и за сâм балкански латинитет који је и у том правцу конзервативан, тј. за румунски и за изумрли староромански језик источне обале Јадрана. Наравно, помисао на то, да би реч *босиљак* могла бити румунског порекла, већ из фонетских разлога је апсурдна. Јер, када би та реч од старине постојала у румунском језику, тј. у претсловенско доба његова развртка, она би гласила *biseric* (упор. *biserica*, црква лат. *basilica* од грч. βασιλική, пошто се у румунском језику пре доласка Словена на Балкан међувокално — *л* — променило у — *р* —. Насупрот томе, као што сви знамо, румунски назив *busióc* је, као у осталом и арбански *bosil'ok*, словенска позајмица.

Одакле је *босиљак*, *босиок* тешко је тачно утврдити. Фонетски, то би могла бити наша замена балкансколатинског рефлекса лат. *basilicum*, који нам није очуван, али како је

реч о једном цвећу које се гаји, могло би врло лако бити да је то име дошло к нама из Италије (*basilico*), али, свакако, у једно старије доба, пошто италијанско предакцентско *a* у новијим позајмицама не прелази више у *o*, упор. M. Bartoli, Zbornik u slavu V. Jagića 40 и St. Romanski, Jahresber. des Inst. für rumän. Sprache XV (1909) 95. Што важи за наше књижевне облике *босиљак* и *босиок*, важи и за срп. - дијал. и бугарске облике *босиљекъ*, *басиљакъ* (код којих Шишмановъ, Зборникъ IX 627, мисли на утицај речи — *босъ!*) и за слов. *bosilek*.

Интересантно је да у италијанским дијалектима, и то не само у јужним, где је грчки утицај био нарочито велики, на супрот типу *basilico* са латинским помереним акцентом има и рефлекса облика са почетним *b*, а са непомереним, грчким акцентом на крајњем слогу: тип *basilicó*. Види о том нарочито извођења V. Bertoldi, Archivio glottologico italiano XXI (1927) 140 ид., са чијим се погледима ја, ни са романистичке тачке гледишта, у свему не могу сложити. Ја то овде помињем, јер и нашим дијалектима рефлекси тог типа нису непознати (н.пр. чак. *basilak*, *basilkà*) у Хрв. Приморју: Pest zemlji mi prinosite, baseljkà mi cvit darujte, Вл. Назор у чувеној песми „Galijot“.

Према свему види се: да је — кад рачунамо и раније поменути тип *bažilak* — реч за осушум *basilicum* добивана код нас у три маха. За детаљније проучавање њихова ширења требаће, свакако, детаљније студије о географском распрострањењу њихову и знатно ширење материјала, а — и питање постанка италијанских укрштених зона *basilicó* и *basilico* мораће се још удубити. У нашем језику, позајмица типа *basilicó* је, свакако, новија. То показује и очувано *a* и *e* облика *baseläk*, *baselkà* (итал. дијал. *baselkó*).

Још само једну једину примедбу. Новим објашњењем речи *колиба* остало би од „старих грчких позајмица у словенском“ само *korablъ*, као што су, на супрот Фасмеровим претеривањима, поодавна мислили Шахматов и Meillet. Али ни то није сигурно. Види за сада Иљинскиј, Изв. отд. русс. языка и слов. XXV (1922) и Preveden Fr. R., Church Slavonic *korablъ*(sic!) and Greek *κάραβος* Langage VI (1930) 279—296, с којима се је у позитивном делу њихових извођења тешко сложити. Ја о том

питању говорим на другом месту. Али, ако је — што ја не верујем — та реч ипак грчка по пореклу, она је могла доћи Словенима једино посредовањем балканских старинаца.

Х. Барих

ЗНАЧЕЊЕ НЕКОЛИКО ТУЂИХ РЕЧИ УПОТРЕБЉЕНИХ ОД НАШИХ КЛАСИЧНИХ ПИСАЦА

Г. Драг. Н. Ивановић је из радова наших најбољих приповедача саставио књигу *Наши писци нашој деци*. — Приказујући ову књигу г. Јаша М. Продановић у *Срп. књ. гласнику* (Н. С. Књ. XXXIX, бр. 1) у свесци за 1 мај, стр. 67 замера му што тумачење речи на више места није тачно. Исправља му тумачење речи: *џакум*, *џранболос*, *џачалуци*, *лакерда*, *харбија*, *алмаз*, *ибришим*, *џурбан* и *сермија*. Како ни исправке г. Продановића нису сваки пут тачне нити потпуне, баш због тога што су их употребљавали наши класични писци, ми ћемо овде дати њихово потпуно значење:

1. *алмаз*, грч. *δ ἄδμας*, тур. *елмас* најскупоценија врста драгог камена, брилијант, дијамант. Као придев: од драгог камена начињен или драгим камењем украшен, фиг. врло мио драг, блистав, красан, Кад се каже *Elmas parçesi* мисли се на особу бриљантних особина. Код нас се *алмаз* зове и справа којом стаклоресци секу стакло. Ове речи у Вукову речнику нема, али је има у Р. Ј. Академије.

2. *Ибришим*. Вук у свом речнику ову реч тумачи: *свилени конац*. У ствари међутим та реч значи свилени конац нарочите врсте. Испреден свилени конац на пр. није ибришим. Некад се продавао у турицама, отуда поређење женске косе у нар. пес. са *џуром ибришима*. Сад се израђује и продаје и свилени и кончани ибришим. Персиски *ebrisim*, по А. С. Barbie de Meunard, *Dictionnaire turc — français*, значи свила уопште. Арапи су ову реч усвојили у облику *ebrisim* и значи предена свила, предени свилени конац. Тур. *ibrišim* има исто значење.

3. *Лакерда*, грч. *ἡ λακέρδα*, *ἡ λακίέρδα*. F. D. Dehèque, *Dictionnaire grec moderne — français* тумачи је: *thon mariné* лат. *lacerta*. Тур. *lakierda*, риба звана *alti parmak* из саламуре. Ове речи нема ни у RJA.

4. *Пачалуци* свакако је постало од тур. *paçalik*, ма да та реч сад по Хусеин Кјазиму, *Türk lugati* значи хаљине које се невестама граде за т. з. *pača gjoni* последњи дан свадбе кад се за обед кува пача, нарочито јело справљено од куваних овчих, или козјих, или телећих ногу са сирћетом и б. луком. Етимолошки перс. *pa* нога и наст. за ген. *ča, çe*; *pača* поред горње врсте јела значи још и ногавица, доњи део ногавице на гаћама, димијама, чакширама који је подну украшен гајтаном или швом са нарочитим наборима. На Косову се за димије употребљавала реч *йачдвук, йачдвице* — завршетак гајтанима и бућметом украшен на ногавицама од димија. Нарочито скупоцене и уметничке *йачавице* су израђивали мајстори у Тегову, Призрену и Пећи и отуда су жене готове набављале, па их пришивале на димије. Тур. *don pačasi* ногавица уопште.

5. *Сермија* у Вука: имање, имовина; у речнику Broza Ivekovića наводе се примери: Друг ти зрцало а *сермија* памет; од оца *сермију* а од Бога жену (ваља искати); толико један човек може *сермију* стећи, док му се откуд не привали. У сваком случају код нас као да ова реч углавном значи покретну имовину. Трговцу је *сермија* главница коју обрће у трговини, сељаку је *сермија* жито, стока и др. покретна имовина. Перс. *sermaje*, откуда су је и Турци позајмили, значи: главница, капитал, морални и материјални обртни капитал, цена и роба по којој ју је трговац набавио, цена коштања. Фиг. у турском ова реч значи и проститутка, женска „лака роба“.

6. *Такум* по г. Продановићу значи: „коњска опрема и кујинско посуђе, и кад је реч о чибуку, онда значи онај део што се меће у уста.“ По Вуку значи: *das Geschirr, Geräth, argamenta* и његово је објашњење тачније. Иако у кухињи може бити такума, *шакум* није кухињско посуђе уопште. По Ш. С., *Komus i türki, takim* је глаг. имен. од *takmak* што значи: натаћи, обесити, закачити, заденути, ставити, побости, саставити нешто с-нечим и др. *Takim* је прибор, ствари, справе које се заједно употребљавају и чине у неком погледу целину, често у смислу речи гарнитура, сервиз, хируршке справе, баштовански прибор, прибор за кафу, чај, креветске ствари и сл. *Џубук takimi* значи онај део што се на чибук натиче као украс од ћелибара или другог чега који се при

пушењу меће у уста. Кад више њих обавља један посао, они чине један *шакум*, на пр. *džambas takimi*: коло, класа на пр. животиња; врста, категорија *At takimi*: све што спада у коњску опрему.

7. *Транболос*. — Ове речи нема ни у Вукову речнику нити у р. Vz-IV. То је по г. Продановићу појас (обично вунен). Грчки *Τρίπολις* су Арапи и Турци извитоперили у облик *Tarabulus*, а од овога смо ми направили *шранболос*. Док је Турска била у снази и моћи, имала је у својој држави два велика Тарабулуса: Афрички — *Garb Tarabulusi* или *Tarabulus-i-Garb*: (западни Триполис) и Сириски — *Šam Tarabulusi* или *Tarabulus-i-Šam* (Далиштански Триполис). Из овог првог Тарабулуса у Турској су биле на гласу асуре — *Tarabulus hasiri*, у Сириском Триполису је некад цветала на рочита врста текстилних израђевина. Тамо је израђивана врста шарених шалова од чисте или полусвиле, позната под именом *Tarabulus* шал, најчешће по боји жут и бео или жуто-бео и зелен са дугачким свиленим ресама по крајевима. Шал су обично завијали око феса, али су се њиме и опасивали, често преко вуненог појаса и у случају кад је шал вршио службу појаса звао се просто *tarabulus*. То је наш *шранболос*, који није имао среће да буде забележен ни у једном нашем речнику.

8. *Турбан* „није турски украс на глави, него платно којим се обавија чалма (сарук)“. Као и реч *чалма*, иако су оријенталског порекла, у тур. речницима их обично нема, јер их Турци не употребљавају. У споменутом великом *Türk lugati* Хусеим Кјазим вели да је *чалма* казанског порекла и значи сарук, дакле оно платно којим муслимани на разне начине обавијају своје капе. Сад се у тур. језику сматра као архаизам. Речи *штурбан* нема у том облику у турским речницима. Giuseppe Rigutini, *Vocabolario italiano della lingua parlata* s. v. *turbante* вели да је постало од персиског *dulbend*- танко платно, тул, *муселим* који су на истоку људи завијали на разне начине око капе. Народ. тур. *tulbend*.

9. *Харбија* (*арбија*) код Вука значи шипка, дрвена или гвоздена, што се набија њом мала пушка кад се пуни. Међутим харбијом се нису пуниле само мале него и дугачке пушке кремењаче и каписларе. По Хусеин Кјазиму *harba* (из-

ведено од арап. бој, битка) звало се дугачко копље са гвозденим шипком на врху. Народски тур. начињен је облик *harbi* „шипка са гвозденим врхом за набијање пушака“. И кад су пушке знатно усавршене, још су испод цеви имале харбију која више није служила за пуњење, него за чишћење или за избацивање испалеене чауре.

Гл. Елезовић

ОКО ИЗРАЗА НАСУШНИ

Међу изразе који су у наш језик дошли непосредно из цркве иде и придев *насушни*. Нема никакве сумње да је тај израз један од најстаријих који уопште потичу из старословенског језика. То је тим више вероватно што се тај израз наводи у Оченашу, тој најобичнијој и свакидашњој хришћанској молитви. Зато држим да нема потребе ни основа приписивати употребу те речи руском утицају на наш књижевни језик, као што чини Т. Маретић¹⁾, који још сматра да је реч *насушни* непотребна „кад имато своју глјеч *svakidašnji*“. Супротно мишљење заступа проф. М. Будимир који у популарном чланку у „Нашем језику“ тврди да су изрази *насушни* и *свагдањи* по смислу различни и да су „добили у оба дела нашег хришћанског народа своја сасвим одређена, посебна значења“.²⁾

Питање је: каква су, у ствари, та значења? Проф. Будимир наводи два израза: *насушно* питање и *свагдања* потреба. Порекло тих израза није исто, јер је придев *свагдањи*, исто као и *свагдашњи*, *свакидашњи*, постао у нашем језику независно од цркве и богослужења. Придев *свагдањи* има слободну употребу и не долази само у неколиким устаљеним обртима као што је заиста случај са придевом *насушни*. Употреба придева *свагдањи* врло је широка. Исп. на пр.: *свагдањи* посао, *свагдања* појава, *свагдање* одело, речју, све што припада, у ширем смислу, сваком дану и што се казује и изразима: *свагдашњи*, *свакидашњи*, *ваздашњи* и сл. Из тога се развило зна-

¹⁾ Т. Maretić, *Jezični savjetnik*, с. 203.

²⁾ Наш језик II, с. 6 (чланак: „Насушни хлеб“ и „свагдањи крух“).

чење: непрестан, вечит, латински *sempiternus*, које Вук у Рјечнику једино и наводи.¹⁾

Придев *насушни* према речнику Ристића и Кангрџе имамо у обртима: *насушни хлеб* „*unser tägliches Brot*“ и *насушна потреба* „*ein notwendiges Bedürfnis*“ и од тога именица *насушност* „*Notwendigkeit*“.²⁾ У првом случају српски и немачки израз слажу се текстуално, тј. по месту где се ти изрази јављају, а у другом би било значење *насушни* = *потребан*. Тај израз употребили су преводџи Нови завет Вук Караџић и Дим. Стефановић и у оном првом случају; тј. они имају „*хлеб наш потребни*“, Матеј VI¹¹, Лука XI³. Друго је питање, да ли се придевом *пошребни* може у свима случајевима заменити придев *насушни*. Тако је и у примеру „*насушна потреба*“, који је постао укрштањем са изразом „*насушни хлеб*“. Придев *насушни* има своје специјално значење које не стоји у директној вези са етимологијом те речи, нити се данас у нашој језичкој претстави раставља та реч на делове, тј. на—сушни, као што то покушава проф. Будимир. Само је питање, да ли проф. Будимир има право када при тој анализи обележава тај израз као хиперметафизички, или, у најмању руку, надземаљски. Тако је на пр. и блажени Јероним заиста и употребио израз *supersubstantialis*. Исто тумачење дао је пре неколико година и Јозеф Вајс,³⁾ који старословенски облик *нашштѣнѣ* тумачи као копију оног Јеронимовог латинског израза, доказујући на тај начин да је старословенски превод био донекле зависан и од латинске Вулгате. В. Јагић пак само констатује да је старословенски израз дослован превод и угледање на грчки језик.⁴⁾ Уопште, врло је тешко примити Вајсову поставку. Ево зашто. Пре свега, да је старословенски преводилац пред собом имао текст Вулгате, он би латинско *super* свакако превео са *надѣ*

¹⁾ У Вукову Рјечнику има само *свагдашњи*, ма да су забележени дублети на пр. *садањи* и *садашњи*. Међутим Вук нема ни *свакидашњи*, па чак ни *шадањи* ни *шадашњи*.

²⁾ Dr. phil. Св. Ристић и Ј. Кангрџа, Речник српскохрватског и немачког језика. II део. Београд, 1928 г.

³⁾ Josef Vajs: *Byzantská recense a evangelijni kodexy staroslověnské. Byzantinoslavica* I. Praha, 1929, с. 5, 9.

⁴⁾ Vatroslav Jagić, *Entstehungsgeschichte der altkirchensl. Sprache*². Berlin, 1913, с. 367.

(као што то чини проф. Будимир у споменутом изразу „надземаљски“), а то би одговарало грчкоме *ὑπέρ* (Будимир: „*хипер-метафизички*“), исп. на пр. *надънѣвѣсьнѣ* = *ὑπερουράνιος*.¹⁾ Затим ни *сжштѣнѣ* није постало према (sub)stantialis. Тај старословенски израз налази се и у сложеној речи *јединосжштѣнѣ* за грчко *ἁποόσιος* који се чита у Символу вере, те је према томе морао постати онда када и израз *насжштѣнѣ* у Оченашу. У оба случаја грчко *όσιος* замењује се лако стсл. *сжштѣнѣ*, као што је за *όσια* старословенско *сжштине*, партицип ж.р. *όσα сжшти*,¹⁾ итд. Према томе, ја сматрам да је грчки предлог *ἐπί* старословенски преводилац схватио у смислу сврхе, намене, као, уосталом, и други стари црквени писци,²⁾ тј. хлеб довољан за биће (*сжштине*) и наш телесни састав — *ἄρτος ἐπὶ τῇ όσiα καὶ συστάσει ἡμῶν αὐτάρκης* Теофилакт.³⁾ Такво значење се и логички боље слаже са обе варијанте Молитве Господње, и код Матеја, где стоји „дај нам данас“ и код Луке „даји нам сваки дан“ *δίδους ἡμῖν καθ' ἡμέραν*. Ето, баш ради тога и налазимо у Маријину јеванђељу у првом случају: *хлѣбѣ настѣвѣшааго дѣни*⁴⁾, а у другом: *хлѣбѣ насжштѣнѣ*. Ту су, дакле, два различна начина у превођењу, са својим засебним значењима. Зато се не може примити објашњење Вондраково по којему оба та израза значе једно те исто, тј. чешки *přítomný* — садашњи.⁵⁾ Проф. Будимир се, дакако, држи онога тумачења које је примљено у науци.⁶⁾ Одатле изводи проф. Будимир закључак да се хришћани „моле за оброк одређен за тај и то само за тај дан“ (1. с. 9). Међутим нема никакве потребе тражити основно значење грчког *ἐπιόσιος*, па да се дође до таква за-

1) Franz Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Vindobonae, 1862—65.

2) E. Preuschen — W. Bayer, *Griech.-dtsch. Wörterbuch zu d. Schriften d. Neuen Test.*, 1928, sub *ἐπιόσιος*.

3) C. G. Bruder, *Concordantiae omnium vocum novi testamenti graeci*, Lipsiae, 1888, с. 350.

4) Тј. дана који је настао. Будимир је превео: дана који настаје, наступа, што би се могло односити само на Зографско јеванђеље где стоји крѣ настѣвѣшт, са вероватном допуном ааго дѣне.

5) Dr. V. Vondrák, *Církevněslovanská chrestomatie*, v Brně, 1925, с. 252 sub настати.

6) Исп. на пр. Stjepan Senc, *Grčko-hrvatski rječnik za škole*, u Zagrebu, 1910, с. 331.

кључка. Такво се тумачење може разумети и онда када се грчки израз узме само у значењу „потребан“, јер сам израз *данас* (σήμερον) у Матејеву јеванђељу довољно указује на оно што проф. Будимир приписује изразу *επιούσιος*.¹⁾ Такво значење дао је старословенском изразу, као што је споменуто, и Вук Караџић у преводу Новог завјета, а слично има и Миклошић (*sufficiens* = довољан, на пом. месту).

Само придев „потребни“ не може свакад да значи исто што и „насушни“. Јер „насушно питање“ је много више него „потребно“ питање, исто тако као и „насушна брига“ или „насушна потреба“. Ту „насушни“ значи више него потребан, тј. показује особину без које се тешко може бити, од које зависи нечије постојање, егзистенција. Тиме што је *хлеб* синоним главног и најобичнијег средства за живот људски, пренело се то значење и на његов атрибут, управо епитет, *насушни* и то тим лакше што се тај придев у нашој језичкој претстави не везује ни с којом другом групом речи.

Београд, 30-V-1933.

П. Ђорђевић

О АКЦЕНАТСКИМ ОБЛИЦИМА: ЧОВЕКА, ЧОВЕКУ...

На питање једног нашег читаоца: да ли је правилније именицу *човек* у акузативу акцентовати: *човека* или *човека*, одговорили смо да је правилно и једно и друго (в. Н. језик I, св. 9, стр. 287). Међутим лист „Политика“ од 20 маја т. год. у рубрици „Да ли знате?“ заступа друго мишљење и вели: „У свим нашим позориштима реч *човек* акцентује се *човек*, *човека*. Тај акценат је сада једино правилан у позоришном језику.... Само у комадима са жаргоном чује се *човек*, *човека*. Тако на пример, говори Јованча Мицић у Нушићеву „Путу око света“. Када се недавно, у једном „салонском“ комаду једном глумцу омакао акценат *човека* публика се смејала....“ Даље вели да смо ми ипак огласили тај акценатски облик за правилан, „позивајући се на Вуков „Рјечник“ који, уосталом наводи и провинцијализме...“ Одмах овде морамо рећи да смо

¹⁾ Архимандритъ Михаилъ, Толковое евангеліе. Кн. I. Ев. отъ Матѳея, с. 104; должнo просить у Бога сего толькo на настоящій-день.

ми и данас мишљења да су акценатски облици: *човѐка, човѐку*... правилни, иако се г. критичар, да би потврдио своје доказивање, позива на позориште, на смех публике и др. Г. критичар је, нема никакве сумње, са акценатским облицима *човѐка, човѐку*... помешао старе акценатске облике: *човѐка, човѐку*..., који се чују у нашим говорима старијег типа, па је сигурно њих чуо и од Јагодинца Јованче Мицића у „Путу око света“. *Човѐка, човѐку*... су облици новије акцентуације. Њих налазимо и код Вука и код Даничића, а познато је да њихови акценти служе као основ данашњег књижевног изговора. Али има једна ствар коју треба истаћи, а то је: да поједине речи у тој новијој акцентуацији могу имати двојак акценат. То су т. зв. акценатски „дублети“. У Даничићевим „Српским акцентима“, израђеним по Вукову акценту, налазимо на масу тих акценатских „дублета“. Исп.: *грѣбѣн: грѣбену и грѣбену* (в. и Вуков „Рјечник“), *кривѣна: кривѣну и кривѣну*, *сирѣша: сирѣшу и сирѣшу* и др. Тако и за именицу *човек* Даничић наводи двојак акценатске облике: *чѣвека, чѣвеку*... и: *човѐка, човѐку*. То исто имамо и у речнику Југославенске академије. Јасно је, дакле, да у новијој акцентуацији постоје акценатски облици: *чѣвека, чѣвеку*... и: *човѐка, човѐку*.... — и само може бити питање који су од њих обичнији и распрострањенији. Познато је да су у Војводини обични облици: *чѣвека, чѣвеку*..., дакле они које г. критичар сматра као једино правилне, али је познато такође да се у Херцеговини, — којој, ваљда, правилност акцената нећемо оспоравати, — обично чује: *човѐка, човѐку*... Наведимо и то да Ружичић за пљеваљски говор бележи само облике *чѣек чѣека* (Српски дијалектолошки зборник III, 1927, стр. 121), а и Московљевић у Поцерини: *чѣвек, чѣвека* (Акценатски систем поцерског говора, 1928, стр. 13). Јасно се из овога може закључити да су акценатски облици: *човѐка, човѐку*... у обичној употреби (наравно узевши то у грубим потезима) у Херцеговини, Санџаку и у западном делу Србије, — дакле, све у крајевима са новијом акцентуацијом. Најзад наводимо да се и у Београду (не говоримо о дошљацима) изговара: *човѐка, човѐку*... То нам потврђује и речник Ристић — Кангрге, чији се акценат, несумњиво, ослања на београдски књижевни изговор. Код њих је на првом месту облик *човѐка*, а тек у

заграде стављају и облик *човека*. Овде се сад намеће питање: да ли се могла београдска публика смејати оном глумцу, као што то наводи г. критичар, што му се „омакао“ акценат *човека*, кад иста та публика тај облик тако изговара. Сигурно не, већ или се то г. критичару учинило или та публика није била београдска. Напослетку напомињем да г. критичар нетачно тврди и то да је акценат *човек*, *човека* једино правилан у позоришном језику. То нико није досада ни прописао ни утврдио.

Из свега се овога види да акценатски облици: *човека*, *човеку*... нису „провинцијализми“, већ су то облици новије акцентуације и обухватају велики део наше земље, део где се можда најчистије говори нашим језиком, и зато су потпуно правилни и у књижевном изговору. Д. В.

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

19. „Из *те* формуле *извире* осећање љубави *према* човеку и *способност* жртвовања се за ближње своје.“

„...јавило се *страховање* за судбину своје *чисто* земаљске идеје, а с друге *стране* и *неспособност* прожимања се духом хришћанске цркве.“

Писац је начинио од повратних глагола *жртвовајши се*, *прожимајши се* глаголске именице: *жртвовање се*, *прожимање се*. Такви облици, међутим, нимало нису обични у нашем језику, а уз то су и неправилни. Од повратних глагола, са повратном заменицом *се* могу се градити само лични облици (сва времена и заповедни и погодбени начин), а од безличних облика, садашњи и прошли прилог и придев радни и неодређени начин. Трпни придеви никад немају уза се заменицу *се*, а тако исто глаголске именице, које се граде од основе трпних придева, увек су без *се*. Тако ће бити од *одевајши се* глаг. именица *одевање*, од *окрејтајши се* — *окрејтање* итд., од глагола који имају само повратни облик: *смејање*, *старање* од *смејајши се*, *старајши се*. Овакве именице немају двојачко значење као именица *одевање* и сл., која може да стоји у вези и са глаголом *одевајши се* и *одевајши* (кога). Зато у случајевима када би могла настати нејасност треба рећи

жртвовање собом или још боље описати глаголску именицу пуном реченицом. Тако и у горњим примерима „способност жртвовања се“ требало је казати: способност *да се жртвује*; тако и место „неспособност прожимања се духом“ могло се рећи: неспособност *да се прожима духом* хришћанске љубави.

20 „...у борби са злом, које је одољело цркву...“

Глагол *одолећи* слаже се с дативом и значи опрети се коме, а у употреби с акузативом, као у наведеном примеру, значи „савладати кога“, али то није особина нашег језика, — него руског (*одоле́ть когó*). Према томе, то је чист русизам који нам није потребан.

21. „Како је Горгон примила пресуду..., ако је Горгон извршила убиство..., Он је захтевао да се Горгон по заслужи казни.“

Необична је употреба, када је говор о женском чељадету, само његова презимена, јер по томе би се, као у последњем од наведена три примера, пре мислило да се *Горгон* односи на неког мушкарца. Зато у таквим случајевима треба уз презиме Горгон додати или име или г-ђа, г-ђица или пак употребити придевски облик *Горгонова*.

22. „Husein ne čekajući potvrde iz Carigrada o utanačenju sa vezicom krenu sa vojskom u Bosnu.“

Utanačiti-utanačenje је недопуштена туђица (мац. tanácsolni), јер имамо своје речи: *уговори́ти, углави́ти, закључи́ти*.

23. „Koji je zdušno potagao pokret Husein-kapetana.“

Zdušno је провинцијализам који не иде у књижевни језик. Књижевно је — *савесно*.

24. „Čovjek bi mogao i od gladi i od zime da lipsa, a da niko za to ne zna.“

Садашње време од глагола *липса́ти* је: *липшем-липшеш-липше, липшемо...*, а не: *липсам-липсаш* итд. Према томе, у горњој реченици уместо „lipsa“ требало је рећи *липше*.

25. „Jučer oko deset sati prije podne primijećen po reonskom stražaru D. P., ...da je na jednom mjestu u parku duže vremena stajao...“

„Primijećen po reonskom stražaru“ није исправно; треба

рећи: „primijećen od reonskog stražara“, јер се у нашем језику предлог *по* у оваквим случајевима не употребљава, тј. уз трпни глаголски придев. В. НЈ I 7, стр. 220.

26. „Čini mi se da prosto idu...“

Место „*иду*“ боље је *иду*, јер је садашње време од глагола *ићи*: *идем-идеш-иде* итд., а *идем-идеš...* само је покрајинско.

27. „Stražaru je ovaj tip pao u oči, te ga je predveo na policiju.“

„Predveo na policiju“ — туђ је обрт и није нимало у духу нашега језика (нем. *vorführen auf die Polizei*). Нашим језиком то би се исправно рекло: „...*te* ga је *doveo* и *policiju*.“

28. „Husein je krzmao i savjetovao se sa prijateljima.“

Krzmati је архаизам. Књижевно је — *оклеваџи*, *дангу-биџи*.

29. „Prolaznici koji su je susrećali, upadno su obazirali za njom.“

„Susrećali“ није исправно, треба — *susretali* (Исп. НЈ I 2, стр. 63). Уместо *упадно*, које је начињено као и *нападно*, према немачком *auffallend* (Исп. НЈ II 1, стр. 32) требало је рећи — *упадљиво*. Неисправно је речено и „*su obazirali za njom*“; требало је рећи: „*su se obazirali za njom*“.

30. „To je jedina vrst literature.“

Vrst је покрајинско (кајкавизам). Књижевно је — *врста*.

31. „... pošto su oni svakako još iste noći prebegli granicu.“

Глагол *пребећи* је непрелазан, па се не може употребити с предметом у акузативу. Требало је рећи: „...пребегли преко границе“ или, што је писац, вероватно, мислио да каже: „...прешли границу“.

32. „Продаја ће се извршиџи у или љред кафаном.“

Употреба двају предлога који се не слажу са истим падежом у нашем је језику недопуштена. Не може се, дакле, рећи: *на* и *око* куће, у и *под* столом и сл., већ: *на* кући и *око* ње (или: *на* кући и *око* куће), у *столу* и *под* њим и сл. Према томе у горњој реченици место „...у или љред кафаном“ требало је рећи: у *кафани* или *љред њом*.

33. „И ја *тада* *занишем* *ране* *на дрвету*.“

Од глагола *зањихаџи* презенатски облици правилно гласе. *зањихам*, *зањихаш*,... *зањихамо*..., или ређе *занишем* — покрајинско је: *занишем*, *занишеш*... Дакле, треба у горњој реченици да стоји: *И ја тада зањихам*...

34. „Социјална *установа* *којој* *је сврха* *да се зајријечи* *безгранично* *гомилање* *имања*.“

Погрешно је употребљавати глагол *зајријечити* (*ver-sperren*, *absperren*) у значењу гл. *спречити* (*verhindern*). У горњој реченици требало је рећи... *којој је сврха да се спречи* (*спријечи*)...

35. „Одмах је *затим* *унишао* *у кућу*.“

Глаголски облици *унићи*, *унићем*, *унишао*... су покрајински, правилно је: *ући*, *ућем*, *ушао*.

36. „Не *стоји* *да сам га* *ја на то* *наговарао*.“

Израз „не стоји“ у горњој реченици је према немачком: *es steht nicht*. Требало је рећи: *није тачно*, *није истина*... или сл.

37. „За *тим* *сам се обраћио* *на њега* *да ми каже праву* *истину*.“

Обраћити се на кога је према немачком: *sich an einen wenden*; — треба *обраћити се коме*, дакле: ...*обраћио се њему да му каже*...

38. „Отац *навали* *на сина* *да му каже зашто* *се смеје*. *Али син заинтачио* *па неће* *да каже*.“

Глагол *заинтачити* (закупити, заопцати, *etwas immer wiederholen*) значи акцију, тј.: „*стајти све једно те једно: искајти, чинити и сл.*“, и исп. код Вука: мјесто какве праве пјесме *заинтачио* *пјевати* тралала; Онда му Св. Никола каже да говори „Помози ми Боже!“ Човек то радо прими и одмах *заинтачи* *тако* *викајти*. Дан. 5, 94. Никад, дакле, не значи нешто друго, — зато и не ваља у горњој реченици: „...*заинтачио* *па неће*...“, већ треба: ...*заинтачио се* *па неће*... Али има крајева где се рефлексивно *заинтачити се* употребљава и у зн. *зинајити се*.

39. „И *ш*ада сам *ис*послао *це*о новац на њено име.“

Испослаи је према немачком aussenden, боље: *послаи*, *одаслаи*. Дакле:И *ш*ада сам *п*ослао *це*о новац...

40. „Од њега је овисило хоће ли бити осуђен или не.“

Глагол *овисити* (abhängen) је непотребан књижевном језику; он је вештачка творевина. Место њега треба употребљавати гл. *зависити*, — дакле: Од њега је зависило хоће ли...

41. „*Podvrgava oštroj kritici literarni ukus svoga doba i žali da se ne čita i ne drži za uzora Petrarku.*“

Уместо „*da se ne čita i ne drži za uzora Petrarku*“ требало је рећи: „...*što se Petrarka* (наравно *дела П.*) *ne čita i ne drži za uzor*“, јер *да* у нашем језику нема узрочно значење (Исп. Н Ј. I 1, стр. 28), а акузатив од именице *узор* није *узора*, него *узор* (акуз. = ном.); најзад *не чити се* може уза се имати само номинатив (субјекат) као глагол трпног стања, а не акузатив (објекат).

42. „*Provedba zaključka skupštine...*“

„*Provedba*“ је начињено према немачком Durchführung. Не иде у књижевни језик; књижевно је — *извршење*.

43. „*Koje i danas ne gube od važnosti, počam od Ivana Loure Regine.*“

Роџам је архаизам. Књижевно је — *рођеви*.

44. „*Otvorimo zaporku.*“

Зарпка је провинцијализам, који не иде у књижевни језик. Књижевно је — *заграда*.

45. „*Kad li se od kapelice.... odvojila, nesigurno koračajući, ženska spodoba.*“

И *сподоба* је провинцијализам. Књижевно је — *прилика*.

46. „*Осећало се да то мириши на пайир.*“

Миришии — *миришим...* (riechen) је покрајинско и не иде у наш књижевни језик; правилно је *мирисаи* — *миришем...* Исто тако и глаг. облици: *јашити* — *јашим* су покрајински, треба: *јахати* — *јашем...*

47. „Суди^{те} ме како зна^{те}.“

Глагол *судити* у значењу: *бити судија коме* (richten, iudico) у нашем се језику слаже с дативом, а не с акузативом. Према томе горња реченица требало би да гласи: *Суди^{те} ми како знате.*

48. „Си^{ћем} се у кафану и ^{ћу} на^{ћем} њега.“

Рефлексивни глагол *сићи се* (herabsteigen) у последње се време чешће у Београду чује, вероватно, према глаголима: *скину^{ти} се, с^ису^{ти}ти се* и сл. Непотребан је и боље је место њега употребити само: *сићи*. Дакле, место: „*Си^{ћем} се у кафану...*“ — *Си^{ћем} у кафану....*

НАША ПОШТА

Панчевачки или панчевски?

Уредништво је добило овај допис, с молбом да проговори о питању које доноси:

Панчевачка гимназија. Држим да је ово нетачно. Свака гимназија у нашој држави означена је и *местом* где је. Тако: кумановска, ваљевска, краљевска, смедеревска итд. Једини изузетак чини гимназија у Панчеву. Она је означена друкчије и то без разлога и оправданости за изузетак. Гимназија у Панчеву назива се изузетно „Панчевачком“. Као да она не припада Панчеву, месту, него Панчевцима, грађанима Панчева.

Колико је јасна и одређена нетачност оваквог назива и ознаке нека покажу ови примери. Ми имамо Крушево и Крушевац, Аранђелово и Аранђеловац итд. Према називу и ознаци „панчевачка“ за гимназију у Панчеву, ми не бисмо могли знати да ли је крушевачка гимн. у Крушеву или у Крушевцу, а аранђеловачка у Аранђеловцу или Аранђелову, александровачка у Александровцу или Александрову. Овакве неодређености не може допустити ни језик ни званични саобраћај. Гимназија у Панчеву није *панчевачка*, него *панчевска*, јер она није у Панчевцу, него у Панчеву. Кад се друге гимназије називају по месту где су, треба тако називати и

означити и гимназију у Панчеву, дакле: Панчевска гимназија, као за Куманово — Кумановска, за Ваљево — Ваљевска, за Краљево — Краљевска итд.

13 маја 1933
у Панчеву

С поштовањем
К. С.
професор.

Случај *Панчево* — *панчевачки* није усамљен, те се не би ни могла доносити одлука само за њега. О том је питању расправљано у Јужнословенском филологу X св. 1-3, у допуни чланку М. Медића „Врбаски или Врбашки?“ 4, стр. 185 и у НЈ I, стр. 191.

Оба пута истакнуто је као начело: да поред чувања локалне традиције у именима места и грађана, исто тако треба и при употреби присвојних придева њихових пазити *како их говори народ* у том месту и области. За Панчево, могао би се г. проф. К. лако уверити и у архивама тамошњих установа, које су се служиле језиком нашим (православна црква, школа, мајсторски еснафи, певачко друштво и др.), откад се употребљава присвојни придев „панчевачки“ и да ли је кадгод поред њега употребљаван и „панчевски“; а затим би могао да провери да ли сами Панчевци и суседи им из околних села говоре оба облика или само један (панчевачки), а у првом случају: да ли истичу разлику у значењу тј. *панчевски* за оно што се тиче самога места; а *панчевачки* за оно што се тиче грађана, Панчеваца. Колико пак знамо, у Панчеву се и околини његовој, говорило и писало, и говори и пише само *панчевачки*, као и у суседном Долову само *доловачки* (тако је забележено и у Рјечнику Jug. akad.), јер уопште узев у областима северно од Саве и Дунава народ употребљава за присвојне придеве од места на *-ово (-ево)* чешће облике на *-ачки*. Тако се на пр. у Срему за село *Јаково* на Сави употребљава само *јаковачки* (вашар и др.), у Славонији за *Валџово* и *Ђаково* Штросмајерово само *валџовачки* и *ђаковачки*. Интересантни су случајеви и за Загреб, само *загревачки* (не и „загрепски“) иако се грађани Загреба не зову „Загрепци“ да би се из њихова имена могао изводити придев као у горе наведеним случајевима, према којима би требало да гласи „загрепчански“. Исто тако и *Дубровник* има само облик *дубровачки*, потврђен писменим споменицима из најранијих времена, а такође без везе са именом грађана у ком би случају гласио „дубровчански“, тако исто и од *Мишровица* придев је *мишровачки*, иако се грађани зову *Митровичанима*.

Онако како би г. проф. К. хтео да се присвојни придеви за места на *-ово-ево* изводе само из имена тих места наставком *ски*, спроводи се доследније на територији јужно од Саве и Дунава, нарочито у Јужној Србији, готово без изузетка (Валандово Жегљигово, Тетово, Кичево, Крушево, Кратово, Пехчево, Берово, Прешево, Асанбегово и др.; ту је и претежна већина месних имена на *-ово,-ево*), па у предрадној Србији (Таково, Краљево Смедерево, Кучево, Драгачево и др.), у Босни (Сарајево и др), Херцеговини (Грахово и др.), у Црној Гори (Чево и др.) итд. Има и ту случајева да се облик на *-ачки* намеће место ранијега на *-ски* који још постоји и оправдава своје постојање традицијом, на пр. *краљевачки* (кајмак), јер би се тобоже за *краљевски* могло мислити да је само у вези с краљем.

Тако се и десило да се у два Београду најближа села, у Жаркову крај Саве и у Миријеву крај Дунава не граде месни присвојни придеви на исти начин. Жарковци знају само за *жарковачки* (атар и др.), а Миријевци само за *миријевски* (поток и др.). Биће свакако стога што су Жарково населили већином досељеници из области северно од Саве и Дунава, где се месни присвојни придеви чешће граде из имена грађана, а Миријево углавном досељеници из Шоплука, где за изводну основу тим придевима служи само име места.

И у питању, дакле, и тих месних присвојних придева треба чувати традицију народног извођења које је морало имати неког разлога оправданијега него што је књишка тежња јединствености у језику. Кад је народ тако створио и говори на пр. *приштињски* и *Приштињац* за Приштину (не: *приштињински*), *шибенски* за Шибеник (ређе *шибенички*), *купињски* за Купиново (ма да, по једном сведочанству само, и *купињовачки* по РЈА), *вргомоски* за Вргин Мост (не: *вргинмостски*, како је и у последњем Речнику места за г. 1927), *пљевљски* за Пљевље (не *пљевљански*) и др., онда тако треба да остане и у књижевном језику, како остају *ђаковачки*, *загребачки* и *дубровачки* непоколебљиво утврђени и писменом традицијом, коју мислимо да неће бити тешко утврдити и за *панчевачки*.

Д. К.

Пише нам један читалац:

„Људи из околине Младеновца говоре: *одјуштири*, да дан *одјушри* у значењу „да од сванућа прође неко време“.

На пр.: Децо, чекајте док дан *одјушри*, па ћете изићи напоље“. Значи: „да дан отопли, па ће их пустити напоље“. Или: „Нећу ићи у поље, док се не *одјушри* — „док добро не сване и дан прилично не одмакне“.

Не знам да ли је то вама познато. Мени је то мало необично и, искрено да вам кажем, пара ми уво, рђаво звучи и доста је тврдо за изговор.“

У ствари, глагол *одјушриши се*, иако није баш обичан, употребљава се и у осталим нашим крајевима, а унео га је у свој Речник и Вук са значењем „постати јутро“; исп. у Вукову Правитељствујушчем совјету (Вукова књига I, 106): „Сјутрадан, како се поодјутри, пошаљу се Миленку и Петру дипломе.“ Од старијих речника налази се *одјушриши* (поред одјутривати, јутрити) у Стулићеву. Како се тај израз ипак ретко употребљава, природно је да свакоме ко није на њ навикнут „пара уши“, а услед тога му се може учинити и тврд за изговор. Међутим глагол је правилно саграђен и нема разлога борити се против њега.

Б. М.

Строжи или строжија?

Читалац „Нашег језика“ пише нам: „У *Полијици* од 14 маја т. год. у врло корисној рубрици *Да ли знаш?* речено је да је компаратив од придева *сѝрог* — *сѝрожи*, а не *сѝрожији*. Сутрадан, 15 маја, у истој рубрици и на истом месту вели се ово: „У јучерашњем броју промакла је једна грешка на овом месту. Последњи одговор треба да гласи: Правилно је *сѝрожији*, а не *сѝрѝжи*.“ Мислим да је прво тачно, а не друго, тј. да је од придева *сѝрог* компаратив *сѝрожи*. Јесам ли у праву?“

Први поредбени степен (компаратив) од придева *сѝрог* гласи правилно *сѝрожи*, као од *дуг* — *дужји*, *шѝх* — *шѝши* и сл.; *сѝрожији* је начињено према компаративима на *-ији*: *сѝтарији*, *ѝамеѝнији* и сл. и није правилно.

Читалац. Београд.

а) Између *одбрѝниши* и *обрѝниши* (са акцентом ' на а) нема разлике у значењу; разлика је само у образовању: први

глагол је сложен од предметка *од* и *браниџи* — одбрани (као: одмерити, одгојити и сл.), а други од предметка *о* и *браниџи* — обрани (као: очистити, осолити, опазити и сл.). Међутим глагол *обраниџи* — *обраним* (са акцентом на првом слогу) сложен је од *об* и *рџниџи*, као: *обновиџи*, *обучиџи* и сл. Глагол *обраниџи* (*defendere*) и *обраниџи* (задати рану) разликују се, дакле, и по акценту и образовању.

б) Глагол *ојонашаџи* (и *ојонашање*) узет је из кајкавског говора; у кајкавском се тај глагол употребљава у значењу нем. *karikieren*, а у штокавском у значењу нем. *pashaufen*. Боље је употребљавати *угледаџи се на кога*, *радиџи* као: наше обично *подражавати* — сасвим је обичан русизам.

в) Речи *засунчиџи* у нашим речницима нема, те се не може знати да ли је и у коликој је мери у употреби у народу. У значењу у ком је употребљена — „облачиџи који се згомилавају и румене кад залази сунце“ сасвим је добра реч.

На друга питања одговорићемо Вам у једном од наредних бројева.

Р. А.

ИСПРАВКЕ

У бр. 1 (књ. II): на стр. 3 треба сипајући м. сипајући,
 „ „ 18 „ *bludiště* м. *bludište*.

Власник за Лингвистичко друштво
 д-р **Александар Белић**
 Франкопанова бр. 30

Секретар Уређивачког одбора
 д-р **Радомир Алексић**
 Универзитет, Српски семинар бр. 3

Штампа „МЛАДА СРБИЈА“, Ускочка 4, Тел. 21-352. — Влад. М. Анђелковића, Грачаничка 12

ЧИТАОЦИМА

Трећи број Нашег језика од о. г., због школског одмора и привременог мењања места многих читалаца, нећемо растурати јула и августа, већ ћемо га послати претплатницима заједно са четвртим бројем септембра о. г.

Уредништво

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

излази засада два пута годишње у свескама од 10—16 штампаних табака или у једној књизи од 16—25 штампаних табака.

Годишња је претплата 100 дин. како за Краљевину Југославију тако и за иностранство. Старије године (од 4 св.) — 100 дин.; свеске II и VII књиге засебно (тј. II 1—2, VII 1—2 и II 3—4, VII 3—4), свака по — 50 дин. Од прве књиге остао је мали број примерака и може се добити само када се купе све досадашње књиге (I—XI).

Претплата се шаље или администрацији, Српски семинар соба бр. 3 или књижевима: Геци Кону, С. Б. Цвијановићу и Ф. Баху у Београду.

Главно стовариште књига Јужнословенског филолога: књижевница Геце Кона у Београду.

А. *Белић*: Правопис српскохрватског књижевног језика. Београд 1930. Издавачка књижевница Геце Кона. Цена дин. 40.

БИБЛИОТЕКА ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА:

1. *Милош С. Московљевић*: Акцентатски систем поцерског говора 40.—
2. *Гојко С. Ружичић*: Језик Петра Зоранића 60.—
3. *Данило В. Вушовић*: Прилози проучавању Његошева језика 40.—
4. *Радомир Б. Алексић*: Језик Матије Антуна Релковића 50.—

Поруџбине слати на адресу:

Универзитет, Српски семинар, соба бр. 3.

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО у БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

БОДИСЛАВ ПЕТРОВИЋ

ГОДИНА II СВЕСКА 3

Овај је часопис препоручен свим школама одлуком Министарства просвете П.бр. 22184 од 10 августа 1932 год., а на основу мишљења Главног просветног савета С.бр. 473 од 21 маја 1932 год.

БЕОГРАД

1933

СА Д Р Ж А Ј

	стрaнa
1. А. Белић: Позоришни језик	65
2. М. Реџетар: Први јануара или први јануар	67
3. Fr. Plešić: Iz savremenog života našeg jezika	69
4. Д. Костић: Множина, обична и збирна	72
5. М. С. Московљевић: „Ойкладионица“ и тим поводом о именицама на -ионица, -аоница...	76
6. М. С. Лалевић: О значењу неких речи и израза	78
7. Д. Вушовић: „Хвала лепа!“ и „хвала лепо!“	81
8. М. С. Лалевић: Однос предлога према неким одричним речима	84
9. Језичке поуке	87
10. Наша пошта	93

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Драгутин Костић, Милош Ивковић, Глиша Елезовић, д-р Милош С. Московљевић, д-р Бранко Милетић, д-р Данило Вушовић, д-р Радомир Алексић, д-р Петар Ђорђић, Радосав Бошковић и Миодраг Лалевић.

Наш језик излази једанпут месечно, а десет бројева чине једну књигу. Годишња претплата дин. 30.— Поједини број дин. 4.— Претплата се шаље администрацији, Српски семинар, соба бр. 5, чековни рачун бр. 54818, а рукописи секретару Уређивачког одбора д-ру Радомиру Алексићу, Српски семинар, соба бр. 3, Универзитет у Београду.

НАШ ЈЕЗИК

ГОД. II

СВ. 3

ПОЗОРИШНИ ЈЕЗИК

Није потребно да у каквом позоришном комаду чујемо како људи који су из исте вароши, који припадају истом друштвеном кругу — бар према ономе што је писац хтео — говоре различним изговорима, па да се и на овом месту сетимо позоришног језика. Улога коју позориште има свугде у свету у стварању говорног књижевног језика — добро је позната. Ко хоће да чује прави изговор књижевног језика или прави нагласак некога страног језика, треба да оде у велика државна позоришта на страни. Ако се и може у различним центрима једне земље говорити књижевним језиком под јаким утицајем месних дијалеката, то не сме бити у позоришту. Позоришта су храмови уметности. Међу светињама и божанствима њиховим — једно је од првих народни, књижевни језик. Глумци су само слуге, службеници, свештеници његови.

Кад бисмо хтели једним погледом да обухватимо прилике које су код нас, могли бисмо рећи да је свако у овом правцу остављен самом себи. Још пре неколико дана могли смо чути како један, иначе одличан певач, са лепим нашим народним презименом, изговара место *ћ* — *ч*, место *ђ* — *џ*, који су звуци, појачани његовим лепим гласом, — просто парали не само уши него душу нашу! Зар они који су имали да савладају толике тешкоће око свога уметничког образовања нису могли да поправе своје грешке у изговору гласова матерњег језика који је основица сваког гласом изнесеног дела. Када би певач погрешно за један тон или полутон и још који пут ту погрешку поновио, њему би се рекло да нема слуха и да му нема места у опери или позоришту; а кад он стално греши у изговору, замењујући једне гласове сасвим другим, што за нас значи исто толико колико и погрешке у тоновима, — онда му нико не замера на рђаву слуху и не повлачи из тога оне закључке које би свакако учинио да се грешка тиче чега другог, а не матерњег језика! То је погрешно схватање. Није.

у оперској мелодији једино музички израз, него тако исто и гласовни. Само се код нас може чути код неких певача како мељу и муче наш језик по устима дајући му аморфни облик који ни за кога на свету не може ништа значити. То је велики недостатак. Оно што се тако даје није уметничко дело. Ми не можемо пратити у таквом случају садржину певачке фразе. Не можемо знати, да ли је добро изговорена или није, и не можемо у њој уживати. Зато књижевни језик и у стиху, и у песми (мелодији) и у прози мора бити исто тако савршен као и све друго: и глума, и глас, и ритам и израз.

Ја сам се случајно задржао на књижевном језику у оперском вокалном изразу, само зато што ме је он само пре неки дан у једној свечаној претстави Народног позоришта непријатно дирнуо. Али питање књижевног језика у позоришту много је шире и много је дубље него што би на основу овога изгледало. Кад би се наши певачи заиста потрудили да јасно изговоре, управо искују, сваку реч у својој мелодиској реченици, а да тиме не поремете ни њен ритам ни њену линију, када би наши глумци изговарали правилно све гласове и сву скалу наших ненадмашних акцената и када би допустили да дијалекти проговоре кроз њих само онда када писци комада то траже, остало би још увек доста тешких и озбиљних питања у погледу уметничког изразица у свима уметничким производима који у позоришту излазе пред публику — о којима би ваљало темељно и свестрано расправљати. И тек после начелних решења тих питања могло би се мислити о томе како би се она могла у потпуности применити у животу.

Ја сам и написао ове редове да бих истакао ту потребу. Чему треба да служи наше позориште, наша опера, једном речју, наше приказивалиште живом речју, песмом и покретом уметничких дела даровитих писаца и композитора? Оно има да шири несумњиво најлепши, најодабранији, најугледнији говорни књижевни језик. Оно с те стране треба да утиче и на школу нашу и на друштво наше. Где се год у земљи нашој појаве позоришта, она треба да постану проповедници јединства у живом изразу нашег књижевног језика, исто онако као што су књижевници творци таквога језика у писаном и штампаном облику. Позориште има да оживи њихову реч и да је, окриљену звуком, изразом и покретом пусти да бла-

готоворно учествује у изграђивању нашег духовног споразумевања и духовног јединства. По себи се разуме да је тај процес спор и да би за њ и у најбољем случају требало доста времена. Али је потребно имати јасно одређену мету којој тежимо. Тај идеални говорни језик, заједнички изговор и акценат, има да да на првом месту позориште.

Ја не велим да није било међу уметницима нашим, нашим глумцима и глумицама, људи који су имали не само одличну дикцију и глуму, него и врло добар или одличан изговор. Али оно што су они чинили били су само појединачни напори. Претставници тих напора и сами се нису могли увек снаћи у свима приликама које су пред њих искрсавале. Ја не кажем да наше позоришне управе нису осећале одговорност која је на позориштима у овом правцу. Па и у последњој епоси развитка нашег позоришта чули су се гласови који показују да је оно свесно тешкоћа на које се мора наићи у овом раду. Свима је познато да су већ и неки наши старији композитори гледали да помире у својим композицијама мелодију са акцентом и музичким изразом. Али све је то недовољно. Има нешто много знатније и теже што мора учинити наше позориште. Оно мора створити тип говорног књижевног језика којим морају владати сви глумци и певачи са лакоћом и виртуозношћу. Оно се мора постарати да пронађе средства како да се дође до дефинитивног стварања његова. А кад то буде, лако ће се наћи начина да га уметници наши добро савладају. Данас се с правом не може од њих то ни тражити, пошто нису створене установе које би им то могле дати. Уосталом, познајући лепе особине многих од њих, ми мислимо да нико више од њих не би то желео.

Језичка, уметничка, говорна култура код нас није на високом ступњу. Њој се не даје довољно значаја ни у школи, ни у позоришту, ни у јавном животу. Време је да се и о њој поведе више бриге. Потстицај и први корак у том правцу треба да потече од позоришта које је највиша установа посвећена искључиво живој, уметничкој речи.

Ако станемо на то земљиште, појавиће се и путови који воде ка циљу. Ја не велим да је тиме и само питање решено. Али и овде као и свугде другде видети питање и јасно га ставити значи много више од добра почетка.

А. Белић

PRVI JANUARA ILI PRVI JANUAR

Kad se hoće da reče koji je dan od mjeseca, na pr. „danas je taj i taj dan toga i toga mjeseca“, ili kada se piše ma koji datum gdje se spominje dan i mjesec, eventualno i godina, tako naročito na pismima, kada neki govore i pišu na pr. „danas je prvi januara“ ili „1. januara (1933)“, a drugi „danas je prvi januar“ ili „1. januar (1933)“, pa treba pitati šta je pravilno a šta nije, ili je li možda pravilno oboje. Ja mislim da je dobro samo prvo; nego u ovome pitanju ne možemo se pozivati na govor prostoga naroda, jer čovjek iz prostoga naroda teško ima prilike da upotrijebi ovake sveze, a samo su neki obrazovani, i povodeći se za njima, napola školovani ljudi koji govore i pišu „prvi januar“. Ta je veza nelogična, jer kad se na ovaj način kaže koji datum, hoće da se odredi baš onaj jedan dan nekoga mjeseca; kad dakle kažemo „prvi januara“, to je ukraće kazano „prvi dan mjeseca januara“, pa je to sasvim u redu; ali kad rečemo „prvi januar“, gubi se logički odnos među dijelom (jednim danom) i cjelinom (mjesecom), te tako izgleda kao da govorimo o nekom „prvom januaru“, da ga razlikujemo od nekog „drugog, trećeg itd. januara“. Pa kako je ipak došlo do toga da se piše i govori i „prvi januar“? Bez sumnje to je naprosto germanizam: Nijemci govore „heute ist der erste Januar“ i kao datum pišu „den ersten Januar“, pa naši ljudi koji znaju i čitaju njemački to slijepo prevode, i tako unose u naš jezik nešto što se protivi i logici i duhu našega jezika. Da je to tako, mislim da se može izvoditi i odatle što u našim zapadnim krajevima, gdje mnogi upotrebljavaju narodna imena mjesecâ, govore i pišu običnije, ako se ne varam, „prvi siječnja“ negoli „prvi sječanj“, premda su ovi krajevi pod mnogo jačim tuđim uticajem negoli istočni; a govore i pišu običnije tako, jer tada nemaju u ušima i pred očima njemačko „der erste Januar“ što se tako iako može „prevesti“ na „prvi januar“. Kako je pak u njemačkom jeziku postala „nelogička“ veza „der erste Mai“, to se nas ne tiče, to je stvar što imaju sami Nijemci da raščiste. Svakako vrijeme je da se taj njemački korov izgubi s naše njive, jer bismo inače mogli doživjeti da se i u drugim sličnim prilikama povedemo za Njemcima, na pr. kad oni govore „geben Sie mir ein Glas Wein“ (mjesto logič-

koga „Weines“), zašto ne bismo i mi kazali „dajte mi čašu vino“ (mjesto „vina“)? Ne bi se trebalo čuditi da se nađe koji obrazovani i školovani naš čovjek koji bi našao da je i to „ljepše“ — to, napokon, ne bi bilo ništa gore negoli je „prvi januar“.

M. Rešetar

IZ SAVREMENOG ŽIVOTA NAŠEG JEZIKA

1. „Zec“ u Zagrebu.

Kraj Zagreba, uz železničku prugu Zagreb—Dugo Selo (Gyekanyes), nalazi se tako zvana „Željezničarska kolonija“; ne-daleko odanle je aerodrom. Da mogu železničari koji tamo stanuju, bez poteškoća općiti sa Zagrebom ide od „Željezničarske kolonije“ u Zagreb čitav dan do kasno u noć jedan malen voz od 2 ili 3 vagona.

3 jan. 1932 uveče vozio sam se iz Ljubljane u Zagreb. Sa mnom bejahu dva aeronautska podoficira Slovenca, jedan sa porodicom. Razgovarali su kako će sa glavne stanice u Zagrebu doći u „Željezničarsku koloniju“, gde stanuju. „Ako ne stignemo na Zajca, počekaćemo običan voz“, govorahu. Nisam mogao razumeti što je to „Zajec“ (Zec) kao prevozno sredstvo. Kad se taj izraz u njihovu razgovoru ponavljao, pitao sam šta je to „Zajc“ (Zec). Rekli su mi da se kod njih tako zove baš onaj mali voz koji ad hoc ide između Zagreba i Željezničarske kolonije; naziv kao da dolazi odavde: Kad se prvi put radilo o onoj železničkoj vezi sa Zagrebom, upotrebila se jedna stara malena mašina na kojoj su stajala slova: Z E C (valjda ime firme ili kakav železnički znak). Od tih slova nazvala se mašina „Zec“, a i čitava garnitura vagona (ili voz) je dobila to ime. Docnije se mašina „Zec“ razbila; danas vozi onaj vozić već druga mašina, ali ime „Zec“ je lokalnom vozu ostalo, te se eto danas železničari, piloti itd. iz Željezničarske kolonije „Zecom“ (slovenački onda: Zajcem) u Zagreb voze.

Ne verujući svim pojedinostima tog pričanja obavestio sam se — pomoću posrednika — kod jednoga načelnika zagrebačke Željezničke direkcije. Gosp. K. je rekaó: U svrhu lakšeg sporazumevanja imaju vlakovi pri spremanju svoja imena; na zagrebačkoj

stanici već su sva slova abecede imala svoje vlakove, samo slovo „Z“, dakle „Ze“ bilo je još bez vlaka. Kad se je radilo o izmeni onog zagrebačkog lokalnog vlaka, dobio je on ime „Ze — vlak“. Gosp. K., koji je gradio negde tamo svoju vilu, rekao je jednom zgodom: „Pa zašto ne Zec — vlak, kad je to samo jedan skok (zečji)“. I tako je iz „Ze — vlaka“ nastao polako „Zec — vlak“ ili kraće: Zec, a to su Slovenci promenili u svog „Zajca“.

Sad se pita: gde je istina?

Zbiva se to pred našim očima i ne možemo sa sigurnošću reći odakle je ime „Zec — vlaka“. Ne treba onda da se čudimo kako je nesigurno tumačiti postanak mnogih izraza koji idu na-trag u daleku prošlost.

2. „Pruga“ u Crnoj Gori (i drugde?).

Jezičko-psihološki zanimljiva je današnja crnogorska „pruga“. „Prugom“ se možeš tamo voziti sa Cetinja u Kotor ili Podgoricu ili u Virpazar... „Pruga“ u Crnoj Gori odlazi, dolazi, ide, juri, stoji i čeka...

„Pruga“ znači danas u Crnoj Gori (možda i drugde) *autobus*. Kako je moglo doći do te metonimije, kojom se izraz od prometne linije prenosi na materijalno prometno sredstvo, na vozilo?

Držim da je do te metonimije došlo ovako: Na autobusima piše: „Pruga Cetinje—Kotor (Ta „pruga“ još znači: prometnu liniju, put), „Pruga Cetinje—Podgorica itd.“ Budući da je izraz „pruga“ pisan na automobusima, narod ga je uzeo kao oznaku autobusa. Izraz se mogao ovako shvatiti naročito u Crnoj Gori, gde će se terminus „(železnička) pruga“ malo upotrebljavati, jer planinska Crna Gora dosada železnica nema.

Danas je na Cetinju sasvim obično govoriti: „idem „prugom“, ne (luksuznim) automobilom“. A i u Zagrebu možemo već čitati da „expresna pruga autobuskog poduzeća... vozi itd.“ („Jutarnji list“ 20. IV 1932.).

Metonimski prenos izraza je tu isti koji se je izvršio kod nemačke reči „Eisenbahn“, prvotno „železni put“, kad se govorilo na pr. da „die Eisenbahn kommt“ ili „pfeift...“

3. „Frakar“ u Ljubljani.

U Ljubljani je dosta poznata reč: Frakar (= kicoš, gigr), frakarija (= frakari). Reč dolazi od „frak“, a nastala je pre 37 godina iz jednog čisto specijalnog povoda. God. 1896 otvarao se u Ljubljani novi „Narodni dom“; na svečanost koja se tom prigodom priredila (sigurno: sjajan ples) trebalo je da se dođe u fraku. Taj je zahtev izazvao otpor u demokratskoj ljubljanskoj publici, te je svet počeo da onu „elitu“ ili socijalnu „smetanku“ zove „frakarima“ i „frakarijom“. Sećam se dobro kako je jednom zgodom (bilo je to možda god. 1899), na jednoj pučkoj svečanosti u istom „Narodnom domu“, obljubljenja ljubljanska subretka Irma Polakova (umrla 1931 u Zagrebu) pevala kuplete, te u jednome, udarajući nogom o pod, kao prkosno devojčce tražila: „Frakariju hočem!“ — uz silan aplauz publike. Reč je onda ostala te ušla u jezičko blago svakidašnjeg govora.

4. „Din itd.“ kod Slovenaca.

Već više se godina kod Slovenaca mesto: „pet, deset itd. dinara (dinarjev)“ govori: „pet, deset itd. *din.*“ Uzrok tom skraćenom izražavanju je sigurno u načinu pisanja imena novca: 5 Din itd., izgleda pak stvar kao ekonomija u trošenju sila.

Deset-dinarske banke zovu se kod Slovenaca popularno: „kovači“, po svojoj prilici po tome što je na jednom izdanju tih novčanica bila slika kovača ili slike nalik na kovača.

Hiljadarke se zovu kod Slovenaca popularno: {„Jurja“ od sv. Đorđa (Jurja) koji je na njima naslikan.

5. „Kolo“ u kaznioničkom žargonu, „odvijači“ („zavijači?“).

Izveštavajući o jednom kriminalnom procesu (protivu Jožeta X) pisalo je ljubljansko „Jutro“ 10 marta 1933: „Jože bo dobio kolo, so sodili specijalisti. Kolo pomeni v kaznilniškem žargonu dosmrtno ječo, ker takemu obsojencu začrtajo na celično desko majhen krog v znamenje, da mu bo življenje v ječi teklo enakomerno do smrti. Odvijači pa so tudi danes simpatizirali z obsojencem v prepričanju, da bo oproščen. Naziv obeh strank se je pojavil v teku procesa, ko je državni tožilec trdil, da se (Jožetu) zavija zanjka dokazov, dočim je branilec reagiral, da se bo počasi odvila...“¹⁾

Fr. Ilešič

¹⁾ Jože ће добити „коло“, мислили су специјалисти. „Коло“ значи у робијашком говору доживотну робију, јер такoм осуђенику нацртају на челичној плочици мали круг као знак да ће му живот у тамници бити једнак до смрти. „Одвijaчи“ су и данас симпатизирали осуђенику у уверењу да ће бити ослобођен. Називи за једну и другу страну појавили су се у току процеса, када је државни тужилац тврдио да се Јожу стеже замка доказа, док је бранилац тврдио обрнуто, да ће се полако одвити.

МНОЖИНА, ОБИЧНА И ЗБИРНА

„Наш језик“ се трудио не само да задовољи оне који су били жељни да се поуче о правилној употреби књижевнога језика, него да ту жељу пробуди и у оних који је до појаве његове нису имали у оној мери у којој је имају данас. Поред жеље за правилношћу почиње да се јаче развија и тежња за лепотом, за сазнањем тананости и прелива у значењу или једне исте речи, или разних облика њених, или разних обликом, али сличних речи. Уредништву сада стижу питања мање о грубљим неправилностима, о којима је већ расправљано довољно, а више питања ове друге врсте. Пита се и: које је боље?, али више: које је *лепше*? и: има ли какве *разлике*?

Поводом таквог једног питања: „да ли и код других упоредних облика за обичну множину и множину исказану збирном именицом, као *лиштови* (у књизи) и *лишће* (на дрвећу или дрвешима?), има разлике у значењима?“ — проговоримо о групи именица са таквом двојаком множином: да размотримо има ли је и у чему би била разлика у значењима тих различних облика.

Питач је врло добро изабрао реч *лишћ*, и у ње сасвим правилно осетио разлику у значењу двојаког облика множине. У књизи су заиста *лиштови*, множина једнаких предмета поређаних један на други тако да се сваки и посебно оштра, јер је сваки обележен посебним бројем; па и кад се стисну у склопљеној књизи, ипак се виде као танки слојеви у реду. На дрвету, они се не опажају посебно као *лиштови*, ни у реду неком, ни у слојевима, него сви заједно у гомили, у збиру, дају слику једне зелене крошње, круне, као *лишће*. То се нарочито лепо може опазити код *лишћа* дуванског. Док је на биљци још, пре бербе, то је *лишће* као и на свакој другој биљци. То је још и онда кад је обрано, на гомили, сухо. Али кад то *лишће* дувана калубџија пробере према величини, па га укалупи у калупе, у свеске, слажући редом лист по лист један на други, тако да се виде као засебни слојеви, онда су то *лиштови*, односно то је сад *дуван* у *лиштовима*, не у *лишћу*, какав је био док није укалупљен. Тако се и за млад кајмак (скоруп) у карлицама, док се виде слојеви ко-

јима је слаган, каже да је у *лиштовима*. И јуфке за питу, и у пити која се „листа“, зову се *лиштовима*.

Овде треба узгред напоменути да *лиштови* на ногама, иако би се по слојевима, редовима мишића што их чине, а и личе на листове, могао и овај назив доводити у везу с *лиштом*, ипак немају по пореклу свом никакве везе с овом речи него, по РЈАк, са *лйсом* (Вук: *лйса*, f. 1) eine Blässe am Kopfe der Thiere, macula alba), *лисином* (*цветом*) и од ње посталим придевом *лисаси* (исто што и *цветаси*). И планина *Лисац* у Катунској нахији вероватно је добила то име по белини свога врха. Тако би, дакле, *лиштови* на ногама добили име по томе што у људи косматих, мањавих, на листовима заиста нема маља него је ту *лйса*, белина. Исп. на пр. *лысый ћелав*, *лысина* „ћела“ и сл. речи у руск. и сл. речи у другим слов. јез. (С обзиром на прасловенско и индоевр. поређење речи *лиси* са значењем *белега*, етнологзи би нам то лако објаснили сталним *чуцањем* наших предака, можда још оних најстаријих, ловаца у заседама који, осим природног маљавог покривача, нису ни носили други неки или су се покривали само кожама животињским, па су им се те *лисе* и виделе на *гнајима*, којима су *гнали*, гонили дивљач).

Такво се разликовање у значењима, у утисцима које дају претставе изазване употребом једног или другог упоредног облика за множину, збир, опажа и код других речи. Код речи *гроб*, на пр. Облик *гробље* изазива утисак слике удаљене, а у којој се и не распознају поједини *гробови* него се види једна збирна целина, обично и ограђена, као један *предмет*. С таквим осећањем, *гробље* се и узима већ као именица заједничка, не збирна, те добива и нову множину: *гробља* (разна: хришћанско, муслиманско, јеврејско у обиму једнога града). Облик *гробови* даје утисак слике блиске, у којој се јасно виде поједини гробови, гдекад још не искупљени у једну збирну целину (*гробље*) него растурени (као привремени гробови на разбојишту), и на разним странама далеко један од другог. С осећањем ове последње слике и рекао је Војислав Илић у песми На гробу војводе Дојчина :

Међе царству нашем бележили ми смо
Гробовима својим.

Таква је слика лебдела пред очима и Змају у његовим *Светлим гробовима*.

Тако различне утиске дају и упоредни облици множине од речи *сној*. Облик *снојље* — слика удаљена, или у којој су снопови већ укрштени у крстине, у гомили један преко другога; облик *снојови* даје слику изблиза, у којој се види и сваки сноп за себе, растурени. И у пренесеном описном значењу кад се говори о погинулим и рањеним војницима на разбојишту, другачија се слика добива кад се каже да су они попадали *као снојље* (у борби на бајонет) — тј. у гомилама, један преко другога, а друкчија кад се каже *као снојови* (при јуришу), растурени даље један од другога, сваки за себе. Ту нам је згодно напоменути да се и између облика *војска* и *војници* осећа, и јаче још, то разликовање збирне целине од множине појединаца. У горњем опису би зато боље одговарале једна другој речи *војска* и *снојље*, односно *војници* и *снојови*. То вреди и за пар *шрујље* и *шрујови*.

И код свих ових досада наведених примера осећа се некако да је збирна множина и *већа* него обична. Више и веће се чини *лишће* него *лиштови*, *гробље* него *гробови*, *снојље* него *снојови*, *шрујље* него *шрујови*, а већ *војска* много више него *војници*.

Ово се осећа нарочито код облика збира и множине од речи *камен* и *прстен*. Збир *камење* изазива слику гомиле или, ако и растурених каменова, онда без реда и неједнаких нити нарочито обрађених, а у обиму неке целине (пут); док *каменови* дају слику множине и обликом, обрађеношћу и величином засебно видљивих појединости, поређаних као на пр. километарски *каменови* крај пруга железничких или друмова, или надгробни *каменови* (стећци, белези). У радионици тесача („каменоресца“) необрађено *камење* је на гомили у једном крају а обрађени *каменови* су напред изложени. У кутији или у излогу драгуљара градског или на низаљци вашарскога продавца („прстенције“), па и на прстима гиздавице натрпано је без реда и блиста се *прстене* и у њему *драго камење*. Кад се пак у мањој множини може да види и сваки прстен засебно, то би пре били *прстени*, *прстенови*. У ланцу од једнаких редом један за други закачених *прстена* (котура, халки,

карика), имала би множина *џрсџенова*. Код основом сличне речи *џламен* имали бисмо случај да облик једнине има у себи и значење збира, док би *џламени*, *џламенови* (у Ц. Г. *џламови* према *џлам*) значили поједине пламене „језике“ у једном збирном *џламену*, поред обичног значења множине засебних *џламенова* (ватри, огања) који се, у ноћи нарочито, виде и сваки засебно. Облик *џламење* нема у Вука.

Кад Змај каже у оним изванредне лепоте стиховима:

На западу сунце пало
 На камено стење,
 Пало, пак се распрштало
 У драго камење,

он мисли да се нису растурили поједини драги каменови, већ их на свакој страни имају целе прегршти.

Код именице *дрво* збирну множину, збир, претставља *дрвеће* са значењем горе, шуме, гаја, парка у којима се не распознају поједина *дрвџта*, каква се виде, нарочито подешевана и пробрана од једне врсте (јаворова, кестенова, багрмова) и поређана подаље једно од другога поред уређених друмова, алеја. Облик *дрвеће* изазива даљу слику збирне целине, збирне гомиле, док *дрвџта* дају ближу слику множине засебнина у низу, реду и складу. Код ове речи је тежња за обележавањем разлика у значењима разноликим облицима отишла и даље. Облици *дрвеће* и *дрвџта* служи за обележавање *живог* дрвећа, док расте. Кад га вихор почупа и побара и бујица поваља, онда је то *дрвље*; кад га пообарају људи и истружу за ложење, у *грађу*, то су *дрва*.

Та се разлика опажа и код посебних имена за дрвета, где је уобичајена употреба упоредних облика за збир и множину. Тако се појединим збирним целинама, шумама, горама, гајевима једноврсног дрвећа дају имена: *Бучје* (и као особно име), *Орашје*, *храшће*, *борје*, *клење*, *багрење*, *кесџење* (код ове се речи разликовање значења упутило и тако да се збирна именица употребљава за *џлод*, а обична множина: *кошџани*, *кесџени*, *кесџенови* за дрвеће) и др.; док *букве* (и у топографском називу *Решке Букве!*), *ораси*, *храсџови*, *борови* (чуо сам ту скоро да на Торнику више Златибора није више *борје*

него су само *борови*, јер је и та шума много разређена), *кленови*, *багреми*, *кестени* (*кошћани*) значе множину засебно видљивих дрвета, по синорима потеским или на ливадама, по двориштима и ртовима.

Та се разлика осећа и код ових упоредних облика: *врбљак* и *врбе*, *шољак* и *шоле*, *шљивак* и *шљиве* (неколико дрвета око куће, измешано и с другим а не издвојено нарочито у један засад); *шибљак*, *шибље* немају свог парника, а прва се, као и сличне јој (*врбљак* и др.), сметају и као заједничке именице се добивају и облик множине: *шибљаци* и др. Па се добивају разнолике претставе и код парника: *жбуње* и *жбунови* (размакнути, да се и појединачно виде), *бусење* и *бусени*, *бусенови* и др.

Д. Косић

„ОПКЛАДИОНИЦА“ И ТИМ ПОВОДОМ О ИМЕНИЦАМА НА -ИОНИЦА, -АОНИЦА

Ових дана уведена је у Београду нова „културна“ установа, клађење на спортским утакмицама, па је том приликом начињена и нова реч. Једнога дана освануо је на уласку у локал где се продају карте за клађење крупним словима израђен натпис „*ојклатионица*“. Пошто ће за Београдом, свакако, поћи и друга места, то ће се убрзо уз ову установу по целој земљи раширити и одомаћити и наказна реч „опклатионица“.

Сама ова установа, као и спортови уз које се уводи, мора да је дошла са стране, па је и назив за њу свакако поникао у глави каквог странца. Јер се не може замислити да домородац не осећа како је ружно начињена ова реч, како се она не слаже с начином творбе сличних речи. Сматрали смо потребним да, пре него што би се ова реч одомаћила, покажемо како је она скована противно духу нашег језика, надајући се да ће је „опклатионичари“ на време одбацити и заменити бољом.

У нашем језику има доста речи које се завршују наставком *ионица* или *-аоница*. Њихов број све више расте и многе су недавно постале, јер показују место, просторију где се неки

посао врши, па се са све већим техничким развитком јавља и све већи број речи с тим наставком. У ствари, наставак је *ница*, који се додаје на глаголски радни придев (прошаста придев). Тако су од глаг. придева *радио, кадио, ђарио, гостио, ложио* и др. начињене именице *радионица, кадионица, ђарионица, гостионица, ложионица* и др., а од глагол. придева *чишао, умивао, ђлувао, ваљао, сјавао* и др. начињене су именице *чишаоница, умиваоница, ђлуваоница, ваљаоница, сјаваоница* и др. Првобитно је гл. придев муш. рода имао завршетак *л*, па је именица гласила *кадилница, умивалница*, а после је (крајем XIV века) *л* прешло у *о*. Данас се оваке именице праве од измењеног прош. глаг. придева на *о*. Па не само то, већ се завршетак прош. глаг. придева *-ио* осећа с настав. *ница* као целина, па се сад *-ионица* додаје као наставак на глаголску основу. Тако су се добиле именице *ђерионица, ђредионица, шћедионица* и др. које нису постале од прош. глаг. придева, јер би онда требало да гласе: *ђраоница* (као што се и чује у запад. крајевима), **ђреоница, *шћедеоница*. (Ова последња реч могла је постати и од глаг. прош. придева *шћедио*, према икавском и јекавском изговору, како се и у екавским крајевима врло често чује).

Поред наставка код ових речи треба обратити пажњу и на глагол од којег се реч изводи? (*Масћионица* је постало од именице *масћило*, дакле *масћилница* > *масћионица*). Све оваке именице се праве од *џрајних* глагола, који показују несвршену радњу, а никако од тренутних. И то је сасвим разумљиво, јер именице које се завршују на *-аоница, -ионица* показују место где *се врши* нека радња тј. где *џраје*.

Кад то имамо на уму, онда видимо да именица „опкладионица“ има добар наставак, али јој основа није добра, јер је начињена од гл. *ојкладиџи се*, а он је *џренуџан*, тј. свршен. Трајан је глагол *кладиџи се*, а чим му је напред додат предлог *об*, он је постао тренутан. Стога не ваља реч „опкладионица“, већ место ње треба узети реч *кладионица*, која је сасвим правилно начињена, и досад је, мислим, већ и употребљавана на тркама.

М. С. Московљевић

О ЗНАЧЕЊУ НЕКИХ РЕЧИ И ИЗРАЗА

1. Крстити (се) и покрстити (се).

Један просветни радник је у једној школи поправио млађег професора који је казао да су Словени примајући хришћанство били *покршћени* и рекао је да треба *кршћени*, а не *покршћени*.

Да прегледамо значења ових глагола. Вук каже да глагол *кршћити се* има три значења: бити крштен, чинити на себи знак крста и пренесено „крсти се ти њега, т. ј. бјежи од њега...“ У *ARj* стоји: „два су значења: удијелити (коме) први сакрамент (крштење); учинити над чим или над ким крст (знамење крижа); из овијех (преношењем или метафором) постају остала.“

За *покршћити* Вук наводи само пример „Покрсти га у свом намастиру“, а за *покрсти се* каже да значи постати хришћанин. У *ARj* слично: „крстивши кога учинити га кршћанином (хришћанином)“ за *покршћити* и „примити крштење, о чељади друге вјере“ за *покршћити се*.

Већ из овога би било довољно јасно да је правилно *Словени су покршћени*. Но и поред великог броја примера г. Маретић је додао да „то није без изузетка“, па наводи по један пример из Вукове и Петрановићеве збирке песама. Иако је пред тим рекао да се узима глагол *кршћити* „кад се дјетету даје крштење“, он је овим показао да и ту има изузетака. Али већ и по томе што су то малобројни изузеци, они не могу утицати да се правило у јасној ствари толико колеба, те се према многобројним примерима може извести и јасно правило.

Ево примера за *покршћити*: Мале се школе у Београду умложе, особито за покрштену Турад (Вук. Грађа 12), Ђаше Саво цара покрстити (Вук III 72), Туркиње си многе покрстио, имена им српска нађенуо (IV 295) и сл., За *покршћити се* у наведеном смислу такође има доста примера као: Не бих ти се млада покрстила ни за какво благо од свијета (Вук II 615), Онда ти се Осман покрстио и московске књиге изучио (III 566) итд.

Сем тога глагол *крстииши* може бити несвршен или свршен, а *покрстииши* само свршен, и потоњи је постао од *несвршеног крстииши* додавањем *по* које мења значење глагола од *крстииши* које је колебљиво по свршености радње у *покрстииши* које има само свршено значење. Међутим првобитно дистрибутивно значење глагола *покрстииши се* (Они се један по један крсте и сл.), — добио је глагол *искрстииши се* и сл.

Из овога би се могло извести углавном да само *покрстииши (се)* има значење превођења светим крштењем једног или више лица из које друге вере у хришћанску, а да се, у спорном случају, *крстииши* може употребити само за дете које пре није припадало ниједној вери, па се сад *крсти* или *крштиава*. Ал како су Словени имали веру, они су *покршћени* или они су *се покршћили*, док су већ њихова деца, рођена по *покршћавану* родитеља, бивала само *кршћена* или *кршћавана*.

2. „У причу“.

Овај се израз често чује као *клешва*, *проклињање*, у неким нашим крајевима (у Црној Гори, а можда и још где). Кад се каже: у причу (га) отишао, у причу (га) дошла, у причу (га) ручао, рекао и сл. значи: у зао час отишао тамо, у зао час ручао; несрећан ти одлазак, ручак и сл. Првобитно је значење: отишао, дошла, ручао, рекао и сл., али да Бог да да се о томе прича створи која ће казивати о твом злосрећном одласку, доласку, ручку и сл. Вук наводи као узречицу с нешто блажим значењем „за *причу*“. За горње тумачење може помоћи и пословица „Благовијест приповијест“, нарочито с оном причом о бабиним јарићима, кад је та несрећна баба отишла „у причу“ са својег луда поступка. Овамо се може додати и друга нар. пословица (нема је у Вука ни другде записане) „Благовијест пасја намјест“, где је још јасније протумачено како је тај празник остао у причи, „у причу“, као дан када се сељак лако превари лепим временом уочи Благовести, потроши сточну храну, после око тог дана падне снег, стока угине од глади, те се пси наједу меса, а празник остане у рђавој успомени, у зао час, „у причу“.

Што уз овај израз стоји каткад и сувишно *га*, не треба

да никога чуди, јер се употребљава и у другим приликама као: благо си га мени, тешко си га теби и сл. Облик пак акузатива може се објаснити или бар објашњавати на неколика начина: то је могло бити према облицима ујутро, увече, у суботу, у лето, у божићни пост и сл., или што је тај израз настао у крају где тај падеж често долази у сличним случајевима место седмог, или, напоследку, што је првобитно створен за употребу уз глаголе кретања, па је доцније додаван и другим глаголима као што се види из горе наведених примера.

3. Згранут.

У народном се говору каткад чује ова реч у изразима: јеси ли згранут? трчи као згранут и сл. Значење је: јеси ли луд? трчи као луд и сл. У нашим речницима нисам нашао тумачења овог израза Вук има *згранов* — „бијесан човјек“ и *згрануџи се* с познатим значењем „запрепастити се“. Потом има још *зграњивање* и *зграњиваџи се*. Сем тога Броз — Ивековић код *згрануџи се* упућују на: дрнути се, придрнути се, погоропадити се, згоропадити се, помамити се, смушити се. Тумачења о постанку нема, а *ARj* још је далеко од слова *z*. Али се постанак оваквог значења овог израза открива једном ређом реченицом која постоји као специјалан израз. Каже се: Што трчиш као (да си) с гране?! Значи: Што трчиш тако? Да ниси био о грани? Да ниси био обешен, па се коноп прекинуо и с малом душом, или „без душе“, трчиш скоро луд, јер си био на грани, о грани, живот ти висио о концу, био си на граници између живота и смрти. Отуд има смисла и везивање постанка глагола *згрануџи се* с глаголом *пгоропадити се* и *згоропадити се*, где се види веза *гране* с *гором* и *падом*. — Од уопштеног израза у којем је споменута само *грана* прешло се доцније, можда преко неке анегдоте која има основу у стварном животу, на израз „као да си пао с крушке“ и даље у хиперболичком значењу: Што си се толико згрануо као да си с неба пао? где је уопште пад *с гране* замењен падом *с крушке*, па чак и падом *с неба*.

4. С коца и с конопца.

Као да и овај израз има извесне унутрашње везе с оним под 3. Кад се говори о неком рђавом друштву које је састављено од неваљалих лица или уопште од лица која имају крупнијих недостатака, кажемо да је састављено с коца и с конопца. Ако размислимо о прошлости српског народа, видећемо да је он одвајао јуначку смрт од нејуначке. Погибија од сабље, пушке и сл., то је јуначка смрт. Јунак под оружјем могао је и смео је само тако погинути. Али раја, разоружано робље, нејач и сл. обично су свршавали нејуначком смрћу. Сем тога и нарочито друштвени олош тако је гинуо. Отуда и по овом изразу видимо да је смрт на коцу или конопцу сматрана нејуначком, па и срамотном, кад је, дабоме, као последица недела. Отуда народ кад хоће да каже да је извесно друштво састављено од рђавих људи вели да је састављено од лица која као да су била или која би требало да су била осуђена да скапљу нејуначком смрћу као разбојници, лопови и сл. на коцу и конопцу, па су се можда, некако у последњем часу спасла и ту скупила.

М. С. Лалевих

„ХВАЛА ЛЕПА!“ И „ХВАЛА ЛЕПО!“

Међу многим питањима која добива „Наш језик“ добили смо и питање од г. Р. В. „да ли је правилније рећи: „хвала лепа!“ или „хвала лепо!“ Одмах да кажем да је подједнако правилно и једно и друго, само може бити питање који је израз данас распрострањенији и обичнији у нашем језику. Овде ћемо напоменути само толико да се обично „хвала лепа!“ употребљава у нашим западнијим крајевима (у словеначком то је обично), а „хвала лепо!“ — у северним и источним. Али главно питање које овде интересује г. В. јесте: откуда то да уз реч „хвала“ могу стајати и придеви (исп. „хвала велика!“, „хвала лепа!“ и др.) и прилози (исп. „хвала много!“, „хвала лепо!“ и сл.). Покушаћу то да објасним.

Пре свега данас изрази: „хвала ти!“, „хвала велика!“, „хвала лепа!“ и сл. претстављају непотпуну реченицу (исто

као и изрази: „слава му!“, „добар дан!“ и др.). Потпуна би реченица била кад би уз „хвала“ у горњим изразима био и глаголски облик „буди“ (= нека буде, нека је). Таквих потпуних реченица и налазимо код неких старијих писаца, на пр.: Но јошт је време Богу *буди фала*. Г. С. Стефановић, См. Ур. 147. — *Fala budi* tebi na tvojoj dobroti. А Tomiković, Gov. 4. — *Hvala t' budi* od spomene i ljubavi. S. Bobaljević, St. pisci 215. — *Hvala t' budi* na dvorštini. M. Divković, Кат. 108. — Jer ja sada, *fala budi* bogu imam kuću. M. A. Reljković, Sat. h 1. — *Uzmnožena ti budi hvala*. Dž. Palmotiћ, St. p. XIII, 304 и др., исп. ARj. У таквим потпуним реченицама, као што се то види из последњег примера, именица „хвала“ је могла уза се имати и придев. Према томе из реченица као: *Велика ти буди хвала! Лепа ти буди хвала!* и сл., елизијом глаголског облика „буди“ добили смо изразе: *Велика ти хвала! Лепа ти хвала!* (исп. пр. код Вука: *Сад ти лијепа хвала!* Ковч. 67. — Него опет теби *висока хвала* на лијепом друштву и разговору. Ковч. 63 и др.) — а даље елизијом лица коме се исказује захвалност и: *Велика хвала! Лепа хвала!* У овим изразима „хвала“ се, наравно, осећа још као именица у значењу нем. Dank, лат. gratia,¹⁾ и онда је јасно да уз њу и придеви могу стајати. Као што видимо, у објашњењу „хвала велика!“, „хвала лепа!“ и сл. нема велике тешкоће. Али како да објаснимо „хвала много!“ „хвала лепо!“ и др.? Нема сумње да ови и овакви изрази претстављају занимљиву појаву у нашем језику. Будмани (исп. ARj) вели да је „хвала лепо!“ криво преведено с немачкога: „Dank schön!“ Он сигурно мисли да је из немачкога: (ich) *danke schön!* (= захваљујем лепо!), које се чује и као: (ich) *dank schön* (тј. без крајњег „е“ у глаголу), ово „dank“ (= захваљујем) схваћено као да је именица: „Dank“ (хвала) уз коју стоји прилог „schön“ (дакле Dank schön! м. dank schön!),²⁾ — а према томе да је начињено и наше „хвала лепо!“. За „хвала много!“ и друге сличне изразе не каже ништа, али би се према оном што је горе рекао могло закљу-

¹⁾ Исп. у лат. изразе: *Diis gratia, gratia magna Jovi* и сл. (в. К. Е. Georges: *Lateinisch — Deutsches wört.*, 1879).

²⁾ У немачком језику уз именицу *Dank* придев је у суперлативу: *Mein schönster Dank! Meinen schönsten Dank!* и сл., али никад у облику „schön“.

чити као да су и они добивени некако према немачком језику. То би, међутим, било нетачно. Могло би се и узети да је реч „лепо“ у изразу „хвала лепо!“ према немачком, тј. да је то „лепо“ речнички узето немачко „schön“; јер би наш народ пре захвалио са „много“ (исп. код Вука: Хвала ти *од неба до земље!* Нар. посл. 341) или сл., него са „лепо“. Према томе то би „лепо“ било према немачком и у: „захваљујем лепо!“, па и у изразу „хвала лепа!“ иако би неко можда мислио да се утекло од немачког утицаја тим што се „лепо“ узело као придев „лепа“. Али, одмах морам овде рећи да ти изрази као такви нису туђи, већ наши, народни, — тј. употреба самих прилога уз реч „хвала“ није морала доћи са стране, већ се то могло развити и у нашем језику. Пре свега, реч „хвала“ у изразима: „хвала лепо!“, „хвала много!“ и сл. значи исто што и „захваљујем“. Откуда то? Видели смо раније да је потпуна реченица за исказивање захвалности са глаголским обликом „буди“. Таква једна реченица, на пр. *хвала ти буди, Боже!* ако није употребљена безлично, тј. ако није употребљена у значењу: *Нека ти је хвала, Боже!* = *Нека те хвале, Боже!*, већ субјективно, тј. у исказивању своје, сопствене захвалности, онда је она садржајно била једнака са: *Захваљујем ти, Боже!*, па је отуда елипсом и само *хвала!* = *захваљујем!* Дужом употребом, а нарочито после губљења и неосећања елипсе гл. „буди“, „хвала!“ је добило значење глагола и онда није ни чудно што уза њ стоје прилошке речи као: *много, лепо, љуно*, и др.; на пр.: *На томе ти лепо фала!* Доситеј, Басне 263. — Пак му рече: *„Липо фала!“* Дошен, Ажд. седмогл. 69 (исп. ARj). — Ја сам се дуго опирао са: *„вала, вала лепо и благодарим“*. К. Руварац, Списи I 216. Исп. и код Његоша: *„Ефендија, овако ти фала!“* ГВијенац, стих 934.

Потребно је овде навести и то да је Вук сигурно добро осећао глаголско значење речи „хвала“ у сличним примерима па зато је у негативном облику и не пише као „нехвала“ (како то погрешно мисли Будмани, да је требало урадити, в. ARj), већ „не хвала“, тј. не као именице: *несрећа, неправда* и сл., већ као глаголски облик *„не захваљујем“*. На пр.: *Вала тебе на твојој здравици...., ал' не вала* на такој бесједи.

Нар. п. II, 311. — *Не фала* ти, челебија Јово! I, 462. — Дуни јуже по божињу пете, *не хвала* ти кад буде девете. Посл. 71. — *Не фала* ти, краље, *нишша!* Нар. пј. I, 342. Овде видимо и то да у последњем примеру уз „не хвала ти“ стоји прилог „нишша“, дакле, као да се рекло: *не захваљујем ти нишша*.

Јасно је да је „хвала“ у свим наведеним и сл. случајевима, иако није добила и формално обележје глагола, у ствари по значењу то. Али вредно је овде напоменути да у нашем језику има и таквих случајева где именица примивши глаголску функцију добије и формално обележје глагола (наставке и др.). Такав је случај и са именицом „треба“ (ст. сл. *трѣба*). Ова именица, која се још и данас гдегде употребљава (исп. у Боци: немам *џријебе* и сл.) добивши глаголско значење, тј. схваћена као глаголски облик 3 л. јед. презента (као *ваља* и сл.) добила је и формално глаголско обележје: дужину крајњег „а“ (вероватно према обл. *ваља* и др.), — према чему су после начињени и други облици: *џребайши, џребао* итд.

Из свега што сам рекао јасно се види да су се изрази: „хвала много!“, „хвала лепо!“ и сл. развили у нашем језику и да су правилни.

Д. Вушовић

ОДНОС ПРЕДЛОГА ПРЕМА НЕКИМ ОДРИЧНИМ РЕЧИМА

У нашим је удбеницима показано које место заузима предлог кад се нађе уз одричне заменице. По том правилу предлог раздваја одричну речцу *ни* од заменице. Али то не важи за све случајеве, па ћемо о томе проговорити. Сем тога у нашим је граматикама, колико се сећам, пропуштено да се проговори нешто и о односу предлога према *неким одричним џрилозима* и *одричном броју ниједан*.

1. *Предлози џрема одричним заменицама*. — Раније постављено правило да предлози растављају речцу *ни* од заменице треба ограничити и тачније одредити. Оно има важност само кад се налази уз речи које врше замену, уза заменице

које својом одричношћу казују којег се лица не тиче оно што се ради, које лице не ради оно што показује глагол и сл. Тако имамо: *Нисам добио ни од кога, Не бих ти га дао ни за што* и сл., где предлози стоје према потврдним заменицама као и да нема одричне речце према облицима: *За што би га дао? По чему личе?* и сл. Први одрични пример значи: не постоји ко да сам од њега добио; други: нема ничега за шта бих ти га дао и сл. Како се већ из тога види, у наведеним примерима *ни од кога, ни за што* и сл. имамо од старине сачувану конструкцију где је предлог стојао уз потврдну заменицу *ко, што* и сл., па је дошла спреда негација да би цео израз био одричан баш као што стоји у другим случајевима уза заменице, глаголе итд., као: *Ни ја ни ти не радимо, Ни пишем, ни читам* и сл. Отуда је по постанку млађе формирање одричне заменице *нико, ништа* и сл., што важи и за прилоге и број *ниједан* о којима ће се говорити. Кад се створио и овај новији облик, сложеница *нико, ништа* и сл., стари однос је и даље остао непромењен, а нови се јављао као такав само у независним падежима или у зависним једино ако има значење именице, ако је „поименичен“. Видимо да су овде у питању заменице које су не само одричне него и сложенице.

Дакле ако одрична заменица не задржава своје заменичко значење, него замењујући именицу и сама добива значење именице, ако се дакле „поименичи“, онда се предлог односи према тој новој *именици* као према осталим правим именицама. То се види из примера: *Бацише годишта у ништа* (Вук Посл. бр. 173), *Ко иде из куће без ништа, или нема ништа или не зна ништа* (Посл. бр. 2645), *Ко другоме поклања, тај сам без ништа остане* и сл. Од нарочитог је интереса Вуково тумачење прве пословице. Он каже: „Реку стари људи, и ваља да значи: године (старост) их у ништа учинише.“ И на једном другом месту, тумачећи пословицу „Најела се гладница, па се назвала баница“ (бр. 3625), каже: „Кад ко од ништа дође до нечега, па се понесе“. Даничић лак *ARj* под *bez* каже: „Сложенијех ријечи са *ни* не раставља овај приједлог као други да би дошао међу *ни* и ријеч која је с њим сложена, него оне остају за њим цијеле, исто тако

и кад је и пред споменутијем ријечима.“ За ово има више потврда из Вука и Богишића. — Али као што се види из првих примера и навода из Вукова говора, онде се заменица *нишћа* схвата као права именица, те је сасвим оправдано да остане тако, тј. да предлог не раздваја одричну реч *ни* од првобитне просте заменице *шћа*. Ту *нишћа* има именичко значење, именује *нешто* чији је само квалитет негативан, а оно је само по себи као нешто што постоји, као позитивно. И код нас, дакле, *нишћа* може имати именичко значење као и у другим језицима (лат., франц. и немачком). За оно што је Даничић према употреби и многим примерима рекао да се за предлог *без* чини изузетак у погледу односа на одричну реч уз коју стоји, држим да би се данас могло рећи да је много обичније избегавање одричног облика као у примерима: *Оштаје без икога, без ичега* и сл., па да је тако и правилније, јер се у народном говору често употребљава и предлог *без* како је показано много чешће него с одричним речима, иако живи и друга конструкција. И као што се може рећи: *Он је нико и нишћа*, где је лице означено као *нико* и *нишћа*, тј. да је вредности никакве, јер се добро опажа разлика у значењу, па је и настало то диференцирање значења, исто се тако често у говору народном може чути: *шћа шражиш од никог!* и: *Он је нико од нишћа* и сл. Први пример значи: шта тражиш од човека без вредности, од „ништавца“, а други: *он је никоговић, незнашан човек, од незнашна оца* чија је вредност малена, управо ништавна. Види се, дакле, и из ових примера да овде имамо не заменице него праве именице *по значењу*, док облик и промена, дабоме, и даље остају заменички.

2. Предлози према неким одричним прилозима. — Већ из односа предлога према одричним заменицама види се извесна колебљивост. Да ли ће предлог раздвојити одричну речцу од заменице, зависи од нашег схватања, тј. да ли је заменица у одричном облику права заменица и по значењу, или је само заменица по облику, а по значењу именица. Одавде је природнији прелаз ка прилозима. Уз прилоге по правилу не стоје предлози. Али се дешава да предлог ипак стоји у извесном односу према прилозима. Овде узимамо

само *неке* од одричних прилога. У том малом броју прилога видимо да је место предлога утврђено. Али пре свега треба споменути да понека заменица може имати прилошко значење. Тако: *Донео сам нешто* (: неколико) дуга и сл. Иако то нису одричне заменице, биће јасније што се и од неких одричних може направити прилог помоћу предлога који ће доћи између одричне речце и заменице. Тако добијамо прилог *нипошто* који има значење: *никако*, а постао је сам облик од: ни по што, ни по коју цену, ни по коју ствар и сл. Из тога се прилога види да предлог не раздваја одричну реч од заменице него упада међу њих, мењајући само значење речи. Сем тога има и одричних прилога који примају предлог, те реч постаје вишечлана, а да се не раставља. Такав је прилог *ниуколико* (од: ни у колико, у николико), па *ниошкуд*, *ниодакле*, *низакуд* и сл.

3. *Предлози према одричном броју ниједан*. — И одричних заменица и прилога има више. Од одричних је бројева само *ниједан*. Кад се нађе предлог уз овај број, он *увек* раздваја одричну речцу од броја. Имамо: Ни у једном граду (према: ниједан град), Ни за једну кућу (према: ниједна кућа), Ни по једном селу (према: ниједно село) и сл.

М. С. Лалевих

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

49. *„Проклети ово дуго чекање оседеће га.“*

Овде није требало рећи „оседеће га“, већ *оседеће га*, јер то значи „начиниће га седим“, што се хтело рећи, а *оседећи* значи „постати сед“, што се не слаже са смислом реченице. О значењу и употреби глагола на *-ећи* и *-ићи* треба прочитати у 1 броју „Нашег језика“, стр. 18.

50. *„И док се дође до оваквих салона... колико нерава саишрећи.“*

„Сатрети“ није добро, већ треба *саишрећи*, а тај је глагол постао од гл. *ишри*, а не од *ишрећи*.“ Глаг. основа је *ишр-*, а

тѣк у садашњем времену долази *-e-* као наставак за основу времена садашњег: *ѡр-е-м, саѡр-е-м*. Према нач. неодређеном, прошаста глаг. придев гласи *ѡр'о, саѡр'о* (тј. тр-о са-тр-о, са *p* самогласним), а не „*ѡрео,*“ „*саѡрео.*“ Има, истина, глагола I врсте у којих су инфинитивна и презентска основа једнаке, као на пр.: *мреѡи-мрем, засѡреѡи-засѡрем, зайреѡи-зайрем, ѡрождреѡи-ѡрождрем* (исп. *ѡрождераѡи-ѡрождерем*), *раздреѡи-раздрем* (исп. *раздераѡи-раздерем*), али ту не иде глаг. *ѡриѡи-ѡрем* (исп. *ѡарем*), са својим сложеним, као што су *зайриѡи, саѡриѡи, ѡроѡриѡи, уѡриѡи* и др.

51. „*Хѡео бих ѡроѡѡоваѡи свим њеним друмовима... жњѡи на њеним њивама.*“

Слична погрешка начињена је и у овом примеру, јер је погрешно речено „жњѡи“ место правилног *жеѡи*, а у презенту доиста има *жњем* (или *жањем*). У старословенском је овај глагол гласио *жѡти*, што се своди на старије **ženti*. У српскохрватском језику је носни глас *ж* дао чисто *e*, те имамо *жеѡи*. У сад. времену имали смо слабији ступањ кореновог вокала, тј. м. *e* имали смо полугласник *ь*: *жън-*, и од *жън-је-м* добило се, губљењем *ь* и јотовањем *н*, *жњем* или ако је *ь* замењено са *a*: *жањем*.

52. „*Његовим ѡсѡтаменѡм основаће библиотеку у родном месѡу.*“

Реч је о једном нашем књижевном прваку, који намерава да оснује библиотеку у свом месту рођења. Он ће то одредити *својим* тестаментом, а не „његовим“, што би значило тестаментом неког другог човека. Многи греше у употреби заменице *свој-а-е*, свакако под утицајем немачког језика који нема овакве присвојне заменице за свако лице. *Свој-а-е* употребљава се у лицима једине и множине, место *мој, ѡвој, његов, њезин, наш, ваш, њихов*, кад нешто припада подмету, тј. раднику радње која се помиње у реченици. У горњем примеру тестамент припада ономе који оснива библиотеку, и зато треба рећи *својим ѡсѡтаменѡм*.

53. „Он је *тјему* о женидби *бродирао* као наша *средње-вековна везиља* своју *венчаницу*, *сїлешом шара* и *вриском боја*...”

Ово је казано доста песнички, али ништа не би сметало да је место „бродирао“ речено *извѣзао*, јер француска реч *broder* значи просто *вешти*. Уосталом, ако не звучи лепо глаг. *вешти*, зашто није употребљена и каква реч као „бродеза“ (тј. француско *brodeuse*) место *везиља*? Докле ће се код нас без невоље употребљавати туђе речи?

54. „*Није асервирао себи сву шехнику свога века*”.

У истом листу нашли смо и овај пример без потребе употребљене француске речи *asservir*, која значи: подвргнути, заробити, потчинити, укротити. У горњем примеру, дакле, требало је просто рећи „*није подвргао себи*...” итд.

55. „*Тешко продире к њима и најсвештија истина и најчишћа идеја*”.

Од придева *чист* компаратив правилно гласи *чистији*, а суперлатив *најчистији*. Облици: *чишћи*, *најчишћи* су покрајински и не иду у књижевни језик.

56. „*У појединим дјелима нузгредно су споменута правна мишлјенја*”.

И облик *нузгредно* је покрајински, треба: *узгредно*, *узгред*.

57. „*С љубављу од срца волиши свога ближњега*”.

Погрешно је употребљавати глаголе као: *волиши*, *шћедити*, *желити* и сл., треба: *волеши*, *шћедети*, *желеши*, — или по јужном изговору: *вољети*, *шћедјети*, *желејети*. Према томе горња реченица треба да гласи: *С љубављу од срца волеши свога ближњега*.

58. *И мисли да има граница само за сџановиџе фонеме“.*

Придев *сџановиџи* значи: *сџалан*, одређен (beständig, bestimmt). Погрешно га је узимати у значењу *неки*, *извесни* и сл. као у горњој реченици. Дакле, требало је горе рећи:... само за *неке* (или *одређене* или *извесне*) фонеме.

59. *„Он (коран) се увијек њисао ња и данас њише онакав каква су га они најписали.“*

Када се у реченици понови неки рефлексивни глаголски облик, онда се уза њ не може изоставити рефлексивно „се“; на пр.: *Он се њиџа и сџално се њиџа* (а никако: и *сџално њиџа*). Према томе и у горњој реченици место: „... ња и данас њише...“ треба: *ња се и данас њише...*

60. *U tim slučajevima sud može odrediti jedino ženinu nafaku“.*

Нафака од турског (арап.) *nafaka*, — боље: *џрошак*, *издржавање* или сл., дакле:... *суд може одредиџи једино женино издржавање*.

61. *„...Него да ми нађеш шестолиску дешелину... Само да ми је једна киџица одмах бих оздравила“.*

Писац је у горњој реченици именицу „китица“ погрешно узео у значењу имен. „струк“. *Киџица* (дем. од *киџа*) је *свежањ више сџрукова*, нем. Sträublein. Требало је, дакле, у горњој реченици рећи: *Само да ми је један сџрук одмах бих оздравила*.

62. *Učeni vide neprosvećeni svoji braću. Neka ih naučava i prosvećuje.“*

Постоје изведени глаголи: *џроучаваџи* (од проучити), *изучаваџи* (од изучити), *одучаваџи* (од одучити) и др., али не постоји у књижевном језику гл. *научаваџи*. Према *научиџи* трајни је глагол *учиџи*, зато је у горњој реченици

место обл. *научава* требало употребити обл. *учи*: — *нека њих учи и просвећује*.

63. „С мужем је била увек на *рајној* нози“.

Израз „на ратној нози“ је превод с немачког „auf dem Kriegsfuss“. Ваљало је рећи: С мужем је била увек у *рају*, с мужем је увек *рајовала* или сл.

64. „*Treba da se to od njega naplati kad eventualno zaimade.*“

Глагол *заимаџи*—*заимадем* (образован од *имаџи*, вероватно према: *закућити*—*закућим*, *заштедеџи*—*заштедим* и сл.) је покрајински; с друге стране, *займаџи* и покрај. *заимавати* имају значење *позајмљивати*, а не *имаџи*. Место *заимаџи*—*заимадем* боље је узимати облике простог глагола *имаџи*: *имадне*.

65. „*На вашару у Варварину маса је линчовала троје цигана.*“

Троје је збирни број и овде је погрешно употребљен. Збирни бројеви се само употребљавају: или уз збирне именице (*троје момчади*) или уз множину заменица које значе разноврсна лица (*нас троје*) или најзад уз именице које имају само множину и именују ствари, „што увек по две служе“ (*двоје чарапе* и сл.). Пошто у горњој реченици имен. *Цигани* има и једнину, уза њу се може употребити само број *три* дакле: ...*маса је линчовала три Циганина* или *тројицу Цигана*.

66. „*Је ли нам жао свога браћа ако га сјојане каква биједа?*“

Глаголски облици: *јануџи*—*јанем*, *најануџи*—*најанем*, *сјојануџи*—*сјојанем* и сл. покрајински су. Књижевно је: *јаднуџи* (или *пасти*) — *јаднем*, *најаднуџи* (*напасти*) — *најаднем*, *сјојаднуџи* (*спопасти*) — *спопаднем* — дакле: ...*ако га сјојадне* каква биједа.

67. *Sud može nemarnog muža i uhapsiti kad zanemari uzdržavanje žene, a mogućan je zaraditi. Ako nije mogućan ženi uzdržavati...*

Глагол *уздржавати* значи задржавати кога, тј. „чинити да ко стане, да остане где је“ и погрешно га је узимати у значењу глагола *уздржавати* давати материјална средства за живот. Зато је у горњим реченицама место: *уздржавање, уздржавати* ваљало рећи: *издржавање, издржавати*.

68. *„Колико је севаб што учиниши, види се по шоме...“*

Севаб је према турском *sevab*. Боље је ту реч употребљавати у облику *севай*, тј. према изговору који је код нас одомаћен.

69. *„Испоставило се да је он кривац ште несреће.“*

Глагол *испоставиши се* начињен је према немачком *sich herausstellen*. Боље је место њега употребљавати облике гл. *утврдиши се, покажиши се* и сл.: у горњој реченици требало је рећи: *утврдило се* да је он... или утврђено је да је он...

70. *„Kao što ona ime da ceni i pozitivne osobine...“*

Oseбина — *osebine* је недопуштени провинцијализам (и арх.). Књижевно је — *osobina—osobine*.

71. *„Kad se pobuniše proti rekviriranju poslednje kravice“.*

И *proti* је недопуштени провинцијализам. Књижевно је — *против*.

72. *„On patetično varija...“*

Ово *varija* не би морало бити погрешно. Оно би представљало само трајни глагол од *variti* које би било схваћено као свршени глагол. Али наши одлични писци (као Даничић и др.) употребљавају *variti* и као несвршени глагол; тада је правилно *варије*.

73. „*Evidentno* je da su još uvek *latentne* težnje N. i M.“

Evidentan—*evidentno* i *latentan*—*latentne* су недопуштене туђице, јер имамо добре своје речи: *очевидан*—*очевидно* или *очигледан*, *очигледно*, *ирикривен* — *ирикривене* или *поштајан* — *поштајне*.

74. „У коме су учесћивовали официри из виших војних сџруја.“

Сџруја нема у нашем језику значења у ком је у горњој реченици употребљена. Требало је рећи: „...из виших војних редова“ или „...из виших војних кругова“.

НАША ПОШТА

В. Р. Умка.

1) Код именица *рад* и *ред* акценат остаје без промене у свима падежима (рада, реда...; раду, реду...), сем у локативу, где гласе: *раду*, *реду*.

2) Правилно је *С К Гласник*, а не *С. к. гласник* (в. о томе НЈ I, 86).

3) Од *Сремчица* (село) правилан је придевски облик *сремачки*, како се тамо изговара, а не *сремички* или *сремички*; дакле: Општина *сремачка*, а не *сремичка*. О таквим и сличним случајевима исп. НЈ II, 60—62.

4) У нашим западним крајевима писци обично употребљавају облике *шочка*, *шочан* и сл. према руском изговору: *шочка*, *шочный*. Међутим Вук, узимајући те и такве речи из руског језика, прилагођавао их је нашој фонетици (ъ = а): *шачка*, *шачан* и сл. Дакле, данас је у нашем књижевном језику једино правилно: *шачка*, *шачан*... Тако прописује и наша нова школска терминологија.

Д. В.

Ј. А. Београд.

Од наших речника има *бројати* само у речнику Ивековића и Броза, и то у једном примеру, — у Вукову речнику, речнику Југославенске академије и најновијем речнику Ристића и Кангрге — нема га, али је он данас у употреби и у неким крајевима је обичнији од *бројити*, — старијег облика. У свом правописном речнику (Правопис српскохрватског језика. Београд 1930 год.) А. Белић га је ставио на прво место: „бројати = бројити“. Знак = значи да се оба облика могу употребљавати.

А. Р. Нови Сад.

1) Треба писати: био сам у бановинама: Моравској, Савској и Зетској, а не: био сам у Бановинама: моравској, савској и зетској.

2) Треба писати: Управитељ школе П. Петровић, а не: Управитељ школе: П. Петровић. Тако и: Певачко друштво „Гусле“, а не — Певачко друштво: „Гусле“.

П. С. Тузла.

1) Реч *предоуба* употребљавају писци, западних наших крајева, у значењу нем. *Vorstellung* = *прејсџава*, *мисао*, *преглед*.

2) Придев *шемељан* (темељит) значи: *јак, здрав, чврст, добар*. У реченици на пр.: „Он има *шемељно* знање“ — *шемељно* значи: *добро, „солидно“*. — *Темељ* међутим значи *основ, основица, а шемељити — оснивати, заснивати*: „на темељу тога“ = „на основу тога“, „наша се права *шемеље* на оним уговорима“ = „наша се права оснивају на оним уговорима“. Значења *основни* придев *шемељан* нема.

3) Реченица: „Када се децу пере“ није исправна; треба — „Када се деца перу“. Овакав обрт: „Када се децу пере“ учињен је према туђим језицима у којима се за безличне глаголе употребљава активна реченица са објектом, на пр. у немачком *Wenn man die Kleider putzt* — дословно: „ако се чисти хаљине“ и сл.

Р. А.

С. К. Дарувар.

1) Заменица *што* обично се данас употребљава као упитна или зависно упитна заменица: *Шта* радиш? Реци ми *шта* радиш? а заменица *што* као односна: Дај ми оно *што* си ми обећао и сл.

2) Није никаква грешка узимати свезу *пошто* у узрочном значењу, те је потпуно правилно рећи: *Пошто* нисам имао, нисам ти ни дао и сл. О томе ћемо опширније проговорити у једном од наредних бројева НЈ.

3) У свима нашим речницима наводе се придеви *различан*, *различит* и *разни* као синоними у значењу нем. verschieden, лат. varius. Међутим, иако има примера по којима би изгледало да међу горњим речима нема у значењу никакве разлике, ипак треба знати да та разлика унеколико постоји међу *различан* и *различит*, с једне, и *разни*, с друге стране. *Различан* и *различит* показују разлику међу нечим више у појединостима, у личним, сопственим особинама, на пр.: Њих двојица су *различити* (по ћуди и сл.); Ту су *различне* улице (по дужини, по ширини и сл.) и др. *Разни* показује општију разлику међу нечим, више у врсти (исп. разноврстан), на пр.: Набрала је *разног* цвећа (разне врсте цв.); Тамо су били *разни* људи (опет: разне врсте љ.) и др. Што се пак место *разни* може ставити и *различни* (наравно, са нијансом другог значења), то је зато што је разлика у врсти истовремено разлика и у појединостима. Али се зато не могу *различан* и *различит* у свом правом значењу заменити са *разни* (исп. горњи пример: Они су *различити* и сл.). Нема сумње да диференцијација није још код горњих речи увек потпуно извршена, али је вероватно да ће развитак њихова значења поћи у том правцу. *Различит* и *различан* по пореклу су наше речи; а *разни* је узето, вероватно, из чешког јез.

Д. В. Ј

С. М. Бања Лука.

1) *Нишан* је од турског (персиског) *nišan* (знак, застава, белер). У нашем језику данас обично значи: *циљ*, *белег* што се гађа и *очник* на пушци кроз који гледа онај што гађа. У нашим старим споменицима може да значи и *печат*, знак на писму, на пр.: За овај мој лџпи *нишан* да вџрујете (пише султан Мухемед II) Моп. serb. 475; По овомуј мому лџпому

нишану ib. 484 и сл., исп. ARj. У народним песмама *нишан* каткада значи и *одличје* на прсима, на пр.: Он носаше цареве *нишане*, а везирско седам перјаница, Вук 4, 443.

Глагол *нишаниџи* је изведен од именице *нишан* и значи: *гађаџи* у *нишан*, *zielen*; исп. у нар. п.: Ђе обрне (пушку) хоће *нишаниџи*, *ђе нишани*, хоће погодити, Вук 4, 362. У преносном смислу *нишаниџи* се употребљава у значењу „имати на уму“, „узети на око“, смерати: Само ми се види да оно управо на мене *нишани*. Вук, в. Pj. Broz-Ivek.

2) Именица *милионер* је код нас у употреби према страном изговору (франц. *millionaire*, нем. *Millionär*). Оправдано је њено преудешавање у *милионар*, јер је наставак *џр* у нашем језику доста редак и непродуктиван (исп. им. *стожер*, север и др.), док се велики број наших именица домаћег порекла са сродним значењем завршава на *-џр* (исп.: *мљивџр*, *старџивџр*, *каменџр* и др.). Исти је случај и са именицама *мисионер* (фр. *missionnaire*, нем. *Missionär*), *функционер* (фр. *fonctionnaire*, нем. *Funktionär*) и др., које се често у том облику код нас чују, али које опет треба изговарати и писати: *мисидџр*, *функциидџр*.

Д. В.

Власник за Лингвистичко друштво
д-р **Александар Белић**
Франкопанова бр. 30

Секретар Уређивачког одбора
д-р **Радомир Алексић**
Универзитет, Српски семинар бр. 3

Штампа „МЛАДА СРБИЈА“, Ускочна 4, Тел. 21-352. — Влад. М. Анђелковића, Грачаничка 12

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

излази засада два пута годишње у свескама од 10—16 штампаних табака или у једној књизи од 16—25 штампаних табака.

Годишња је претплата 100 дин. како за Краљевину Југославију тако и за иностранство. Старије године (од 4 св.) — 100 дин.; свеске II и VII књиге засебно (тј. II 1—2, VII 1—2 и II 3—4, VII 3—4), свака по — 50 дин. Од прве књиге остао је мали број егземплара и може се добити само када се купе све досадашње књиге (I—XI).

Претплата се шаље или администрацији, Српски семинар соба бр. 3 или књижевима: Геци Кону, С. Б. Цвијановићу и Ф. Баху у Београду.

Главно стовариште књига Јужнословенског филолога: књижевница Геце Кона у Београду.

А. Белић: Правопис српскохрватског књижевног језика. Београд 1930. Издавачка књижевница Геце Кона. Цена дин. 40.

БИБЛИОТЕКА ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА:

1. *Милош С. Московљевић*: Акценатски систем поцерског говора 40.—
2. *Гојко С. Ружичић*: Језик Петра Зоранића 60.—
3. *Данило В. Вушовић*: Прилози проучавању Његошева језика 40.—
4. *Радомир Б. Алексић*: Језик Матије Антуна Рељковића 50.—

Поруџбине слати на адресу:

Универзитет, Српски семинар, соба бр. 3.

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО у БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

БОДИСЛАВ ПЕТРОВИЋ

ГОДИНА II СВЕСКА 4

Овај је часопис препоручен свим школама одлуком Министарства просвете П.бр. 22.184 од 10 августа 1932 год., а на основу мишљења Главног просветног савета С.бр. 473 од 21 маја 1932 год.

БЕОГРАД

1933

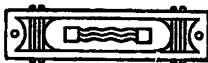
СА Д Р Ж А Ј

	стрaнa
1. А. Белић: Још неколико речи о позоришном језику	97
2. Т. Мaрeтiћ: Kritik III kritičar itd.	99
3. А. Белић: Незнани јунак	100
4. Д. Вушовић: О узрочном значењу свезице „пошто“.	103
5. М. S. Мoскoвљeвић: О vokativu jednine nekih imenica mužkog roda, пaгočićo imena i prezimena	105
6. А. Белић: III Међународни лингвистички конгрес у Риму	108
7. Павле Радивојевић: „Први јануара или први јануар“	114
8. Језичке поуке	117
9. Наша пошта	124

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Драгутин Костић, Милош Ивковић, Глиша Елезовић, д-р Милош С. Московљевић, д-р Бранко Милетић, д-р Данило Вушовић, д-р Радомир Алексић, д-р Петар Ђорђић, Радосав Бошковић и Миодраг Лалевић.

Наш језик излази једанпут месечно, а десет бројева чине једну књигу. Годишња претплата дин. 30.— Поједини број дин. 4.— Претплата се шаље администрацији, Српски семинар, соба бр. 5, чековни рачун бр. 54818, а рукописи секретару Уређивачког одбора д-ру Радомиру Алексићу, Српски семинар, соба бр. 3, Универзитет у Београду.

НАШ ЈЕЗИК

ГОД. II

СВ. 4

ЈОШ НЕКОЛИКО РЕЧИ О ПОЗОРИШНОМ ЈЕЗИКУ

У прошлом чланку (НЈ бр. 3. стр. 65-68) истакли смо потребу утврђивања једнога типа књижевног говорног позоришног језика за цео наш народ. Питање је на шта ту треба обратити нарочиту пажњу. У појам о позоришном језику улази много штошта. Није свеједно каква је дикција глумца или глумице, коликим „регистром“ влиза њихов глас, колико је он пун и соноран. Али ја о томе нећу овде говорити. То су општи услови глумачкога изговора и начина говора који су заједнички за све језике и за сва позоришта. Свако ко је посећивао позориште сетиће се, какво је мучење за слушаоца када драмски уметник има само мали број тонова у своме гласу и како он, мучећи се да истера какву модулацију у њему, мучи и себе и целу публику. Свако је осетио како је то непријатно када глас артиста има тако устаљену боју да га у свакој улози свако по гласу позна, још и не видевши га, тако да се старе слике и претставе о артисту, које његов увек исти глас изазива, мешају са новим. Све су то добро познате ствари о којима не треба говорити, али о којима морају водити рачуна они који се богињи Талији посвећују или они који их у њен храм пуштају.

На шта, дакле, треба сем свега онога што је заједничко свима сценским језицима обратити пажњу при примени нашег књижевног говорног језика на сцени, у позоришту или опери? Шта треба у њему нарочито обрадити?

Ту је прво изговор гласова. Вокалска система нашег језика једна је од најправилнијих у свету. Она претставља нормалну, средњоевропску вокалну систему. Једино вокално *p* претставља њену нарочиту особину које махом велики културни језици немају. Наши вокали *a*, *e*, *o* — нити су отворени нити затворени; они су у скали прелаза од затворености ка отворености на средини. И још је једна њихова особина карактеристична за наш језик. Разлика међу дугим во-

калима и кратким тако је малена да се може рећи да су исте врсте.

Иако је тако у нормалном књижевном изговору, ипак у говорима нашим није увек тако. У војвођанским говорима има отворених вокала; тако изговорено *e* или *o*, нарочито у кратким слоговима, даје у другој половини тих вокала толико отворену боју да се такви вокали само још почињу правим својим гласом. Добивамо место *e* нешто што је налик на *ea* (на пр. *жeана*), место *o* — *oa* (*кoања*), место *i* врло отворено *i* (на пр. *ийши* изговорено као *ийeши*), место *y* врло отворено *y* (*кyоћа* и сл.). С друге стране, често се дуго *e* изговара врло затворено, налик на отворено *i*, а дуго *o* налик на *y*. Ово прво бива и код оних којима су измалена говорили јужним изговором, па су свој изговор окренули на источни. Али не само код њих, и не само у случајевима где је у речима стајало старо јат (као *лeйо дeвoјка*, *бeла* итд.), већ и код претставника других крајева и код вокала *o* може се чути затворени карактер, исто онако као и отворени код кратких вокала. То долази отуда што се у неким крајевима заиста тако изговарају дуги и кратки вокали; али, сем тога, и отуда што неки артисти (драмски и оперски) усвајају од претставника других језика тако звану „напрегнуту артикулацију“ дугих вокала.

Нашим вокалима, средњим по боји звука, одговара и нормална артикулација језика. То ће рећи да језик, који је главни орган при изговору вокала, није ни сувише напрегнут (укрућен, укочен) при њихову изговору, ни сувише лабав или мек. Сувише лабава артикулација даје отворене вокале, а сувише напрегнута — затворене вокале (или бар затвореније). Изговор гласова са овим начином њихова грађења (артикулацијом) у нашем се језику ретко јавља. Каткада се чује затворено *e* у афекту код одричне речце *не*; иначе обично тога нема. Међутим у другим европским језицима (француском, немачком, талијанском итд.) тога има, па наши људи примају начин изговора неких европских гласова и преносе га у свој језик. Уосталом тога се и у словеначком језику. Сви старији претставници нашег језика сасвим се даје тако изговарала дуго *e* и дуго *o* и *y*. Овај језик претставника нашег језика је Вела Нигринова, Словенкиња по пореклу, па је то захватало и по некога од

артиста којима то није било у дијалекту и постајало све више изговорном особином позоришног језика, „куће“.

При пробама у позоришту на ово треба обратити пажњу и упутити глумца или глумицу на недостатке изговора и на начин како да их исправе. Било би најбоље да се то већ раније учини у каквој позоришној школи која би морала по-светити нарочиту пажњу изговору. Јер сви ови изговори, макар како били танани, везани су у нашој претстави са људима извесне врсте, из извесног краја, одређена занимања или порекла. Они изазивају код слушалаца погрешне асоцијације које сметају правилном стварању оне илузије коју живот на сцени треба да да. А тиме се руши и уметничка целина изведеног дела и њен уметнички смисао. Још су вокали најневинији део погрешног изговарања гласова на сцени. Много су знатнији од тога сугласници, а од нарочитог је значаја акценат (акценат и квантитет). На њима ћемо се задржати другом приликом.

А. Б.

KRITIK ILI KRITIČAR I T. D.

Nije me razuvjerio g. R. Bošković, koji u svojem članku štampanom u „Našem jeziku“ god. I, str. 205—209. dokazuje, da je bolje pisati i govoriti *kritičar*, *botaničar*, *gramatičar* itd. nego *kritik*, *botanik*, *gramatik* itd., kako ja držim, da je bolje, u svojoj knjizi „Jezični savjetnik“ str. 193. Nije potrebno da ponavljam razloge, što ih ja za nastavak *-ik* navodim u toj svojoj knjizi, a navodi ih i sam g. Bošković. Zato ću se ograničiti samo na najnužnije.

Ja u pomenutoj svojoj knjizi kažem, da nastavak *ičar* sam sobom nije loš, ali nije potreban; to dokazuje veliki broj imenica grčkolatinskog izvora, koje u grčkom jeziku imaju nastavak *-os*, a u lat. *-us*, — pa šta vidimo? vidimo da se to *-os* (ili *-us*) naprosto odbacuje, i ono, što ostaje, služi nam za nominativ sing. bez ikakovoga drugog nastavka, na pr. *anđel*, *apostol*, *astro- nom*, *filolog*, *filozof*, *mizantrop*, *pedagog* itd. (grč. *angelos*, *apostolos*..., lat. *angelus*, *apostolus* itd.). Kad se kod tih imenica nikad nije osjećala potreba da im se doda još kakav nastavak, na pr. *ar*, nije trebalo ni *kritik*, *botanik* širiti u *kritičar*, *bo-*

taničar. Ja tvrdim i sad, da su te dulje riječi načinjene prema njemačkima *Kritiker*, *Botaniker*, štaviše idem i dalje te kažem, da bi oni koji su uturili u jezik *kritičar*, *botaničar* bili načinili i nakarade *apostolar*, *astronomar*, *filozofar*, da su vidjeli da Nijemci pišu: *Apostoler*, *Astronomer*, *Philosopher*, — ali budući da tako Nijemci nikad ne pišu i ne govore, ostavili su imenice *apostol*, *astronom*, *filozof* bez promjene.

Mislim, da imam pravo pitati: ako nam ne smeta *apostol* ni *astronom*, zašto da nam smeta *kritik*, *botanik*?

Znam ja dobro, zašto g. Bošković ustaje protiv nastavka *ik*: on je od svoje rane mladosti uvijek u srpskim knjigama i novinama čitao *kritičar*, *botaničar*, a isto je tako svagda slušao u školi i izvan škole, pa mu nije nikad ni na kraj pameti došlo da bi te riječi mogle i ne biti dobre, kad ih „sav svijet“ govori i piše. Kad bi on to priznao, trebalo bi da ih se ostane, ali to je teško, jer *nauka je jedna muka, a oduka dvije muke*.

U Zagrebu, 16.X.33

T. Maretić

НЕЗНАНИ ЈУНАК

Један од наших вредних војних писаца упутио нам је писамце ове садржине:

„Покупио сам податке о непознатим војницима савезничких војски из рата 1914—18 године, и писаћу о томе. Но како их неки називају „непознати“, док други „незнани“, то Вас молим за Ваше мишљење како је правилније?

Ја налазим да је правилније рећи: „непознати војник“, Французи кажу „soldat inconnu“, а Енглези „unknown Warrior“.

Радо се одазивамо молби поштованог писца горњих редова. Нема никакве сумње да су оба некадашња глаголска придева *непознаи* и *незнан* врло блиски по значењу; шта више, оба су постала прости придеви; али се ипак мало по мало развија међу њима разлика у значењу.

Та разлика је и учинила да се све више за појам непронађена, неидентификована војника или јунака употребљава само један од та два израза. Г. Д. С. који нам је горње писмо написао мисли да би томе појму боље одговарао „непознати јунак“ (не непознат!), јер то, како се њему

чини, боље одговара страним називима *soldat inconnu*, unknown Warrior и додајмо unbekannter Krieger итд. Истина је да „непознати јунак“ одговара по етимологији својој добро помнутим називима; али када се неки израз употребљава у једном језику, никада се не пита да ли он добро одговара сличним изразима у другим језицима, него да ли он према другим речима у истом језику најбоље одговара оном смислу који треба да има.

Истина је да придев (некадашњи глаголски придев) *непознат* има значење „кога или који нико не зна“, на пр. идем у непознате крајеве, идем у непознату земљу и сл.; али све више *непознат* значи „непризнат“, „мало чувен“ и сл., на пр. „Ова је књига од неког непознатог писца“. То је значење придева *непознат* дошло као негација онога значења које се налази у придеву „познат“. То је познат човек — значи „човек којега свизнају“; одатле се развило и значење — којега цене, поштују! Јер кад се рече „то је позната књига“, то значи да је то књига коју сви или бар многи знају, коју су многи читали. Из тога се развија значење: књига која вреди, која је призната.

Чим је *познат* почело добијати такво значење, онда је и његова негација, тј. *непознат*, почела значити онога кога нико не зна, који је непознат као такав. Према томе, „непознати јунак“ почело је значити не само јунака којега нико не зна по имену, по родбини или крају, него и човека који је као јунак непознат, који као јунак не постоји. Када се рече то је „непозната књига“, то значи да је то књига коју нико не зна; а одатле се развија и значење „књига за коју се не зна“, књига за коју се не зна и да постоји.

Када се створила у језику могућност да се изразу „непознати јунак“ и само један део ових значења да, наше језичко осећање почело је бежати од тог назива као неподесног, неумесног и непријатног за појам прослављена, али по имену непозната војника или јунака. Његова слава потиче отуда што се претпоставља да је погинуо зато што је био или хтео бити на опасном месту, у првом реду или сл. И тако се почео употребљавати израз „незнани јунак“ код којега нема поменути опасности.

Тај придев је узет донекле из песничког језика. У народним песмама имамо често „Ој Бога ти, незнана делија!“ (у Вукову речн. под делија), или „Откуда си, незнани јуначе?“ или „Јер Катићу мило не бијаше бој заметат у земљи незнајој“ (исп. код Броза и Ивековића II, 809, под незнан).

У свима се овим случајевима провлачи значење не негативно за онога коме се придев додаје него негативно за оног ко о лицу или ствари говори којима се тај придев додаје. „Незнана делија“ значи делија који није мој знанац, мој познаник, кога ја не знам, не познајем, али знам да је делија.

Такво се значење наводи у придева *знан*, који према томе, значи готово пријатељски, дакле, мени познат, којег ја познајем. На пр. у пословици „Од знана зеља глава не боли“ — *знан* има значење „на које смо навикли“ (ова се пословица и употребљава за неког ко се ожени међу знанцима, људима које зна), можда и „које волимо“. Зато „знан“ значи готово „лично познат некоме“. Отуда је дошло да баш *знан* уђе у изведене именице *знанац*, *познаник*; међутим *знаш* или *познаш* не чине именице са тим значењем.

Давању првенства речи *незнани* пред речју *непознаш* помаже и то што је *незнани* реч поезије, све је више реч вишег и одабранијег стила, па и пристаје боље уз појам о јунаку којему се име и родбина не зна, неголи *непознаш* које је обична прозна реч која може имати значење које не иде уз појам о јунаку који се жртвовао за свој народ, а нико му имена, рода и краја одакле је — не зна.

Тако је „знан“ употребио и Јован Грчић Миленко, још са тананијим значењем, у познатој песми својој :

„Ох, пролеће поносито,
Поносан ти дан!
Кога не би усрећио
Осмејак му знан!
Осмејак му знан!“

Овде *знан* значи више него познат, познат са добре стране, пријатан и сл.

А. Б.

О УЗРОЧНОМ ЗНАЧЕЊУ СВЕЗИЦЕ „ПОШТО“

У „Нашем језику“ више је пута истицано да не треба сматрати за погрешно све оно што не постоји у језику. Вука и Даничића. Говорено је да је Вуков језик само широка основа која има да послужи за даље слободно развијање књижевног језика и да је велика грешка свих оних који би хтели ограничити његов даљи развитак. Не сме се терати из језика оно што очигледно проистиче из његових особина и што је логички развитак њихов, па макар то и не било употребљено ни од Вука ни од Даничића. Речи стално добивају нова значења, а према њима каткада и нове функције, па је природно да мора бити неке разлике међу Вуковим и данашњим књижевним језиком. Као леп пример за то може нам послужити свезица *пошто* и њен развитак. Наш познати граматичар Т. Маретић на више места тврди да је *погрешно* употребљавати *пошто* у узрочном значењу и то, како нам се чини, само зато што тога нема ни код Вука ни код Даничића. Он у својој великој граматици вели¹⁾: „Многи данашњи писци пишу *пошто* у значењу узрочног везника, на пр. оставите Турцима Carigrad, *пошто* су ту они бројем најјаči. Milićević) 58,— али Vuk i Daničić nijesu nikad tako upotrebljavali riječ *pošto*, niti tome ima potvrda u narodnim imotvorinama“. Слично томе каже и у свом „Језичном савјетнику“ и додаје да мисли да се свезица *пошто* у узрочном значењу у народу „нигде не говори“ Назад и у Н. Језику (I,166) замера једном писцу на таквој употреби те свезице. Да ли Маретић у томе има право? — Пре свега: да ли му данашња употреба те свезице у књижевном језику даје право? Очигледно је да не даје, јер данашња употреба свезице *пошто* у узрочном значењу толико је обична да би било узалудно (и кад би се то хтело) покушавати да се она уклони из књижевног језика. Таква употреба свезице *пошто* обична је и једног и другог савремених писаца. Да наведем само неколико примера: „Ако немаш година, а оно треба да ти мети врати, ка да имаш година година, *пошто* си година“ (М. Миланов, Примјери 31); „Називајте се не везани од *пошто* њим можете заслужити поштовање пред собом и пред другим људима“ (Милићевић, Школе у Крањ. Сремју, 1899, 55); „Мисао је нов пута ново, *пошто* се само дају обавезе“ (Т. Маретић, Језик српског народа (ibid. IV);

1) Грамматика и синтакса (1951), 470.

„Арабљани нису имали ни вајарства ни сликарства, *pošto* им је коран забрањивао да претстављају људске ликове“ (Радојевић, Историја образовања 1910,50); „Ali *pošto* on s vjekovima ga-čuna, tako i vjekovi uzdignu iz milijona nizina rijetku nebotičnu planinu, na koju on umoran i utruđen sjeda“ (А. Ковачић, Приповјести 1910,32) и др.

Као што видимо узрочно *pošto* писци радо употребљавају. Но да ли тога има у народу? Видели смо да Маретић у то сумња. Ја мислим ипак да то није немогуће. Ми видимо да писци који иначе пишу добрим народним језиком узимају *pošto* у узрочном значењу. За којег би се писца могло рећи да „народскије“ пише од М. Миљанова, па као што видесмо и код њега имамо такву употребу те свезице. И зато ја нимало не сумњам да таква употреба данас постоји и у народном говору. Уосталом ако је такав развитак свезице *pošto* код писаца у духу народног језика, онда зашто да сумњамо да се та црта може јавити и у народу. И у једном и у другом случају логички процес тог развитка морао је бити исти, само се он код писаца, можда, испољио пре. А да је развитак свезице *pošto* у узрочно значење у духу развитка народног језика, то није тешко доказати. Познато је већ да су неке временске свезице добиле у нашем језику и узрочно значење. Свезица *kad* тако се врло често употребљава (на пр.: Благо теби *kad* имаш два весеља, Нар. пр. 86 и др.). Та је појава позната и другим словенским језицима (исп. у руском: Когда ужъ ты пришелъ ко мнѣ, то я тебѣ это подарю, у чеш.: Proč jsi peršel? — Když přšelo! итд.).

Овај прелаз временске свезице у узрочну је природан. Он је условљен и самим односом временске и главне реченице. То Маретић лепо објашњава у својој студији *Veznici u slovenskijem jezicima*. Говорећи о прелазу временске свезице *kad* у узрочно значење, он тачно вели да „*misao lako nalazi u temporalnoj koincidenciji dviju radnji i uzročnu svezu*“ (180). Дакле, једна радња која се дешава у исто време *kad* и нека друга радња може бити схваћена и као узрок тој другој радњи. Али радња у временској реченици са свезицом *kad* може се десити и пре радње у главној реченици. И такве временске реченице могу још пре добити узрочно значење. Маретић и за ово тачно вели да и ту „*misao može naći uzročnu svezu po onom poznatom rijeku: post hoc ergo propter hoc*“, тј.:

она радња која се dogodila пре друге радње може бити узрок тој другој радњи.

Очигледно је да у овом налазимо објашњење и за узрочну употребу свезице *пошто*. Временска свезица *пошто* означава радњу која се десила пре друге радње (*пошто* = по+што = после нечега, -исп. пр.: Пошто дођем, рећи ћу ти и сл.), а како та радња, као што смо видели, може бити схваћена и као узрок другој радњи, онда је и разумљиво и природно да и свезица *пошто* у тој вези добије узрочно значење.

Д. Вушовић

О ВОКАТИВУ ЈЕДНИНЕ НЕКИХ ИМЕНА МУШКОГ РОДА, НАРОЧИТО ИМЕНА И ПРЕЗИМЕНА

Iako imenice muškog roda bez nastavka u nom. jd. imaju dva nastavka u vok. jd., jedne *e*, a druge *u*, od čega, prema gramatikama ima vrlo malo odstupanja, ipak u razgovoru, a naročito pri prevođenju, češće dolazimo u nedoumicu, pa ne znamo kako da kažemo ili napišemo u tom padežu neke imenice, a naročito neka tuđa imena i prezimena. O takvim slučajevima hoću ovom prilikom da govorim.

Osnovno je pravilo našega jezika: da imenice muškog roda bez nastavka u nominativu jd. imaju u vokativu jd. nast. *e*, ako m se osnova svršava na tvrd (ili „nenepčan“) suglasnik, na pr.: *sine*, *Petre*, *druže*, *junače*, *striče* i dr.; a ako im se osnova svršava na mek (ili „nepčan“) suglasnik, ili na suglasnik koji je nekad bio mek, imaju nast. *u*, na pr.: *kralju*, *konju*, *Petroviću*, *Milošu*, *tru*, *baču* i sl. Ali je već Vuk zabeležio odstupanja od ovog pravila prvo u narodnim pismama, a posle u svojoj „Srpskoj gramatici“ uz I izdanje „Rječnika“, 1818 god., gde prvo veli da se imenice koje se svršavaju na *z*, a retko se govore, mogu čuti i na-*zu*: „oj francuzu care siloviti“, a zatim kaže: „Ali imena koja se svršuju na *dak*, *tak* i *čak* i u rod. (tj. gen. jd.) gube *a*, a rijetko se govore u zvat. jd. (tj. vok. jd.), kod oni bi se prije kazalo na *ku*, nego bi se promijenilo *k* na *č*, na p. *patak*, *patku!* (mjesto pačel) *mčak*, *mčku* (mjesto mačel) itd. Ali koja se često govore, ona imaju kao što treba, na p. *tetak*, *těče!*“ Zatim kaže da

konjic ima *konjicu* „mjesto *konjiče!* može biti da se razlikuje od *konjik?*“¹⁾)

Daničić u svojoj „Maloj srpskoj gramatici“, 1850, ne pominje ova Vukova odstupanja, ali ima svoja: *konjic—konjicu*, *Francuz—Francuzu* („u pjesmama“) *ugursuz—ugursuze* i *kralje* („u pjesmama“), pored običnog *kralju*. Za imenice na *-ar* kaže da gdekoje imaju *u*, pa navodi: *gospodaru*, *pisaru*, ali veli da se govori i *pisare*, a za *car* kaže da ima samo *care*. Sve ovo ponavlja i u „Oblicima srpskog jezika“, 1863.

Stojan Novaković je dugi niz godina bio pisac školskih gramatika, a njegova velika „Gramatika“ je služila za osnovu drugim piscima gramatike srpskog jezika, ali on ne samo što ne čini dalje ustupke govornom jeziku, već ih i ne konstatuje. U II izdanju njegove Gramatike, 1902, ima samo tri izuzetka: *konjicu*, *Francuzu* i *ugursuze*, i ona dva Vukova primera: *patku*, *mačku*, dopuštajući mogućnost i drugih takvih odstupanja ovom rečenicom: „Ovim se putem i inače može izbeći pretvaranje suglasnika, ako bi se njime moglo značenje reči zatamniti“.

Poslednjih četrdeset godina „Gramatika“ Ljube Stojanovića u mnogim izdanjima bila je školski udžbenik i takoreći zakonik za svakog Srbina koji je hteo pravilno da piše i govori. I kao što svaki zakon ne dopušta nikakva odstupanja, tako ih i njegova gramatika (uzimam onu od 1926) i ne pominje. U njoj se samo kaže da imenice sa nenepčan. sugl. imaju *-e*, a s nepčanim s nast. *-ar* imaju *u!*

Prof. T. Maretić je kod Hrvata već preko četrdeset godina najveći autoritet za pitanja iz srpskohrvatskog jezika i njegova „Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga jezika“ bila je jevanđelje za hrvatsku inteligenciju koja je htela da bez zamerke govori i piše književnim štokavskim dijalektom. Kod njega nalazimo mnogo više odstupanja. On u II izdanju „Gramatike i stilistike“, 1931, veli prvo da se u narodnim pjesmama nalaze primeri s nast. *e* u vok. jd. mesto *u*: *zmaje*, *kralje*, *Đurde* (od *Durađ*), *Miloše*; zatim navodi primere iz narod. pesama s nast. *u* mesto *e*: *konjicu*, *Francuzu*, *Šapcu*, *Halahu*, *psu*, *vidu*; najzad veli da bi prema Vukovim primerima *mačku*, *patku* moglo biti i *drozgu*, *mozgu*, po svoj prilici i *Otočcu*, *staračcu*, i isto tako *časku*, *oplečku*, *pijesku*, *točku*. (U prvom izdanju bilo je

¹⁾ Citirano iz „Gram. i polem. spisa“ str. 40.

i *glasku*). Veli da su retki primeri nepravilnog vokativa kod boljih pisaca: *Miloše, psu, Šapcu*.¹⁾

Ali Maretić ne samo što unosi mnogo više primera mešanja nast. *e* i *u*, već pominje i nešto sasvim novo. On navodi čitav niz primera iz narodnih pesama i pisaca u kojima u vok. jd. i nema nikakvog nastavka! Tu nalazimo ovakve primere: ldi, moj *sokolak*. Ne prolazi me, *otac* dragi. Spomeni se *otac*, majko; spomeni se *bratac*, seko. Pusti mene, *siroma!* Tako ti Boga, *Ivan-ban!* Ne budali, *čoban* od ovaca. *Jakšić Bogdan*, moj mio brajane. Oj Boga mi, *neznan do! ar junak*. O Ivane, i *otac* i majko. Što je najvažnije, prof. Maretić kaže da ima dosta primera gde ova zamena vokativa nominativom nije izvršena zbog stiha.

Gramatika Živka Stefanovića (izdanje iz 1927 godine) dopušta dosta odstupanja, ma da se kod nekih, pogrešno, veli da su nepravilna (a štampana su masnim slovima, kao slučajevi koji su običniji!). Tu nalazimo: *car* „glasi nepravilno“ *care*, *Lazare*, *pisaru* i *pisare* (ovo masnim slovima), *pastire* i „nepravilno“ *pastiru*, *konjicu*, *Francuzu*, *Englezu*, *strahu* (ova dva su novi primeri). Najzad je mnogo proširen Vukov slučaj *mačku—patku*, te glasi:

„Imenice koje se svršavaju: na *-čak*, *-tak*, *-dak*, *-ćak*, *-sak*, *-rak*, *-šak*, *-ćac* i *-šac*. u vok. jednine imaju nastavak *-u* mesto *e*, kao n. pr.: *máčak — máčku*, *patak — pátku*, *hláđak — hlátku*, *òplečak — òplecku*, *gúsak — gúsku*, *kućérak — kućèrku*, *prášak — prášku*, *staráčac — stàračku*, *Vřšac — Vřšcu* i dr. Najzad, najnovija školska gramatika, „Gramatika srpsko-hrvatskog jezika za drugi razred srednjih i stručnih škola“ prof. A. Belića (1932) nema nikakvih novih primera odstupanja, ali kaže da imenice s *nekadašnjom mekom* osnovom, pored nast *u — Milošu*, *trubaču*, *pastiru*, *gospodaru*, imaju još češće *e: Miloše*, *Care*, *Lazare* i sl. Za druge slučajeve kaže se ovako:

„Najzad, i one imenice koje bi se završetkom *e* i promenom suglasnika pred tim *e* suviše udaljile od svoje osnove, — imaju *-u: mačku. patku* i sl., jer bi *mačke* dalo *mačče* i dalje *mače* itd.; zatim *konjicu*, *Šapcu*, *strahu* i sl., jer bi *konjice* po starom pretvaranju dalo *konjiče*; *Francuz* ima uvek *Francuzu* iako se *Francuze* ne bi udaljilo od svoje osnove.“

¹⁾ Gramat. i stilist. 1931, 125.

(završiče se)

M. S. Moskovljević

III МЕЂУНАРОДНИ ЛИНГВИСТИЧКИ КОНГРЕС У РИМУ

Сваке три године држи се један међународни лингвистички конгрес. Први је био у Хагу, други — у Женеви, трећи — у Риму, а четврти ће бити у Копенхагену 1936 г. Проф. Јесперсен, који се прославио на пољу општих лингвистичких питања, прочитао је на закључној седници Римског конгреса врло љубазан позив Данске владе да IV међународни лингв. конгрес буде у Данској. Конгрес је то једнодушно примио.

Римски је конгрес био добро посећен. Немачка је послала 29 делегата, Француска 32, Италија 24, Холандија 17, Данска 7, Белгија 7, а остале земље која већи која мањи број делегата. Словенске су земље биле овако заступљене: Пољска са 10 делегата, Чехословачка са 9, Југославија са 6¹⁾, Бугарска са једним. Од околних земаља: Грчка је послала 2 делегата, Угарска 2, Румунија 4, Турска једног.

Конгрес је трајао седам дана, од 19—26 септембра. Отворен је свечано 19 септембра у сали Јулија Цезара на Кампидољу, а све су седнице држане у просторијама, махом слабо акустичним, у Универзитету. Претседник је конгреса био Паоло Емилио Паволини, а отварању је присуствовао и поздравно је учеснике конгреса г. Министар просвете Ерколе. Генерални секретар конгреса, који је са много љубазности и вештине водио административну страну конгреса, био је проф. Бруно Миљорини. Сем рада на конгресу, приређене су и две екскурзије, једна у Остију, а друга у Тиволи, где су учесници конгреса разгледали старине и уживали у природним лепотама. После закључка конгреса приређен је његовим члановима банкет, којем је присуствовао и г. Министар просвете. Био је такође приређен 23 септембра за све учеснике и пријем код Њ. Св. Оца Папе, а 25 септембра за тридесет претставника конгреса и његово претседништво — код Претседника мин. савета г-на Мусолинија.

Организациони одбор и г. г. професори-учесници конгреса Талијани показали су много старања и љубави да ве-

¹⁾ А. Белић, М. Будимир, М. Деановић, Н. Мајнарић, Ст. Ившић и М. Решетар, — 4 изасланика из Загреба и само 2 — из Београда.

лики посао Конгреса буде свршен и да се његови учесници у Риму добро осећају. У име своје и целе југословенске делегације ја им и на овом месту изјављујем најсрдачнију захвалност.

Рад Конгреса, који је био обилан, подељен је на двојачке седнице: пленарне (пуне) седнице, са учешћем свих чланова, и седнице секција, у којима су претресана појединачна питања. У исто време бивале су по три седнице секција. За пленарне седнице била су већ на годину дана пре Конгреса постављена питања на која су учесници Конгреса имали писмено да одговоре. Њихови писмени одговори, заједно са питањима, наштампани су у књижици: *Terzo congresso internazionale dei Linguisti, Roma 19—26 settembre 1933—XI*.

На прво питање: *Узајамни ушпицаји међу језицима као узрок нових особина* — наштампани су одговори проф. М. Бартоли, Ј. ван Гинекена, В. Пизанија и Б. А. Тераћинија. Реферисао је о том питању врло опширно Ј. ван Гинекен. Он је у своме предавању развио своје тезе из расправе коју је већ раније наштампao под називом *La biologie de la base d'articulation* (*Journal de Psychologie normale et pathologique*, XXX (1933), 1—4, 266—320). Он је узео да проучи уколико мешање раса (путем брака) доноси измене у кроју говорних оруђа, па према томе и у артикулацији (грађењу или образовању) гласова. Он сматра да тога има у знатној мери и да се о томе мора водити рачуна када се говори о гласовним променама у језику, које би тако показивале да и других промена под истим условима у језику може бити.

И кнез Трубецкој и проф. Вандриес и други нису прихватили тезу ван-Гинекену. Али ја сматрам да је тешко, готово немогуће против ње се борити. То не значи да и ја мислим да се све новине у језику свде на мешавину раса; али је несумњиво да и она може бити *један* од елемената који чине могућним измене у језику.

Друга је пленарна седница била посвећена реферату о теми — *Психологија језика и интерпункција* — проф Х. Линдрота. Линдрот тражи уклањање формалне интерпункције немачке, и у томе има право; али о слободној интерпункцији много се више и мислило, и писало, и таква је интерпункција много више примењивана него што би из његова реферата излазило.

Много је интересантније било питање „О природном односу међу звуком и појмом: о фонетском симболизму“. На то су питање одговорили у поменутој књижици, углавном, холандски научници (Ј. ван Гинекен, С. С. Uhlenbeck, Jos. Schrijпen) као да су хтели да покажу неслагање са својим сународницима С. Н. de Goeје који је на то питање одговорио у позитивном правцу и бранио га и на Конгресу.

Требало је да реферише о овом питању проф. Грамон; али како је он био спречен да дође на Конгрес, одржао је предавање на ту тему проф. П. Фуше. Он је углавном говорио о оноματοпоетским речима и о стварању језика; а специфично питање о гласовном симболизму он је готово сасвим занемарио. Па и други говорници (Дебрунер итд.) нису допринели његову разјашњењу. Остављено је да га поткомисија Конгреса, са проф. Мејеом на челу, наново претресе и изнесе на једном од наредних конгреса. Ми мислимо да би било боље да је оно остављено као отворено питање за нове конгресе. Мени изгледа да оно у дискусијама није било стављено на право земљиште. Ако се звуци могу, по особинама својим, схватити симболички као знаци извесних појмова, тј. да сами звуци по природи својој изазивају и извесно значење код примитивног човека, зашто то не би могло бити и код културног човека? Требало би пре свега објективно покупити грађу о овоме и лепо је средити. Само је питање: које особине гласова (да ли њихова јачина, прасак или фрикативност, њихова тонска висина, њихова пуноћа или слабост итд.) могу послужити као симболи појмова. У сваком случају, таквих појмова не би могло много бити. Овде је нарочито важно да се њихова оноματοпоетска страна одвоји од ове чисто симболичне.

Трећа пленарна седница била је посвећена питању: *Да ли се може и у коликој мери ирићи испишивању порекла облика индоевропских језика?* На ово су питање наштампани одговори А. Белића, Ј. Куриловича, В. Пизанија и В. Порцига. Реферисао је проф. Порциг у предавању у којем је изнео сву недовршеност индоевропског прајезика са морфолошке стране и све могућности тумачења наставака како у флексији тако и при образовању речи; али нових погледа није дао.

Па ипак у дискусији о овом питању, у којој су учествовали Бартоли, Дебрунер, Белић, Тераћини, Гојданић и др., дошло се ипак до извесне једнодушности. Наставци како су се

развили у индоевропском језику — били су у прво време готово „празни“, без свога нарочитог значења. Нарочитим значењем они се испуњују тек у току развитка индоевропских језика. Сва остала питања, која са овим основним питањем стоје у вези, остала су ипак нерасветљена.

Четврта пленарна седница била је посвећена: *Проблему о сродству великих језичких група у свећу*. Одговоре, махом песимистичке, који су били наштампани у програму, послали су Ј. ван Гинекен, В. Пизани, В. Порциг и кнез Н. Трубецкој. Много мање песимизма било је у реферату проф. Холгера Педерсена. Овај познати дански научник зауставио се на односу семитских и урало-алтајских језичких група према индоевропској. Сродност семитских језика према индоевропској групи језичкој он изводи, као што су и толики други чинили, на основу самогласничког превоја (слабљења и јачања самогласника) који има тако велики функционални (тј. при грађењу облика и стварању значења речи) знача у семитским језицима, а од којег има тако многобројних и видљивих остатака и у индоевропским језицима. Сродност урало-алтајске групе са индоевропском он заснива на флексији (промени имена и глагола) која заиста у принципу показује сличност у обе групама.

Велики је број говорника узео учешћа у дискусији о предавању Педерсонову. И опет се чуо онај песимистички тон који се огледа и у наштампаним одговорима на ово питање. Узалуд је проф. Б. Колиндер у два маха износио и нова материјала којим је хтео не само да потврди него и да прошири и удуби мисли Педерсенове; ипак се износило да има сувише мало сличних речи по корену којима би се могло доказивати сродство тих језичких група.

Предавање проф. Х. Педерсена било је одлично. Он је несумњиво доказао сродност урало-алтајске флексије и индоевропске, а сличност превоја семитског и индоевропског и раније је била позната. И питање је било само у томе, шта те сличности значе; да ли сродност (језичну заједницу), или њихову узајамност (напоредни развитак у једно време њихова живота) или утицаје једне групе на другу? Око тога се питања и врзла дискусија. Али она није донела једнодушности. Можда зато што за упоредну граматику свих језика света нису још израђени *прави методи* и није оцењена *права вредност* сличности у изве-

сном правцу. Сви су говорници — или готово сви — оперисали методом освештаним развитком индоевропских језика. Међутим за тако удаљене по времену историског развитака језичке групе као што су неке азиске, европске, афричке или америчке тај метод није довољан. Докле год се не проучи и не реши основно питање о методима које ваља применити у проучавању питања ове врсте, она се не могу довести до краја. Али је и овако ова дискусија за људе посвећене у ова питања била од значаја.

Последња пленарна седница посвећена је *Сличности метода историје језика, историје народних традиција, ликовних уметности итд.* Предавање, које је одржао познати турински лингвиста проф. Бартоли, било је врло интересно и дало је одговор који се могао очекивати: да такве сличности или боље да таквог паралелизма заиста има.

Највећи је број предавања био о засебним питањима било неког индоевропског или неиндоевропског језика или о каквом принципском питању. Ја ћу навести прво оно што се тиче непосредно словенских језика, а затим од осталог само оно што је или у вези са нашим језиком или је од значаја за општу лингвистику.

Два Пољака, *Ј. Курилович* (Независност балтиске и грчке акцентуације) и *Т. Лер - Силавињски* расправљају о својим погледима на порекло основне словенске акцентуације, које је први изнео раније у Годишњаку славистичком, часопису који излази на пољском језику под називом *Rocznik slawistyczny* (у књизи X), а други у расправи која се тиче примене Куриловичеве теорије на материјалу словенских језика. У теорији Куриловича о самосталном постанку балтиског и словенског акцента, без везе са оном акцентуацијом која се налази у грчком језику, има много вероватног. Али ту теорију ваља испитати још на ширем материјалу него што је досад учињено. — *Р. Јакојсон* доводи губљење слободних енклитика у словенским језицима у везу са губљењем музичког акцента у њима. Интересно тачка гледишта, али она није још довољно доказана. — *М. Деановић* говори о побудама при грађењу нових речи код далматинских писаца према латинским и талијанским узорима: они тиме гледају да усаврше и обогате свој језик као књижевно или духовно средство. — *Паул Дилс*, проф. Бреслав. унив., показује да су и западногермански дијалекти развили као словенски језици, али независно од њих, облик акузатива за жива бића који се одликовао од номинатива — М.

Малецки — расправља у једном програмном говору о познатим балканизмима словенских језика Балк. Полуострва и потреби дубљег проучавања њихова у свима језицима словенским Б. Полуострва, не само у македонским дијалектима, него и у осталим говорима српског и бугарског језика. — *В. Пизани* показује да не треба претпостављати некадашњу непосредну заједницу ариско-словенску, да би се објасниле неке заједничке црте иранске групе са словенском, већ некадашње њихово суседство. — *М. Рудњицки* развија тезу да су на земљишту у водопаћи *Висшуле* и *Одре* живели — од првих почетака индоевропског насеља у Европи — Прасловени и после њих лешкопољско племе. То се најбоље види по топографским називима, а нарочито река, језера, блата, мочвари итд. — *К. Таљавини* испитује утицаје талијанске и српскохрватске на албански дијалекат места Арбанаса у околини Задра које је припало Италији. Не верујем да се може говорити о ранијем јачем по значају талијанском утицају на њ; али је несумњиво да талијански утицај, са појмљивих разлога, у новије време јача.

Од општијих предавања ја ћу тек понешто поменути. *М. Дојџбај* покушао је да подели значења падежа у три групе што ни у чему нема оправдања. — *М. Менџераш* је показао на интересантним сликама изговорених гласова да су сви звуци једне речи у друге уплетени, тако да их је потребно сасвим друкчије одређивати него што се досада чинило. — *Х. Ј. Пос* износи сасвим оправдане напомене о природи партикула уопште. — *А. Сеше* (Sechehayе) покушава да изведе класификацију реченица у три групе (есклативне, асеверативне и фиктивне) са још три групе које им одговарају (императивне, интерогативне и хипотетичке). Цела схема није довољно убедљива, јер нема синтаксичких принципа на којима би била заснована. — *Кнез Н. Трубецкој* говори о томе када се у језику огледа *јсиха* народа, и шта треба све елиминисати при њену утврђивању. Те напомене рекао бих да су потпуно умесне — *Г-ђа Вилман-Грабовска* говори о вредности и функцији придева у индоевропском језику, дајући му готово централно место у реду врста речи. Ја се са њеним извођењима не могу сложити. — *В. Дорошевски* на два три примера — показује значај општих физиолошких момената, који се порећи не може, за развитак гласова у речима. — *П. Брендан* говори, овог пута недовољно убедљиво, о структури и промен-

љивости морфолошких система. — *М. Будимир* покушава да објасни појаву извесних гласова (*н* или *р*), којих првобитно у неким речима није било, симбиозом (напоредним животом) различних класа друштвених или засебних народа и узајамним утицајима њихових фонетских система (туђи гласови бивају појачавани уметањем назала им *р*). О томе је он писао у Споменику II раз. књ. LXXVII (59), стр. 33—64 (Из класичне и савремене алоглотије). *А. Дебрунер* износи своје мисли о гласовним законима у вези са језичким осећањем. Мислим да су његове напомене умесне. — *А. Белић* говори о природи речи показујући на основу ње како треба схватити образовање све нових и нових лексичких речи од некадашњих изведених речи, тј. како изведене (зависне) речи постају самосталне или усамљене (независне).

Сем ових предавања и изнесених питања било је и многих других о којима ја овде нисам говорио. Све то заједно показује колико је III Међународни лингв. конгрес значајан за даљи развитак лингвистике, за покретање нових начина испитивање и отварање нових и научних видика. Ми се надамо да ће се то видети кроз три године и на раду новог конгреса који ће се одржати у Копенхагену.

8. X. 1933. Београд

А. Белић

„ПРВИ ЈАНУАРА ИЛИ ПРВИ ЈАНУАР“

Господин Решетар је у прошлом броју „Нашег језика“ расправљао о овим изразима и закључио да је логичније и нашем језику својственије рећи „први јануара“ него „први јануар“. Засад ја тако не мислим, али изјављујем да ћу примити и, још више, код омладине у Учитељској школи заступати израз „први јануара“, ако ме г. Решетар буде уверио у предност тога израза.

Наводим главни став разлогâ г. Решетара: „Та је веза нелогична, јер кад се на овај начин каже који датум, хоће да се одреди баш онај један дан некога мјесеца; кад дакле кажемо „први јануара“, то је украће казано „први дан мјесеца јануара“, па је то сасвим у реду; али кад кажемо „први јануар“, губи се логички однос међу дијелом (једним даном) и цјелином (мјесецом), те тако изгледа као да говоримо о не-

ком „првом јануару“, да га разликујемо од неког „другог, трећег итд. јануара“. — Г. Решетар налази да је „први јануар“ германизам („heute ist der erste Januar“).

Треба потсетити на то да је ово израз који се врло често употребљава у усменом и писменом саобраћају. Овакав и слични изрази су, због честог понављања, сведени на најпотребније елементе. Сваки ће читалац, пошто буде посматрао оба израза, увидети да су и један и други *елиптични*. (Молим да се прими, пре свега, да се не морају противити логици и духу нашега језика сви изрази који у њ уђу из других језика. Да ли је овај наш израз дошао из немачког језика, то је, опет, засебно питање).

Г. Решетар налази да је „први јануара 1933“ украће казано „први дан мјесеца јануара 1933“. — Ја налазим да је израз „први јануар 1933“ украће казано „први је дан, месец је јануар, 1933“ или, краће, — „први је, јануар је, 1933“. Може неко то и не примити. Тада би требало разлагати нашироко: да је свим одраслима, кад изговарају или пишу датум, у свести цео тај систем: подела године на месеце и месеца на тридесет дана (како у свести претеже); да се због тога деца и не служе датумом и не разумеју га; да се под изразом: „први је“ мисли: *први је дан те поделе што се зове месец*, итд., дакле, први је, јануар је, 1933.

Према оном што је досад речено изрази су, могло би се рећи, равноправни. У оваквим приликама људе опредељује навика, „укус“. Сматрамо правилнијим онај израз на који смо навикли. Тешко је замислити једну овакву, не велим немогућну, али мало вероватну ситуацију: г. Решетар или ко други заступа израз који је у употреби у Србији (рецимо „први јануар“), а ја, или ко други из србијанске средине, предлажем да се узме израз који је у употреби у Хрватској („први јануара“). — Дакле, нека ми се, из овог разлога, допусти још неколико речи.

Израз „први јануара 1933“ осећам као нешто усиљено, да не кажем педантно. Овај други падеж ме гони да у себи увек попуњавам изостављене речи: први (дан месеца) јануара 1933. Израз „први јануар 1933“ осећам као нешто течније, музичкије, природније и тачније. Узмимо једну аналогију.

На главно превијалиште, иза борбене линије, стигло је

педесетак лакше рањених војника из VI и XI пука. Треба да писар превијалишта узме од војника податке о њиховим командама. Први на реду војник изјавиће: „Ја сам из четврте чете, првог батаљона, шестог пука. Други за њим, на исти начин: „Ја сам из прве чете, трећег батаљона, једанаестог пука. И тако даље. — Кад ово буде готово, писар ће ради проверавања прочитати имена и податке, вероватно, скраћено: не изговарајући речи: чета, батаљон, пук. Он ће читати: „Милан Суботић, четврта чета, први батаљон шестог пука, па даље: Војислав Јаворчић: *прва, трећи, једанаести* (или једанаестог) итд., а неће скраћивати овако: четврта, *првог* шестог; прва, *трећег*, једанаестог итд. Зашто не *овако*? Зато што ове три одреднице нису истог значаја. Последња одредница (пук) је најважнија, а остале елиптично поређане одреднице њу одређују на најлакши и најбржи начин. А најлакши и најбржи начин је, ако споредније одреднице узмемо у њихову статичком, завршеном, самосталном облику — у *номинативу*: дакле, четврта, први, шести, уместо: четвртог, *првог*, шестог. Тако и с датумом: први, јануар, 1933 (први јануар 1933) уместо: први, јануара, 1933 (први јануара 1933).

Тако ја осећам и разумем ово питање.

О „неправилности“ немачког израза: „Geben Sie mir ein Glas Wein“ и „правилности“ српскохрватског израза „дајте ми чашу вина“, може се, због оскудице простора, и другом којом приликом говорити.

Правдати се г. Решетару и говорити о својој скромности овде непотребно је, јер би се, држим, могао имати супротан утисак од оног који би тим требало постићи. — У свима питањима ове врсте треба имати на уму да је језик социјална појава. Поједини овакви изрази су чисте конвенције. Доказ за ово су идиотизми у појединим језицима, где не може бити речи о некој логици у строгом смислу речи.

Али пошто су овде у питању два израза за исти појам, у истом језику, српскохрватском, оправдана је тежња за уједначавањем разлика и за увођењем истог начина у језичком изражавању у оба наша књижевна центра.

Вршац.

Павле Радивојевић

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

75. „*Ми нећемо од тога имати никакве хасне.*“

Хасна је од маџарске речи *haszon* и говори се обично у нашим северним крајевима. Место ње треба употребљавати нашу реч *користи*: — Нећемо од тога имати никакве *користи*.

76. „*Најшоварили су шоваре смељане пшенице и оишли.*“

Од гл. *самлеши* трпни глаг. придев правилно гласи *самлевен*, а, о. Облик *смељан* је неправилан; према томе, у горњој реченици требало је рећи: ...товаре *самлевене* пшенице... или, још боље, — *млевене* пшенице (Исп. НЈ I, 286).

77. „*Много нас је муке коштало док смо га наговорили да то учини.*“

Израз „Много нас је муке коштало“ превод је са немачког: *Das hat uns viel Mühe gekostet*. Требало је место тога рећи: *Много смо се намучили*... или, ако се хтело посрбити или похрватити то, могло се рећи *много нас је муке сћало* итд. као што се често и говори.

78. „...*glede upotrebe tih riječi, mislim...*“

Прилог *гледе* је данас архаизам; — па и старији писци ретко су тај облик употребљавали (исп. А.Рј). Место њега могу се узети изрази: „*што се шиче*“, „у *погледу*“; на пр: *што се шиче* употребе .., или: у *погледу* употребе... и сл.

79. „*Konj je sve više i više hrzaо.*“

Глагол *рзати* — *ржем* погрешно је писати и говорити као *хрзати*—*хржем*, јер у том глаголу *х* није никад ни постојало (исп. ч. *rzáti*, р. ржать). Дакле, требало је рећи: Коњ је... *рзао*.

80. „*Фалио је, није шребао то да учини.*“

У горњој реченици место *фалиши* (од нем. *fehlen*, или тал. *fallere*), боље је употребити нашу реч *погрешити*; — *погрешио је*, није требало то да учини. Тај се глагол може у нашем језику још различито замењивати; са *недостјајати* (на пр. *фалило* му је 10 дин. — *недостјајало* му је 10 дин.), *промашиши* (на пр. *фалио* је, није погодио (мету), *промашио је* (није погодио) итд

81. „Пуст, мршав град о подну.“

„О подну“ је погрешно, треба „о подне“, јер је „подне“ непроменљиво, дакле: *на подне, у подне, пред подне* итд.

82. „То је на све učinilo rđav dojat“.

Dojat (Eindruck) је чеш. *dojet*, боље: *ушисак*; зато је у горњој реченици требало рећи: То је на све учинило рђав *ушисак*.

83. „Прво је његова заслуга што је...; даља је његова заслуга што је...“

Придев *даља* овде је погрешно употребљен место прилога *даље*, јер се јасно види да је употребљен у значењу: *зашим, после тога* и сл., а никако се не мисли на неку „даљу“ заслугу (као да постоји према томе и нека „ближа“ заслуга). Требало је, дакле, горе рећи: Прво је његова заслуга што је...; *даље*, његова је заслуга...

84. „То је учинио све он и њему подобни“

Подобан (ähnlich) је према рус. *подобный* или чеш. *podobny*. Боље је место тог облика употребљавати нашу реч *сличан*: — он и њему *слични*.

85. „Да ће судови имаћи после избора посла, што је више него сигурно“.

Непотребно је и нелогички рећи за нешто да је „*више него сигурно*“. Вероватно је то у наш језик ушло са стране; исп. у нем. *das ist mehr als sicher*. Довољно је, дакле, у горњој реченици било рећи..: *што је сигурно*.

86. „Сћално је ојонашао сваку његову реч“.

Ојонашаћи је покрајинска (кајкавска) реч која није разумљива већини нашег народа, јер се не налази у вези са кореном или основом који би давали то значење. Јако је продрла у књижевност реч *подражаваћи*, али је то позајмица из руског језика која не иде добро са нашим речима, јер *дражићи* значи нешто сасвим друго. Књижевни језик за ово нема згодне речи: понављати, угледати се у изговору на кога, ићи за ким и сл.

87. „*Uporaba tih strojeva vrlo je praktična*“.

И „упораба“ је покрајинска реч, која за већи део народа није јасна. Место ње треба узети или реч *ујошреба* или *примена*: — *ујошреба (примена)* тих стројева.

88. „...*пошто се венчао богањом девојком заборавио је на своја обећања*“.

Погрешно је горе речено: „венчао се богатом девојком“; треба: *венчао се с богањом девојком*, јер гл. *венчаши се* уз *се* тражи инструментал с прелл. *с* (социјатив). Обрнуто томе уз гл. *ожениши се* не сме се употребљавати *с*, дакле: *оженио се девојком*, а не: *оженио се с девојком*. Овај је глагол и утицао на *венчаши се* да се уз њега место предлога *с* употреби сам инструментал; али је то неправилно.

89. „*Наша интелегенција данас бежи од народа...*“

„*Интелегенција*“ је погрешно, треба: „*интелигенција*“; исп. у лат. *intelligens*, у фр. *intelligent*: *Наша интелигенција...*

90. „*Сво зло долази у друштву од нашег рђавог уређења*“.

Заменица *сав* за средњи род гласи *све*, а не *сво*: *све* село (а не: *сво* село), *све* оружје (а не: *сво* оружје итд.). Према томе и у горњој реченици требало је рећи место: „*Сво* зло...“—*Све* зло долази...

91. „*Наш посланик ће предузети пошребне кораке код Н. владе, да се...*“

„Предузети потребне кораке“ је чист превод с немачког: *die nöthigen Schritte vornehmen*. Место тога треба рећи: *постарати се, учиниши све што треба* или сл.: — *Наш посланик ће учиниши све што треба...*

92. „*Он је један од изврстних историчара*“

„*Изврстних*“ је погрешно, треба „*изврсних*“, јер *и* из сугласн. групе *сѣн* у нашем језику по гласовним законима мора испати; тако према *корисѣан* имамо обл.: *корисна, корисно, корисни* и др.; према *болесѣан, болесна, болесно, болесни* итд.

93. „*Mi hvala Bogu, imamo među našim predama lijep broj radnika...*“

Пређа је покрајинска реч, књижевно је *предак*, — зато је у горњој реченици требало рећи место: „...међу нашим *пређама*...“ — *међу нашим прецима*...; реч *пређа* није zgodна и зато, јер би се мешала са речју *пређа* (од прести).

94. „*Дјеца ме мојре и слушају извједљиво, и ја завршиим онда речима*...“

„Извједљиво“ (од чешког *zvědavě*) неразумљиво је и зато непотребно; треба: *радознало*; тако исто место *извједљив* (чешко *zvědavý*) треба употребити *радознао*: — *мотре и слушају радознало*...

95. „*Razložim djeci da nije u adetu da i u svojim roditeljskim domovima galame*...“

„Адет“ је из турског (*adet*), — боље: *обичај*; дакле:... да није у *обичају*..., али нашто овде локатив са предлогом у кад би се лепше и изразитије рекло: да није *обичај*.

96. „*Ми пребамо знаћи своја имена и имена својих очева*“.

Глагол *пребаћи* у употреби помоћног глагола употребљава се само као безлично *преба*. Зато је у горњој реченици ваљало рећи: *Ми преба да знамо*... *Ми пребамо* на пр. *добрих људи* или сл. — значи нешто друго.

97. „*Имали су обичај да чашћавају знанце на вјересију*“.

Вјересија је погрешно. И у јужном изговору треба рећи „вересија“, јер долази од тур. *veressi* (са зн. куповање на кредит). Облик „вјересија“ дошао је, вероватно, народним етимологисањем, тј. та је реч схваћена у зн. давање нечега (или куповање нечега) на реч, на *вјеру*.

98. „*Он је istavio sudu sve svoje zahtjeve*“.

„Иставити“ у зн. *изложићи, исћаћи* (*hervorheben*) не ваља. *Иставићи* значи: неку ствар „дигавши с једнога места ставити на друго“; нем. *wegstellen, ausheben*. Зато је требало у горњој реченици рећи место: „*Он је istavio*...“ — *Он је исћакао*..., или: *Он је изложио*..., или *Он је изнео пређ суд*.

99. „*O tim riječima pisac danas bliže sudi nego prije... opravdajući to time...*“

„Оправдајући“ није исправно, јер је глагол *опривдавати* свршен (перфективан), а од свршених глагола у нашем се језику не може градити прилог садашњи. Према томе, требало је рећи... „*opravdavajući to time...*“

100. „*Posle toga je sjeo i stao slušati njegovo tumačenje*“. Од глагола *сјести* (сјести) прошаста придев мушког рода у јужном изговору правилно гласи *сио*, а не *сјео*, јер је старо ђ испред *о* у том говору прелазило у *и* (сѣтѣ > сѣо > сѣо). Према томе требало је у горњој реченици рећи: После тога је *сио*...

101. „*Док је мајка њрала рубље сесѣра је шѣрикала чараје*“.

„Штрикати“ је узето без икакве потребе из немачког јез. (stricken) место нашег глагола *ѣлесѣти*; дакле:... сестра је *ѣлела* чарапе.

102. „*Koliko li ti novaca potrošimo u velike nišane i zlatne natpise*“.

Именица „нишан“ у значењу *надгробни споменик* је (босански) провинцијализам; у другим нашим крајевима то је значење непознато, тако да би ту реч у горњој реченици тешко разумели. За друга, обичнија значења речи „нишан“ исп. НЈ II, 95-96.

103. „*Јевреји обично њо градовима обѣшавају*“.

Глагол *обѣшавати* је од руског *обѣшайѣ*. Место њега боље је узети наш глагол *сѣшавати*: — Јевреји обично по градовима *сѣшавују*.

104. „*Na sudenom će se danu mjeriti tinta naučenjaka sa krvlju mučenika*“.

„Тинта“ је немачка реч (Tinte); српскохрватски је *масѣило*, дакле:... *масѣило* научењака; предлог *са* могао је овде доћи само ако се мислимо да глагол *мериѣти* значи *ѣѣређивати*.

105. „*a naročito su taknuli pravne zasade*“.

Zasada је недолуштена туђица (западнословенска *zasada*), јер имамо бољу реч — начело, основ. и сл.

106. „Juče je uhićen dr. K“.

Uhititi — *uhićen* је провинцијализам. Књижевно је — *ухваћен*, *ухваћен*.

107. „... ali je sva potraga ostala bez rezultata“.

И *potraga* је провинцијализам који не иде у књижевни језик. Књижевно је — *испурага*, *штражење*.

108. „E, мој драги, али томе није тако давно, када сам ја...“

„Али томе није тако давно“ — туђ је обрт, нимало није у духу нашега језика (нем. dem ist es nicht so). Нашим језиком би се рекло: *Али то није тако давно било...*

109. „Он ми је то неколико пута повторио“.

Глагол *повторити* није нам потребан (рус. повторить, повторять), јер имамо свој глагол — *поновити*.

110. „Pisma joj mirišu po parfimu i puderu.“

„*Mirišu po parfimu i puderu*“ није исправно; треба рећи: „*mirišu parfimom i puderom*“, јер се у нашем језику предлог *по* у оваквим случајевима не употребљава; то је, несумњиво, према туђим језицима: тал. per, фр. par; в. НЈ I, стр. 220. Али шта ће *парфим*, када имамо *мирис*; а шта ће *пудер*, када имамо *белило*, *руменило* или сл.

111. „Sestra Mira sa zavežljajčićem i trbuhom otputila se u svijet“.

Место „*otputila se*“ требало је рећи: *упутила се*, *пошла* јер је *otputiti se* провинцијализам који не иде у књижевни језик. „*otputiti se*“ је глагол, и не значи „иди“, „запутити се“ већ — „саређути в пута“.

112. „... kako zavladavati je vremenom...“

И овде је глагол од *завладавати* је — *завлађивати*, а не *завладати*. Према томе, треба — *завлађивање*, а не — *завладавање*, *завладавање* и *завладавање* — *завлађивати* и сл.

113. „*Tako je saslušavan... sa više pozornosti...*“

„Pozornost“ је недопуштена туђица (чеш. *pozornost*), јер имамо своју реч — *пажња*; дакле: ...са више *пажње*.

114. „*Признавајући му право на награду, он му је...*“

Презент од глагола *признавати* не гласи: *признавам, признаваш...* 3 мн. *признавају*, него: *признајем, признајеш...* 3 мн. *признају* и, према томе, прилог садашњи гласи *признајући*, а не — *признавајући*.

115. „*Мораш доћи најкашње до суботе*“.

Најкашње је провинцијализам, који не иде у књижевни језик. Књижевно је — *најкасније*.

116. „*Taj kraj Bosne bio je u to vrijeme paričen...*“

Уместо „*паричен*“ треба рећи — *насељен*, јер глагол *напучити* не ваља; нема у нашем језику глагола: *нанародити, наљудити* и сл.

117. „*Kako će se ova držati napram pitanjima socijalnog osiguranja.*“

И „*паргам*“, „*паргата*“ је покрајинска реч; књижевно је — *према*; дакле:... *према питањима*...

118. „*Књига је била изгрижена о крајевима*“.

„*Изгрижена*“ не ваља, треба „*изгризена*“, јер гл. као *гристи* — *гризем, вести* — *везем, донети* — *донесем* и сл. немају јотован сугласник у трпном придеву, дакле: *гризен* (а не *грижен*), *везен* (а не *вежен*), *донесен* (а не *донешен*) и сл.

119. „*Он је заговарао svoga brata za taj posao*“.

Глагол *заговарати* значи: „*говорећи коме нешто задржавати га* (aufhalten durch Gespräche)“. Погрешно га је узимати у значењу глагола *заузимаати се* (за кога). То је у ствари превод немачког гл. *befürworten*. Дакле, у горњој реченици требало је рећи: *Он се заузимао за свога брата*...

121. „*Prigovori takve vrste... nijesu podnipošto izuzetni.*“
Предметак *pod* у *podnipošto* непотребан је; довољно је рећи само *nipošto*, *nimalo* и сл.

122. „У очи тога дана јавио му се његов браћ“.
„У очи“ као прилог треба писати састављено „уочи“ дакле:
Уочи тога дана...

НАША ПОШТА

В. А. Београд.

1. *Разбољен* није добра реч, јер је то трпни придев од глагола *разболейти се*, а од *разболейи се*, као *нейрелазног глагола*, глагола који значи стање, трпног придева нема. Према томе ни реч *разбољеноси* није добра.

2. Правилно је *кисели* купус, а не *кисео* купус, јер се ту, у том *називу* предмета, придевом износи *стиална*, одређена особина, а у таквим случајевима, када се придевом уз ствар или лице износи *стиална* особина лица или предмета, — употребљава се дужи придевни облик (одређени облик): *кисели* купус, *црни* лук, *йраведни* судија и сл. Наравно, дужи придевни облик употребљава се и онда када се придевом уз ствар или лице износи особина за коју је већ раније познато да им припада, о којој се раније говорило, која је раније одређивана. Утолико је природније да се одређени придевни облик употребљава у називима предмета, у којима придев служи као стална одредба. На пр: *бели* лук, *црно* вино, *леји* човек (цвеће) итд. Краћи придевни облик (неодређени облик) међутим употребљава се кад се обележава *случајна* особина, о којој раније није говорено, која раније није била одређивана. Зато се тај облик употребљава у предикату у којем се о субјекту износи нешто што је ново: *он је био добар*, *зао*, *йослушан*, *нейослушан* итд.

3. Од *уйослийти* имперфективан је глагол *уйошљавайти*, али се он ретко употребљава и био би са гласовне стране тешка реч.

4. Облици *нами*, *вами* су архаизми и провинцијализми који не иду у књижевни језик. Књижевно је само — *нама*, *вама* (дат., инстр. и лок. мн.).

5. Правилна је подела у слоге оваква: *јед-но*, а не *је-дно*.

6. Правилно је: у *свем* или у *свему* граду, а не — у *свом* граду, јер облици од заменице *сав* гласе исправно: *сав*, *свега*, *свему* итд. „У *свом* граду“ могло би значити „у свом (= својем) граду“. Наравно, акценат би био друкчији — у „свѡм гра́ду“: „у свѣм гра́ду“.

7. „Не видиш ли зар?“ је појачано питање са нијансом чуђења које увек уноси *зар*; иначе је потпуно правилно: *Не видиш ли?* или *Зар не видиш?*

8 Од *Книћанин* вокатив је — *Книћанине*, а не — *Книћанину*. Наставак у у вокативу јд. им. м. р. имају основе са меким сугласником (љ, њ, њ, ј): *краљу*, *младићу*, *коњу*, *змају* и сл., а тако често и некадашње меке основе, а данас очврсле (ш, ж, ч, шт, жд, р, ц, з): *Милошу*, *шрубачу*, *пастиру* поред: *Милоше*, *шрубаче*, *пастире* и сл. Наставак у у вок. имају, и то увек, и неке именице да наставак *е* не би изазвао гласовне промене које би удалиле њихов облик у вокативу од основног облика. Такве су именице као: *мачак*, *паштак*: *мачку*, *пашку* (јер би *мачке* дало *маче* и даље *маче*), а тако и именице као: *коњиц*, *Шабаци*, *сџрах*: *Коњицу*, *Шайцу*, *сџраку* (јер би *коњице* по старом претварању дало *коњице*). О овом се говори опширније на стр. 105—107.

9. Глагол *снајриши* употребљава се у значењу *сањати*. Не иде у књижевни језик.

10. Презент од *заврзиваши* гласи: *заврзујем*, *заврзујеш* итд., а не *заврзавам*, *заврзиваш* итд.

11. Наш правопис одобрава и *ујошребљавам* и *ујошребљујем*, *уживљавам се* и *уживљујем се*, *узнемиравам* и *узнемирујем*, *ишчуђавам се* и *ишчуђујем се*, *загорчавам* и *загорчујем* итд.

само што прве облике ставља на прво место, а то значи да су они обичнији од других.

Ј. А. Београд.

Реч *веројџан* (или *веројашан*) узета је из руског (вѣроятный, вѣроятно), али је у нашем језику доведена у везу с глаголом *веровајши* и према њему, глаголу *веровајши*, добивено је *веровајшан*, *веровајшно*. Облик *веровајшан*, *веровајшно*, умесно је и употребљавати, јер је правило нашег правописа да се речи на којима се изврше какве гласовне промене нашег језика не враћају на свој изворни облик.

В. П. Врњачка Бања.

Речи *сунце*, *месец*, *земља* пишу се почетним великим словом само онда када се узимају као имена васионских тела; наравно и када њима почиње реченица. Треба, дакле: у васиони има више планета: Сунце, Земља итд., а не: у васиони има више планета: сунце, земља итд.

М. Р. П. Босанска Градишка.

1. *Пуница* и *шашша* значе исто (= женина мајка).

2. Сестра Ваше рођене „баке“ Вама је *баба* — *шејка* боље — *шејка*, јер *баба* (бака) је — права *баба* (очева или мајчина мајка).

3. Ваш брат Вашем мужу је *шурак*, а жена његова, Вашега брата, — Вама је *снаха*.

Р. А.

Г. Р. Н. из Новог Сада пита нас:

1. Да ли је *бројни* у значењу *многи*, *многобројни* добра реч?

2. Да ли је правилно речено: *Исјосџавило се да је он кривац?* и

3. Којег је рода именица *глад*?

Ево нашег одговора:

1. *Бројни* у значењу *многи, многобројни* (нем. *zahlreich*), није добро употребљавати. *Бројна вредност* не мора да значи велику вредност, већ само ону вредност *што припада броју*, што је *бројем означена*. Бројна вредност арапског 1 јесте *један*, римског II јесте *два*, старослов. а јесте *један* и тако даље, али све то није *многобројна* вредност.

2. Глагол *испоштавиши се* као у речен. „*Испоштавило се да је он кривац*“ начињен је према немачком гл. *sich herausstellen*. У таквим и сличним случајевима место њега боље је употребљавати гл. *ушврдиши*, *показиши* и сл., дакле: *ушврдило се*, показало се да је он кривац (исп. НЈ II, 92).

3. Именица *глад* може данас имати и *мушки* и *женски* род: *глад*, *глади*... и *глад*, *глади*... Међутим првобитно је та имен. имала само мушки род (исп. у старосл. *гладъ* и *гладь* само у м. роду). Код старијих писаца и налазимо је само у таквој употреби, на пр: „*Vouk gnjilu tu kladu... svi ozibu pri gladu* (Ветрановић); *Djeca kruha čim pitaču, ro nlicam pali od glada*“ (П. Канижлић); „*Daj kruha da od glada ne pogineto*“ (Ђановац) итд., исп. AR. Оваква је употреба данас обична и у нашим западним крајевима, док је у осталим крајевима обичнији обл. ж. рода: *глад*, *глади*. Код писаца ову имен. налазимо у ж. роду од 18 века: „*Da poginu malahni od gladi*“ (Матовић); „*U gladi, u ratu, u kugi* (ib.) исп. ARj. Вук је такође стално употребљава у ж. роду: „*Кад је Турцима већ била досадила глад*“ (Даница, 3,179), „*Кад у Србији постане велика глад*“ (ib., 4, 3); „*Тако ми све најом глађу не помрло*“ (Гост. 304) итд., исп. речн. Broz-Ivek. Може се питати откуда је та именица *глад* поред првобитног м. рода добије и женски? Одговор смо већ да смо у старословенским именима поред обл. *гладъ* и обл. *гладь* у мушком роду. То значи да смо тако исто морали имати и у нашем старом језику, тј. да смо смо јасно видели те разлике: — промену: *глад*, *глади*... (т. зв. *пр. ену* — *пр. ена*) и промену: *глад*, *глади*... (пр. ену) — *пр. ена* — *и*, тј. промену као што је садашња промена имен.

ж. рода: пећ, кост, ствар и др.). Таквих је именица некада било много, на пр. *џуџи*: *џуџи* и сл. Једни падежи тих именица по роду и облику слагали су се са именицама м. рода (као *џуџи* што је било једнако у номинативу и акузативу јд. именици *град* и почеле су тако да се мењају и у свим осталим падежима (отуда *џуџа*, *џуџу* итд. Као *града*, *граду* и сл.); а опет према старим облицима, на пр. ген. или дат. јд. као *глада* које се по облику, али не по роду, слагало са *косџи*, *сџвари* и сл. схватио се и сам номинатив и ти падежи као облици ж. рода.

Н. В. Београд.

О употреби личних и безличних облика глагола *џребаџи* говорено је већ у Нашем језику, год. I, стр. 148.— Говорено је и о речима *уџркос* и *усџркос* у НЈ I, 147.

Д. В.

ИСПРАВКЕ

У бр. 3 (књ. II) на страни 95 треба Мухамед м. Мухемед.
 ” ” ” ” ” ” ” 96 „Funktionär м. Funktionär

Власник за Лингвистичко друштво
 Д-р **Александар Белић**
 Франкопанова бр. 30

Секретар Уређивачког одбора
 Д-р **Радомир Алексић**
 Универзитет, Српски семинар бр. 3

Штампарија „РАДЕНКОВИЋ“, Космајска 53, Тел. 20-612

Штампарија „Раденковић“ — Београд
Космајска 53. — Телефон 20-612

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО у БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

БОКО

ГОДИНА II СВЕСКА 5

Овај је часопис препоручен свим школама одлуком Министарства просвете П.бр. 22 184 од 10 августа 1932 год., а на основу мишљења Главног просветног савета С.бр. 473 од 21 маја 1932 год.

БЕОГРАД

1934

САДРЖАЈ

	страна
1. А. Белић: Опет о позоришном језику	129
2. Фран Ј. Туџан: Kritik ili kritičar	133
3. И.: Бошко	134
4. Милош С. Московљевић: Мешање предмета <i>Пре-</i> и <i>При-</i> код неких речи	136
5. Д. Вушовић: Речи: <i>васељена</i> , <i>васиона</i> и <i>васиљена</i> , њихова упо- треба, значење и порекло	140
6. П. Ђорђић: О двојаким завршцима неких туђица	145
7. М. С. Лалевић: Језик у уџбеницима за српскохрватски језик	150
8. К.: Мало стилистике	154
9. Језичке поуке	154
10. Наша пошта	159

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Драгутин Костић, Милош Ивковић, Глиша Елезовић, д-р Милош С. Московљевић, д-р Бранко Милетић, д-р Данило Вушовић, д-р Радомир Алексић, д-р Петар Ђорђић, Радосав Бошковић и Миодраг Лалевић.

Наш језик излази једанпут месечно, а десет бројева чине једну књигу. Годишња претплата дин. 30. Поједини број дин. 4. — Претплата се шаље администрацији, Српски семинар, соба бр. 5, чековни рачун бр. 54818, а рукописи секретару Уређивачког одбора д-ру Радомиру Алексићу, Српски семинар, соба бр. 3, Универзитет у Београду.

НАШ ЈЕЗИК

ГОД. II

СВ. 5

ОПЕТ О ПОЗОРИШНОМ ЈЕЗИКУ

У прошлости броју ја сам скренуо пажњу на могуће неправилности у изговору самогласника у позоришном језику. Иако оне нису многобројне, ипак их има, и увек кад се јаве „на даскама“, оне утичу неповољно; али су још много знатније грешке у изговору сугласника.

Ја сам већ скретао пажњу на изговор сугласника *ћ* и *џ*, *ћ* и *џ*. Ја мислим да се не би смео пустити на сцену глумац или глумица који место *ћ* изговарају *џ*, место *ћ*—*џ*, толико то неповољно утиче на нас, изазивајући слику провинцијалаца или нешколованих људи. Међутим редак је случај да одемо у позориште, а да нам неко не приреди изненађење у том правцу. Истина, дешава се и обрнуто да са сцене чујемо *ћ* место *џ*, *ћ* место *џ*, што је врло обично на неким другим сценама у нашој земљи; али, иако се и то не може допустити, ипак мање неповољно утиче на нас неголи оно прво. Има случајева када се види да су глумци, још више глумице, нешто радили у том правцу, па стали на пола пута. Неки од њих место *ћ* и *џ*, *ћ* и *џ* изговарају два гласа: место *ћ* и *џ* умекшано *џ*, дакле, глас који је на средини између *ћ* и *џ*, место *ћ* и *џ* — умекшано *џ*. Не мислим да је то изговор који се место правог *ћ*, *џ*, *ћ* и *џ* може примити; али је он доста близак правом изговору, па многи и не опажају да је погрешан. Најзад, ваља још напоменути да се — на београдској сцени ређе, али на другим чешће — чује каткад и изговор *ћ* као врло умекшаног гласа *ш*, а изговор *ћ* као врло умекшаног *д*, што је такође само покрајинска особина нашег језика, а никако није особина нашег књижевног изговора.

Ја се нећу упуштати овде у изношење разлика које су међу тим гласовима (в. чланак Б. Милетића НЈ I 174-177); али морам напоменути да и ово нису још сви преливи који се могу чути у изговору поменутих гласова. С друге стране, ти су изговори тако дубоко усађени у навикама људи код којих се јављају да је врло тешко искоренити их. Није довољно

рећи како их ваља исправити, још је мање довољно исправити их на неколиким пробама; да се човек од њих одвикне, потребан је велики напор и велика пажња. Ја сам наилазио на људе који су свесни били својих грешака, који су се свима силама старали да их уклоне, па ипак нису успевали у томе. Сваки је звук везан са нашом „претставом“ о њему; када се јави потреба за претставу тога звука, онда се јави и звук. Те су претставе у нашој потсвести, па их је врло тешко изменити брзо, и кад то необично желимо. Зато је потребно много марљива рада. Када је неко постао драмски уметник, а није се могао отрести погрешака у том правцу, тешко да ће се моћи икад од тога одвићи. То је задатак школе, позоришне или које друге, претходног спремања и учења. Исто онако као што певач мора знати како ће образовати све гласове, па да му они даду и добар изговор, и лакоћу у певању, и потребну уштеду у снази, тако исто међу елементе глумачког образовања улази на првом месту класичан изговор гласова једног језика.

Греши се код нас каткада и у изговору других сугласника, а не само оних које сам изнео; али то бива ређе и не пара наше ухо толико колико изговор поменутих гласова. Тако на пр. изговара се *ш* и *ж* са врло великим шумом; каткада се *л* изговара као врло висок глас, готово полумекко (онако како се изговара *л* у немачком језику или у неким нашим приморским говорима); каткада се, што је такође ређе, али га има, изговара *љ* као *лј*, *њ* као *нј*, на што је понекога натерало писање латиницом *њ* као *пј*, а *љ* као *лј*. Међутим треба једном бити на чисто с тим да се латиничко *лј* и *пј* чита увек као један глас, тј. као ћириљско *љ* или *њ*, иако се пишу са по два знака. Може се узгред поменути да није исти случај са латиничким *dž*. У једним га случајевима, тј. у оним у којим се у ћирилици пише *џ*, треба читати као један, сливени звук (који се само отпочиње звуком *д*, али се завршује звуком *ж*), исто онако као што и *ч* изговарамо као један звук (који се само отпочиње звуком *ш*, али се завршује гласом *ш*). Према томе, само када се и у ћирилици пише *џ*, треба латиничко *dž* читати као два гласа (на пр. *надживеџи* и сл.). То су све тешкоће које морају у потпуности савладати они којима је у основици уметности говорни књижевни језик.

И овим још нису набројане све неправилности у сугласника (на пр. каткада се *ж* и *ш* изговарају као умекшани гласови, због чега се недовољно јасно артикулишу и каткада губе итд.); али се оне ређе јављају и не ремете толико систему правилног изговора наших гласова.

Велику невољу говорног књижевног језика уопште, а тако исто и позоришног, чини наша акцентуација. Грешке које се ту чине тешко је приписати оним лицима који их чине, јер у том правцу и наш се књижевни језик налази у превирању.

Према оном основном захтеву Вука Караџића, да све у нашем књижевном језику мора бити једнако за све претставнике нашег језика и за све крајеве, сем изговора старог звука јата, и изговор акцената и њихово стављање у речима — морало је бити једнако у целом народу нашем, а у ствари, онако како је у самог Вука. Другим речма, Вукова акцентуација требало је да постане и акцентуација говорног књижевног језика нашег. Вук нам је дао своју акцентуацију у непотпуном облику, јер се у његову речнику не бележе све мѐне акцената које се у промени речи врше. Њу је у том правцу допунио Даничић. Управо, може се рећи да је кодификатор нашег акцента Даничић. Он је, истина, полазио од Вукова материјала и Вукова бележења, али је сáм у исцрпним студијама, које је све С.К.Академија прештампа у једној књизи (Српски акценти, Београд 1925 г.), дао све многобројне промене које се врше при употреби речи у реченици.

Дакле, могло би се рећи: ваљало би узети грађу Даничићеву и обрадити је за практичну употребу. Али и то има својих тешкоћа. Ни код Вука, ни код Даничића нису побеђене све речи; затим, и код Вука и код Даничића има извесних колебања и супротности; и, најзад, да ли би било тако лако провести кроз школу, особито по крајевима са великим отстапањима у акцентуацији, врло сложену акцентуацију савременог говорног књижевног језика. Живот је сам постепено уносио извесна ограничења у онај основни захтев који је истицао из општег усвајања Вукова књижевног језика и правописа, баш у овом правцу.

Истина, остало се при Вуковој акцентуацији; али су примљене неке њене особине више у апстракцији неголи у стварности. У различним центрима наше земље, и поред тога

што граматике иду за Вуком и Даничићем, живот је израдио ова практична правила:

а) одржавају се четири акцента по оним најопштијим законима који вреде и за Вукову акцентуацију;

б) одржавају се дужине у првом слогу иза акцената;

в) дужине иза дужина у првом слогу после акцената знатно се скраћују.

Оволико се као минимум мора одржавати и у позоришном језику. Малих колебања и у употреби дугих и кратких акцената и у употреби дужина мора бити. Њих би било много мање, да је за говорни књижевни језик била обрађена Вукова акцентуација према томе како се она у највећем делу народа примењује. То још није урађено; али ће ипак морати бити једног дана извршено, вероватно онда када наше познавање локалних акценатских система буде било потпуније него што је данас. У свему осталом треба тежити да се наш начин стављања акцената приближи што више Вукову и Даничићеву; тамо где нам је њихов материјал недовољан, треба применити ону акцентуацију која је у духу њихове.

Иако ће наша говорна књижевна акцентуација још неко време бити колебљива до извесне мере, ипак се мора пазити да њена основица не буде поремећена. Мора се изговарати са јасно узлазним тоном, не смеју се \wedge и \prime мешати; не може стајати на крају речи или ма где другде сем првог слога итд. И од тих елементарних правила има у сценском језику отступања.

Најбоље би било кад би позоришта имала какву помоћну књигу за практичну акцентуацију; јер у Караџићеву или Броз-Ивековићеву речнику неће увек моћи наћи оно што траже, а снаћи се брзо у Даничићевим студијама нестручњаку није лако. Познато ми је да је некада проф. Ст. Ившић радио на такој књизи за загребачко Казалиште. Штета је што она није наштампана, јер би она у знатној мери олакшала утврђивање акцената онима који нису у њима увек сигурни. А позориште као расадник праве књижевне акцентуације и правог књижевног изговора гласова нашег језика много би учинило за њихово ширење у редовима позоришних посетилаца. Не треба заборавити да је позориште увек било и да ће увек бити, заједно са школом, један од значајних фактора за изграђивање нашег културног јединства у том правцу. А. Б.

KRITIK ILI KRITIČAR

U „Našem jeziku“ a osobito u našoj stručnoj literaturi mnogo je već pisano o stranim riječima s nastavkom *ik* ili *ičar*, ali to pitanje još uvijek nije ispravno riješeno.

Držim da se može upotrebljavati i nastavak *ik* i *ičar*, samo moramo gledati kako je riječ nastala.

Treba naime lučiti troje:

1. Da li riječ označava nekog koji se nečim bavi ili zanima. U tom slučaju valja pisati gotovo uvijek nastavak *ičar*.

Zašto? Zato jer je, po mom mišljenju, kod tih riječi bila našem narodu prije poznata strana riječ nekog pojma, nego strani izraz za onu osobu koji se tim, što taj pojam označuje, zanima, pa je narod dodavao tim riječima svoj nastavak *ar* (kao u imenicama *graničar*, *gostioničar*, *pivničar*; od *granica*, *gostionica*, *pivnica*). Mogli bismo dakle reći da kad riječ označuje nešto narodu blisko, nešto više poznato da tako kažemo, nešto što je već postalo *konkretno*, on je sam dao svoj nastavak za riječi koje označuju onog koji se tim nečim konkretnim bavi (kao u imenicama *političar*, *gimnastičar*, *mehaničar*, od — *politika*, *gimnastika*, *mehanika*).

2. Drukčije je, međutim, kod imenica koje ne označuju nikakvo zanimanje i bavljenje nečim, te im zato ne možemo dodati naš nastavak *ar* koji baš to označuje, kao imenice *klerik*, *sangvinik*, *kolerik*, *melanholik* itd. Nikom još nije palo napamet da kaže *sangviničar*, *koleričar*, *melanholičar* usprkos njemačkoga *Sangviniker*, *Choleriker*, *Melancholiker*. (Obrnut primjer: njemački *Leichtathlet*, mi *lakoatletičar*, tj. onaj koji se bavi *lakom atletikom*).

3. Bez našeg nastavka *ar* pisaćemo i one riječi koje doduše označuju nekoga koji se nečim bavi, ali je ono čime se on bavi narodu nešto više strano, nešto, tu ćemo reći, *apstraktno*, te je on upoznao tu stranu riječ koja označuje onog *koji* se tim nečim bavi prije od onoga *čime* se taj netko bavi.

Tako na pr. imenice *historik*, *filozof*, *teoretik*, od *historicus*, *philosophus* (ili *φιλόσοφος*); *teoretikus* (ili možda čak i *Teoretiker*) *pedagogus* (ili *παιδαγωγός*), a označuju bavljenje *historijom*, *filo-*

zofijom, teorijom, pedagogijom. Dakle u tu treću tačku mogli bismo ubrojiti samo izuzetke od prve tačke.

Da je naše razlaganje ispravno, najbolje ćemo vidjeti po ovome primjeru.

Riječ *fizik* označuje sasvim drugi pojam od riječi *fizičar*. *Fizičar* je čovjek koji se bavi *fizikom*. Tu nam je dakle bila najprije poznata riječ fizika, a onda smo tek onoga koji se njom po zanimanju bavi nazvali *fizičar*, tj. stvorili smo imenicu s našim nastavkom *ar* koji označuje bavljenje nečim. Međutim riječ *fizik*, koja označava kod nas nešto sasvim različito od *fizičara*, tj. liječnika, napravili smo *direktno* od riječi *fiscus*, koji oblik te riječi u onom jeziku s kojega smo je uzeli označuje već onoga koji se nečim bavi, te joj nismo trebali dodavati naš nastavak *ar*, koji bi to bavljenje označavao.

Dakle kako vidimo ispravni su u našem jeziku nastavci za neke strane riječi i *ik* i *ičar*, već prema tome kako ih prema gornjem razlaganju odredimo, a to možemo učiniti dosta pouzdano, osim možda u nekim izuzecima, koji u tom slučaju potvrđuju pravilo.

Zagreb

Fran J. Tučan

Б О Ш К О

Један од пријатеља нашег листа, у превеликој бризи да своје сину не да туђе име, запитао нас је каког је порекла име *Бошко*. Иако му је име једног од витеза Косовског боја, *Бошка Југовића*, могло показивати да је то име и старо и освештано традицијом, он је ипак хтео нешто више о њему да зна. Ми се са задовољством одазивамо жељи нашег пријатеља и сматрамо да је сваке похвале достојна љубав према чистоћи нашега језика која се у њој огледа.

Име *Бошко* налази се у нашим споменицама већ од XIV века. Оно је првобитно било име које се одмила употребљавало када се тепало малој деци, дакле, у хипокористичној употреби. Као облик за тепање деци оно је могло бити употребљено од више имена: од *Богоје*, *Божидар*, *Богдан*, *Богослав*, *Божја*, исто онако као што се *Ацко* употребљава од *Аца*, *Александар*, *Цвѣшко* од *Цвѣшо*, *Цвѣшан*, *Дрѣшко* од

Драгоје, Драгиша, Драгослав, Мишко од Михаило, Миша, Нешко од Негосав, Неша, Пејшко од Пејшар, Срђеко, Влђишко од Владимир, Вучко од Вук, Вукан, Вукосав, Злђишко од Злашан итд.

Данас се не може знати поуздано од којег је од горњих имена *Бђшко* било име за тепање деци, јер, као што рекосмо, моголо је постати од више њих. Његов наставак *ько* додат на основу *Бог-* од *Богоје, Богдан, Богосав* или на основу *Бож-* од *Божидар*, а за хипокористичне облике употребљава се само део имена, — дао би подједнако *Божько; а Божько*, после испадања полугласника у отвореном слогу, што се извршило у нашем језику свакако до почетка XII века, — морало је дати *Божко* које, једначењем сугласника по звучности, прелази у *Бошко*. Без обзира на то од којег је имена постало, име *Бђшко* несумњиво је постало самостално име врло давно. Оно је и могло тако рано постати самосталним именом што није тако блиско везано, као хипокористични облик, само са једним именом.

То је сталан процес у свима језицима, да хипокористични називи када се продуже да употребљавају и онда кад од деце постану младићи, а од младића узрасли људи и старци, престану бити имена за малу децу, хипокористична, и постају права имена, без обзира на узраст људи. Познато је на пр. да *Аца* значи мали Александар, мали Алекса; али сви знамо да се *Аца* употребљава и као име одраслих, на пр. познати политичар је *Аца* Станојевић, угледни индустријалац је био *Аца* Поповић итд. Тако је и код других оваквих творевина. Има на пр. наших дијалеката где *Андрић* значи само *малог Андру, Пејрић—малог Пејра, Милић—малог Милоја, Миливоја* или *Мила*, али је тако исто добро познато да је *Милић* и право име (на пр. *Милић Радовановић* познати професор економије итд.).

Тако су и имена *Цвђишко, Дрђшко, Срђеко, Пејшко, Вучко, Злђишко* и друга слична већ врло рано постала засебна, права имена. Код *Ацко, Дђшко, Мишко* и других то се још није извршило у потпуности. Добивање самосталности тих имена зависи увек од тога колико се јако осећа њихова веза са основним именима. Чим та веза мало попусти, а она попушта увек чим једно овако име може да послужи већем броју имена

као реч одмила, или се на који други начин то слабљење везе изврши, оно одмах добива свој самостални живот.

Од имена којима је као хипокористичко име *Бдшко* могло послужити, *Богоје* је наше старо име и налази се у вези са придевом *богаџи* (већ га налазимо у једној повељи краља Стевана Дечанског: *Ранко и брајџ му Богоје*, исп. Миклошич, *Monumenta serbica* 97); *Божидар*, које је такође старо, није ништа друго до дословни превод грчкога имена *Теодор* (Θεόδωρος), али је начињено сасвим правилно; *Богдан* које се налази у споменицима нашим од XIII века начињено је такође према грчкоме *Θεόδωτος*, али је његов гласовни облик необичан (овакве би сложенице морале имати спојни вокал *о*: *Богодан* или сл.). То се име налази у истом облику и код других словенских народа, тако да би ваљало његов гласовни облик испитати у вези са другим словенским језицима. Најзад је *Богослав* начињено угледањем, вероватно, на грчко име Θεοσλῆς. По гласовном облику начињено је сасвим правилно: *Богослав* значи *богдслав*, тј. онога ко Бога слави. Још је то име и зато занимљиво што *слав* у њему има своје право значење у вези са првим делом (исп. *Мирослав*, *Доброслав* и сл. имена). Каткада *слав* може бити и наставак за грађење имена и губити своје право значење (исп. о томе код Маретића, *Narodna imena i prezimena*, Rad LXXXI, 1886, стр. 111—112).

Из овога се види да је *Бдшко* наше лепо народно име.
И.

МЕШАЊЕ ПРЕДМЕТАКА ПРЕ- И ПРИ- КОД НЕКИХ РЕЧИ

У народном говору у северозападној Србији и у Војводини врло је обична појава да се префикси *пре-* и *при-* мешају, па се неке речи говоре са *пре-* место са *при-* и обрнуто. То је последица мешавине икавског и екавског говора у тим крајевима. Где те мешавине није било, нема ни ове појаве. Ово замењивање је тако далеко отишло да су неке речи тако измењене ушле и у књижевни језик и да се

већ и не зна како су првобитно гласиле, са *йри-* или са *йре-*, а неке се употребљавају и с једним и с другим префиксом.

Такве су речи: *йредобийши-йридобийши*, *йредићи се-йридићи се*, *йреклайши-йриклайши*, *йреслава-йрислава*, *йресесйши* (у грлу) *йрисесйши*, *йрейшварайши се-йрийшварайши се*, *йрейшой-йрийшой*, *йреглавци-йриглавци*, а биће и још која. Да их прегледамо редом.

Йредобийши-йридобийши. Вук има само *йридобийши*, Ристић-Кангрга има *йредобийши*, али упућује на *йридобийши*. Не може се рећи да се *йредобийши* говори неправилно мести *йридобийши*, или обрнуто, већ у ствари имају оба глагола, који су врло сличног значења. *Йредобийши* значи „превући на своју страну“ (префикс *йре-* значи исто што и у глагола *йребећи*, *йреварийши*, *йреошйши* и др.), а *йридобийши* значи „добити неког уза се“ (префикс *йри-* исти као у глагола *йривући*, *йрийшерайши*, *йринйши* и др.). Могло би се рећи да смо првобитно имали само *йредобийши*, а после да се тај глагол почео мешати са *йридобийши*, кад у словеначком не бисмо имали и *predobiti* i *pridobiti*, с потпуно истим значењем. То значи да у овом случају замена ова два префикса није дошла због мешања икавског и екавског говора, јер тога мешања нема у словеначком.

Йредићи се-йридићи се. Вуков и Ристић-Кангргин речник имају само *йридићи се*, и то је прави глагол, јер му префикс *йри-* даје значење „дићи се мало“ (после болести). Међутим, под утицајем глагола као што су *йреболйши*, *йрездравийши*, почело се говорити и *йредићи* у крају где се и иначе префикси *йре-* и *йри* мешају, тако да су многи и заборавили с којим је префиксом овај глагол некад гласио.

Йреклайши-йриклайши. Код Вука има само *йриклайши*, код Ристић-Кангрге имају оба глагола: *йреклайши* значи *abkehlen* а *йриклайши* (*ab*)*stechen*; у словеначком (Wolf-Pleteršnik-ов речник) имају оба глагола, али са истим значењем. Уствари, имамо два глагола: *йреклайши* значи „потпуно заклати“, „пресећи грло, врат, надвоје“, а *йриклайши* значи „доклати“ тј. „довршити клање“, а после, „ножем дотући некога ко је смртно рањен“. Значења су, дакле, врло слична, тако да се и у словеначком ова два глагола замењују, а тим пре у области аумадиско-војвођанског дијалекта.

Преслава-ѵрислава. Вук има само *ѵрислава*, а Ристић-Кангрга има и *ѵреслава* са значењем „Nebenfeier“, и *ѵрислава*, коју упућује на реч *завештина*, са значењем „Kirchmesse“. У северозападној Србији, где се овај празник одржава, није ником ни на крај памети да га треба звати *ѵрислава*, како га Вук бележи, а из његовог дугачког описа види се да је такав назив те светковине сасвим на свом месту, јер је то као нека слава уз главну славу, а тај се однос исказује предлогом и предметком *ѵри*. Али је изговор *ѵреслава* ушао и у књижевни језик, тако да у овим крајевима нико неће рећи *ѵрислава* као што неће рећи ни *несам* место *нисам*.

Пресесѵти-ѵрисесѵти. Данас се и говори и пише само „*ѵресело* ти дабогда!“, што значи: „*ѵресео* (застао) му залогај у грлу“. Вук има само *ѵрисјесѵти* са значењем „im Munde stecken bleiben“, Ристић-Кангрга има и *ѵрисесѵти*, али упућује на *ѵресесѵти*, са значењем „in der Kehle stecke bleiben“. Префикс *ѵри-* тачно означају радњу која треба да се исказе овим глаголом: *ѵрисесѵти* значи „мало сести“, „сести уз нешто“, (упор. причекати, придржати, привикнути), а овде „застати мало у грлу“, док *ѵресесѵти* значи „сести преко нечега“. Али, пошто би се за залогај који застане у грлу могло рећи и да је „сео преко грла“, онда је сасвим разумљиво што су се ова два глагола почели мешати, па је у клетви „пресело му“ на крају победило *ѵресесѵти*, исто као и *ѵреслава*.

Преѵвараѵти се-ѵриѵвараѵти се у значењу „правити се“, „чинити се“. Вука има само *ѵреѵвараѵти се* у значењу „sich verstellen, simulō“, *ѵреѵварање* „das Verstellen, simulatio“, и *ѵреѵворица* „der Heuchler, simulator“. Ристић-Кангргин речник има: *ѵреѵвараѵти се* („sich verstellen“), *ѵреѵваралац*, *ѵреѵварац* (Heuchler, Simulant), *ѵреѵворица*, *ѵреѵворник* (Heuchler), *ѵреѵвараѵчица* (Heuchlerin, Simulantin), *ѵреѵворница* (Heuchlerin), *ѵреѵворно*, *ѵреѵворност* (Verstelltheit, Heuchelei), али има и *ѵриѵворан*, које упућује на *ѵреѵворан*, затим *ѵриѵворност* и *ѵриѵворсѵво* (Falschheit Heuchelei).

Данас се у књижевном језику обично говори *ѵреѵвараѵти се*, али *ѵриѵворан*, *ѵриѵворсѵво*, а у народном језику се ове речи чују само с префиксом *ѵре-*, као што их је и Вук забележио. Пошто се у руском оне употребљавају само са префиксом *ѵри*: *ѵриѵворсѵво*, *ѵриѵворност*, *ѵриѵворниѵ*, *ѵри-*

йворяйсья и др., а Вук их с таким префиксом није забележио, јасно је да су узете из руског (и црквенословенског) речи: *йрийворан*, *йрийворносй*, *йрийворсйво* наместо *прейворан*, *прейворносй*, *прейворсйво*, а речи *йрейварайи се* и *йрейварање* нису замењени са *йрийварайи се* и *йрийварање*, зато што се прва ослањала на глагол *йрейварайи* у значењу „мењати“, а друге и нема у руском.

Али, иако су ове речи с префиксом *йри-* несумњиво узете из руског, ипак то не значи да у нашем језику никад није било глагола *йрийварайи се*. То нам баш руски језик показује, који има и *йрейворяйть(ся)* у значењу „мењати (се)“ (sich verwandeln) и *йрийворяйться* у значењу „правити се“ (sich verstellen). Иако су оба глагола слични, јер су сложени од истог основног глагола, ипак има разлике у значењу, која долази од разлике у значењу префикса *йре-* и *йри-*: *йре-* показује да нешто потпуно, коначно мења изглед: *йреиначийи*, *йредругојачийи*, *йремесчийи*, *йреуредийи* итд.), а *йри-* значи да се нешто само мало, привремено, привидно врши или показује с неком особином *йрийајийи се*, *йрикрийи*, *йрийећи*, *йрисесийи*, *йрилећи*, *йрисмочийи*, *йриучийи*, *йривиђаийи се*, *йривидан*, *йриглуй*, *йрилењ* и сл.). Тако и *йрийварайи се* значи „само привидно мењати изглед“, тј. кад се човек показује с неком особином које стварно нема.

Према свему овоме, првобитно смо имали не само *йрейварайи се*, већ и *йрийварайи се*, па су се доцније, због сличног значења и скоро истог изговора, почели замењивати, док није глагол *йрейварайи се*, као чешћи у употреби истинску *йрийварайи се*, што је у северозападној Србији, Срему и Војводини убрзано због општег мешања префикса *йре* и *йри*. Доцније су из руског узете изведене речи од глаг. *йрийварайи се*, па су се и задржале с префиксом *йри-*, јер сличних речи није било изведених од глаг. *йрейварайи се*, те тако имамо: *йрийворсйво*, *йрийворан*. У словеначком има и *privarjati se* и *pretvarjati se* с истим значењем (sich verstellen).

Из свега реченог излази да треба говорити *йрийварайи се* (као и *йрийворан*, *йрийворсйво*) за разлику од глаг. *йрейварайи се*, који нешто друго значи.

Прејшой *йрийшой*. *Прејшой* се зове она маст која се топи с прасета кад се пече и којим се оно залива, Вук има *йри-*

јештой с тим значењем и *јриштой* са ознаком да се тако говори у Дубровнику и да значи „свињска маст“. Ристић-Кангрга има *прештой* („Fett“, „Schweinefett“) и *јриштой* („претоп“ (Schweineschmalz)).

Ако ову реч доведемо у везу с глаг. *јрештойиш* и, онда би *јрештой* значило оно што је *јрештойљена*, на пр. маст, поново топљена. А она маст што цури с прасета које се пече на ражњу није *јрештойљена*, већ *исштойљена* маст, као нешто споредно уз печеницу („*јри* печеници“). Значи да треба да се зове *јриштой*, а не *јрештой*, што најбоље показује дубровачки говор, где се каже *јриштой*, а то није никакав икавизам (прѣтоп > притоп), јер се у Дубровнику не говори икавски. То показује и словеначки, где има *pretop* („die Umschmelzung“), а *pritop* истина нема (у речнику Wolf-Pleteršnik-a), али има глагола *pritopiti* („dazuschmelzen, anschmelzen“). Али је и *јрештой*, као *јреслава*, потисло *јриштой*, па се тако и говори, јер је изгледало као икавски изговор.

Преглавак-јриглавак. Тако се у народу зове стопало од чарапе. У северозападној Србији се каже *јреглавак*, и Вук и Ристић-Кангрга имају само *јриглавак*. Ту несумњиво имамо замену префикса *јри-* префиксом *јре-* као последицу мешања ова два префикса у области где су се помешали икавски и екавски говори.

Милош С. Московљевић

РЕЧИ: *ВАСЕЉЕНА*, *ВАСИОНА* И *ВАСИЉЕНА*, ЊИХОВА УПОТРЕБА, ЗНАЧЕЊЕ И ПОРЕКЛО

Добили смо питање од г. Р. Ј. из Београда: „Да ли је правилније рећи: Бог је створио све у *васиони* или: Бог је створио све у *васионој*, као што сам нашао код једног доста познатог писца?“ Питање које нам је упутио г. Ј. сасвим је умесно, јер се колебања те врсте чешће могу наћи у нашем језику. Г. Ј. сигурно није било познато да реч *васиона* — као и речи истога значења: *васељена* и *васиљена* — претставља по пореклу придевски облик. Сви се ти облици: и *васиона*, и *васељена*, и *васиљена* код наших старијих писаца и јављају

само у придевском облику. И код Вука и Даничића налазимо само њихову придевску употребу. Да наведем за то само неколико примера: „Који ће доћи на сав *васиони* свијет да искуша оне који живе на земљи“. (Н Завјет, откр. Јов. 3, 10); „Глад... шћаше бита по *васионом* свијету.“ (Н Завј., дј. ап. 11, 28); „По свој земљи отиде глас и на крај *васељенога* свијета“ (Писма о служби Бож. 286); или са елипсом именице: „Никејска славо и наките *васељеној*“. (Писма о служ. Б. 280); „Показаше се дубине морске и открише се темељи *васиљеној*...“ (Ст. зав., II књ. Сам. 22, 16), — исп. овде прим. „И показаше се извори водени и открише се темељи *васионој*...“ (Ст. зав., псал. 18, 15); „И он се обрће и тамо и амо и по вољи његовој да чини све што му заповиједи по *васиљеној*...“ (Ст. зав., књ. о Јову 37, 12); „Нек се боји Господа сва земља и нека стрепи пред њим све што живи по *васиљеној*“. (Ст. зав., псал. 33, 8) итд. Као што видимо поменути речи јављале су се, и то недавно, само у придевској промени. Данас међутим њихова је употреба у придевском облику, несумњиво, врло ретка и необична. Из примера које сам нашао у Лексикографском отсеку С.К.Академије може се закључити :

1) Да се данас реч *васељена* употребљава само у именичком облику: „Само се маштиним радом може доћи до замисли, на пр. о *васељени*, о звездама“. (П. П. Ђорђевић, Теорија 1900, 115); „Он у целој *васељени* види остварење једне апсолутне, божанске идеје“. (Ј. Скерлић, Уништ. естет. 1903, 9); „Оличена је цела природа велике *васељене*“. (В. Пелагић, Нар. учитељ. 1905, 40) итд.

2) Да се данас и реч *васиона* обично употребљава у именичком облику: „У *васиони* влада закон равнотеже“. (Св. Вуловић, Прим. дијет. душе, 87); „Једна дивна претстава његове (Дантеове) вере у *васиони*“. (Б. Кнежевић, О хер. 113); „Он (човек) пружа руке целокупној *васиони*“. (М. Кујунџић, Свет. 58); „Положај земље у *васиони*“. (Т. Радивојевић, Осн. физ. геогр, 1913) итд. Ретко се та реч данас јавља у старијем, придевском облику. У таквој употреби забележио сам свега два примера: „Те па тај наџп отвори оџи *crkvi васионој*“. (И. Станојевић, Дубр. књиж. 213); „Лијепа си ти, о жарко-сунце, врело *васионог* живота“. (Вуличевић, Мати 22).

Код савремених писаца употребу речи *васиљена* нисам нашао ни у придевском ни у именичком облику (иако је сигурно да се у народном говору још употребљава у појединим изразима, као: *Васиљена* му сила помогла! *Васиљена* га сила убила! и сл., исп. у Вукову речн.: „Тако ми силе *васиљене!*“). То што је реч *васиљена* раније била код писаца врло обична, а данас се у књижевном језику не употребљава или се врло ретко употребљава, не треба никога да зачуди. Ми смо већ видели да исти писац (на пр. Даничић) употребљава све три речи (и *васељена*, и *васиљена*, и *васиона*) за исто значење. Међутим, књижевни се језик уједначава. Он одбацује сувишности. И зато, чим се тако у њему неким случајем појави више речи са истим значењем, врши се одбирање и, наравно, реч која је обичнија и у већој употреби побеђује, а друге речи или добију ново значење у књиж. језику или постану архаизми.

Јасно је, дакле, да је данас у књижевном језику тенденција да се поменуте речи, уколико се употребљавају, узимају као именице и у именичкој промени. Место њихове првобитне придевске употребе (*васионИ-а-о*, *васељени-а-о*) данас имамо придевске облике на *-ски*, образоване према тим речима као именицама (*васионски-а-о*, *васиљенски-а-о*). Примера за то има доста: „Из игре атома испреда *васионске* системе“ (Б. Кнежевић, Мисли 44); „*Васионско* је привлачење сила“ (Св. Видаковић, физ. I, 18); „*Васељенски* патријарх у Цариграду“ (Т. Р. Ђорђевић, Макед. 1920, 23), исп. и пр.: „Замами *васионског* патријарха“ (Вила II, 759) итд.

Пошто смо већ унеколико видели како су се раније употребљавале речи *васељена*, *васиона* и *васиљена* и како се данас употребљавају, ваљало би нешто овде рећи и о пореклу тих речи.

Реч *васељена* одговара старосл. придевском облику *вѣселѣнага* (*вѣселѣнага зѣмља*) тј. *насељена*, што је несумњиво начињено према грч. *οἰχοῦμένη*. Нема сумње да је сама та реч најпре означавала само један део насељене земље¹⁾, затим је проширила значење и за целу земљу, *orbis terrarum* — и нај-

¹⁾ У руском језику *вселенная* (= *васељена*) и данас може значити: део насељене земље (исп. В. Даља: Толковій словарь).

зад је добила и значење које обично данас има: космоса, универзума. Пошто је та реч добила много шири појам, него што га је првобитно имала, то је онда сасвим логично и разумљиво да се она потпуно и одвојила од значења основне речи, тј. од глаг. *вѣселити* = уселити, населити. С друге стране та је реч и у гласовном погледу раскинула везу са својом основном речи, јер, као што је познато, стари префикс *кѣ* у у глаг. *кѣселити* и у свим његовим облицима прешао је у нашем језику у преф. *у* (*уселиши*, *усељен* и др.). Кад се све то узме у обзир, онда ће нам бити разумљиво, што је народна етимологија реч *васељена* (која је задржала свој старији облик као и још неке речи: *ваистина*, *васкрс* и др.) довела у везу са заменицом *вас* (сав), — дакле: *васељени* свет = цео свет, *вас* (сав) свет и сл. Али, народно је етимологисање ишло и даље. Можда и зато, што је у речи *васељена* био необичан и непознат онај други део (*вас-ељена*), он је (на што је вероватно, упућивало и значење саме речи) доведен у везу са придевом *силан*, дакле: *вас-силна* > *василна* > *васиона*. Тако смо онда поред облика *васељена* добили и други облик *васиона* у истом значењу. Напоредном употребом тих облика, могли смо њиховим спајањем (контаминацијом) добити и трећи облик *васиљена* (*васи-* од обл. *васиона*, а *-љена* од обл. *васељена*).

Ми смо већ раније видели да су код Вука и Даничића обични примери са употребом речи *васиона* и *васиљена* и да су доста ретка са речи *васељена*. Код Вука није забележен ни један пример, а код Даничића свега два. Из овога би се могло закључити да је тако нешто било у народном говору, тј. да је старији облик *весељена* био истиснут новијим облицима *васиона* и *васиљена*. Занимљиво је овде приметити да се код Даничића обадва примера са речи *васељена* налазе у делу („Писма о служби Божјој“) које је 1867 г. превео са руског језика, а да после тога у Н. Завету увек употребљава: *васиљена* или *васиона*. Што је, пак, данас у књижевном језику обичан облик *васељена*, то је несумњиво заслуга писаца, јер су они тај облик доцније оживили доводећи реч *васиљена* на старије *васељена* према руском (црквеном) језику. Да је ово тачно, налазимо потврду и у облицима као *васелена*, *васеленски* и сл. (м. *васељена*, *васељенски*), који се често код наших пи-

саца нају према руском писању са л м. љ (иако то л треба читати као љ): *вселенная, вселенский*, на пр.: „...modru beskraj *vaselene*“. (Домјанић, Песме 1917); „...није uska *vaselene* uza“. (Крањчевић, Изабр. пј. 1898, 46); „...љубав *vaselene*“. (Ујевић, Колајна 1926); „*Васеленски* сабор у Никеји“. (Т. Радивојевић, Осн. мат. геогр. 1923, 73); „Чинодејствоваше оба *васеленска* патријарха“. (Ј. Радонић, Ђ. Бранковић 1929, 61) итд.

Најзад, пошто смо укратко прегледали мало заплетену историју речи *васељена, васиона* и *васиљена*, остаје нам још да нешто речемо и о самом факту поименичавања (супстантивизирања) тих придевских облика. Речено је већ да се ове речи, по пореклу придеви, данас обично употребљавају у именичком облику. Тај појав поименичавања придева у нашем језику није редак случај и многе данашње именице у ствари су по пореклу свом придевски облици. Примера ради наведимо овде само именице *сѣриџна* и *ујна*. Оне претстављају придевске обл. жен. рода изведене од некадашњих именица **сѣриј* = *стриц и *уј* = ујак (исп. у старосл. прид. обл. стринѣ -на -но од имен. стринѣ и оѣинѣ -на -но од имен. оѣи). Дакле, од првобитног **сѣринѣ жена* = стричева жена (стсл. стринѣна жена) и **ујнѣ жена* = ујакова ж. (стсл. оѣинѣна жена) елипсом именице *жена* добили смо: *сѣриџна, ујнѣ* (најпре по придевској промени) па доцније и облике: *сѣрина, ујна* (као праве именице).

Из свега се овога може видети да код: *васељена, васиона, сѣрина, ујна* и код свих оваквих именица које по пореклу претстављају придевске облике имамо у њихову развјетку три главна момента: а) моменат када су се уз те речи употребљавале именице које су оне као придеви одређивали (*васељенѣ земља, стринѣ жена* и сл), б) моменат када су се те речи употребљавале са елипсом именице уз коју су стајале, али опет у придевском облику (и вероватно у већини случајева са значењем именице: у *васељеној* и сл.) и в) моменат када је сасвим прекинута веза између тих придевских речи и именица које су одређивали. Пошто се, дакле, потпуно изгубило осећање за елипсу неке именице, онда је сам тај придев који је уза њу стајао и одређивао је, и који је већ имао именичко значење, добио и именичку промену. Морам овде још напоменути и то, да је при оваком поименичавању и до-

бивању кад придев. обл. именичке промене, могао значајну улогу играти и моменат формалне природе. Ми видимо, на име, да су све помињате именице (васељена, васиона, стрина и ујна) поименичени придеви женског рода са наст. *на̄*. Ти придевски облици после губљења елипсе именаца уз које су стајали, а имајући именичко значење, лако су се могли повести за многобројним именицама женског рода са наставком *на* (жена, храна и др.) па према њима изгубити и придевску дужину наст. *на̄*, те тако и ући у категорију тих именица. Нема сумње да су овакви и слични моменти играли главну улогу и при поименичавању других придевских облика, о чему овом приликом нећу говорити.

Д. Вушовић

О ДВОЈАКИМ ЗАВРШЕЦИМА НЕКИХ ТУЋИЦА

У данашњем нашем књижевном језику, као и у сваком другом, има увек и таквих неустаљених граматичких облика које често и сама правописна упутства остављају неуједначене. Та неуједначеност може се јавити у оквиру дотичног језика, али исто тако може бити унесена и са стране као последица разноликих веза са народом или народима туђег језика. Такав је случај са двојаким завршецима у многобројних именица које потичу махом из класичних језика. То су два именичка завршетка, са наставком *а* и без њега, што повлачи за собом и двојаку промену таквих именица. Готово све такве именице саграђене су помоћу два наставка који у грчком имају облик *ιστης, της*, а у латинском *ista, ta*. Латински облик потпуно се слаже са т.зв. грчком првом променом која по заједничком индоевропском пореклу заправо одговара нашој именичкој промени типа *владика*. Али се, наравно, данас све такве именице не завршавају на *а*.

Проф. Т. Маретић на два места, у својој Граматици и стилистици и Језичном савјетнику наводи примере из језика Вукова и Даничићева у којим се употребљава, с једне стране, облик јеванђелист, а, с друге — јуриста (Вук), канцелиста, капиталиста, новелиста, телеграфиста (Даничић¹). За онај други

¹) Prof. dr. T. Maretić, Gramatika i stilistika hrv. ili srp. književnog jezika, 1931², 286.

наставак проф. Маретић даје примере: архимандрит, жељовит, митрополит које су „народне ријечи“ и затим „књижевничке“: аристократ, демократ, дипломат, језуит, космополит „које неки књижевници (према латинском језику) пишу: аристократа... Мислим (према оним наведеним народним ријечима), да је боље *-ић* него *-ића*.“¹ Међутим за облик *-истћ* проф. Маретић није се одлучио у Граматици, али у Језичном савјетнику сматра да је „боље: идеалист, комунист, журналист итд. него идеалиста...“²

Такво колебање находи и се у правописним речницима. Проф. Белић има на пр. (множину) језуите³, а проф. Боранић (једину) језуит⁴. Велики број примера за ту неуједначеност пружа велики речник српскохрватско-немачки Ристића и Кангрге. Код њих се најчешће наводе оба облика и то овако: демократ(а), идеалист(а), интернист(а), космополит(а), нихилист(а), софист(а), фантаст(а) итд. Поред таквих двојакних облика има доста и облика који имају само један завршетак, на *а* или без њега. То су: аристократа, језуита, јуриста, комета, паписта, планета, ремета, туриста, с друге стране само: аскет, атлет, династ, гардист, идиот, левит, прозелит, трапист, телеграфист.

У француско-српском речнику Л. Кнежевића стоји на пр. језуит (фр. *jésuite*), космополит (фр. *cosmopolite*). У Шерингерову Рјечнику⁵ готово су сви облици на *а*: асцета или аскета, атлета, гардиста, демократа, капиталиста, проселиста, траписта итд., значи, да тај завршетак имају и оне именице које се код Ристића-Кангрге свршавају на сугласник *ић*. Са тим наставком је само реч идиот.

Проф. Маретић тумачи те двојачке облике самим пореклом њиховим: облици на *-ића* потичу из латинског,⁶ *-истћа* „ваљада према талијанском“,⁷ за облике на *-ић* није наведено

1) Maretić, ib. 307.

2) T Maretić, Jezični savjetnik, 1924, 194—195.

3) А. Белић, Правопис српскохрв. књижевног језика, 1930², 16, 117.

4) Dr. D. Boranić, Pravopis hrv. ili srp. jezika, 1930⁵, 127.

5) V. Šeringer, Priručni rječnik tuđih riječi i fraza, Zagreb, 1920², passim.

6) Maretić, Gram. i stil. 307.

7) Maretić, ib. 286.

њихово порекло, а за облике на *-ист̄* пише да су „по свој прилици према немачком (а можда и према француском) језику“.¹

Треба пре свега истаћи да се споменуто колебање не односи само на облике о којима расправља проф. Маретић, него оно обухвата уопште оне именице које у грчком имају завршетак *ης* (по првој именичној промени), а у латинском *a*. То су сложенице са другим делом *αρχης*, лат. *archa* као: егзарх, јерарх, монарх, патријарх.² Ми данас имамо поред тих и само једне облике и за речи као: архимандрит, деспот-Деспот, јеванђелист, левит, митрополит, фанариот, а никако: архимандрита, деспота или митрополита, иако се последњи облик налази у Маретићевој Јез. савјетнику. Баш облик *миџројолиџ* најбоље показује откуда је он дошао, ако се упореди са називом *меџројолиџа* који се употребљава на нашем Западу за римокатоличког митрополита. Облик са *и*, тј. са т.зв. итацизмом, јесте грчкoвизантиски начин изговора старог дугог *e*, који се са хришћанством из Византије раширио код свих православних Словена и задржао се до данас у изразима који стоје углавном у некој вези са црквеним животом или који су се иначе традицијом очували. Према томе грчки облици на *-ης* добивали су од самог почетка јужнословенске писмености основу на сугласник. У старословенском преводу јеванђеља има за то примера: *злoтѣ-Ζηλωτής*, *нинѣвѣџитѣ-Νινευίτης*, *џлокритѣ-δποχριτής* (примери су из Маријина јеванђеља). И доцније, кад су такви грчки изрази непосредно усвајани, они су добивали сугласничку промену, понекад и са проширеном основом: аргатин из грч. *ἐργάτης*.

Да се сугласнички завршетак везује са старословенском традицијом показује још и облик *јеванђелист̄*; док на Западу има различито евангелиста, еванђелист, еванђелиста, еванђелишт, еванђелишта. Изговор грчког почетног *e* као *је* одлика је нарочито старословенског језика.

Врло је поучан пример са изразом *џаџријарх*. На основу грађе из Рјечника Југ. акад. добија се оваква слика: у народном говору обичан је облик *џаџријар*, који је постао ре-

¹) Maretić, ib.

²) А. Белић, Правопис, passim.

дукцијом гласа *x* од *ѡаѡријарх*, који је дао и облик *ѡаѡријарх* (у XIV веку: патрирархъ); од тога облика постао је, с једне стране, облик *ѡаѡријара* (са женском променом) и, с друге, *ѡаѡријарак*. Латински облик *patriarach* или талијански *patriarca* јавља се само код западних писаца у облику *ѡаѡријарха*, односно *ѡаѡријарка* (овај облик код 23 писца). Сугласнички облик који се јавља и код западних, католичких писаца потиче свакако из народног говора, исто као и облик латинске речи *jesuita* као *језовѡѡѡ*, *јездвѡѡѡ*.

Према свему овоме излази да су облици без *a* народни начин усвајања поменутих завршетака, а особито се то односи и на онај део народа који је имао ближих веза са Византијом. Занимљиво је да данас код Словена који су првобитно примили хришћанску просвету из Византије влада сугласнички завршетак у речених именица (исп. на пр. у руском: автократ, аристократ, аскет-аскит, атеист, атлет итд.), док Словени са запада имају искључиво латински завршетак: на пр. пољски: *autokrata*, *arystokrata*, *asceta*, *ateista*, *atleta*, па тако и *archymandryta*, *despota*, *egzarcha*, *ewangelista*, *hierarha*, *metropolita*, *monarcha*, *patojarcha*.

Међутим што данас постоји код нас двоструки начин употребе оних завршетака, сасвим је то у складу са нашим територијалним положајем на старој размеђи Истока и Запада. Разуме се да сви међународни изрази који могу да имају завршетак *-истѡѡ* или *-ѡѡѡ* нису старог порекла, то показује и реч *језуѡѡѡ*. Такви облици имају своје оправдање у изнетим чињеницама, али се они могу наслањати и на такве исте немачке облике *Jesuit* и сл. који су наши књижевници узели непосредно из немачког језика. На пр. Јован Стејић има: капиталист, комет, поет, софист, али већ и он им *ѡланѡѡѡ*.¹

Као што показују примери из дела Вукових и Даничићевих, латинско-талијански именични завршетак *a* почео је да улази у наш савремени књижевни језик већ за сама његова стварања. Такав самогласнички завршетак постао је обичан у нашем језику и тиме што се могао лако ослонити на изворне народне облике личних именица мушког рода на *a*. Такав су

¹) Дрѡ Јованѡ Стеићѡ, Езѡкословне примѡтѡбе (1849), Вук Караѡић, Грам. и полем. сп. III 481.

облик добиле и именице које по пореклу иду у сугласничку промену као што су *аналфабетица*, *дијломаџа*, па чак и *калифа*. Све такве именице, дакле, означавају мушка лица. Ту особину могу такве личне именице и изгубити, ако се њихово значење пренесе и на ствари, али и тада им се облик не мења. Тако је у примеру *кометица* која данас значи једно небеско тело, а по своме пореклу (из грчког *κομήτης*) означавала је, дугокоса човека, слично и *планетица*, која управо значи скитница (из грч. *πλανήτης*). И чим је умерено и ишчезло првобитно значење тих израза, добили су они женски род у складу са обичним завршетком женских именица. Ако се пак поред новог значења ствари чува и старије значење лица, онда се може догодити да наступи рачвање, тако да облик за ствар буде са сугласничким завршетком, а облик за лице да се свршава на самогласник *a*. Такав би био случај са латинским изразом *trapista*, који у значењу римокатоличког калуђера има облик *трапистџа*, а други облик *трапистџи* означавао би познату врсту сира коју они производе.

На основу изнетог излагања може се извести закључак да је у нашем књижевном језику врло жива употреба личних именица мушког рода по т.зв. женској именичкој промени. И категорија туђих речи, о којима је било говора, без тешкоћа се прилагођава тој промени. Ништа не смета, дакле, да се за такве позајмице које су у наш књижевни језик почеле улазити у већој мери тек у Вуково време задржи један само завршетак на *a*.

Зато би се требало одлучити за један од споменутих облика, тим пре што се они међународни изрази, нарочито са суфиксом *истица*, стално граде и, на пример, поједини нови покрети доносе стално називе за своје носиоце и идеологе као што је реч фашиста, марксиста, расиста, венизелиста и сл.

Код других Словена помоћу тога суфикса који има устаљен облик граде се речи чак и од словенског корена, које опет даље служе као основа за грађење речи. Тако смо, на пример, имали ту скоро прилику да видимо у нашој средини бугарске универзитетски образоване жене за које у њихову језику има прост назив *вишиџка*...

П. Борђић

ЈЕЗИК У УЏБЕНИЦИМА ЗА СРПСКО-ХРВАТСКИ ЈЕЗИК

Кад се мисли о вредности уџбеника, увек се води рачуна и о њихову језику. Није довољно да се теориски део изнесе тачно, него треба да је градиво изложено правилним и лепим стилем и језиком. Никаква теорија, ма како била тачна, исказана неправилним језиком, неће бити сасвим јасна као што би била да је језички тачно и стилски јасно казана. Код нас, међутим, као да постоје различита мишљења у том погледу. То видимо најпре и код самих писаца уџбеника. Има писаца који ни сами нису начисто с крупним питањима — шта треба дати, шта из датог истаћи, а нарочито — како треба дати и како истаћи. Очито су примери пометености што се и поред писмено израђених уџбеника с лепим распоредом и потпуним синтетичким прегледом градива јављају и такви у којима нема ничега од свега тога. Не улазећи овде у питање самога градива, осврнућемо се само на језик и писменост у уџбеницима за српскохрватски језик.

Ко је радио у школи, нарочито после уједињења, морао је увидети да имамо велики број уџбеника најразноврснијих по вредности. Савестан и спреман наставник то опажа одмах. Лако се долази до убеђења да језик у многим од тих уџбеника није довољно исправан. То пада утолико теже што се може рећи једна нимало утешна истина да су можда међу најгорим у језичком погледу баш уџбеници за српскохрватски језик. Како се може правдати рђава писменост, нелогичност и недоследност у делима која су писали најодговорнији и најпозванији и из којих се учи језик? У делима која су највише времена у дечјим рукама током целог школовања има често најразноврснијих, најгрубљих и најтежих грешака. И кад се ужасавамо пред појавом што у позоришту или у друштву чујемо рђав акценат или мешање *ч* и *ћ*, шта треба радити кад у школи имамо уџбенике који нису у довољној мери срочени у духу нашег језика. Стога се морамо забринути над питањем *језика* у уџбеницима! Није то само прича, јалова и без основа. Наставник се често нађе у неприлици због уџбеника који треба да му је од помоћи, јер је примом-

раћ да у њему врши исправке пре него што га да деци у руке. Има случајева да оштроуман ђак и са здравим језичким осећањем сам налази грешке у уџбенику из ког учи! Да само узгред споменемо да у овим књигама има врло често толико и разноврсних штампарских грешака да се мора човек чудити како је то смело бити. Просто изгледа да су слагачи у штампарији водили бригу о коректури, а не зналац језика.

Морамо се запитати: шта је узрок таквом стању? Истини треба погледати у очи, јер се једино тако може наћи лека и спречити кварење језика које и преко уџбеника узима маха. Ми се не смемо у свему ослањати на говор великих градова, јер он нема довољно изворне животне снаге; не смемо се ослањати ни на говор извесног краја, јер сваки крај нема увек довољно елемената за заједнички књижевни језик. И кад ту дођу и рђави уџбеници, ствар стоји још горе. Зар не запрепашћује кад градови са правилним и чистим језиком примају покрајинске неправилности, па их после преносе у други крај који има беспрекорну језичку чистоту? Зар није Београд већ примио пречанске специјалитете *нами, вами, водем, гди, овди*? После их примају и крајеви где се говори чистим и правилним језиком. Или зар није истина да полушколовани и недоучени Херцеговац или Црногорац, чији језик одише здрављем и свежином, каже: Дошао сам у Београду и идем у цркви? А тако прости народ не би никад рекао. Отворено можемо казати да је школа негативно утицала, јер је из основа поколебала оно знање које се носи од куће не успевши да утврди оно што је најважније и најправилније. И свако с правом очекује да школа опет изведе на чистину, да покаже прави пут, да пречисти и разведри знање језичко. А школа с рђавим уџбеницима то не може никад урадити. Стога најпре треба пречистити питање уџбеника. Потребно је извршити преглед уџбеника, нарочито оних за српскохрватски језик. Недовољно писмени уџбеници право су зло за школу, за наставнике, за ђаке и сам језик. Треба што пре пресећи тај рђави утицај. А за то има начина.

Ту је најпре Главни просветни савет. Он треба да пречисти ово болесно стање. Главни просветни савет треба строго да поступи с делима која нису и језички беспрекорна.

Грешке језичке и правописне које се налазе у школским књигама, поготову у уџбеницима за српскохрватски језик, не би требало да имају икаква оправдања. Кад Просветни савет одређује референте, ови треба поред теориског излагања да нарочито пазе на језик и стил и да су увек довољно стручни за једно и друго. Мишљењу референата треба поклањати више вере, примати њихове примедбе и натерати писце да по њима поступе. Иначе, њихова је улога смешна. Има случајева да писци уџбеника не стигну да изврше исправке језика и правописа, него се задовољавају само поправкама у излагању, распореду и количини градива. Такође је познато да писац не узима у обзир и не исправља грешке чак ни у другом, трећем, па и петом издању! А не сме се претпостављати да Савету није познато право стање и вредност језика и правописа у тим делима. Често се одређују референти који треба да прегледају да ли је писац у свом делу извршио исправке по датим примедбама и по новом правопису. Какви су њихови извештаји, с једне стране, и да ли се по њима и уколико поступа, најочитији су пример сами уџбеници. Просто је невероватно да и *једно* издање уџбеника за српскохрватски језик има много и грубих грешака за које су одговорни како писац тако и они референти који су препоручили Савету то дело. Није редак случај да референт наведе и стране на којим се налазе грешке, па нити писац о томе води рачуна, нити Савет поступа како би се у оваквим приликама очекивало. И разумљиво је ко страда ни крив ни дужан.

Јасно је да је много остављено савесности пишчевој, а ова је каткад врло малена. На жалост, везе, кумства и пријатељства толико утичу да су и недовољно писмени уџбеници успели да продру. Таква дела не задовољавају врло често ни теориски, ни својом обрадом, ни језиком и писменошћу. Прелазим преко многобројних и рђавих приручника који су у првом реду трговачка ствар и који кипте незнањем и неписменошћу. Узгред истичем само нешто из уџбеника препоручених и одобрених за употребу у школи. Један писац граматике за српскохрватски језик, дакле стручњак за питања те врсте, пише *извежен, носаше, циганин, Хришћанин, мада* и сл. Има тешку и гломазну реченицу, рђаву интерпункцију.

Једном каже за извесног писца: „Веома су му лепе песме из *свог живота*“ и сл. Други састављач читанке каже: „А *прошви* упутстава за рад и биографских података *прошви* смо у начелу“ и дело је пуно аљкавости сваке врсте. Један писац граматике и један уџбеника за књижевност пишу велико слово где им падне на памет (Бескрај, Машта, Косовска Битка и сл.). А један и други и трећи пишу по две и више речи заједно без икаква разлога; каткад пишу речцу *не* и с глаголима где не треба; не разликују дијалекатске одлике и пишу *дијесно, ушјече, невјесела, вијешар, свјезаџи* итд. А све то, јасно је, не би смео да напише ни ученик другог разреда који иоле зна како су настали дијалекти у нашем језику. Каква невоља за ученике јекавце кад наиђу и на такве „јекавске“ облике! А оваквих и сличних ствари могло би се много навести. Стога је потребно подвргнути многе од уџбеника за српскохрватски језик новом прегледу, утврдити шта може проћи, шта не сме и сл.

Треба истину признати и истаћи је са жалошћу а и радошћу, да неки уџбеници за математику, а можда и још који предмет, стоје знатно више баш у језичком погледу изнад неких дела за српскохрватски језик. У њима каткад наодите да су писци врло строго пазили и на „ситне ствари“, како се то каже, на једначење сугласника, на употребу запете, деобу на слоге и сл. А тиме се не могу похвалити многи уџбеници за српскохрватски језик.

И кад се већ у Главном просветном савету олако прелази преко *језика* у уџбеницима, поглавито у уџбеницима за српскохрватски језик, наставници треба добро да отворе очи, да савесно прегледају уџбеник пре него га предложи за употребу у својој школи. Стварно су одговорни писци, па Савет с референтима, а онда тако исто и сами наставници који употребљавају таква дела. Треба замислити какво ће се мишљење имати и о школи и о просвети у нас после коју десетину година. Ми и данас гледамо на рад Вуков и Даничићев с великим поштовањем. Међутим многи од данашњих писаца уџбеника за српскохрватски језик неће се моћи похвалити. Они ће наићи само на осуду, јер ће се и тада добро

видети колико је њихов рад стварно просветитељски, а колико трговачки, и поколења ће сажалевати прилике у којим се радило у нашим школама у време после уједињења. А одговорност се неће моћи ничим умањити.

М. С. Лалевих

МАЛО СТИЛИСТИКЕ

Један читалац Н. језика пита: „Од две обућарске радње код Лондона — која је боље стилизовала своју објаву? Једна каже: „Цене нашој гуменој обући“, а друга: „Наше цене гуменој обући“.

Морали смо, ради тачнијега одговора, изићи на „терен“. Уверили смо се да су обе радње тачно стилизовале своје објаве. Прва („Бата“) хтела је у објави да истакне како продаје гумену обућу коју она сама и израђује, зато је присвојну заменицу (*наш*) ставила уз обућу. Друга („Мира“) хтела је да истакне како је у могућности да гуменој обући коју не израђује сама, него је набавља из познатих фабрика — даје нарочите, своје цене, ниже него код других, и зато је сасвим правилно присвојну заменицу (*наш*) ставила уз цене.

Знају и обућари за стилистику.

К.

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

123. „Ти нећеш дозволи^{ти}ти да се и^{што} учини на уш^трб^њена има^{ња}.“

У горњој реченици имамо употребљена два непотребна русизма: „дозволи^{ти}ти“ (р. дозволить) место наше речи до^ус^ти^{ти}ти и „уш^трб^њ“ (р. ущербъ) место нашега и^шт^ет^а, — дакле, требало је горе рећи: Ти нећеш до^ус^ти^{ти}ти да се ишта учини на и^шт^ет^у њена имања.

124. „Он је врло љубо^ии^тљив...“

И „љубопитљив“ је из руског језика (любопытный), боље радознао: Он је врло радознао.

125. „S. je zatim oženio lijepu i bogatu kćer g. R. trgovca iz istog mjesta.“

„Оженити девојку“, место правилног: „оженити се с девојком“ је према немачком: ein Mädchen heiraten. Зато је требало у горњој реченици рећи: *С. се заштим оженио са лејом (лијејом) и богашом кћери* или, како је данас обичније, без *са*.

126. „Они увек налазаху уживања у шом послу.“

Од глагола *налазити* облици имперфекта правилно гласе: *налажах, налажаше... налажасмо...*, а не: *налазах, налазаше... налазасмо...* Исто тако правилно је и од гл. *долазити, пролазити* и сл.: *долажах..., пролажах...* (м. *долазах..., пролазах...*). У наведеној реченици, дакле, требало је рећи: „Они увек *налажаху...*, а не: „Они увек *налазаху...*“

127. „Хришћанство је ишавило као највиши морал сажаљење“.

Глагол *ишавити* је начињен према немачком глаголу *aufstellen*. Место њега треба узети глагол: *изнећи* или сл. Зато у горњој реченици место: „Хришћанство је *ишавило...*“, требало је рећи: Хришћанство је *изнело...* *Ишавити* значи уклонити, истерати, избити, на пр.: он је иставио даску из плота.

128. „Учителј се мора што више настојати да слабља дјеча буду равна болјој дјечи“.

Погрешно је узимати глагол *настојати* (у зн. *сипарати се око чега*) у рефлексивном облику *настојајати се*. Треба рећи: *настојим да...* (а не: *настојим се да...*), *настојаћу да...* (а не: *настојаћу се да...*) и сл. Према томе и у горњој реченици место: „Учителј *се мора што више настојати да...*“, требало је рећи: Учитељ мора што више *настојајати да...*

129. „Сваке је ноћи вребао на њега и најзад...“

„Вребати на кога“ и „вребати на што“ је према немачком: „*lauern auf jemand*“ и „*lauern auf etwas*“; српскохрватски је: *вребати кога* и *вребати што*. Дакле, у горњој реченици место: „Сваке је ноћи *вребало на њега...*“, требало је рећи: Сваке га је ноћи *вребало*.

130. „Жито се врши и млеви...“

Употреба глаголских облика: *вршићи-вршићм, вршићш, вршић...* у значењу гл. *врћи-вршем...* је покрајинска и не иде у књижевни језик. Исто су тако покрајински и гл. облици: *млевићи-млевим, млевиш...*, место: *млеићи-мељем...* Према томе у горњој је реченици требало рећи: Жито се *врше* и *меље...*

131. „То учење иска од људи нешто што је шешко“.

Од глагола *искаћи* презентатски облици правилно гласе: *ишићем, ишићеш... ишићемо...* Облици: *искам, искаш... искамо* су покрајински, — дакле у горњој реченици требало је рећи: То учење *ишиће* од људи...

132. „Г. Н. друкше схватиша њу ствар.“

Обл. „друкше“ је покрајински, треба: *друкче, друкчије*; зато је у наведеној реченици требело рећи: Г. Н. *друкче (друкчије)* схвата ту ствар.

133. „Ја ти за то стојим добар и ништа се не брину“.

„Ја ти за то стојим добар“ је превод с немачког: *ich stehe dir gut dafür*. Нашим језиком правилно је рећи: *Ја ти јамчим за то...*

134. „Носим се мишљу да о јесени оженим сина.“

„Носим се мишљу“ је према немачком: *ich trage mich mit dem Gedanken hegen*. Српскохрватски то се правилно каже: *намеравам, мислим* и сл.; дакле: *Намеравам (мислим)* да о јесени оженим сина.

135. „Бог је рекао да обожавамо само њега и послао нам је ту заручјед“.

Глагол *обожаваћи* у презенту правилно гласи: *обожавамо, обожаваш... обожавамо...* Покрајински су облици: *обожајем... обожајемо...*, начињени према облицима глагола *даваћи*: *дајем... дајемо...*; зато је у горњој реченици требало рећи: Бог је рекао да *обожавамо* (м. да обожајемо)...

136. „Svoje su kuće ukrasili bajracima i cvijećem“.

Турску реч *bairâk* (застава) боље је узимати у обичнијем народном облику *барјак*. Покрајински су и ређи облици: *бајрак*, *бајракџар* и сл. Према томе у наведеној реченици место: „Svoje su kuće ukrasili *bajracima*...“, требало је рећи: Своје су куће украсили *барјацима*...

137. „U obuci treba poći od onoga što je konkretno i zorno.“

Реч „зорно“ у нашем језику значи *јако*, *силно* (исп. и имен. *зор* = сила, снага — од тур. *zorg*), па је зато погрешно узимати речи: *зор*, *зорно* и сл. у зн. *поглед*, *вид*; *видљиво* и сл. Према томе требало је у горњој реченици рећи место: „...*što je konkretno i zorno*“ — ...што је конкретно и *видљиво*.

138. „У пошјаји су им сџавили камфора на ране како би коњи рамљали.“

Глагола *храмљаџи* (рамљати) *храмљао* (рамљао) и сл. наш књижевни језик не познаје.

Правилно је само: *храмаџи-храмљем*, *храмао* и сл. Облици као: *храмљаџи*, *храмљао* и сл. образовани су, несумњиво, према обл. сад. времена: *храмљем* и сл. и покрајински су. Требало је, дакле, у горњој реченици рећи ... како би коњи *храмали*.

139. „Ја о томе делим твоје мишљење“.

„Делим твоје мишљење“ је према немачком: *ich teile deine Meinung*; српскохрватски би се то правилно рекло: *слажем се* (у мишљењу) *с тобом*, дакле: Ја се у томе *не слажем с тобом*.

140. „То дрвеће олиста чим роште пролеће“.

Од глагола *почеџи* сад. време правилно гласи *почнем*, *почнеш...* *почнемо*; облици: *почнем*, *почнеш...* *почнемо...* су покрајински. Према томе у горњој реченици требало је рећи: ... чим *почне* пролеће.

141. „...*bješe jako mrzaо dan*...“

„Мрзао“ у значењу *хладан*, *сџуден* је архаизам (и провинцијализам), зато би у горњој реченици требало рећи: ... беше јако *хладан* (*сџуден*) *дан*...

142. „Он нема ни најмање изгледа на успех“.

Горња је реченица превод с немачког: er hat nicht die geringste Aussicht auf Erfolg. Српскохрватски би се то правилно рекло: Он нема ни најмање наде за успех; Он се нимало не нада успеху.

143. „Он ће све своје ораје поредати на столу“.

Именица „орак“ у множини правилно гласи: *ораси, ораха... орахе...*; покрајински су облици: *ораји, ораја... ораје...* И *поредати* је покрајинско, правилно је *порехаџи*, јер је то свршени глаголи од глагола *ређаџи* који све више потискује *редиџи*. Према томе у горњој реченици место: „Он ће све своје ораје поредати...“, требало је рећи: Он ће све своје *орахе порехаџи...*

144. „и тако ће та дјеча увијек почитовати свога учитеља“.

Глагол *почиштовати* претставља данас у књижевном језику архаизам. Правилно је *поштовати*, дакле: и тако ће та деца увек *поштовати* свога учитеља.

145. „I on joj se radovao što je ozdravila.“

Облик *joj* је непотребан у горњој реченици; довољно је рећи само: „I on se radovao što je ozdravila.“

146. „Odatle smo se vratili izravno u Split“.

Izravno је архаизам и провинцијализам. Књижевно је — *право*; дакле: „Odatle smo se vratili *право* u Split“.

147. „I tu smo dobili naputak kako da postupamo u putu s njim.“

И *naputak* је недопуштени провинцијализам. Књижевно је — *упућство, упућ*.

148. „Не могу ти то обећати, пошто наш распуст свршава одмах после Божића.“

Није исправно речено: „...пошто наш распуст свршава одмах после Божића“, јер је глагол *свршавати* прелазан глагол, а као такав он долази само с акузативом. Требало је дакле рећи: „... пошто се наш распуст свршава...“

НАША ПОШТА

К. П. из Младеновца пише нам:

1. „Један млади књижевник пише: „Треба да *сломију* убеђење наставника“. Зар није правилно *сломе*?“

Имате право. Глагол *сломиџи* се мења као и *носиџи*, па има у сад. времену *слоним-слонимо-сломе*, онако исти као и *носим-носимо-носе*. Сасвим је неправилно *сломијем-сломију*, јер уопште нема глагола који би у начину неодређеном на глагол. основу добивали наставак *-иџи*, а у сад. врем. се свршавали на *-ијем*. *Сломијем-сломију* је начињено према глаголима типа *џиџи-џијем*, *биџи-бијем* и сл.; али ови глаголи добивају у нач. неодр. наст. *-џи* на корен *џи-*, *би-* и сл., ту, дакле, у начину неодређеном немамо настав. *иџи*, већ *-џи*. А *сломиџи* је изведено од *слон* наставком *и* за основу начина неодређеног.

2. „Је ли добро речено могу ли вас назвати телефоном?“

Није добро, јер то је чист превод немачког *anrufen*: *an* значи „да“, а *rufen* значи „звати“, па је тако преведено са „назвати“, *назваџи* у нашем језику значи „дати име“ некоме. Неко се може назвати пријатељем, будалом и сл. а не може телефоном. Треба рећи: „*џозваџи* телефоном“.

3. „У једном угледном београдском дневнику двапут у истом броју стоји „брију“ („Апел онима који се брију“). Да ли је правилније *брију* или *бријају*?“

Истина је да се у дијалектима нашим чује каткада *бријају* и сл., али је у књижевном језику исто онако ретко као и *бриџи* у инфинитиву. Нормално је и обично *бријаџи—бријем*. Даничић је покушао у Акад. рјечн. Југ. акад. да изврши нормализирање: да уз *бријаџи* стави сад. време *бријам*, а уз инфинитив *бриџи—бријем*. Широком употребом књижевног језика освештано је Вуково *бријаџи—бријем*. М. С. М.

М. С. из Скопља пита нас: „Да ли је правилније *водич* или *водић*“.

У новије време све се више употребљава реч *водич* у значењу *guide*. Око једног таквог „водића“ водила се недавно у новинама дужа полемика у којој је узео учешћа и један од наших најпознатијих књижевника. У току дискусије

понављана је чешће реч *водич*, али увек написана погрешно: *водић*. Ову реч треба међутим писати са *ч*, а не са *ћ*, јер је наставак од основе *вод-* са наставком *-ич*, а не са наставком *-ић*. Наставак *-ич* је додуше редак у нашем језику, али се по значењу јасно разликује од наставка *-ић*: именица са наставком *-ић* значи нешто умањено (старчић), нешто младо (орлић) и, најпосле, презиме (Петровић и сл.; оба последња значења своде се у ствари на прво). Именице на *-ич* немају међутим ни једно од поменутих значења; *водич* значи „онај који води“, *бранич* „онај који брани“, *јарич* = велика љубав („оно што јари“); *мравић*, *повратић* и *звонич* су најпосле имена неких трава. Јасно је, дакле, да и реч *водич* која значи „онај који води“ не може имати наставак *ић*, него *-ич*.

Б. М.

ИСПРАВКЕ

У 4 бр. (књ. II) на стр.:	101	треба сви знају м. свизнају
„ „	102	„ који, према томе м. који према томе.
„ „	104	„ развитка м. развитки
„ „	108	„ Међународни м. међународни
„ „	108	„ Конгрес м. конгрес
„ „	110	„ сународником м. сународницима
„ „	111	„ значај м. знача
„ „	111	„ Педерсенову м. Педерсонову
„ „	113	„ Дојдбајн м. Дојдбај
„ „	113	„ у три групе, што м. у три групе што
„ „	113	„ екскламативне м. ескламативне
„ „	114	„ испитивања м. испитивање
„ „	114	„ који ће се одржати м. који ће се: одржати
„ „	114	„ научних м. иаучних
„ „	119	„ pötigen м. pöthigen

Власник за Лингвистичко друштво
д-р **Александар Велић**
Франкопанова бр. 30

Секретар Уређивачког одбора
д-р **Радомир Алексић**
Универзитет, Српски семинар бр. 3

Штампа „МЛАДА СРБИЈА“, Ускочка 4, Тел. 21-352. — Влад. М. Анђелковића, Грачаничка 12

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

излази за сада два пута годишње у свескама од 10—16 штампаних табака или у једној књизи од 16—25 штапаних табака.

Годишња је претплата 100 дин. како за Краљевину Југославију тако и за иностранство. Старије године (од 4 св.) — 100 дин.; свеске II и VII књиге засебно (тј. II 1—2, VII 1—2 и II 3—4, VII 3—4, X 4), свака по — 50 дин. Од прве књиге остао је мали број егземплара и може се добити само када се купе све досадашње књиге (I—XII).

Претплата се шаље или администрацији, Српски семинар соба бр. 3 или књижарима: Геци Кону, С. Б. Цвијановићу и Ф. Баху у Београду.

Главно стовариште књига Јужнословенског филолога: књижарница Геце Кона у Београду.

А. Белић: Правопис српскохрватског књижевног језика. Београд 1930. Издавачка књижарница Геце Кона. Цена дин. 40.

БИБЛИОТЕКА ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА:

1. *Милош С. Московљевић:* Акценатски систем поцерског говора 40.—
2. *Гојко С. Ружичић:* Језик Петра Зоранића 60.—
3. *Данило В. Вушовић:* Прилози проучавању Његошева језика 40.—
4. *Радомир Б. Алексић:* Језик Матије Антуна Рељковића 50.—

Поруџбине слати на адресу:

Универзитет, Српски семинар, соба бр. 3.

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО у БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

ДИС

ГОДИНА II СВЕСКА 6

Овај је часопис препоручен свим школама одлуком Министарства просвете П.бр. 22 184 од 10 августа 1932 год., а на основу мишљења Главног просветног савета С.бр. 473 од 21 маја 1932 год.

БЕОГРАД

1934

САДРЖАЈ

	страна
1. А. Б.: Дикција	161
2. Stjepan Ivšić: U vezi s jednim principskim pitanjem	164
3. M. Rešetar: Germanizmi u brojenju	169
4. П. Ђорђевић: О краљу и цару	170
5. Јован Л. Вуковић: <i>Горјети</i> или <i>горети</i> у књижевном језику ијекавског наречја	176
6. М. Moskovljević: О vokativu jednine nekih imenica muškog roda, порочито имена i презимена	180
7. Д. В.: Како треба разумети неке стихове у једној народној песми	183
8. Језичке поуке	185
9. Наша пошта	190

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Драгутин Костић, Милош Ивковић, Глиша Елезовић, д-р Милош С. Московљевић, д-р Бранко Милетић, д-р Данило Вушовић, д-р Радомир Алексић, д-р Петар Ђорђевић, Радосав Бошковић и Миодраг Лалевић.

Наш језик излази једанпут месечно, а десет бројева чине једну књигу. Годишња претплата дин. 30. Поједини број дин. 4. — Претплата се шаље администрацији, Српски семинар, соба бр. 5, чековни рачун бр. 54818, а рукописи секретару Уређивачког одбора д-ру Радомиру Алексићу, Српски семинар, соба бр. 3, Универзитет у Београду.

ДИКЦИЈА

Нама је особито мило што се о говорном књижевном језику почело говорити. Објављено је такође да ће се организовати Позоришна школа у којој ће свакако правилни изговор, правилни говор и дикција бити једни од главних предмета. Г. Милан Грол, некадашњи драматург и управник Народног позоришта, који свакако има много искуства у овом правцу — саопштио нам је у божићном броју „Политике“ своје успомене о глумцима који су имали добру дикцију и добар књижевни језик.

Добра дикција и добар књижевни језик — то су две различите ствари. Још неки људи који јавно говоре и дотерају до правилног књижевног језика, али их мало има који имају добру дикцију. О њој се мало ко брине. Нарочито мало ко уме да чита или да говори добро стихове. Имали смо прилике да пре кратког времена чујемо људе који, релативно, добро говоре прозним језиком, али када је требало да прочитају нешто стихова, — имали су тешкоће и они и слушаоци.

У дикцији, начину како се што у говору, у реченици наглашује, каква се врста тонских модулација употребљава, какав се карактер гласу и целокупном говору даје, где се стаје и колико се стаје, где се глас нагло или поступно диже или спушта итд. итд. — велики је део тајне како ће се слушаоцима учинити разумљивим оно што говоримо. Има људи којима је дато да ту тајну лако одгонену, али их има који се целог свог века са њом боре, па ипак је никад не докуче.

Говорити о дикцији значило би говорити о посебној уметности, говорити о књижевној и уметничкој страни неког текста, о његовој садржини и свему другом што је писац имао на уму када је своје дело писао. Дикцијом се мора показати и врста дела, и врста стила, и садржај, и ритам и све што је потребно, па да у свести слушаочевој васкрсне

она претстава коју је имао писац кад је дотично место свога дела писао. Али ја о свему томе не мислим овде писати, већ ћу се задржати овога пута само на двема странама дикције.

Разлика је велика између написаног или наштампаног текста и изговореног. У првом случају читалац има пред собом цео текст у којем мора бити интерпункцијом оно повезано што је заиста у логичкој вези, а оно подвојено што је по смислу напоредно, без непосредне везе. Ту интерпункција замењује дикцију. Зато она мора бити логичка, да читалац тачно осети како је и шта је писац мислио. Међутим у изговору слушалац чује део реченице. У томе делу он мора бити тако спремљен и гласом и начином изговора да осећа шта ће доћи. Унутрашњи смисао целине мора бити тако подељен на делове који се изговарају — да све то претставља складну целину. Све то има да повеже и да држи у целини дикција. Она мора бити психолошка. Зато се не може говорити неки текст по интерпункцији удешеној за читање. То не значи да се дикција не може слагати са интерпункцијом; напротив, то бива често. Али се не може интерпункција каквог текста написаног за читање узети као база, као основица говорног текста у потпуности. Интерпункција је логичка, а дикција — психолошка.

То је прво. Друго је да дикција мора бити *природна*. Још је Хорације у својој „Поетској вештини“ говорио глумцима да, ако желе да слушаоци плачу, морају плакати и сами, а ако желе да се смеју — морају се и сами смејати. Али ствар није тако проста. Велики руски певач Шаљапин у своме делу „Маска и живот“ прича врло занимљив доживљај. Био је у једној паланци у којој се врло добро давала опера „Пајаци“. Тенор је у познатој узбудљивој сцени („О смеј се, пајаче, над уништеном љубављу“) плакао искрено и непосредно, — а публика се — смејала. Она се смејала зато што тенор није плакао онако како би заиста пајак плакао, већ се растужио и плакао за свој рачун. Међутим публика неће њега, његов плач, већ хоће пајача, пајачев плач. И то је тачно.

У овоме лежи основна црта дикције. Вели се често, дикција је реалистичка, дикција је романтичка, дикција је романтичко-реалистичка итд. Али не може бити једне врсте или једнога типа дикције. Дикција зависи од самог дела, његове садржине, његова рода, целокупног схватања књижев-

ног дела. Она може бити и врло сложена. Имао сам прилике да чујем Коклена Старијег кад рецитује Молијера у стиховима. Он се није завео Молијеровом ритмиком, али је није ни уништио. Он се није завео Молијеровим претеривањима и није дао карактер бајке, као што многи чине, његовој комедији. За то има ипак у Молијера и сувише стварног и човечанског. Што је то стварно и човечанско вечито и што се стално код људи понавља — то му нимало не одузима од његових особина којима треба да делује на разум, а не само на фантазију као у бајкама. Свега је тога било у лакој, природној дикцији Кокленовој у којој се огледао велики уметнички таленат и врло велики, многогодишњи и напорни рад.

Дакле, дикција мора бити природна. То значи, она мора одговарати природи књижевног дела. То не значи да онај ко говори или чита какав текст — треба да га чита својим обичним, природним начином. Тиме би он могао упропатити свој текст, и то је заиста код нас доста чест случај. Има људи који имају своју, природну дикцију, добру, непосредну и ненамештену. Ако је они унесу у туђе дело, које се са таквом дикцијом не слаже, писано у нарочитом стилу и нарочитом духу, они у њ уносе туђ, том делу стран елеменат. Они га морају изнети оном дикцијом која баш том делу одговара.

То, наравно, није лако. Чујемо обично у позоришту где људи примећују глумцима: да нису довољно природни, да су извештачени итд. Они не знају да ту глумци имају право; само немају довољно снаге, немају довољно уметничког смисла и, можда, студије и рутине да буду природни и у оном начину који су изабрали. Уосталом то је идеал којему треба тежити. Исто онако као што су само високо културни људи сасвим природни у опхођењу свом, а све остало је помало извештачено, са позом, сем сасвим природног, простог човека, тако је исто тешко унети се толико у туђ текст — ја говорим, наравно, о оним текстовима који се јављају на позоришним даскама — да се не види ни најмања нескладност према свима изнесеним захтевима. То је дано само великој уметности. Обичан је случај да људи имају своју дикцију која је на своме месту онда када се случајно са текстом поклапа. Али то је сувише мало искупљење за оне многобројне случајеве када се она са текстом не слаже. Њих треба да уклони уметник правим и дуготрајним радом над собом и својом уметношћу.

А. Б.

U VEZI S JEDNIM PRINCIPSKIM PITANJEM

U našim se gramatikama uzimaju i za utvrđivanje sintaktičkih pojava primjeri iz izvora koji nisu naši originali, nego prijevodi. Tako su i u Maretićevu knjigu, našu dosad najbolje i najpotpunije dokumentiranu gramatiku, ušli i mnogi primjeri iz Vukovih i Daničićevih prijevoda.¹⁾ No jasno je da se na primjerima uzetim iz prijevoda ne može i ne smije ništa naprečac propisivati za naš književni jezik. Primjeri crpeni iz prijevoda mogu biti odlučni istom onda pošto smo za svaki pojedini primjer, isporedivši ga s originalom, utvrdili kako stoji prema originalnom tekstu. Zato i sam Maretić dobro čini napominjući koji put uz primjere uzete iz prijevoda da bi ovo ili ono moglo biti pod utjecajem originala. Tako na pr. u § 439a govoreći „o namještaju prijedloga“ veli i ovo: „Sasma je neobično namješten prijedlog *blizu* u primjeru: nepotrebno je i kletve *blizu*. V. jevr. 6, 8, ali je Vuk tako namjestio prijedlog po svoj prilici prema crkvenoslavenskom tekstu, u kojem je isti red“. Iz ovoga će se moga članka vidjeti da bi jednaka napomena mogla pristati i uz koju drugu potvrdu gdje je u Maretića ne nalazimo. To ću pokazati jednim primjerom, i to onim što u Maretićevoj Gramatici čitamo o posesivnom genitivu kad služi kao predikat uz infinitiv.

U Maretića u § 517e čitamo ovo: „Genitiv pripadanja nalazi se i u ova dva primjera, gdje zavisi o infinitivu, koji služi kao subjekt: *dobroga* je *pastira* ovce strići, a ne derati. nar. posl. 60 (Vuk u zagradi umeće riječ „posao“ iza riječi *pastira*, ali nije nužno ništa umetati)., nije tvoje kaditi Gospodu, nego *sveštenika*, sinova Aronovijeh. D. 2 dnevn. 26, 18“.²⁾

Kako vidimo za spomenutu upotrebu poses. genitiva ima Maretić jednu potvrdu iz poslovice i jednu iz prijevoda, pa prema tome valja obje potvrde kritički ogledati, i to za prvu treba istražiti nije li možda sama poslovice u kojoj dolazi spomenuta potvrda i po sadržaju i po ruhu tuđa, a drugu, jer je u prijevodu, treba isporediti s originalom da se vidi koliko je Daničićev izričaj samostalan. Kad učinimo jedno i drugo,

¹⁾ U 2. izdanju Maretićeve knjige broj se izvora-prijevoda još umnožio Ljubratićevim prijevodom „Korana“.

²⁾ Navodim po 2. izdanju; u 1. je izdanju samo malo drukčije.

vidjećemo da nam ova dva primjera ne mogu biti normativi za ono za što bi se mogli uzeti prema Mareticevoj knjizi.

Ogledaćemo поближе redom obje potvrde.

Spomenutu je poslovicu čuo ili dobio Vuk zacijelo u obliku: *Dobroga je pastira ovce strići, a ne derati* —, ali mu tako sklopljena nije bila prema njegovu jezičnom osjećanju, pa ju je popravio dodavši riječ *posao* u zagradi iza *pastira*. Bez toga umetka, ta je poslovice ropski prijevod latinskoga teksta: *Boni pastoris est tondere pecus (oves), non deglubere*. Tu latinski genitiv *boni pastoris* kao predikat uz infinitiv *tondere* kao subjekt odgovara posve službi genitiva kakvu nalazimo u primjerima kao: *Boni civis est parere legibus*; — *discipuli est discere* —, gdje se lat. genitiv prevodi na naš jezik tako kao da uza nj stoji još *res, negotium* ili druga koja takva riječ, hrvatskosrp.: *posao, dužnost, svojstvo, osobina, znak* itd. ili glagol *pristojati (se), trebati* itd. Ako dakle rečenicu: *Boni civis est parere legibus* — prevodimo: *Dužnost je dobroga građanina pokoravati se zakonima* —, onda i primjer: *Boni pastoris est tondere pecus (oves), non deglubere* — treba prevesti: *Posao (ili dužnost) je dobroga pastira ovce strići, a ne derati*. Jednako bi u našem jeziku bilo neobično da kažemo na pr.: *učenikovo* je učiti se; — *junakovo* je hrabro boriti se; — *starčevo* je hvaliti prošlost — i dr. gdje u lat. jeziku prema našem posesivnom pridjevu na *-ovo* stoji genitiv imenice (:discipuli, viri fortis, senis).

Latinska nas gramatika i to uči da se mjesto genitiva lične zamjenice u ovakvim prilikama uzima poses. zamjenica *meum, tuum* itd., dakle na pr.: *meum est discere* — hs: *moja je dužnost učiti se*. S latinskim se jezikom slaže ovdje i grčki: ispor. na pr.: *πειλᾶν φέρειν οὐ παντός, ἀλλ' ἀνδρός σοφῶς* (tj. siromaštvo snositi nije svojstvo svakoga čovjeka, nego mudraca). Jednako i: *ἐμὸν ἔστιν* odgovara latinskomu: *meum est*.

Da je naša poslovice: *Dobroga je pastira ovce strići, a ne derati* — doista građena prema latinskom kalupu, to se može očevidno pokazati, jer nam je poznat i njezin original. Ona je nastala prema staroj jednoj krilatici koja se meće u usta caru Tiberiju. Za njega piše historik Svetonije da je namjesnicima koji su svjetovali da se na pokrajine udari danak odgovorio: *boni pastoris esse tondere pecus, non deglubere*. Ta je Tiberijeva rečenica bila u srednjem vijeku obična poslovice, pa zato i u nas dolazi u

nekoliko varijanata; ispor. na pr. staru dubrovačku varijantu: Dobar pastir ostriže ovce, a ne dere (v. o tome što je ovdje rečeno za ovu poslovicu u studiji I. Kasumovića u „Radu“ 191, 90).

Da je Vuk prijevod latinske rečenice: *Boni pastoris est tondere pecus (oves), non deglubere* — Dobroga je pastira (posao) ovce strići, a ne derati — umetnuvši u nju riječ *posao* doista do-tjerao prema duhu našega jezika, to ne treba mnogo dokazivati, jer se upotreba riječi *posao* s takim značenjem u jednakim pri-likama može i drugdje potvrditi. Mjesto drugih potvrda evo ovaj primjer iz Zoričića (iz god. 1765): Nije *posao* podložnika prigo-varati se, iziskivat ni protiviti se, nego slušati (v. ARj. X, 894a).

Budući da se poses. genitiv može i u grč. jeziku upotre-biti u primjerima kakav je latinski: *Boni pastoris est tondere pecus, non deglubere* —, to nije nikakvo čudo, što se i u staro-slovenske tekstove prevedene s grč. jezika prenosi kašto takav grčki genitiv; ispor. na pr: se bo jestъ *blagaago* ježe bližnjumu sьmotriti (v. Supr., izd. Sev., 376²⁷) prema grč. originalu: τούτο γάρ ἐστιν ἀγαθόν τὸ εἰς τὸν πλησίον δοῦν — lat. illud enim *boni viri* est ea, quae proximi sunt, respicere (v. Joannis Chrysostomi Commentar. in Matthaem u Migne-a Patrol. Ser. graeca t. 58, col. 714).

Drugi Maretićev primjer skraćen je iz Daničićeva prijevoda: Nije tvoje, Ozija, kaditi Gospodu, nego *sveštenika*, sinova Aro-novijeh — prema lat. tekstu: Non est tuum, o Huzziya, adolere Jehovae, sed *sacerdotum*, filiorum Aharonis.¹⁾ Izričaja kakav je: *kaditi je sveštenika, sinova Aronovijeh* ne podnosi zacijelo naš jezik. I ovdje bi bilo bolje: kaditi je *posao* sveštenika... No pod moću latinskog originala nije Daničić prenio u svoj prijevod samo genitiv *sveštenika*; i početak je toga primjera prosta kopija latinskog originala; ispor: Nije *tvoje*, Ozija, kaditi... prema la-tinskom: Non est *tuum*... adolere... Cio bi se primjer preveo za-cijelo bolje ovako: Nije tvoj *posao*,²⁾ Ozija, kaditi Gospodu, nego

¹⁾ Tako latinski tekst glasi u Tremelliusa po kome je Daničić pre-vodio. U Vulgati je: Non est tui officii, Ozia, ut adoleas incensum Domino, sed *sacerdotum*, hoc est filiorum Aaron —, a u Septuaginti: οὐ σοί, Ὀζία, θυμιάσαι τῷ κυρίῳ, ἀλλ' ἢ τοῖς ἱερεῦσιν, υἱοῖς Ἀαρών. U crkvenoslovenskom prijevodu nespretno je razbijena grčka konstrukcija ovako: *Něstь tvoje*. Ozie, da kadiši..., no tokmo *sveštennikomъ*, synonymъ Aaronimъ.

²⁾ Ispor. u poljskom prijevodu: nie twoja *rzecz*.

sveštenika, sinova Aronovih — ili: Ne *pristoji (se) tebi*, Ozija, kaditi Gospodu, nego *sveštenicima*, sinovima Aronovim.¹⁾ Lat. rečenica: Non est *tuum* adolere — odgovara rečenici kakva je: *Meum* est discere —, pa kako ovu ne prevodimo: *Moje* je učiti se —, nego: Moj je *posao* (moja je *dužnost*) učiti se —, tako i u rečenici: Non est *tuum* adolere — ne možemo latinsko *tuum* prevesti samim *tvoje*, nego riječima *tvoj je posao*, ili kako drukčije prema smislu. Potvrda za primjere kao: *Tvoje* je kaditi — ne nalazimo u BIRj. pod riječima *moj, tvoj, naš, vaš*, a nema ih ni u ARj. pod *moj* i *naš* (riječi *tvoj* i *vaš* nisu još obrađene). Naprotiv ima potvrda za upotrebu riječi *moj je posao* u primjerima gdje bi se u lat. jeziku moglo reći *meum est*. Dosta je da spomenem ovaj primjer iz Velikanovića (iz god. 1787): ...razloge donositi nije *moj posao* (v. ARj. X, 897a). Za ovo što sam ovdje rekao o prijevodu latinskoga *meum est* interesan je osobito ovaj primjer što ću ga sad spomenuti. U Ančića (iz god. 1678) čitamo: Siditi ob desnu aliti ob livu to *moj posao nije* dati — prema lat.: Sedere ad dexteram meam vel sinistram *non est meum* dare vobis (= Mat. 20, 23 i Marko 10, 40; v. ARj. X, 897a). To mjesto u Vukovu prijevodu glasi: Ali da sjedete s desne strane meni i s lijeve, *ne mogu ja* dati. Taj je Vukov primjer poučan zbog toga, što se u njemu Vuk oteo moći crkvenoslovenskog originala u kome se čita: a ježe sěsti o desnuju mene i o šujuju mene, *něstě moje* dati —, gdje riječi *něstě moje* odgovaraju posve riječima: οὐκ ἔστιν ἐμὸν u grč. originalu (ispor.: τὸ δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου καὶ ἐξ ἐωνόμων, οὐκ ἔστιν τοῦτο ἐμὸν δοῦναι).²⁾

No treba da kažem da i u Vuka koji se u spomenutom primjeru iz Mat. 20, 23 klonio da prenese u svoj prijevod tuđu upotrebu posesivne zamjenice nalazim drugdje jedan primjer za takvu upotrebu, jer on piše i ovako: Dakle nije sumnje da je sv. Jovan u pustinji jeo skakavce, a kako je to mogao činiti, *nije naše* ispitivati (nego je *naš posao* kazati što u Jevandeliju

¹⁾ Ispor. u Luterovu prijevodu: Es *gebührt* dir, Usia, nicht, zu räuchern dem Herrn, sondern den Priestern, Aarons Kindern. Tako čitamo i u francuskom prijevodu: Il ne *l'appartient* pas de faire le parfum...

²⁾ Prijevod *něstě moje* za grčko οὐκ ἔστιν ἐμὸν nije preuzet u crkvenoslovenski tekst iz staroslovenskoga, jer u ovome to mjesto glasi: a ježe sěsti o desno i o šuju *něstě mně* sego dati (v. Marij. evand. u izd. Jagićevu na str. 72 u Mat., s neznatim razlikama u Marka na str. 157).

stoji da je jeo) (v. Skupljeni gram. i pol. spisi 3, 278). Taj je primjer poučan i po tom, što iz njega vidimo da Vuk nije htio jamačno i njemu neobičniji izričaj *nije naše ispitivati* ponoviti u idućoj rečenici, pa je, mjesto da je rekao: a kako je to mogao činiti, *nije naše ispitivati*, nego je *naše kazati...*, volio napisati kako je u citatu. Vuk nije napisao: *...nije naše ispitivati*, nego je *naše kazati...* možda i zato, što mu se ponavljanje zamjenice *naše* nije stilistički sviđalo. Zbog toga nije svoju rečenicu ni ovako udesio: a kako je to mogao činiti, *nije naš posao ispitivati*, nego je *naš posao kazati...* Kad bismo htjeli da Vukov primjer udesimo prema onom što je rečeno u ovom članku, mogli bismo ga ovako okrenuti: a kako je to mogao činiti, *nije naš posao ispitivati* (ili: *ne treba da mi ispitujemo*), nego *nama valja kazati...*

Ako nije, a ja mislim da nije, prema narodnom govoru izričaj: *nije naše ispitivati*, onda neće biti ni ovakav: *nije naše da ispitujemo*, gdje se infinitiv zamjenjuje rečenicom sa *da*; ispor. na pr.: *Nije naše da ocjenjujemo vladanje tih vladalaca...* (J. Pre-davec u feljtonu „Selo i seljaci“ u „Obzoru“ 1933, 20/XI, br. 267).

Praktična bi pouka ovoga moga članka do koje je većini čitalaca „Našega jezika“ najviše stalo bila ovo:

I pored primjera iz Vuka i Daničića što ih Maretić spominje u Gramatici ne mogu se za naš književni jezik preporučiti izričaji kao ovi:|

1) *Gospodarevo* je zapovijedati (da zapovijeda), a *njegovih sluga* slušati (da slušaju).

2) *Moje* je zapovijedati (da zapovijedam), a *tvoje* slušati (da slušaš).

Mjesto toga biće bolje govoriti:

1) *Gospodarev* je *posao* zapovijedati (da zapovijeda), a *njegovih slugu* slušati (da slušaju).

2) *Moj* je *posao* zapovijedati (da zapovijedam), a *tvoj* slušati (da slušaš).

No mjesto *posao* može se u takim primjerima, gdje smislu više odgovara, upotrebiti i koja druga imenica, ili se misao može iskazati i glagolskim izričajem; na pr.: Tebi (*se*) *pristoji* zapovijedati, a meni *valja* slušati.

Stjepan Ivšić

GERMANIZMI U BROJENJU

Amo uzimljem prije svega izražaj „prvi januar“ mjesto „prvi januara“, o kojemu sam govorio u 3-oj svesci N. Jezika, pa moram reći da me g. P. Radivojević, koji ga je u 4-oj svesci i logički i gramatički i tumačio i branio, nije uvjerio da to nije germanizam. A što ga on brani najviše time da se u popisima i sličnim dokumentima, gdje se na pr. u jednom stupcu kaže dan, u drugome mjesec a u trećemu godina kada se neko rodio, sasvim obično piše 1, januar, 1933, to je istina, ali je to sasvim druga stvar: u takim slučajevima imamo upravo *tri* odgovora na *tri* razna pitanja — koji je dan? Prvi. Koji je mjesec? Januar. Koja je godina? 1933. Ali kad pišemo datum samo je *jedna*, istina nepotpuna, ali ipak samo *jedna* rečenica, u kojoj su sve tri oznake vremena (dan, mjesec i godina) sintaktički usko vezane među sobom. Koliko je pak protivno duhu našega jezika govoriti i pisati „prvi januar“, mislim da se jasno vidi odatle što u drugim događajima, bar dosada, još uvijek svi bez izuzetka uz broj dana uzimljemo mjesec u genitivu, dakle ne samo na pr. „do prvoga januara“ nego i „za prvim januara“, „o prvom januara“. A ima još nešto: pišući o prvom januara (a nikako o prvom januaru!) i ja i g. Radivojević zaboravimo godinu, tj. i ja i on pisasmo samo ciframa „1933“, — ali kako se to čita u datumu? Ja mislim ovako: prvi januara (godine) hiljadu devet stotina trideset i treće; pa opet tvrdim da ko možda čita i govori: „...hiljadu devet stotina trideset i tri“, opet griješi protiv duha našega narodnoga jezika (koji, kako Vuk reče, mi književni ljudi kvarimo), povodeći se u tome za Nijemcima što u tim prilikama redovno uzimlju glavne brojeve mjesto rednih, a još više griješi i još se više povodi za Nijemcima ko kaže (a ima i takvih ljudi vrlo mnogo!) „hiljada devet sto trideset i tri“, dok ne vjerujem da bi ko rekao čak i ovo: „jedan januar...“ Vara se pak g. Radivojević što misli da se u Hrvatskoj ne govori „prvi januar“ — govori možda još više negoli u Srbiji; naprotiv mi Primorci ne *govorimo* tako nikako (možda kogod to *piše*, jer tako čita u pisaca izvan Primorja), premda u talijanskom jeziku, čiji je uticaj u Primorju najjači, ima uz „il primo di gennaio“ i „il primo gennaio“ (Manzonijev *Il cinque maggio*).

Drugi je vrlo rasprostranjen germanizam u brojenju sati,

koji je u Hrvatskoj u običnom govoru postao već pravilom a i u Srbiji, ako se ne varam, dobro se raširio: frtalj na dva, pola dva, tri frtalja na dva itd. Tu nam pak nikakvi formulari ne mogu pomoći — uzeli smo od Nijemaca ne samo njihov *Viertel* nego i njihov način brojenja *ein Viertel zwei, halb zwei, drei Viertel zwei*; ima doista u našem jeziku *podrug* (od *pol drugi*) u značenju $1\frac{1}{2}$, ali oni što govore *u pola dva sata* nikako ne misle pri tome na *podrug*, a velika većina i ne znaju te riječi. I u ovoj prilici Primorci su sačuvali normalni način brojenja, samo što za sat imaju *ura* a mjesto naše *četvrti* uzimlju talijanski *kvārat* (gen. *kvārla*) te govore *dvije (ure) i kvarat, dvije i po, dvije i tri kvarta*.

Još ima jedan treći slučaj gdje se, možda već kod većine obrazovanih ljudi, broji na njemački način — kada se množina ma čega izražava cijelim i slomljenim brojevima, na pr. $2\frac{1}{4}$ kile, $5\frac{1}{2}$ dinara; take brojeve mnogi, možda vrlo mnogi, čitaju „dvije i četvrt kile, pet i po dinara“, izgovarajući uz *četvrt* nominativ (ili akuzativ) mjesto genitiva a uz *pô* plural mjesto singulara. Pa nije li i to prevedeno s njemačkoga *zwei ein Viertel Kilo, fünf ein halb Dinar?* Nema sumnje da duhu našega jezika mnogo bolje odgovara kad se kaže *dvije kile* (nom. ili ak.) i *četvrt, pet dinarâ* (gen. plur.) i *po*, kako se govori u Primorju.

Ja sam svratio pažnju na ove germanizme, jedno što se nadam da će se naći ko će ih se čuvati, a drugo, da se vidi da je kod naroda u Primorju, koje je u jezičnom pogledu na zlu glasu zbog svojih mnogih talijanizama, jezični osjećaj u nekim stvarima tanji negoli kod mnogih i obrazovanih i učenih ljudi.

M. Rešetar

О КРАЉУ И ЦАРУ

Поводом новог превода Св. писма

Недавно је изишао из штампе, екавски латиницом, нов. превод целог Св. писма који је приредио др. Лујо Бакотић.¹⁾ У једном новинском напису, у облику питања и одговора,

¹⁾ Sveto pismo Staroga i Novoga zaveta. Beograd. Izdanje Britanskog i inostranog biblijskog društva, 1933.

изнета су и главна начела којих се др. Бакотић држао при превођењу Библије.

Да је потреба новог превода поред Караџићева и Даничићева била одиста оправдана, др. Бакотић је морао пре свега наћи многе недостатке у њихову преводу. Овде није место да се заустављамо на оцени и претресању свих измена које је унео др. Бакотић. Задржаћемо се само на једној коју и сам преводилац назива крупном. То је замена назива *цар* за библиске владаре које је др. Бакотић „претворио“ у *кравље*. Нови преводилац је доследно спровео ту новину. Код њега није само цар Давид постао краљ Давид, цар Фараон — Фараон краљ египатски, или цар Ирод — краљ Ирод. Та деградација иде до краја. У псалму 29¹¹ стоји: Господ је на свом престољу краљ вечни; у Откривењу Јованову 19¹⁶ Бог је: краљ над краљевима. Одатле је тако и у свим изведеницама. У Оченашу, Матеј 6¹⁰, читамо: нека дође краљевство твоје. Према томе је у складу и краљевство небеско, Мат. 3², или краљевство Божје, Лука 19¹¹. Тако је и у примеру из Луке 13³: Он ће у дому Јаковљеву вечито краљевати и краљевство његово неће краја имати. Уопште где у латинској Вулгати, које се преводилац поред осталих превода и држао, стоји *rex regnum regnare*, у том новом преводу је увек *краљ краљевство краљевати*. Међутим код Вука Караџића и Ђуре Даничића на свима таквим местима стоји: *цар царство царовати*. Тих назива држао се и сам др. Бакотић у преводу Новог завета који је изишао 1930 године. Али је у новом издању др. Бакотић отступио од тих уобичајених назива и употребио онакве називе као и учени славонски фрањевац Матија П. Катанчић који је пре сто година превео. Св. писмо (Будим 1831) намењено у првом реду католичком делу нашег народа. То се лепо види из познатог места, Марко 15³², које код Катанчића гласи: *Kerst kralj Israela nek sajde sad s' kriha*. Јасно је да се употреба речи *криж* односи само на наше католике. Вук је то место превео овако: Христос цар Израилев нека сиђе сад с крста. Проф. М. Решетар, који је Вуков превод удесио за припаднике Западне цркве, то је место прерадио овако: *Krst car Izraelov neka sidje sad s križa*. Према томе проф. Решетар је оставио назив цар, а променио литургиске изразе и библиско име. Др. Бакотић се ту не слаже ни

с Катанчићем, ни с Вуком па ни с проф. Решетаром. У своме новом преводу он има: Hristos, kralj Izraelov, neka sidje sad s krsta.

На основу изнетих превода излази да је др. Бакотић изабрао средњи, „помирљиви“ пут: задржао је литургиске изразе који су углавном особина православног дела народа, а заменио т. зв. итацистички изговор — етацистичким (Израиљ-Израел) који је обичан на Западу и у вези с тим унео и назив *краљ* према латинском *rex*, талијанском *re*, француском *roi*, енглеском *king*, немачком *König* којима одговара у Св. писму грчки βασιλεύς, црквенословенски, руски и бугарски *царь*, а тако и код Вука и Даничића и Решетара — *цар*. Чињеница што у споменутих језицима оних народа који су примили хришћанство из Рима наш данашњи назив *краљ* одговара заиста наведеним туђим називима чини, по нашем мишљењу, и главни разлог што је др. Бакотић такво владарско достојанство унео и у свој превод Св. писма. Тако на пример у Француско-српском речнику Л. Р. Кнежевића (1927) *roi* значи само *краљ*, или у Немачко-српском речнику Ј. Кангрге (1930) *König* значи то исто, а реч *Kaiser* значи *цар*. Изгледало би, према томе, да да такву разлику треба чувати и у преводу Св. писма на наш језик. Зато је код д-ра Бакотића јудејски владар Ирод постао краљ, а римски Август - цар. У ранијем издању Новог завета (1930) др. Бакотић је, као и Вук Караџић, преводио: цар Ирод - ћесар Август. Ипак се, дакле, иако на други начин, сачувала и ту разлика између те две титуле. Питање је када др. Бакотић има право.

Да би оправдао општу употребу назива *краљ* у свом новом преводу, др. Бакотић се позива на све остале преводе Библије, изузимајући сем нашег још и руски и бугарски који имају *царь*. Али то није зато што у та два језика нема израза за појам „краљ“. И у савременом руском језику постоји реч *король* и у бугарском *краљ*. Ако у руској и бугарској историји није било владара само са краљевском титулом, то не значи да тај назив ни данас није познат у тим језицима. Даље, др. Бакотић није споменуо на пример ни румунски језик у којем исто тако библиски владари имају назив *împărat*, који потиче из латинског *imperator*, дакле и ту је „цар“. Данас пак у румунском језику постоји и назив *rege*

који одговара нашему „краљ“ и који је у прошлом веку начињен од латинске основе *rex-regis*. Тај назив и носе владари Румунске Краљевине. Међутим у преводу Св. писма остао је и даље назив *împărat*-цар. Према свему овоме у румунскоме као и у руском и бугарском и поред савременог разликовања типа немачког *König-Kaiser* = краљ-цар, употребљава се у Св. писму онакав израз који одговара Вукову *цар*, а не *краљ* као код др. Бакотића.

Исто тако тешко је примити мишљење новог преводиоца да је наша употреба речи цар место краљ ушла из старословенског језика, те се зато не треба обазирати на тај језик, јер наш народ није никад њиме говорио. Међутим широка употреба речи *цар* у нашем народу није искључиво црквеног порекла. Колико је раширен и обичан израз *цар* у народу показује његова употреба у народним приповеткама (Вуково издање 1853) у којима „не мање од 40 приповиједака ријеч је о ‚цару, царици, царству‘ итд., а само у три о ‚краљевима‘, и ове су из Боке Которске“ (Рјечник Југосл. акад. V, 449—50). То се потпуно слаже и са „царством небеским“ у народу као и код Вука у Новом завету, а не жеди се „краљевство небеско“ као што има др. Бакотић у своме новом преводу. Тако се и Немања и кнез Лазар у песмама зову царевима, или цар Јован Ненад итд. Нема никакве сумње да би и Вук Караџић завео онакву терминологију као и Бакотић да је нашао оправдања у народној употреби наведених израза. Код Вука није ту главна ствар било угледање само на црквенословенски или руски превод. Напротив, Вук кад му треба узима и реч *краљ*, на пример Марко 13^о: пред краљеве и цареve изводиће вас, док је у црквеном: предъ воеводы и цари, у руском: предъ правителями и царями.

И Вуков превод, као и старословенски и руски и бугарски па и румунски, припадају народима који су примили хришћанство у грчко-византиском облику. Када се Христова вера ширила у тим народима носио је византиски владар наслов *βασιλεύς* коме је на западу одговарао назив *imperator*. Код Јужних Словена који су потпали под византиски културни утицај постојао је место оног грчког израза већ готов назив *цѣсарь*, доцније *царь*, који је, као што је познато, постао од латинског имена *Caesar* који су назив носили римски

владаоци почевши од Августа. Одатле је и добивено значење највишег владоаца. Тако је било на Истоку.

На нашем Западу, међутим, одомаћио се назив *краљ* у у истом смислу (исп. Рј. Ј. Ак. на истом месту). Зато је и сасвим разумљиво што се у споменутом преводу Катанчићеву место Вукова *цар*, *царство* итд. наводи *краљ*, *краљевство* итд. И тај израз означава заправо највишег владоаца (Рј. Ј. Ак. на истом месту), јер је реч *краљ* постала од имена Карла Великога († 814) који је био и римски цар, латински *imperator*. Када се образовала хрватска и српска држава, добили су у току историје владари од папе наслов *гех*, на народном језику *краљ*, а који је већ тада био у употреби напоредо с називом *цар* који је и на нашем Западу означавао византиског владара. Тај је назив ушао и у црквену употребу заједно са старословенском глагољском литургијом замењујући грчки назив βασιλεὺς. Одатле имамо у т. зв. Коризмењацима и Наручницима и код западних писаца, као код Дубровчанина Б. Градића (XVI век): приђи царство твоје. Исп. примере за све то у Рј. Ј. Ак. под речима ‚цар‘ и ‚царство‘. Како словенска литургија није ухватила дубоког корена код већине припадника западне цркве, то су и називи „цар - царство“ истиснути називима „краљ - краљевство“ према државно-правном односу: *гех* - *краљ*. С друге стране, у источном делу народа утврдио се појам *цар* - *царство* и одржао се тако и у Св. писму и у народном језику.

У питању је, дакле, стара разлика између нашег Истока и Запада. Иако је у време првих наших држава био у употреби назив *краљ* коме је на Западу одговарао латински назив *гех* и остао, према томе, и у Св. писму, на Истоку, код православних Срба, назив *краљ* је ушао у званичну употребу тек од Стевана Првовенчаног. Зна се да је он ту титулу добио од папе, као и сви западни владари, а по угледу на хрватске и приморске владаре. Али је ипак назив *краљ* увек остао везан за земаљске владаре како у време Немањића тако и данас. Назив *краљ* и није могао до продре у црквени и верски живот, јер се пре крунисања Стеванова (1217) православлје раширило у Рашкој у којој је богослужбени језик био старословенски у српској редакцији. Отада се готови однос *царь* (у старословенском *цѣсарь*) — грчки βασιλεὺς није

више мењао. Нема никакве сумње да је и Душан Силни заменио краљевску титулу царском и због тога што је постао владалац и над Грцима, те је и грчки наслов βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ у српском изражавао 'цар и самодржац'. Тако је учинио и пре Душана из истих разлога бугарски владалац Симеон (927). На латинском је била Душанова титула imperator, на немачком Kaiser (Јиречек-Радоњић, Историја Срба III, 17).

Царско достојанство носили су и носе уопште источни владари. Тако су и турски султани, који су се сматрали наследницима византиског царства, имали царску титулу. Њу имају и владаоци персиски, индиски, јапански, сијамски, или некад кинески итд. Ни с те стране нема, дакле, никакве потребе поводити се према латинском изразу rex за библиске владаре и називати их краљевима, као што чини др. Бакотић.

Поред назива *цар* за грчки βασιλεὺς, јавља се, и то само у Новом завету, реч *ћесар* код Вука, а код дра. Бакотића *цар* место грчког Καῖσαρ и латинског Caesar. Тај назив носе у Св. писму искључиво римски владари. У старословенском је био облик *кесарь* који је узет из грчког језика и који је одатле ушао и у наш језик (Однос ке : ће јесте обичан за позајмљенице из грчког, исп. Викентије-Вићентије). Тај је назив доцније у српској држави XIV века значио дворанина (Даничић, Рјечник из књижевних старина српских).

И речи *цар* и *ћесар* су једног порекла. Разликују се само временски по своме постању. Облик царь од старијег цьсарь и цѣсарь ушао је готским посредништвом у словенске језике, негде вероватно и пре примања хришћанства. Облик *цѣсарь* раширио се у западним словенским језицима, а међу њима и у словеначком (cesar). Тај је израз познат и код неких наших писаца из западних крајева. Исп. Рј. Ј. Ак. V, 450: не имамо краља него цесара. Ластрић (XVIII в.). Облик кесарь несумњиво је дошао са хришћанством. Тај назив у облику *ћесар* живи у народу. Значење које му даје Вук у своме Рјечнику потпуно је у складу са политичком историјом, јер су се немачко-аустриски владари сматрали наследницима римских ћесара, те им и приличи такав назив.

Међутим у Речнику српскохрватског и немачког језика од Ристића и Кангрге код речи *ћѣсар* стоји да је застарела. Пропало је, значи, немачко и аустриско царство, и с њима

отишао у заборав и назив „ћесар“. Занимљиво је да у своме преводу Новог завета проф. Дим. Стефановић употребљава као и Вук назив ћесар када он стоји у опозицији према цар: на пр. Јов 19¹⁵: ми немамо цара осим ћесара; иначе долази код њега само назив цар, као: цар Август, Тиверије, плаћати порез цару.

Али и ту нема великих тешкоћа. Видели смо да се и Вук није доследно држао црквенословенског текста (Вук има краљеве м. војводе), а ипак је свуда задржао називе: цар, царица, царство, царовати. Ако је коме потребно да модернизује и Св. писмо, лако ће наћи начина да избегне употребу речи *ћесар*. Јован Дучић, на пример, на једном месту (Благо цара Радована, 390) налази да треба дати „Цезару цезарево“ место Вукова „ћесарево-ћесару“ и Стефановићева и Бакотићева „царево-цару“ (Мат. 22²¹). Или, коме је милије, нека узме назив *импѣријѡр* за који Ристић и Кангрга у своме Речнику не кажу ни да је архаизам (као „ћесар“) ни варваризам. У данашње време то је тим више могуће што и иначе за владаре са царском титулом може да буде обичан и онакав назив како се такав владар зове у своме језику, на пр. султан, шах, микадо, кајзер.

Ништа неће, дакле, сметати ако се и даље буде говорило и писало цар Израилџев, цар над царевима, царство небеско, као што је и у народном језику и у књижевном добро рећи: ум царује, животињско и биљно царство. Или: лав је цар животиња, што би др. Бакотић према немачком *der König der Tiere* вероватно и то превео „краљ животиња“.

П. Борђић

ГОРЈЕТИ ИЛИ ГОРЕТИ У КЊИЖЕВНОМ ЈЕЗИКУ ИЈЕКАВСКОГ НАРЕЧЈА

По данашњем нашем правопису књижевног језика ијекавског наречја неколико речи задржава *ј* од кратког „јат-а“ иза *р*: *горјѣти*, *стѣрјѣти*, *окорјѣти*, *рјечник*, *рјечица*, *рјешење* и сл., док се иначе *ј* у таквом положају губи: *брегови*, *времена*, *резати* и сл. (исп. Белић, Правопис, 1930, стр. 31 и Борранић, Правопис, 1930, стр. 10).

Вук и Даничић су имали повише оваквих примера. Поред ових и сличних овима у Вука налазимо (в. Маретић, Грам. и стил., 1899, стр. 104): *грјешник, ѿгрјешка, сѿрјелица, корјенчић* и сл. А негде је колебање: *рјеђи* а *ређе*. Даничић тако пише још и *крјейосѿ* и сродне речи. У Вуковим народним песмама, узгред буди речено, наћи ће се оваквих примера и без *ј* (исп.: Говори му млада Маре *речицом* меденом... Вук V, 19).

Да се не бисмо задржали на средини између онога што је боље и правилније и традиције Вукова и Даничићева писања, ја мислим да се може у књижевном језику ијекавског наречја доследније извести правило замене кратког „јат-а“ иза *р*. На то нам дају право говори народни који су најближи правилном књижевном језику; на то нас упућује дух Вукова рада, да се одабира из дијалеката оно што је лепше и правилније; томе, најзад, иду у прилог, као што ћемо видети, и Вукове речи, специјално поводом ових примера, о томе шта је боље.

У говорима источне Херцеговине који су и по гласовним и по морфолошким особинама најближи Вукову језику, овакве речи, са много мањим изузетком, изговарају се без *ј*. У Пиви и Дробњаку, на пр., од свих ових речи чуће се са *ј* реч *сѿарјешина*, и сродне речи од основе *сѿарјеш-*, и још *корјенчић*, према *корјен* (где је *јѣ* место *ије* од дугог „јат-а“ дошло од зависних падежа: *корјена, корјену* итд.). Место *сѿарјешѿи*, ако би се према *сѿарјешина* тако изговарао овај глагол, редовно је у овом крају *сѿариѿѿи*, иако остали глаголи овога типа чувају однос инфинитивне и презентске основе — *је* (ѣ): *и* (*видјеѿѿи: видим, ѿрѿѿѿи: ѿрѿѿѿи* и сл.). Овако је приближно проведена замена краткога „јат-а“ иза *р* и у већини осталих говора источне Херцеговине (на пр. у околини Гацка, Билеће, Стоца и др.: *ређе, речѿѿи, речѿѿина* и сл.).¹ Треба имати на уму, да се у овим говорима најбоље огледа замена „јат-а“, уопште онаква, какву је налазимо у књижевном језику, и да се ту најлепше развио и најбоље сачувао однос између двосложне замене дугог и једносложне кратког „јат-а“.

¹) Различно се изговара глаг. *горѿѿи* и сродне речи: *горѿѿи, горѿѿи* или *горјѿѿи*, — како где у овим местима.

Уколико сам могао испитати, лично и преко својих познаника из разних крајева, приметио сам да се у изговору већине ових примера с овим говорима источне Херцеговине слажу и понеки западнији ијекавски говори — херцеговачки и босански. Глаголи типа *видјети*: *видим* у западним ијекавским говорима, уопште, заменили су *је*, наставак за инфинитивну основу, са *и*, па је тамо: *горити*, *стариити*, *окорити* и сл. Али остали горњи примери у таквим говорима чују се без *ј*. На пр.: *речити*, *речица* у Бос. Крајини, *ређи*, *ређе* у Бос. Грахову. И тамо, и у свим ијекавским говорима где налазимо овакве примере без *ј*, изузетак праве речи од основе *стјарјеш-* (*стјарјешина*, *стјарјешовати* и сл.).

Задржавање *ј* у речима *горјети*, *рјечити*, *рјечица* и сл. свакако је психолошке природе: задржавало се (или се успостављало) аналогично према сродним и сличним речима где је паралелна замена дугог „јат-а“ фонетским путем давала *ј* (исп.: *рјечити* према *ријеч*, *рјечина* према *ријека* и сл.). Оваквих примера могли су имати разни говори — неки мање, неки више. Не знам има ли говора у ком би се изговарало *ј* у свим Вуковим примерима, а не верујем да се који говор ограничио само на оне примере (ако их има више), које је с таквим изговором примио данашњи правопис (да се, на пр., изговара где: *рјечити*, *горјети*, *рјечина* поред *погрешка* и сл.). Да аналогично према речима са двосложном заменом „јат-а“ даје у говорима и необичније примере, показује дубровачки говор где налазимо: *брјегови* према *бријег*, и поред тога што се тамо и понеки горњи Вукови примери изговарају без *ј*: *грешник*, *крејост* (Budmani, Rad LXV, 157).

С једне стране су, дакле, говори који су у извесним речима, и то не сви једнако, сачували *ј* од кратког „јат-а“ иза *р*, не правилно по каквом фонетском закону, него како је где, мање или више, одлучивао психолошки моменат, а с друге стране говори, који иначе имају прво место међу онима који су дали основ књижевном језику, који су провели губљењем гласа *ј* у таквим позицијама, с мањим, понеки, у ствари, су само с једним отступањем, правилно један гласовни закон. Уношењем једне такве црте ових последњих, обазирати се на оно што је правилније, следити бисмо Вукову примеру, који је, иначе, не задржавајући све говорне особине свога роднога

места, уносио у свој језик из других говора црте које је могао сматрати привилнијим (иако у овом случају то није учинио).

Ма да је Вук писао *горјейи*,¹ *погрјешка* и сл., он је једном приликом показао да не мисли да је то правилније него *горейи*, *погрешка* и сл. Бар се тако може закључити по његовим речима поводом замене краткога „јат-а“ о којој говори у својим „Главним правилима за јужно нарјечје“, писаним поводом познатог књижевног договора у Загребу 1850 године. Тамо Вук каже: „Послије *р* изговара се (ѣ) у овом догађају (у кратким слоговима) као *е* на пр. *ѣред*, *ѣреко*, *ѣреѣиѣиѣи*, *среѣа*, *вреѣа*, *ждеѣеѣа*, *јасѣреѣови*. Истина, да сам ја у Тршићу још у дјетињству слушао *рјечѣиѣ*, *грјешник*, *грјешница*, али у Дубровнику и у Црној Гори говори се *грешник*, *грешница* итд.“ (Вук Стеф. Караџић, Грам. и полем. списи књ. III, св. II, стр. 302). По овим речима се може, мислим, тврдити да Вук прописујући правило за писање замене кратког „јат-а“ иза *р* није мислио правити изузетак са речима: *рјечѣиѣ*, *грјешник*, *грјешница* и сл., иако је тај изговор чуо „у Тршићу још у дјетињству“, ма да је тако писао по навици и пре и после тога, иако и овом приликом, мислим нехотице, пише „нарјечје“. Не може се, свакако, претпоставити да је Вук правио разлику између оваквих речи, на пр. *речѣиѣ* и *грешник*, да није, наиме у примерим *грешник* и *грешница* уопштио и остале речи у којима би се у таквој позицији могло јавити *је* место кратког „јат-а“.

Да се задржи овакво писање код речи: *горјейи*, *рјечник* и сл. оправдавала би, по мом мишљењу, само традиција Вукова и Даничићева писања. А пошто се наш правопис већ огресио о ту традицију (не грешећи, наравно, према Вуку), напустивши тако писање речи: *погрјешка*, *грјешник*, остаје да се избацивањем *ј* у оваквим примерима учини један корак даље, да би се упростило и правилније извело једно правописно правило. Изузетак, наравно, учинио би се код речи *стјарјешина* и сл., зато што само те речи, као што смо рекли,

¹) Није необично у Вука и *горейи*, на пр. за историским списима (В Вукова књига, С. К. З., 235: *Прва година војевања српскога на даије и „Правишелствуюцій совѣтъ сербскій“*).

познајемо једино у том изговору у свим ијекавским говорима. И то би било мало и сваком лако познато отступање од једном утврђеног правила.

Јован Л. Вуковић

O VOKATIVU JEDNINE NEKIH IMENICA MUŠKOG RODA, NAROČITO IMENA I PREZIMENA

(Kraj)

Iz dosad rečenog vidimo da je pravilo o nastavcima u vok. jd. dosta pokolebano, jer ima mnogo slučajeva gde se nast. *e* i *u* mešaju, pa čak ima primera s vokativom i bez ikakvog nastavka. A to što se ova pojava ne samo konstatuje u naučnim gramatikama, već unosi i u školske gramatike pokazuje da imamo posla s pojavom koja je otela velikog maha u živom govoru. Vidimo, dalje, da se odstupanje od pravila vrši najviše onda kad treba da se promeni krajnji suglasnik od osnove pred nast. *e*, jer bi tom promenom reč mnogo izmenila svoje obličje, tako da bi se teško poznala. Razlog je, dakle, čisto psihološki, a ne fonetski, i ta pojava utoliko više osvaja maha što se danas promene suglasnika i ne vrše zbog fiziološko-fonetskih razloga, već po tradiciji. A pošto se danas tradicije slabo čuvaju, ne treba se čuditi što se u običnom govoru kod mlađeg sveta često izbegava promena suglasnika, na pr. *k*, *g* u *č*, *ž*, te se govori čak i *rukica*, *nogi*, *nogica*, *devojkica*, *rokčić* i sl.

Razumljivo je, dakle, što se u vok. jd. sve više počinje upotrebljavati nast. *u* mesto *e*, kad se god hoće da izbegne promena suglasnika *k*, *g* i *c* ispred *e*, jer je ovde težnja za izbegavanjem te promene pojačana željom da reč sačuva svoj izgled, da se ne „zatomiti“ njeno značenje, kako bi rekao Novaković. Jer, ako bismo se držali pravila iz gramatike Lj. Stojanovića, onda bismo imali: mačak: mačk-e > mačče > mače; patak: patk-e > patče > pače; mozak: mozge > mozže-možže > može; drozak: drozge > drožže > drožže > drože; glasak: glaske > glasče > glaše, a to ni na što ne bi ličilo. Čak se ni od *tetak* nigde danas ne govori *těče*, iako Vuk kaže da se govorilo, već se upotrebljava *těčo* od nomin. *těča*.

Ovo mešanje nast. *u* i *e* svakako je došlo prvo od imenica na *-ar*, jer je kod nekih *r* bilo meko, pa su te imenice imale u vok. jd. nastavak *u*, kao sve imenice s mekom osnovom, a kod

drugih je bilo tvrdo, pa su imale nast. *e*. Ali je *r* odavno otvrdlo, pa više nema razlike u nast. *ar*, te se razlika počela gubiti i u vokativu i nastavci su se počeli mešati. Zato se govori: *gospodaru* i *gospodare*, *devere-deveru*, *pisaru-pisare*, *poglavaru-poglavare*, a samo *care* i *Lazare*, iako su te reči nekad imale samo nast. *u*.

Od ovih imenica mešanje je prešlo na one s osnovom na *k*, *g* i *c*, a posle i na imenice s osnovom na *h*, *z* i *s*. Jer iako Daničić ima *griješē* od *grijuh*, ipak teško da bi iko danas tako rekao, već bi pre rekao *grēhu*, kao što bi rekao *siromahu*, a ne *siromaše*, pa i *Vlahu* (stvarno se i govori *Vlau*), pre nego *Vlaše*, i *grahu* (*grau*) pre nego *graše*. Što se tiče zubnih suglasnika *z* i *s*, u najnovije gramatike su već pušteni primeri *ugursuzu*, *Francuzu*, *Englezu*, a ja bih rekao da imenice s ovim suglasnicima na kraju osnove uopšte ili ih ne menjaju pred nastavkom *e*, ili uzimaju nastavak *u*. Niko danas ne govori imenice *glas*, *stas*, *alas*, *pas*, *nos*, *voz*, *loz*, *Vitas* u vok. jd. *glaše* ili *glase*, *staše* ili *stase*, *alase* ili *alase*, *pše* ili *pse*, *noše* ili *nose*, već *glasu*, *stasu*, *alasu*, *psu*, *nosu*, *vozu*, *lozu*, *Vitasu* (možda i *Vitase*).

Zbog izbegavanja promene suglasnika danas naša prezimena na *-ac*, *-ec*, *-ak*, *-ek*, *-z* i *s* ne samo da se u vok. jd. ne svršuju ni na *-u*, mesto *-e*, već se upotrebljavaju bez ikakvog nastavka, tj. imaju vokativ jednak nominativu. Niko ne govori: *Divoče*, *Kolarče*, *Ibrovče*, *Vlajinče*, *Majdanče*, *Brabeče*, *Spev(e)če*, *Perčeče*, *Treščeče*, *Dronjče*, *Jambrišače*, *Počeče*, *Mače* ili *Mač(e)ku*, *Jarolimeče*, *Minčeče* i sl., već *Divac* itd.

Ali ovo izjednačavanje nominativa s vokativom nalazimo i kod naših i ruskih prezimena na *-ov* i *-in*. Gddegod se ova prezimena mnogo upotrebljavaju u vokativu, kao na pr. u vojsci i školi, ona se upotrebljavaju u nominativnom obliku. Takva su prezimena: *Popov*, *Petrov*, *Ivanov*, *Stepanov*, *Šečerov*, *Ilin*, *Nikin*, *Grgin* i sl., koja se u vok. jd. tako govore, a ne: *Popove*, *Petrove*, *Ivanove*, *Šečerove*, *Iline*, *Nikine*, *Grgine* i sl. Ovo dolazi otuda što su to po svome postanku prisvojni pridevi, u kojih je vok. jd. ravan nom. jd., pa iako se sad ne menjaju više kao pridevi, ipak su sačuvali vokativ bez nastavka, jer se vokativ i ne oseća kao pravi padež. Stoga greše oni koji pri prevođenju s ruskog ili bugarskog ovaka prezimena u vokativu pišu s nastavkom *e*.

Kad već mnoga naša prezimena imaju vokativ jednak nominativu, onda je logično što je to tako kod tuđih imena i pre-

zimena. Prvo dolaze u obzir ona na *c, k, h, z, s*, kao što su: *Bek, Ek, Dik, Džek, Franc, Fric, Kac, Šic, Švarc, Bah, Drah, Hajnrih, Fridrih, Dolfus, Maks, Gros, Fos, Blaz, Tuluz* i dr., jer, kako bi izgledale ove reči kad bi im se u vokativu dodao običan nastavak *e*, pred kojim bi se izvršile potrebne izmene prethodnih suglasnika? Zar se može reći: *Beče, Eče, Diče* (ovo smo čitali samo u prevodima), *Šiče, Makše, Baše, Foše, Blaže* i dr.? Istina, govori se *Henriče, Fridriče*, ali to je pogrešno, jer ta imena glase *Henrih* i *Fridrih*, te *h* ne može u našem jeziku nikad preći u *č*; takav bi se vokativ mogao dobiti od *Henrik, Fridrik*, a ovakav se oblik u književnom jeziku ne upotrebljava.

Izlazi, dakle, da se ovaka tuđa imena i prezimena u vokativu mogu upotrebiti ili s nast. *u* (*Beku, Diku, Šicu* i sl.), ili bez ikakvog nastavka, što je po mome mišljenju mnogo bolje, kad se već i naša prezimena tako govore, a i u običnom govoru se tako čuju.

Ovako mislimo treba postupiti i kod drugih tuđih imena i prezimena onih imena koja se i kod nas često čuju, a upotrebljava ih i naš narod. Prema tome imena i prezimena kao: *Pop, Šest, Hitler, Rist, Fogel, Brandajs, Rozencvajg, Mandelbaum* i dr. treba tako govoriti i u vokativu.

Prema svemu što smo dosad izneli, možemo reći da je vokativ singulara dosta zahvatio proces koji vidimo i kod drugih oblika: da se ne vrši promena izvesnih suglasnika, bilo zbog izbegavanja teškog izgovora, bilo zato da reč sačuva svoje obličje. A sve to može biti samo zato što je priroda tih samih suglasnika danas drukčija nego što je bila, pa se sad lepo mogu izgovarati ispred onih samoglasnika ispred kojih su se nekad morali promeniti. Vuk je pisao „po *Luci*“, a još se zove praznik Sv. Luke *Lučindan*, ali danas niko neće reći „kaži *Luci*“ ili „*Lučin* sin“, kao što se ne govori „*Mici*“ (od *Mika*), „*Olzi*“, „*Milčin*“ i sl.

Nekad su se na pr. suglasnici *k, g, h* morali ispred *-i* pretvoriti u *c, z, s*, a ispred *-e* u *č, ž, š*, jer se nisu inače mogli izgovarati u tom položaju, a danas mogu. A što mi te promene ipak većinom vršimo, to dolazi otuda što naučimo gotove te oblike kao neke posebne reči, kao što pored *biti* naučimo oblik *jesam*. Tu se, dakle, ne vrši nesvesna fonetska izmena glasova, već mi za izvesne slučajeve imamo gotove oblike, na pr. svesno zamenju-

jemo u dat. jd. *nogi* sa *nozi*, u vok. jd. *junake* sa *junače* i sl. Ali analogija vrši obratan proces, pa se upotrebljavaju oblici s neizmenjenim suglasnicima onde gde su se nekad menjali iz fonetskih, a posle iz psiholoških razloga. To naročito biva kod novih reči, u prvom redu uzetih iz tuđih jezika, jer kod njih nema nikakve tradicije. Takav je baš slučaj kod vokativa tuđih imena i prezimena, a s njima idu i neka naša prezimena, koja su skorašnjeg postanka.

Za njih se može ovako pravilo postaviti: Vokativ jednine imaju jednak s nominativom:

1) Naša prezimena koja se svršuju na *-ac*, *ec*, *ak*, *ek*, *z* i *s*, kao na pr.: *Divac*, *Kolarac*, *Šapinac*, *Dedinac*, *Drajinac*, *Vlajinac*, *Buđevac*, *Barac*, *Ibrovac*, *Perćec*, *Spevec*, *Brabec*, *Korošec*, *Treščec*, *Dronjak*, *Jambrišak*, *Divjak*, *Poček*, *Maček*, *Fabijanek*, *Jarolimек*, *Minček*, *Vraz*, *Broz*, *Vitas*, *Pavlas* i dr.

2) Naša i slovenska prezimena na *-ov*, *-ev*, *-in*, kao na pr. *Popov*, *Ivanov*, *Petrov*, *Stepanov*, *Stojanov*, *Jakovljev*, *Šećerov*, *Prodanov*, *Nikolčev*, *Nikin*, *Grgin*, *Ilin* i dr.

3) Sva tuđa imena koja naš narod ne upotrebljava i sva tuđa prezimena, kao na pr.: *Dik*, *Dolfus*, *Edgar*, *Franc*, *Fric*, *Fridrih*, *Hajnrh*, *Džek*, *Zak*, *Bek*, *Bah*, *Brandajs*, *Klas*, *Mandelbaum*, *Mendelson*, *Rozencvajg*, *Pop*, *Šen*, *Katarivas*, *Hitler* i dr.

Želeo bih da o ovome mom predlogu naši stručnjaci iznesu svoje mišljenje.

M. Moskouljević

КАКО ТРЕБА РАЗУМЕТИ НЕКЕ СТИХОВЕ У ЈЕДНОЈ НАРОДНОЈ ПЕСМИ

Не само у уметничким спевовима већ и у народним песмама може се наћи стихова којима је каткада потребно тумачење, јер их неко може друкчије схватити него што треба. Таквих стихова имамо и у познатој народној песми „Женидба бега Љубовића“ из Вукове збирке (VII, стр. 273, 1900) коју је унео у своју читанку за IV разред средњих школа и г. Ј. Продановић. У тој песми имамо оно класично место где се описује

путовање сватова преко Тиман-Планине, невреме које их је задесило и њихово смрзавање:

„Спустило се небо у облаке,
Из облака муње и громови,
Удри сјевер страшни низ планину,
А из неба кишу сусъежицу;
Смрче им се добу око подне,
Да друг друга виђети не може,
Сметаше се коњи и јунаци
Не познају стазе ни богазе,
Вјетар бије, а мећава туче
Рашћера их мука по планини...
Сви сватови с пута саврнули,
Силни коњи испод господара
Попустили дизгин на јабуке
*Смрзнуџи се од мећаве бране,
А зажели очи обадвје...*“

Ова два последња стиха: *Смрзнуџи се* итд. неки погрешно разумеју и тумаче. Тако нас пита један наставник књижевности да ли те стихове овако треба тумачити: „*бране се (коњи) да се од мећаве не смрзну, а зажеле* (тј. схватити обл. *зажели* као историски императив од гл. *зажелеџи*) *да оџворе очи* (обадва ока) — или како друкчије?“ Нема сумње да је ове стихове погрешно тако тумачити. У првом стиху глаг. облик *смрзнуџи* није начин неодређени, већ обл. трпног придева (у множини) у значењу: *много озебли, скоро смрзнуџи* и сл. У другом стиху „*зажели*“ није облик историског императива од глагола *зажелеџи*, нити иједан облик тог глагола, већ прошаста придев од глагола *зажџџи* - *зажмџм* у зн. *заџворџиџи*, *сџиснуџиџи*, и зато „*зажели очи*“ значи: *заџворџили очи* (исп. код Вука у речн.: „Тада *зажсех* очи обадвје“). Дакле, цело место у горњој песми треба разумети: *коњи скоро смрзнуџи* (прозебли) *бране се од мећаве, а (уз џо) заџворџили оба ока.*

Д. В.

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

149. „Лекари су га саветовали да мора неколико дана чувати постељу.“

„Чувати постељу“ је према немачком *das Bett hüten*. Нашим језиком то би се правилно рекло: *лежати у постељи* (у кревету); зато је горе ваљало рећи: Лекари су га саветовали да мора неколико дана *лежати у постељи*.

150. „...закључујем да је крив, ирама томе требало би...“

„Ирама“ је покрајинско, књижевно је „*ирема*“, зато је требало у наведеној реченици рећи место: „*ирема* томе...“ — *ирема* томе...

151. „Увео га је у велебну палату освешћену са безброј електричних лампи.“

Реч *велебан* (*велебни*) је из чешког језика (*velebný*), наша је реч за то значење *величанствен*; за то је требало у горњој реченици рећи: Увео га је у *величанствену* палату..., а не: „...у *велебну* палату...“

152. „Пред кућом је стајала громада полућаних цигаља.“

Реч „*громада*“ је из руског језика и непотребна је код наших речи: *гомила*, *хрпа*; дакле: Пред кућом је стајала *гомила* (*хрпа*) полућаних цигаља.

153. „Купили су кола и два коња најбоље феле.“

Реч *фела* је од маџарског *féle*, боље је узимати нашу домаћу реч *врста*; дакле, место: „...два коња најбоље *феле*“, ваљало је рећи: ...два коња најбоље *врсте*.

154. „I čim se sraze njih dvojica vidjeće se tko je...“

Глагол „сразити се“ је према чешком *sraziti*; место њега је требало рећи *сукобити се*, *сударићи се*. Исто тако место *шко* требало је рећи *ко* (исп. НЈ II, 186), дакле: И чим се *сукобе* (сударе) њих двојица видеће се *ко* је...

155. „*Nitko živi ne može posumnjati...*“

Заменички облик *нишко* претставља данас архаизам у књижевном језику. Исто су тако архаични и облици *шко*, *нешко*, *ишко* и сл. Место њих треба употребљавати: *ко*, *нико*, *неко*, *ико* и др., зато је горе требало рећи место: „*Nitko živi...*“ — *Нико живи...*

156. „*Он ће нам у сваком добу сјајати добар за њу ствар.*“

Именица *доба* у књижевном језику је непроменљива: *од шо доба*, *у шо доба* и сл., зато је и у горњој реченици место: у „сваком добу“ требало рећи: *у свако доба*. Исто тако ни израз „добар стајати“ не ваља, јер је начињен према немачком: *gut stehen*, боље је рећи *јамчиши* или сл. Дакле, горњу реченицу требало је исправно рећи: Он ће нам у свако доба: *јамчиши* за ту ствар.

157. „*То је разлика између рђава и ђудоредна човека.*“

Ђудоредан значи човека *добре* (уредне) *ђуди*. Рђава је кованица, јер нема придева *редан* у овом значењу; место ње у горњој реченици боље је било описно рећи: ...човека *добре* (лепе или сл.) *ђуди*.

158. „*Може се малициозно говорити о шоме, али...*“

Непотребна нам је туђица *малициозан* (лат. *malitiosus*, фр. *malicieux*) код наших речи: *ѓакосѓан*, *злѓбан*; зато место: „*Може се малициозно говорити...*“, боље је било рећи: *Може се ѓакосно* (злѓбно) *говорити...*

159. „*Такви дјецу не треба често нудати.*“

Глагол *нуђаши* је провинцијализам, треба *нудиши*; дакле: *Такву дјецу не треба често нудиши*.

160. „*Он се домогао висока положаја.*“

„*Домоћи се чега*“ је према немачком: *sich bemächtigen*. Нашим језиком би се то правилно рекло: *дочейаши се*, *докоѓаши се* и сл.; дакле: Он се *дочейао* висока положаја.

161. „*Dok su sašivali za sve njih odijelo...*“

Шиваџи, сашиваџи и сл. су покрајински облици; књижевно је: *шџиџи, сашивџи*. Према томе у горњој реченици место: „*Dok su sašivali...*“, требало је рећи: Док су *шили...*

162. „*He треба дираџи у мирна и набожна човека.*“

Придев *набожан* је из чешког језика (*nábožný*), непотребан је, јер имамо нашу реч *љобожан*; дакле: Не треба дирати у мирна и *љобожна* човека.

163. „*Ne zaboravimo nikada, da to nije već ratna stranka.*“

У горњој реченици обрт са *није...* *већ* (исто као и *није... него, није... но* и сл., исп. НЈ I 220) није народног карактера, већ је узет из талијанског или француског језика. Горњу реченицу је требало правилно казати: Не заборавимо никада да је *џо* само ратна странка.

164. „*Mjesecima ga više nismo videli, zato ga pozdravljamo bično, što se opet pojavio.*“

Од глагола *видџи* (видјети) имперф. (итеративни) облик *виђеваџи* је провинцијализам и не иде у књижевни језик; правилно је *виђаџи*: Месецима га више нисмо *виђали...*

165. „*На сваком нас кораку сусреџају рекламе*“

Од глагола *сусресџи* облици времена садашњег правилно гласе: *сусређем... сусређу*, погрешно је: *сусређам... сусређају*; зато је у горњој реченици требало рећи: На сваком нас кораку *сусређу* рекламе.

166. „*Сваки се љуџи љри изградњи љрекоџава и насџује шодером*“

Од глагола *насиџаџи* садашње време правилно гласи: *насиђам... насиђа, насиђамо...*; облици: *насиђујем... насиђује, насиђујемо...* су покрајински; исто тако место „шодером“ (нем. Schoder) требало је рећи *џуџаним каменом, џеском*; дакле: *...и насиђа џуџаним каменом (џеском)*.

167. „*Тиме се шире наши видокрузи и размакњују наше границе*“.

Глагола *размакњиваџи-размакњујем* наш књижевни језик

не познаје; место њега постоји глагол *размицајти-размичем*. Према томе требало је у горњој реченици правилно рећи: Тиме се шире наши видокрузи и *размичу* наше границе.

168. „Оставио нам је и неколико приповедака... које сада издајемо засебном књигом“

„Издајемо засебном књигом“ је према руском „издаемъ отдѣльной книгой“. Нашим би се језиком то правилно рекло: издајемо у засебној књизи.

169. „Vi se ne smijete povadati za takim glasovima“

Повађајти се- повађам се је прикрајинско; књижевно је *поводијти се- поводем се*. Зато место: „Vi se ne smijete povadati...“ требало је рећи: Ви се не смете (смијете) *поводијти*.

170. „Jezični obrti ne mogu biti u srpskohrvatštini isti kao i u nijemštini“.

Речи „српскохрватштина“, и „немштина“ (нијемштина) узете су из чешког језика; нашим језиком би се то правилно рекло: *српскохрватски језик, немачки језик*. Дакле, у наведеној реченици ваљало је рећи: Језички обрти не могу бити у *српскохрватском језику* исти као и у *немачком језику*.

171. „Kad je sišao na donji sprat...“

Придевски облик „дољни“ је покрајински; боље: *доњи*. Према томе место: „Kad je sišao na *donji* sprat“ требало је рећи: Кад је сишао на *доњи* спрат.

172. „У њом својштем метежу фашисти су покушали да...“

„Свеопшти“ је кованица према чешком „všeobecný“ (или према немачком „allgemein“); непотребна је код наше речи „*ојшти*“ са истим значењем, — дакле: У том *ојштем* метежу фашисти су покушали...

173. „Uvijek je tačno i uredno obnašao svoj posao“.

Глагол *обнашати* је провинцијализам (и архаизам); место њега је боље узимати гл. *вршијти*. Зато, место: „Uvijek je tačno i uredno *obnašao* svoj posao“, требало је рећи: Увек (увијек) је тачно и уредно *вршио* свој посао.

174. „Он је у *штоме* међу свима био једина *изнимка*“.

„Изнимка“ је непотребна кованица код речи *изузетак*; дакле: Он је у томе међу свима био једини *изузетик*.

175. „*Naredim da se Mayer s tri druga tomka odvoji, a on, iza kako sam to rekao...*“

„*Иза како*“ у значењу нем. *nachdem* у нашем се језику не може никако рећи; треба: *пошто*. Према томе у горњој реченици место: „...*iza kako sam to rekao...*“, требало је рећи: *пошто* сам то рекао.

176. „*Тако ће му временом исцрпити снагу...*“

„Исцрпити“ је провинцијализам, боље је *исцрписти*; дакле: Тако ће му временом *исцрписти* снагу...

177. „...*i dok se na vjetru mehka trava povijala...*“

Придевски облици: *мехк, мехка, мехко* су провинцијални (и архаични); књижевно је: *мек, мека, меко*. Требало је, дакле, у горњој реченици рећи место: „...*на vjetru mehka trava...*“ — на ветру (вјетру) *мека* трава...

178. „*Пошто је свима *ша* наредба обнародована, војници су ишли...*“

Глагол *обнародовати* је према руском *обнародовать*, боље је: *објавити, прогласити* или сл.; дакле: Пошто је та наредба *објављена*...

179. „Он није никада ни имао смисли за *шо*“.

Именица „смисао“ је мушког рода, а не женског; дакле: *смисао-смисла*, а не: *смисао-смисли*. Зато је у наведеној реченици требало рећи: Он није никада ни имао *смисла* за то.

180. *То беше дечак *петнаест* година *стар*...*“

„Петнаест година стар“ је превод с немачког: *fünfzehn Jahre alt*. Нашим језиком то би се правилно рекло: *од *петнаест* година, који је имао *петнаест* година или сл.*; стога је у горњој реченици требало рећи: То беше дечак *од *петнаест* година*.

181. „... и одмах је позвао жандара да их уклони с *врашцију*.“

Од именице *враша* правилан облик генитива је *врашā*, а облик *врашцију* је покрајински и не иде у књижевни језик. Према томе у наведеној реченици место: „... да их уклони с *врашцију*“, требало је рећи: ...да их уклони с *враша*.

182. „*Njegovi su nazori o tome vrlo smiješni.*“

Именица „назор“ је из чешког (*názor*), боље је: *поглед*; дакле: *Његови су погледи о томе врло смешни (смјешни)*.

183. „*Ako se s počетка ујушше деца онда...*“

„*Ујушшии-ујушшим*, је покрајинско, књижевно је: *ујустии-ујустим*. Исто тако не ваља ни: *јушшии, најушшии, ојушшии* и сл., већ: *јустии, најустии, ојустии*. Према томе у горњој реченици место: „Ако се с почетка *ујушше* деца...“ треба рећи: Ако се с почетка *ујусте* деца...“

НАША ПОШТА

Т. Н. Београд

1. За именицу *море* (*mare, das Meer*) говоре се акценатски облици *мдре* и *море*; други се акценат развио под утицајем талијанског *māre* (са дугим *a*). Према томе правилније је *мдре*.

2. Правилно је *разљућен*, а не *ражљућен*, јер по нашем правопису „с и з када се налазе у глаголским предметицама не прелазе у *ш* и *ж* испред меких сугласника *љ* и *њ*, већ остају као *с* и *з*“, дакле: *слубићи, следоваћи* (у јужном изговору), *излубићи, разљућићи* и сл. (а не: *шлубићи, шледоваћи, ижлубићи, ражљућићи*).

3. Реч *кашкаваљ* долази од турске речи *kaşkaval* (врста сира), што опет води порекло од талијанског *casioscavallo* (врста сира у јужној Италији), исп. ARj. Данас у књижевном језику место обл. *кашкаваљ* (и *кашкавал*) боље је узимати обичнији облик *качкаваљ*, образован народном етимологијом.

4. Глаголи „налагати“ и „наложити“ у значењу *наредити* (као у пр: *наложио* сам му да то уради и сл.) је према немачком *anlegen, auflegen, auferlegen*; место њих треба узимати глагол *наредити* (дакле: *наредио* сам му да то уради).

Д. В.

И. Ј. из Бање Луке пита који су облици правилнији:

1. Присутство или присуство.

Та је реч узета из руског језика у којему има облик *присутствие*, дакле, са *ш*. Тако и придев гласи *присутан*, па према овоме би ваљало писати и *присуство*. Међутим у нашем је језику већ одавно преовладало *присутство*, вероватно зато што придев *присуи* не постоји, а веза се са *присутан* не осећа довољно јако; реч супротног значења *ошсуство* пише се такође без *ш*, дакле: *ошсуство*, иако имамо такође *ошсуан*, са истих разлога. Облик *ошсуство* потпомогнут је упрошћавањем три *ш* у првобитном облику *ошсуство*. Добро је, дакле, и *ошсуство* и *присутство*.

2. Евангеличка или евангелистичка вера.

Придевски облик *евангелички* постао је од именице *евангелик*, као на пр. *кашолнички* од *кашолник*. Облик пак *евангелистички* стоји у вези са речју *евангелиста*, која значи исто што и *евангелик*. Тако је и од *бајтисста* придев *бајтисстички*, *будиста*—*будистички* и сл. Правилно је, према томе и *евангелички* и *евангелистички*.

3. Куфер или кофер.

Ова реч, која је постала врло обична, дошла је у наш језик из немачког у којему гласи *Koffer*. Облик *кофер* био би, дакле, ближе оригиналу, али се тај израз и у облику *куфер* толико одомаћио, да се може сматрати правилним. Тако је на пр. случај и у чешком језику где је задржан само облик са у: *kufř*.

П. Ђ.

И. Ј. Бања Лука.

1. Наводни знак („“) се може употребити и онда кад се жели истаћи нека реч или неки израз (неки наслов, назив нечега и сл.): Администрација „Политике“, Уредништво „Нашег језика“ и сл. Међутим ово истицање може бити и на други начин: штампањем курзивним или масним словима или сл.,

па зато имамо и: Администрација *Полиџике*, Уредништво *Нашег језика*.

2. Правилно је: *арџилерискоџехнички*, а не ваља: *арџилериско-џехнички*, јер се првим делом други део ближе одређује. Исто тако је правилно: *Војноџехнички завод*, а не: *Војно-џехнички завод*, са истих разлога.

3. Смисао знака: (две тачке) је експликативан и зато се оне стављају испред онога „што се из претходнога изводи“, па било то не само какво набрајање речи или навођење каквих год израза или реченица што проистичу из онога израза после ког долазе две тачке, — већ се могу ставити и пред *једном* реченицом у експликативном значењу, ако се њоме нешто износи што истиче из онога или оне реченице која се налази испред две тачке. Према томе оправдана је у том смислу употреба тог знака и у реченици: „У одговору на Ваше писмо од 14 о. м. извештавамо Вас да Вам Народна банка одобрава: да можете исплатити динаре Петру Петровићу“. У оваквим случајевима место две тачке „може се употребити и запета или знак почивке“.

Д. В.

ИСПРАВКЕ

- У 5 бр. (књ. II) на стр.: 129 треба *ђ* и *џ* м. *ћ* и *џ*
136	„	превод м. провод
141	„	И. Стојановић м. И. Станојевић
142	„	словарь м. словарь
143	„	<i>васељена</i> м. <i>весељена</i>
143	„	С. Завету м. Н. Завету
143	„	ретки м. ретка
144	„	стриц и *уј м. *стриц и уј
145	„	код м. кад
147	„	<i>ѣруѣтѣс</i> м. <i>ѣруѣтѣс</i>
148	„	patriarcha м. patriarch
148	„	patrjarcha м. patojarcha
148	„	chierarcha м. hierarha

Власник за Лингвистичко друштво
д-р **Александар Белић**
Франкопанова бр. 30

Секретар Уређивачког одбора
д-р **Радомир Алексић**
Универзитет, Српски семинар бр. 3

Штампа „МЛАДА СРБИЈА“, Ускочка 4, Тел. 21-352. — Влад. М. Анђелковића, Грачаничка 12

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

излази за сада два пута годишње у свескама од 10—16 штампаних табака или у једној књизи од 16—25 штапаних табака.

Годишња је претплата 100 дин. како за Краљевину Југославију тако и за иностранство. Старије године (од 4 св.) — 100 дин.; свеске II и VII књиге засебно (тј. II 1—2, VII 1—2 и II 3—4, VII 3—4, X 4), свака по — 50 дин. Од прве књиге остао је мали број егземплара и може се добити само када се купе све досадашње књиге (I—XII).

Претплата се шаље или администрацији, Српски семинар соба бр. 3 или књижарима: Геци Кону, С. Б. Цвијановићу и Ф. Баху у Београду.

Главно стовариште књига Јужнословенског филолога: књижарница Геце Кона у Београду.

А. *Белић*: Правопис српскохрватског књижевног језика. Београд 1934. Издавачка књижарница Геце Кона. Цена дин. 40.

БИБЛИОТЕКА ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА:

1. *Милош С. Московљевић*: Акценатски систем поцерског говора 40.—
2. *Гојко С. Ружичић*: Језик Петра Зоранића 60.—
3. *Данило В. Вушовић*: Прилози проучавању Његошева језика 40.—
4. *Радомир Б. Алексић*: Језик Матије Антуна Рељковића 50.—

Поруџбине слати на адресу:

■ Универзитет, Српски семинар, соба бр. 3.

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО у БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

БОДИСЛАВ ПЕТРОВИЋ

ГОДИНА II СВЕСКА 7

Овај је часопис препоручен свим школама одлуком Министарства просвете П.бр. 22 184 од 10 августа 1932 год., а на основу мишљења Главног просветног савета С.бр. 473 од 21 маја 1932 год.

БЕОГРАД

1934

СА Д Р Ж А Ј

	страна
1. А. Белић: „Београдски стил“	193
2. П. Ђорђић: Облик <i>Југословен</i>	200
3. М. Јанјанин: „Gospođa profesor“	203
4. Д. Вушовић: О писању великих слова по нашем савременом правопису	205
5. Вој. Ж. Милојевић: Један предлог за неколико назива	209
6. М. С. Лалевић: Неке особености шаховског језика	210
7. Stanko Vinc: Še nekollko slovenskih imen za povse	212
8. Д. К.: Име Београда	213
9. Д. В.: Значење неких стихова у народним песмама	214
10. Језичке поуке	215
11. Наша пошта	221

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Драгутин Костић, Милош Ивковић, Глиша Елезовић, д-р Милош С. Московљевић, д-р Бранко Милетић, д-р Данило Вушовић, д-р Радомир Алексић, д-р Петар Ђорђић, Радосав Бошковић и Миодраг Лалевић.

Наш језик излази једанпут месечно, а десет бројева чине једну књигу. Годишња претплата дин. 30. Поједини број дин. 4. — Претплата се шаље администрацији, Српски семинар, соба бр. 5, чековни рачун бр. 54818, а рукописи секретару Уређивачког одбора д-ру Радомиру Алексићу, Српски семинар, соба бр. 3, Универзитет у Београду.

НАШ ЈЕЗИК

ГОД. II

СВ. 7

„БЕОГРАДСКИ СТИЛ“

I

О њему се чешће говорило. Па и пре кратког времена је било говора о њему (Штампа бр. 12 од ове године, чланак Момира Вељковића под називом Београдски стил). Али све су то кратке белешке, утисци и опажања општијег карактера. Наш књижевни језик заслужује да му се посвети нарочита пажња и да се покаже како се дошло до онога „стила“ који се назива „београдским“. Шта он значи за наш књижевни језик и шта он ново у њ уноси?

Покушавају неки да утврде — ко су творци „београдског стила“. На то би се могло просто одговорити — *сви они који су у духу Вукову до данас писали у Београду* или у његову књижевном подручју. Али то би био одговор сувише опште природе; па ипак би и у њему био велики део истине.

Можда би се могло питање ставити друкчије: *откада постоји „београдски стил“?* Који су утицаји учинили да се он створи и које су његове основне особине?

Да ли се може рећи на пр. да од Љуб. Ненадовића, Лазе Лазаревића, Војислава Илића — потиче београдски стил? Да ли су се они толико разликовали својим језиком од Бранка Радичевића или Змаја или самога Вука да се међу њима може ставити граница. Г. Вељковић вели с правом да се клице „београдског стила“ налазе већ код Вука. Али ако то узмемо, онда цело питање постаје сасвим нејасно, јер се добро зна да непосредних веза Вук у овоме правцу није имао са Београдом. Па ипак је тачно да су у Вукову језику више него клице и савременог „београдског стила“. Са које стране, управо, ваља прићи томе питању?

Београд је постао у току времена средиште у којем се скупља велики део оних који на нашој књизи раде. То јединство места и јединство живота учинило је да сви они који дуже времена у Београду станују, који се у њему рађају и у

њему живе, радећи и на књижевности или науци његовој, — почињу да пишу или говоре, иако не потпуно истоветним, свакако врло уједначеним језиком. Тај уједначени језик интелектуалних кругова београдских и претставља београдски књижевни језик. Њему су писци београдски, пуштајући га кроза се, и дали оне особине које улазе у појам назива „београдски стил“.

„Београдски стил“ почео се стварати на тај начин што су људи, долазећи из различних крајева у којима се говори добрим народним језиком, давали своје језику опште обележје, по гласовима и облицима, београдског језика. Тако је Љубомир Ненадовић донео у Београд свој лепо говор Бранковине, Лаза Лазаревић — шабачки или поцерски говор, исто онако као што је Јован Дучић, много касније, задео у београдско рухо своју херцеговачку говорну садржину. То су све „побеограђени“ говори, то још нису у правом смислу београдски говори. Али разлика између побеограђених говора и београдског говора и стила није велика. Могло би се рећи да су ти говори утицали и на стварање београдског говора, исто онолико колико им је он давао своју боју, тако да се граница између њих најзад губила.

То ће бити потпуно јасно, ако се добро схвати смисао и значај Караџићеве реформе. У ствари, велика је територија наше земље, по језику своје, *могла* учествовати у грађењу књижевног језика. Свима је познато да само *наш* књижевни језик има своје „дијалекте“! Још је Караџић допуштао да наш књижевни језик може бити јужног, источног и западног изговора. Тиме је признавао да је на великим просторијама наше земље народни језик толико сличан да може, са минималним допуштеним разликама у изговору и писању само једнога гласа, послужити као основица свега књижевног језика нашег. Дакле, велики део Србије (Шумадија и цела северозападна и југозападна Србија), Црна Гора, Босна и Херцеговина, готово цела Далмација, Хрватска јужно од Купе, Славонија и цела Војводина могле су непосредно учествовати у стварању тога језика. Ваљало се држати само оних општих граматичких облика које је имао Караџићев језик *и писаћи у духу свога мајтерњег језика*. Та заједница духа народног језика те велике просторије наше земље чини да су и у Вукову језику клице „београдског

стила“, исто онолико колико и у Дучићеву, Лазаревићеву, Бранкову, Змајеву или Јакшићеву. Код свих поменутих писаца, не искључујући и Вука, основица је београдског језика, али то још није онај „београдски стил“ о којем се толико пише и говори.

Београдски језик и стил створио је београдски живот и живот самог књижевног језика у Београду. Када су се у Београду почела јављати поколења писаца чији је *мајерњи језик* био *књижевни језик* који се на показан начин стварао, — онда је *књижевни језик* почео живети у делима њиховим — *живошом народног језика*. Он је постао жив и творачки, гибак и савитљив, увек спреман да пође даље у своме развиту. Сасвим с правом вели познати професор Женевског универзитета Шарл Бали да су прави услови за живот неког језика да се помеша са животом. „Une langue n'est vivante que si elle est „sentie“; et elle n'est sentie qu'à la condition d'être „vécue“; autrement, l'idiome le plus moderne n'est qu'une langue morte“ (Traité de stylistique française, 1921, стр. 158).¹⁾ То је прва особина данашњег београдског језика и стила која му даје нарочиту драж: он је жив језик којим се и мисли, и осећа и живи. И све то чини да у њему трепери живот исто онако као у сваком народном говору.

II

Нема никакве сумње да је и Милићевић писао београдским језиком и стилем, и Мита Ракић, и Милован Глишић и толики други који се у Београду нису родили. Они су свој народни говор у себи донели који је њиховим животом и радом у Београду појачавао живот београдског говора. Не само они већ и сви други писци који су се досељавали у Београд доносили су и своје особине и често је понешто од тих особина остајало у београдском говору. Када би се хтело говорити о основици београдског књижевног говора, нема сумње да су Шумадија и северозападна и југозападна Србија, а затим одмах Војводина, највише доприносили да се она створи. Дакле, Вукова постојбина и постојбина његових про-

¹⁾ „Језик је жив само онда када је „пропуштен кроз осећање“, а он може бити „пропуштен кроз осећање“, ако је „проживљен“. Без тога, и најскорашњи је језик само мртав језик.“

тивника! Све се то у Београду мирило и стварало различне могућности за даљи развитак београдског књижевног језика. Прве нове генерације које су се у Београду родиле, које су кроз београдски живот пролазиле — све су то у себи прерађивале и давале дефинитивни облик књижевном језику београдском. Тако је после Јована Илића, Београђанина, који је радио за време увођења народног језика у књижевност, дошао његов син Војислав и друга браћа његова који већ стварају типични београдски језик. После Милићевића, Шумадинца, његова зета Мите Ракића, Рудничанина, — Милан Ракић је сав Београђанин. Тако су тај београдски језик стварали у дефинитивном облику и Београђани и сви они који су, долазећи из других крајева, често и врло удаљених, остајали да у Београду раде и живе. Није чудо што су и стилисти који се често помињу — Београђани. И Богдан Поповић, и Слободан Јовановић, и Љубомир Недић и Јован Скерлић и толики други. Али су се поред њих истицали својим стилем и они који су били из других крајева, а које је својим већ готово завршеним обликом београдски језик прерађивао у своме правцу и своме духу: и Светозар Марковић, и Пера Тодоровић и толики други. Београд је већ био почео својим великим ваљком да уравњава и ствара стазе по којима се могло лако и удобно ићи. Њему је било главно да се *књижевни језик стално прешвара у једини и искључиви мајтерњи језик извесних кругова*. Изван њега они нису имали никакво напредно наречје које би цепкало јединство осећања и језичког стварања код њих. Тако је народни дух продужавао у њему да живи, да ствара и да мења.

Ту слободу стварања која се огледала у живости, живописности, гипкости и снази књижевног језика добрих београдских писаца — и схватили су многи изван Београда као „београдски стил“. Међутим то је само показивало колико је правога живота било у том језику. Зато је појмљиво да је многих од тих особина могло бити и код књижевника изван Београда којих је књижевни језик био запојен правим народним духом.

Иако се овде говори стално о београдском књижевном језику, ипак га треба схватити као језик београдског књижевног подручја. У то подручје, поред поменутих крајева не-

кадашње Кнежевине и Краљевине Србије, улазила је постепено Војводина, исто онако као и остали део Србије.

Тачно је да су сви индивидуални језици књижевника дошљака, којих је било и из најудаљенијих крајева, сетимо се на пр. Матије Бана, Дубровчанина, Симе Матавуља, Шибеничанина или Јосифа Панчића, Брибирца (из хрватског Приморја), — добијали београдску боју; али су они уносили, као што је већ речено, у општу творницу београдског језика и нове елементе. Све то заједно давало је нове могућности за језичко стварање, савијање, ширење, сабијање и најразличније кројење онога тананог ткива које сваки језик претставља. Све је то *појачавало поменућу слободу стварања, у границама народног духа*, и давало извесну лакоћу и окретност књижевног стила различних претставника *београдскога језика*. Та слобода у делима извесних његових претставника, као што често са слободом бива, прелазила је границе, у употреби и облика и гласова, одређене великим реформатором нашег књижевног језика, и претварала се у неку разбарушеност, разобручаност коју су многи погрешно схватили као нешто ново и позитивно што је књижевни развитак донео. Али, и поред тих природних претераности и застрањивања, *слобода и лакоћа језичког стварања* пред крај друге половине XIX века постале су *главне особине београдског књижевног језика*. Оне су и давале могућности за стварање „београдског стила“.

III

Друга околност која је давала необичног потстрека за диференцирање различних стилова на основици већ створеног београдског језика јесте брзи културни и духовни развитак Београда. Као државни, национални и културни центар, Београд је осетио многе духовне потребе којима је ваљало дати израза и у књижевности. Општећи непосредно са свима великим центрима света, развијајући своје погледе и своја осећања на сјајним делима светске цивилизације, а нарочито француског, немачког и руског народа, претставници културе Београда почели су и себе израђивати у духу опште европске културе. Београдски књижевни језик, са својим гипким духом и полетом, давао им је свестране могућности да, према својој духовној култури и својим способностима, то и изразе

у својим делима. Тако су постали они нијансирани и диференцирани стилови београдских књижевника, који, иако одишу једним, заједничким језиком, ипак нису истоветни.

Ово нас доводи главном питању. Има ли „београдског стила“ јединственог, заједничког, по којем би се он могао одмах разазнати од свих других стилова, а који би био потпуно једнак код различних писаца београдских. Ја бих на то одговорио: има београдског језика, али нема једног београдског стила. Поједини истакнути књижевници имали су сваки свој стил, поједине гране културне и научне добијале су такође, поред свога језика, и свој стил, наша журналистика има свој језик и више својих стилова, али једног, типичног београдског стила нити има нити би га могло бити. Према томе, под „београдским стилем“ ваљало је код оних који су о њему говорили схватити ону апстракцију различних београдских стилова коју смо горе одредили као слободу језичког стварања књижевног језика београдског. Та слобода припада уосталом и сваком живом народном језику. Према томе Војислав Илић има свој стил којему су многи следовали, али је његов стил друкчији него Ракићев, иако су обојица Београђани и пишу одличним београдским језиком. Тако је Љуб. Недић имао друкчији стил неголи Светислав Вуловић и цело његово поколење. И стил је Слободана Јовановића друкчији него Скерлићев, а Скерлић, иако је изашао из школе Богдана Поповића, друкчије је писао него он. Па и језик Вука Караџића може данас послужити као један од стилова којим се са успехом служи и београдски књижевни језик. То је епски и библиски стил. Вук је непосредно изашао из народне средине и народног језика. На њему су трагови патријархалног живота почетка XIX века нашег народа и језика који му је одговарао. Крај XIX века дао је Београду развијен културни живот са многим потребама. Њему одговарају диференцирани књижевни стилови. Заслуга је београдског језика у томе што је за све то време остао — народни језик по духу своме, иако сада одвојен и од епске средине и од појединачних покрајинских језика који су били од значаја за његово стварање.

IV

Тако је београдски књижевни језик постао матерњим језиком извесних кругова београдског становништва и његова књижевног подручја. Он живи у њима животом народног језика. Зато он лако даје могућности стварању стилске индивидуалности и стварању „стилова“ за различне потребе. Те су могућности и створиле од њега моћно оруђе наше савремене културе.

Нема никакве сумње да је београдски књижевни језик многоструким везама везан са књижевним језиком целог нашег народа и свих његових центара. Исто онако као што он утиче на многе писце других крајева, тако и он прима, и непосредно, као што је већ говорено, и посредно различне утицаје који каткада могу постати и сталне особине његове. Али београдски књижевни језик поменутом особином својом, сачуваним духом народног језика, брзо привлачи к себи претставнике и других покрајинских центара код којих је такође сачуван дух народног језика, који је у основици свему нашем књижевном језику. Зато му они тако лако и прилазе, осећајући велику сродност и готово истоветност с њим. Слобода стварања и многобројне могућности његова књижевног изражавања — појачава код њих, отварањем нових видика, тежње за даљим и тананијим језичким развитком и крепи њихово самопоуздање. Стога се њихов књижевни језик тако брзо и тако лако спаја са београдским језиком да се не види каткада где један престаје, а други почињу. Они брзо избијају на површину као одлични ствараоци и продужаваоци београдског књижевног језика. Нећу ни да говорим о Стевану Сремцу, или Јанку Веселиновићу или Исидори Секулић, јер су они са београдског језичког подручја; али како су брзо ушли у редове најбољих његових претставника и Симо Матавуљ, и Јован Дучић и Иво Андрић! И како се тај рад продужава све више и све неосетније! Колико од тога добива и свежине и оних својих основних могућности развитка наш књижевни језик уопште и шта то значи за његово дефинитивно уједначавање!

Али то још не значи да је овим констатацијама све објашњено у језику београдских књижевника и њихову стилу. Напротив: овим сам хтео само у најопштијим цртама показати

како треба разумети основну природу т. зв. београдског стила. Ово не значи такође да је све што се појављује у њему „сухо злато“ и да заслужује да одмах буде прихваћено од целог народа. Циљ је овог разлагања био једино да се истакне како широко поље београдски књижевни језик, и поред свега што би му се могло замерити, даје индивидуалном стварању када су његови претставници или они које он међу своје прима прожети заиста духом нашег књижевног језика, заснованог на широкој народној основици.

О другим странама овог књижевног језика, о особинама београдских стилова и питањима која су у вези са њима, — имаћемо прилике да у нашем часопису чешће говоримо.

А. Белић

ОБЛИК ЈУГОСЛОВЕН

Тај израз, који је тако забележен у српскохрватско-немачком речнику Ристића и Кангрге (1928), јавља се у облику *Југословен*, који се налази у Рјечнику Југославенске академије (18). Тај је облик почео први употребљавати српски књижевник Јован Суботић (1839) место назива *Илир*.¹ Према томе имамо за онај исти појам два облика који се разликују по своје другом саставном делу. Речник Ристића и Кангрге има као основни облик *Словѣн* и поред њега, у заградама, *Славѣн*. Ти се облици слажу са наведеним сложеницама. Али у истом речнику као споредни облици наводе се још и *Словенин* и *Славенин* од којих се, међутим, не граде онакве сложенице.

Имамо, дакле, с једне стране, разлику у коренском самогласнику: *Словен(ин)*-*Славен(ин)* и с друге, у завршетку: *Сло|авен*—*Сло|авенин*. Проф. Маретић (Језични савјетник, 135-136) сматра да се „највећи дио писаца приволио ликовима: *Славенин* и *славенски*“. Проф. Белић, у Правопису² (с. 13) има само *Словенин*, *словенски*. Граматичка терминологија (1932) прописује за јекавски говор нашег књижевног језика облике *Словјенин*, *словјѣнскѣ* за које опет проф. Маретић вели да

¹) М. Murko, Jméno „Jugoslavija“. *Bidliv Sbornik* (Praha 1928), стр. 396.

не иду у књижевни језик“.¹ Ако се овом дода и облик *Славјанин*, који наводи Рјечник Броза и Ивековића, онда ће се повећати наведени број могућих облика за један исти појам. Откуда то? Пре свега треба имати на уму да Вук Караџић ниједан од тих облика није унео у свој Рјечник. Значи да већем делу нашега народа није био познат један заједнички назив за све Словене. Зато су и могли постати различити облици који су узети или непосредно из руског језика, као облик *Славјенин* или из старе српске књижевности — *Словенин*², или комбинација једног и другог — *Славенин*. И најзад, облик *Словјенин* начињен је према староме *Словѣнинъ* где је њ замењено са *је*.

И код осталих Јужних Словена нема изворног назива за Словене. Тако је словеначки облик *Slovan* узет из чешког језика, а бугарски *Славјанинъ* из рускога итд.

Данас у нашем језику поред облика *Словенин* постаје све више обичан и краћи облик *Словен*. Тај је облик као други саставни део сложенице *Југословен* ушао у свакидашњу употребу. Иако би облик *Југословенин* био ближи старом *Словѣнинъ*, ипак, је, изгледа, већ преовладао облик који је краћи па зато и лакши за изговор, што се, уосталом, често догађа у језику; исп. на пример *Талијан* и *Италијан*. Сем тога ни прост облик *Словен* не противи се духу српскохрватског језика, јер за имена народа није данас везан једнински завршетак *ин*, као што је *Грк*, *Талијан*, *Француз*, *Хрваџ* и сл., и који се не јавља ни у множини ни у изведеницама. Тако у народу и само име *Србин* може да гласи и *Срб*, као што има Вук у своме Рјечнику.

Који ће облик на крају победити, зависи у многама и од југословенске школе и просвете као и сви остали појмови што у народ улазе таквим путем.

П. Ђорђевић

¹ Т. Мареџић, *Језични саветник*, 136.

² Ђ. Даничић, Рјечник из књиж. старина српских.

„GOSPOĐA PROFESOR“

Piše se službeno i govori: gđa profesor, na pr. Mara Popović ili Vera Petrović, suplent. Čitao sam čak jednom da se gospodin, recimo Milan Pavlović, inženjer, venčao sa suplentom gđicom Milkom Ratković; dakle, inženjer se oženio sa suplentom. Čudo, muški uzeo muškoga! Šta je to? Možda je to posledica nastojanja moderne žene da se potpuno izjednači sa muškarcem?

Znamo da se danas ženske šišaju i briju, znamo da puše, da jašu, znamo da pantalone oblače, ali da mogu biti profesori, doktori, direktori, suplenti itd., a ne profesorice, doktorice, direktorice, suplenticice itd., to nismo dosada znali.

Ova jezična nakarada, kako mi kažu drugovi romanisti, uzeta je iz francuskog jezika. Ne znam kako se to oseća u franc. jeziku, ali u našem je jeziku to zaista nasilje.

U našem narodu muško je žetelac, žensko žetelica, m. kopač, ž. kopačica, m. učitelj, ž. učiteljica, m. trgovac, ž. trgovkinja itd.

Doduše, nekada je bilo malo poslova, koje su radili i muški i ženske, već su poslovi bili podeljeni, neke su poslove radili samo muški, a neke samo ženske. Kosili su samo muški, zato imamo samo reč kosac, a „kosica“ nemamo; prele su samo ženske, zato imamo samo reč prelja, a nemamo reči „prelac“. Muški su orali, sijali, konje timarili, hajdukovali, žito mljeli, prevozili preko vode, šume čuvali, drvo tesali, kuće gradili, na vojku išli, lovili divljači i ribe, oružje nosili, kamen glačali, po moru plovili itd., a ženske su plele, tkale, prale, šile, kuhale, muzle, decu rađale, vatru ložile, kokoši nasadivale, hljeb mesile, vođu nosile, vraćale itd.

Katkada su muški, iz nužde, radili ženske poslove, a ženske muške poslove, ali to je bilo izuzetno.

Tako smo imali reči a) za muške: kosac, orač, lovac, ribar, konjar, pčelar, vojnik, tkalac, opančar, brodar, kolar, kovač i dr.

b) za ženske: prëlja, rèduša, prâlja, poròdìlja, žetelica, vođarica, mùzìlja i dr.

Kad se istim poslom bavi muško i žensko, onda ima za muško jedan naziv, a sa žensko drugi: pastir-pastirica, čobanin-čobanica, žetelac-žetelica, kopač-kopačica, trgovac-trgovkinja, putnik-putnica, kaluđer-kaluđerica itd.

Nemaju samo za ženske koje rade neki posao posebna imena, već uopće uvek za žensko je jezik stvorio posebno ime, muško se uvek u jeziku razlikuje od ženskoga. Primeri: Ivan-Ivanka, Beograđanin-Beograđanka, Petrović-Petrovička, Srbin-Srbininja, građanin-građanka, seljak-seljanka i dr.

Kao što je krivo i pogrešno reći „gospođa Petrović“ mesto „gospođa Petrovička“, tako je krivo i „gospođa profesor“ mesto „gospođa profesorka“.

I kod životinja se uvek tačno razlikuje muško i žensko: vo-krava, pas-kuja, mačak-mačka, zec-zečica, vuk-vučica, konj-kobila, ovan-ovca, petao-kokoš, lav-lavica itd.

Kod sitnih životinja kod kojih se ne poznaje odmah je li muško ili žensko, nema te razlike: riba (i muško i žensko), ptica, vrabac, vrana, gavran, zmija, žaba, leptir, cvrčak itd. Kad bi bilo nužno diferencirati muško i žensko, napravila bi se nova reč ili bi se dodala reč muški-a-o ili ženski-a-o, na pr. *ženski leptir* ili *leptirica*, *muška žaba* ili *žabac* itd.

Žena može dobiti naziv po poslu (zanatu) muževu: doktor-ova žena se zove (bolje: dosada se zvala) doktorica, direktorova — direktorica, Pavlova žena (u nar. p.) Pavlovića, Gojkova-Gojkovića, kovačeva — kovačica, majstor-majstorica, Marković-Markovička, opančar-opančarica, ban-banica, bilježnik-bilježnikovića, pop-popadija (mj. popovića), učitelj-učiteljica, stolar-stolarica, zidar-zidarica, kolar-kolarica, knez-kneginja, ministar-ministarka (ili ministrovica, ministrovka) itd.

Kćeri imaju ovakve nazive: Jelena Popovićeva (Popovićka je žena, Popovićeva je kći), Mara Petrovićeva i dr. Krivo se u školama govori: Neka dalje govori Popović! (a misli se žensko), već treba reći: Popovićeva.

Kad uzmemo na um ovakvo diferenciranje muškoga i ženskoga u jeziku, kako možemo onda govoriti ženskom čeljadetu: gospođa profesor! Onda bi bilo bolje za žensko reći „gospodin profesor“, skladnije, neka budu obadve reči u muškom rodu. Što one označuju izrazito žensko biće, „nije važno“! Ili možda ove reči: profesor, doktor... spadaju među reči: vrabac, leptir,... gde se ne razlikuje muško i žensko?

To bi dobro bilo, kad ne bi sve druge reči koje označuju ljudski rod, razlikovale muško i žensko: muž, žena, Ivan, Ivanka, pastir, pastirica...

Dakle, ni na kakav način ne možemo ostati pri nazivu „gospođa profesor“ i sl. To je atentat na naš jezik. A i zašto bi ostali? Kad je jezik svuda stvorio za ženske posebne nazive, može stvoriti i za ovih nekoliko reči. Zašto bismo zadržali ove pogrešne nazive koji ne stoje u skladu s duhom i principima jezika!

Mislim da bi najbolje bilo za ženske (kad već hoće da se tim poslovima bave): profesorica, suplentica, doktorica, inženjerica, učiteljica, advokatica, šumarica itd.

Ovo su bili prije, dok se ženske nisu počele baviti muškim poslovima, nazivi za žene (supruge): profesorovu, suplentovu itd.

Sad mora jezik za žene (supruge) stvoriti druge reči. Mislim da bi bile dobre ove reči: profesorka, suplentovica, doktorica ili doktorovica, inženjerka, učiteljka, advokatovica, šumarka i dr.

Ako se nekim poslom samo muški bave, onda bi mogao za žene (supruge) ostati naziv na -ica, na pr. kovačica, banica, generalica, kapetanica i dr.

Može biti da se nekom i ne dopadaju ovi moji nazivi, dopuštam, ali mislim da ni „gospođa profesor“ ne možemo ostaviti.

„Gospođa profesor“ neprirodno je kao i ono što su u zapadnim krajevima govorili, a neki i danas govore: „Vi ste rekao“ mjesto: „Vi ste rekli“ (kad se govori jednom licu). Ovde je pogrešno, što se sastavlja subjekat pluraski sa singularskim predikatom, a kod „gospođa profesor“ dvije su pogreške: prvo što se imenica „profesor“ upotrebljava za žensko biće, drugo, što se uz imenicu muškog roda stavlja atribut (apozicija) ženskog roda.

Kad kakav Mađar ili Švaba koji ne zna našeg jezika reče: „Moj žena je došao!“ kako nam je to smešno i kako to osećamo kao dokaz potpunog nepoznavanja jezika, a „gospođa profesor“ uzakonjujemo!

Moralo bi nam se takođe reći, je li bolje: gospođa profesor je došao ili došla?

Mesto „žena lekar“, kako se piše, valjada je bolje lekarica. U drugu ruku opet devojka lekar „nije žena lekar“!

Karlovac

M. Janjanin

О ПИСАЊУ ВЕЛИКИХ СЛОВА ПО НАШЕМ САВРЕМЕНОМ ПРАВОПИСУ

Међу питањима која многи упућују уредништву „Нашег језика“ најчешће се нађу она у којима се траже обавештења о писању великих или малих слова у појединим случајевима. Иако се на многа од тих питања може наћи јасан одговор и у правописном Упутству Министарства просвете, а нарочито у правописима А. Белића и Д. Боранића, ипак има случајева где код многих наступи при писању колебање: да ли извесну реч или извесни назив да напишу почетним великим или малим словом. Ја ћу овде изнети неколико таквих случајева и показати како их, по мом мишљењу, треба писати.

1. Многи питају „како треба писати именице: *закон, сѣтајуш, љавилник, љавила*“ и сл. Нема сумње да ће се те речи увек писати почетним великим словом, ако се њима означава име, назив неког закона, статута и сл. који постоји или који је постојао, дакле: *У Закону о чиновницима од 1923 г. стоји...*, *По Уредби о универзитетима (која сад постоји)*, *На основу Правилника о полагању проф. испита...* итд. По себи се разуме да ће се ови називи писати почетним великим словом и кад се скраћено узму: *Закон, Уредба, Правилник* и сл.

Али ако се поменуће и сличне речи (*закон, уредба, правилник* и сл.) узму у општем значењу (на пр. *закон* у значењу постојећих законских прописа или сл., а не мисли се специјално на неки одређени закон), онда ће се оне писати малим словом, на пр.: *И зато чиновницима закон не допушта да...* и сл. Исти тако речи: *закон, статут, уредба* и сл. писаће се почетним малим словом, ако тај закон, статут, уредба... о којима се говори још не постоји, већ се тек мисли донети (а тачно се и не зна под којим ће именом бити), на пр.: *Народна скупштина ће донети нов закон о чиновницима; Министар просвете ће прописати уредбу о универзитетима* и сл.

2. Све административне називе треба писати почетним малим словом: *срез врачарски* (или: *врачарски срез*), *бановина дунавска* (или: *дунавска бановина*), *ојштина крагујевачка* (или: *крагујевачка ојштина*) и сл., или скраћено: *срез, бановина, ојштина*. Ваља овде нагласити да ове називе, када

значе име установе (зграду са канцеларијама и др.) треба писати почетним великим словом, дакле: *Срез врачарски* (или: *Врачарски срез*), *Бановина дунавска* (или: *Дунавска бановина*), *Ойштина крагујевачка* (или: *Крагујевачка ойштина*) и сл.

3. Административни су називи и: *београдски њашалук*, *солунски вилајет*, *бишољски вилајет*, *војна крајина* (до 1871 г.), *Њожаревацка нахија* и сл. и треба их писати малим словима. Међутим може се десити да административни назив дужом употребом постане географски појам. Тада се то, разумљиво је, мора писати великим словима; на пр.: *Кашунска Нахија*, *Ријечка Нахија*, *Босанска Крајина* (исп. горе: *војна крајина*) и сл. Наравно, у многим случајевима ове врсте може наступити колебање: да ли да се нешто схвати као административни назив или као географски појам, где, природно је, одлучује у датом случају схватање самог писца.

4. Називи појединих установа и јавних зграда од две и више речи (који се, као што је познато, пишу великим почетним словом, исп. т. 2), када се због честог понављања у тексту узимају скраћено као једна реч, морају се писати великим словом; на пр. место: *Врачарски срез*, *Дунавска бановина*, *Народна библиотеке*, *Крагујевачка гимназија*, *Училишњески дом* у Београду и сл., треба: *Срез*, *Бановина*, *Библиотека*, *Гимназија*, *Дом* (а не: *срез*, *бановина*, *библиотека*, *гимназија*, *дом*). Ако се деси да се говори о некој установи као појму (на пр. заводу, школи и сл.) која ће се тек отворити (и према томе чији се назив, у време кад је о њој био говор, није тачно ни знао, већ се то више описно износило), онда ће се то писати малим почетним словом, на пр.: Општина треба да оснује *завод* за сиротну децу; Наша држава треба да подигне *океанографски институт* негде на Јадранском Мору; Матић учини предлог да се у Београду отвори *недељна школа* за шегрте и за калфе; Законом од 1884 г. предвиђене су школе: основне, трговачке, гимназије, *лицеум* и *велика школа*; Предвиђена је законом *пријавна школа* за средњу наставу с интернатским уређењем и сл.

5. Имена основаних тела, удружења, организација и сл. (макар и привремених) пишу се почетним великим словом: На седници *Првог интернационалног географског конгреса*

решено је...; И зато је *Геофизичка унија*... одлучила; У недељу ће *Удружење глумаца* приредити...; На збору *Југословенске народне странке* говорено је... и сл. Исто тако мислим да овде треба убројати (и писати великим почетним словом) и називе као: *Професорски савеш*, *Професорско веће*, *Разредно веће*, *Дисциплински суд* за студенте и сл. када се мисли на њих као на одређена тела при некој установи. Наравно, сви горњи називи кад се узимају скраћено писаће се великим словом: *Конгрес*, *Унија*, *Удружење*, *Странка*, *Савеш*, *Веће*, *Суд* и сл. Али ако се говори о телима (удружењима, организацијама и сл.) као о појму, а не мисли се на неко специјално име, онда ће се то писати малим словима, на пр.: Таква питања могу се расправљати само на неком *конгресу*; Наставник ће такве случајеве увек достављати седници *професорског савеша*; Због тога *разредном већу* треба да претседава директор или разредни старшина и сл.

6. По нашем правопису титуле, занимања и речи из части употребљене у непосредном обраћању пишу се великим словом: *Господину Министру* просвете, *Господину Директору* Друге мушке гимназије итд. Исто тако пишу се великим словом титуле и занимања ако се њима *заменује* лице које ту титулу или занимање *сада* има, на пр.: Према решењу г. *Начелника* Одељења за средњу наставу; По извештају г. *Директора* Друге мушке гимназије; Указом *Његова Величанства Краља* (или скраћено: *Њ. В. Краља*) и сл., — али ће се писати те речи малим словима у случајевима као: Према решењу г. Н.Н., *начелника* Одељења за средњу наставу; По извештају г. Н. Н., *директора* Друге мушке гимназије и сл. Кад се говори „о неким ранијим министрима, начелницима и сл.“ и онда ће се увек те именице писати малим словом, на пр.: И тадашњи *министар* просвете изда наређење...; У споразуму са *начелником* Одељења за основну наставу било је решено и сл. Исто тако писаће се малим словима и именице: *краљ*, *кнез*, *деспош*, *господар* и сл. у примерима: Потом *краљ* Милутин дигне војску...; Тада им *кнез* Милош нареди...; Кад *деспош* Стеван стигне...; У то време *господар* Јеврем дође у Крагујевац и сл.

7. Име предмета (струке) пише се малим словом: *српско-хрватски језик, национална историја, мајхематика, географија* и сл.

8. Познато је да се по нашем садашњем правопису сви називи „идејних и других покрета, ратова или збирних именица које значе народ, заједничких верских обележја, годишњих времена, различних епоха, месеца, дана итд. —“ пишу малим словом; дакле: *источно њишање, словенство, балкански савез, свештски рат, косовска бишка, марички бој, церска бишка, букурешки мир, берлински конгрес, илирски покреш, француска револуција* итд.; *хришћани, језуити, радикали, српство, пролеће, средњи век, јануар, понедељак* и сл. Нема никакве сумње (а то се лако да видети и из свега што смо досад изнели) да се у овоме јасно огледа тенденција твораца нашег савременог правописа: да се што мање речи (назива) пише великим словима. Иако у принципу морамо прихватити то њихово схватање као оправдано и признати им учињене напоре да по постављеном критерију спроведу што боље своје идеје у том правцу, ипак нам се чини, то морам овде нагласити, да је извесне категорије наведених назива (у т. 8) требало издвојити и писати их великим словом. Ја мислим наиме, да би оправданије било писати почетним великим словом имена: *бишка, ратова, конгреса, мирова и идејних покреша* ако се њима обележава одређено име, назив њихов (познат у историји као *један*, а тиме и издвојен од других). Ми смо већ видели да се имена појединих установа, организација и сл. (в. т. 4 и 5) пишу великим словом, пошто се те установе и организације одвајају од осталих извесним особинама. Па зашто онда да се са истих разлога не пише великим словом: *Косовска бишка* (битка на Косову од 1389 год. позната под тим именом) за разлику на пр. од неке друге *косовске бишке* (којих је могло бити доста); *Француска револуција* крајем 18 и почетком 19 века за разлику од ма које друге *француске револуције*? Са истих разлога требало би, дакле, писати великим словима и: *Бечки конгрес, Букурешки мир, Илирски покреш, Источно њишање* и друге сличне случајеве.

Д. Вушовић

ЈЕДАН ПРЕДЛОГ ЗА НЕКОЛИКО НАЗИВА

Штала за коње претворена у „шталу за козе“ — дала ми је повод да размишљам: зашто ми ту зграду зовемо тако описно „шталом за...“ (додатком имена оне стоке која се у њој чува). Штала је немачка реч. Како се она зове нашим језиком? Потражих у Вукову речнику. За козе нема како се зове њихово сместиште, а за овце вели „тор“, а на стр. 451 вели „овчара“ — „говори се у Срему“.

И док ми немамо прецизне речи ни за сместиште оваца, ни коза, ни говеда, крава, кокоши (за ове на стр. 294 вели „кокошињак“ — међутим овом речи цео наш народ зове кокошињу балегу) дотле ревносно употребљавамо немачку реч „штала за...“ Шта више, Вук у своме речнику на стр. 113 за сместиште гусака вели: у Срему се каже; „гушчак“, а за живину на стр. 305 вели „кочина“.

Даљим размишљањем дошао сам до констатација, којима нисам био задовољан. Зар ми сточарско-земљораднички народ да немамо прецизне називе за сваку врсту сместишта стоке и живине, док Немци уз свако име за врсту, додавањем речи Stall, имају прецизан назив по коме се одмах зна која се врста стоке у тој згради чува?! Тачност и тананост језика! — На пр. Ziegenstall по досадашњем одговарала би наша реч *стаја* или *штала* за козе итд. Реч ми се никако не допада.

Нисам зато да кујемо и са натезањем стварамо нове речи, али кад би се у нашем народном језику потражило, прочепркало, нашло би се још много незабележених, лепих и готово већ заборављених речи за многе појмове, за које смо прихватили — због незнања — туђе речи. Најзад и језик се временом развија, па онде где немамо наше речи, срећна конструкција у духу нашега језика, али без натезања, налазим да би била од користи и оправдана. Тим правцем размишљајући, наћох ово решење које сматрам да ће бити применљиво, па га зато овим путем објављујем:

Наставком — *арник*, било би:

<i>коња̀рник</i>	за појам зграде за смештај	коња (штала)
<i>кокоша̀рник</i>	” ” ” ” ”	кокоши
<i>живиња̀рник</i>	” ” ” ” ”	живине
<i>голуба̀рник</i>	” ” ” ” ”	голубова

Ове смо речи ипак могли чешће чути, али аналогно овима можемо, мислим, имати лепе речи и за остале домаће животиње, као на пр.:

<i>говѣдѣрнѣк</i>	би	био	назив	за	стају	у	којој	се	чувају	говеда
<i>ѡвчѣрнѣк</i>	"	"	"	"	"	"	"	"	"	овце
<i>кѡзѣрнѣк</i>	"	"	"	"	"	"	"	"	"	козе
<i>свѣнѣрнѣк</i>	"	"	"	"	"	"	"	"	"	свиње
<i>ѡлићѣрнѣк</i>	"	"	"	"	"	"	"	"	"	пилићи
<i>гусчѣрнѣк</i>	"	"	"	"	"	"	"	"	"	гуске
<i>крѡвѣрнѣк</i>	"	"	"	"	"	"	"	"	"	краве
<i>јунѣрнѣк</i>	"	"	"	"	"	"	"	"	"	јунице
<i>кѡбѣлѣрнѣк</i>	"	"	"	"	"	"	"	"	"	кобиле
<i>бѡвѡлѣрнѣк</i>	"	"	"	"	"	"	"	"	"	биволи
<i>ждрѣбѣрнѣк</i>	"	"	"	"	"	"	"	"	"	ждребад
<i>зѣчѣрнѣк</i>	"	"	"	"	"	"	"	"	"	зечеви
<i>ѡлѡвчѣрнѣк</i>	"	"	"	"	"	"	"	"	"	пловке

Шта више у војсци већ постоји доста давно реч *зѡбѣрнѣк* зградаца у којој чувају зуб. Имамо већ и речи: *ѡчеларнѣк*, *млѣкарнѣк*, *цвѣћарнѣк*, *кућусарнѣк*.

За кућу у којој има много стеница кажемо: то је прави *стѣничарнѣк*.

Скопље

Вој. Ж. Милојевић

НЕКЕ ОСОБЕНОСТИ ШАХОВСКОГ ЈЕЗИКА

У шаху, а можда и у још којој игри, запажа се да влада нарочити тон како код простих, нешколованих играча, тако исто и код оних што су школом знатно изнад првих. И у игри шаха, а она се у народу сматра господском игром као и билијар, има доста провинцијализама и у опште прстонародних, народских речи, израза и конструкција. Запажа се да је „богаћење“ овог играчког језика нарочито појачано у ратно време, па се то продужило и даље. Томе је узрок што се у тим приликама, у рату, у доколици, под шатором или где друго налазило у заједници и на окупу људи из најразличитијих крајева и средина. И иначе, у том говору има и неких нарочитих израза који нису обични. Они су опет могли доћи и из које друге игре, карата и сл., што је у осталом споредно. Тако имамо

не само нешто чудније реченичке обрте, него играчи (психолошки је јасно) обухваћени игром, заборављају често на логичност у изражавању, на концизност у говору, на правилност језика уопште. Играчи се потпуно пренесу у игру и уколико говоре, то је само тако да се говори, да се бар нешто каже, макар и без речи и без смисла. То се опажа и у монотоном мењању речи које често понављају оба противника или противничке групе без реда и везе каткад, само да им време пролази као заслађено макар каквом причом.

У шаху на пример имамо фигуре које се зову *официр*, *војник*, *коњ*, *шoй* итд. Играч каже: Имам војника и официра, а други ће: Имам коња и топа. Опет ће се рећи: Узео сам му топа. Изгубио сам коња и топа и сл. Сасвим је јасно да нас мора зачудити та особеност овога говора који се води и међу онима што добро знају наш језик. Морамо се питати зашто се не каже: Узео сам топ, Изгубио сам топ и сл.? Такав је облик у обичном говору и писању редован. Довољно је познато да ту треба да реч *шoй* стоји у четвртог падежу, тј. да има тај падеж једнак првом (топ—топ), а не другог (топ—топа), јер та именица казује име предмета, нечега што је неживо.

Тумачење није тешко. Кад погледамо на шаховску таблу видимо да су све фигуре углавном једнаке, исте, и по изради и материјалу сличне. Све су то, дакле, неживи предмети, ствари исте врсте. И *официр*, и *војник* и *коњ* стварно су у погледу живота, живљења, — мртве исто као и *шoй*. Дакле, јасно је да ни у ком часу не мислимо да су те фигуре живе, те да стога имамо од тих именица прави облик четвртог падежа именица која казује име живог створа. Играчи су довољно свесни да су то мртви предмети. Па зашто онда није продро облик четвртог падежа једнак првом падежу? треба се сетити да тога у нашем језику има доста и у обичном говору. Кажемо: Читао сам „Сокола“, „Змаја“ и сл. Али овде немамо паралелних примера у говору као што је у шаху, где према *војник* и сл. стоји *шoй*. У шаху би се очекивало да по закону аналогije добијемо да имена као *војник* и др. имају облик као што има *шoй*, јер су сви предмети подједнако *неживи*, и претпостављало би се да се *војник* и сл. управљају према *шoй*. И овде је ана-

логија, али обрнута очекивању. У тумачењу треба полазити од поставке да је за све фигуре сличан назив, било да нас потсећа на нешто живо или мртво и да отуд носи име. Сви су ти предмети за нас подједнако *ствари*, не крећу се, мртве су. Исте су вредности у игри војник, официр топ итд. с језичке тачке гледишта и у погледу осећања значења те претставе. Али у памети још стоји живо осећање из природнога живота где *војник*, *официр* и сл. означавају извесна *лица*, жива бића, а не ствари, мртве предмете. То је осећање претегло, надвладао је и обухватило чак и имена не лица него ствари као *шој* и сл. Па пошто су и *шој* и *војник* подједнако мртве фигуре, то је и њихов облик у промени у том карактеристичном падежу остао исти. А како у шаху има, сем тога, и више фигура које носе имена живих бића, то су она већ и стога могла да у осећању надјачају и обухвате остала и малобројнија имена као *шој* и сл.

Отуда, и ако не бисмо очекивали нити могли примити облик *шоја* за четврти падеж с обзиром на граматичку правилност, ипак је то учињено на један оправдан и примљив начин са чисто асоцијативног везивања речи у језику, што показује ово отступање које је више знак животног развитака језика него његове ђудљивости. Стога то отступање не треба да онеспокојава ни оне шахисте пријатеље нашег језика који у томе гледају просту и бесмислену неправилност. И остала отступања у овом правцу и код других игара (карата и сл.) могу се лако протумачити на сличан начин.

М. С. Лалевућ

ŠE NEKOLIKO SLOVENSКИH IMEN ZA NOVCE

Prof. Fr. Plešič poroča v članku: „Iz savremenog života našeg jezika“ (Наш језик II, 71) da imenujejo Slovenci desetdinarski bankovec *kovač*, a tisočdinarski *jurij*. V sledečem hočem iz jako bogatega slovenskega imenstva (skoro vsak kraj ima za posamezne vrste novcev svoja posebna imena, ki kar sproti nastajajo pred našimi očmi) — navesti nekoliko imen.

Jurij se imenuje tudi *jur*, *jurček*, v Ljubljani *as*, a v Beli Krajini *marko*. — Stodinarski novce se zove v Ljubljani *metulj*,

na Igu po barvi *sivec*, v Tržiču *mlinar*, v Št. Vidu pri Stični *cikorjevec*, a v Žužemberku *cikorija*; ker so bili prvi taki bankovci v Jugoslaviji še stare srbske izdaje, jih imenujejo v Loškem Potoku *srbe*, v Dobliču pa so jim nadeli ime *matilda*, in to po neki Matildi, ki je bila baje zelo podobna ženski na bankovcu. — Desetdinarski bankovec se naziva *kovač* in tudi *orač*, ker so papirnati novci imeli na eni strani sliko kovača na drugi pa orača.

Svoja posebna imena je dobil že tudi kovan denar: *nežka* in *nežica* je v Ljubljani novce za 50 par, kovanec sa 50 din. pa se naziva *bogec* po svojem napisu: Bog čuva Jugoslaviju.

Ljubljana

Stanko Bunc

ИМЕ БЕОГРАДА

Име *Београд* бележи се најраније у 9 веку, у вези с описом (у Житију св. Климента) бекства ученика Методијевих који су, протерани из Моравске и путујући на југ да би се склонили у другу онда моћну словенску државу, у Бугарску Михаила Бориса, сплавом прешли реке и у Београду били прихваћени од Борисова намесника.

Име му је словенско, и дато вероватно још раније од првих словенских насељеника у запушеном Сингидунуму, којих је ту могло бити и два три века пре тога. И романска *Alba graeca*, и немачки *Wizzenburg*, и мађарски *Fehervar* биће свакако преводи његови словенског имена. Келтско-латински назив *Si(n)gidunum* није му могао послужити угледом по коме би се словенско име удесило превођењем. Јер, док би другом делу ове сложенице *dunon (dunum)* и одговарао други део словенске сложенице *град*, за први део *Si(n)g(i)* не налази се ни у келтском ни у дачком (трачком) нити ком другом индоевропском језику, што би се могло узети у обзир, значење које би се могло довести у везу са значењем *придева бео* у првом делу словенске сложенице. Значи: да су му први Словени Београђани дали то име независно од ранијега (*Singidunum*), по особини која се њима нарочито чинила карактеристична.

По белини и чистоћи његових кућа, за које не знамо да ли су и кречене, свакако није; по њима такво име не би заслуживао ни много доцније, ни данас још. Биће понајпре, као што је и обично у топономастици, по терену, по тлу на коме се дизао стари, првобитни, основни Београд. А тај је терен, као и у ранијем келтском и римском Сингидуну, захватао крајњу терасу с падинама Авалина огранка над самим ушћем Саве у Дунав, где је данашњи Горњи и Доњи Град. Основу тога тла чини онај меки сунђерасти камен („ташмајдански“), који и данас још служи као грађевински материјал. На савско-дунавским падинама тај је камен оголићен, и он се издалека још онима који се приближују Београду Савом и, нарочито, Дунавом *беласа*. Та нешто жућкаста *белина* терена Београдова морала се, нарочито обасјана сунцем на заходу, опажати јаче, док је јаче била и окружена зеленилом и мркошћу вегетације, врбљака у подножју и шуме по падинама и на тераси.

Та се *белина* свакако истицала још више контрастом неког ближег суседног насеља, несумњиво *Земуна*, под утиском његова мрка терена. Насупрот мрком Земљаном Граду (Земљњъ Градъ) дизао се светли Бели Град (Бѣлъ Градъ).

Д. К.

ЗНАЧЕЊЕ НЕКИХ СТИХОВА У НАРОДНИМ ПЕСМАМА

Пише нам један читалац:

1. „У песми „Мусић Стефан“ (Вук II, 289, 1895) међу стиховима кнежеве клетве налази се и стих:

„Рђом кайџо док му је колена“.

Писац једне читанке објашњава те стихове само са: *„кайџо као рђа“* што ми се чини недовољно и нејасно, па Вас молим да у Вашем часопису речете шта ти стихови значе“.

Глагол *кайџи* у наведеним стиховима има значење глагола *пропадаши*, *мучиши се*, *гинући*, *чамити* и сл., исп.

кайайи над нечим (над књигом и сл., в. ARj); дакле, стоји као имперфективни глагол према перфективном глаголу *скайайи* (= угинути, нестати и сл.). Именица *рђа* узета је овде у пренесеном смислу: *беда, несрећа, „свакојака мука и невоља“*, и сл. Према томе „рђом капао“ значило би: у *рђи* (у беди, у несрећи и сл.) *їройадао мучио се...*, а цело, дакле, стих значи: *У рђи* (у беди, у несрећи и сл.) *їройадало цело његово їоїомсїво* (ср. овде и израз истог значења: *рђа их за живоїа била*).

2. „Шта значи глагол *најавиїи* у стиховима:

„На Косор се војска окупила
Па отале војска *најавила*
И Морачу воду прегазила“. Вук V, 162?”

Као што се види горњи су стихови из једне црногорске песме. Глагол *најавиїи* у Црној Гори и Херцеговини најчешће значи: *наїтераїи, нагнаїи* (обично стоку), на пр:

„Отален је овце *најавио*
Под стари град на воду Морачу. Вук I, 199.

Кад ево ти Малише сердара,
Ђе најави овце Кајовиња“. IV, 427 и сл. Међутим глагол *најавиїи* може имати значење: *уїуїиїи се, иїи наїред* и сл. Такво је значење тог глагола и у већ наведеним стиховима: *На Косор се* итд., — као на пример и у стиховима:

„У том паша на ноге скочио
И пред турском војском *најавио*“. (Огл. ср. 40), за које се у ARj вели да им се „не разбира значење“.

Д. В.

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

184. „У недељу ће г. Н. Н. *їрославиїи їридесїгодишњицу свога глумовања*“

Глагол *глумоваїи* у нашем књижевном језику не постоји и зато не ваља ни именица *глумовање*; место ње требало је узети именицу *глума* или рећи описно: *глумачки рад* и сл.,

дакле:... тридесетогодишњицу своје глуме (или: свог глумачког рада).

185. „Он почиње да завиди и да мрзи“

Ни глагол *завиђати-завиђам...завиђа...* у књижевном језику не постоји, место њега је правилно *завидети-завидим...завиди...* Према томе у горњој реченици место: „Он почиње да *завиђа...*“ требало је рећи: Он почиње да *завиди...*

186. „I zato se naprosto đaka istera iz škole“

„Дубровачки је провинцијализам“ да се уз рефлексивне глаголе употребљава именица у акузативу место у номинативу. Та је црта свакако и тамо ушла утицајем са стране (из талијанског или нем. јез.; исп. нем.: man hat den Schüler ausgeviesen и сл.).

187. „Dok su starici drhtale navorne ruke...“

„Наворан“ је покрајинска реч, место ње је боље узимати речи: *смежуран, набран*; дакле, место: „Dok su starici drhtale *navorne* ruke“ требало је рећи: Док су старици дрхтале *смежуране* (набрране) руке.

188. „Један од најзнатнијих чешких уметника“.

Од именице *Чех* придев правилно гласи *чешки*, исто као од *Влах-влашки* и сл. Зато је у горњој реченици место: „Један од најзнатнијих *чешких* уметника“ требало рећи: Један од најзнатнијих *чешких* уметника.

189. „Колико се изменио једва да сам га познао“.

У горњој реченици иза „једва“ није требала свезица „да“; требало је, дакле, рећи место:.. „једва да сам га познао,“ — ...једва сам га познао.

190. „Ми би се много радовали кад би што било како нам обећаваше.“

Не ваља у књижевном језику употребљавати облике кондиционала као: ми *би* се радовали, ви *би* се радовали и

сл., већ треба: ми *бисмо* се радовали, ви *бисте* се радовали и сл. Према томе у горњој реченици место: „Ми би се много радовали...“ требало је рећи: Ми *бисмо* се много радовали...

191. „*Ako učinimo jedan pokus u laboratoriji vidjet ćemo...*“

Реч „покус“ (Probe, Versuch) је из чешког *pokus*, боље: *оглед*, *покушај*; реч „лабораторија“ је погрешно узета место *лабораторија* (фр. *laboratoire*, лат. *laboratorium*); облик будућег времена „*vidjet ćemo*“ требало је написати *видећемо* (*vidjećemo*.) Према томе горња реченица требало је да правилно гласи: Ако учинимо један *оглед* у *лабораторији* *видећемо*...

192. „*Vojim se da ga ne oglobe i ne plati veliki kazan.*“

Именица „казан“ (Strafe, pedepsa) која се доскора код наших писаца само у том облику употребљавала (исп. ARj), данас је већ постала архаична и замењена је новијим обликом *казна*. Према томе у горњој реченици место:.. „*i ne plati veliki kazan*“, боље је било рећи:.. и не плати велику *казну*.

193. „*Je li ће моћи још колико ситиши тамо...*“

Упитно „је ли“ може се употребити само за 3 лице једн. када је у номинативу, и то у презенту или перфекту на пр.: *Je ли* Петар дошао? *Je ли* он тамо? и сл. Чим се 3 лице употреби у футуру, онда се место „је ли“ мора употребити „да ли“. Према томе у горњој реченици место: „*Je ли* ће моћи...“ требало је рећи: *Да ли* ће моћи.

194. „*On ne može doći, jer da je bolestan.*“

Покрајинска је особина (обична у нашим западним крајевима) да се употребљавају каузалне реченице са „јер да“; непотребно је књижевном језику. Према томе место: „...*jer da je bolestan*“, требало је рећи: ...*jer* је болестан.

195. „*Ми смо сиремни примити сваки њихов целисходан предлог.*“

Место *целисходан* (*zweckmässig*) боље је било узети придев *умесџан*, *корисџан*, дакле: ...*сваки умесџан* предлог.

196. „Паразитѝ живе не само у шѝелу већ...“

Боље је „паразит“ неголи „паразита“ (исп. НЈ II, 145), па отуда треба у множини рећи: *паразитѝи*, а не *паразитѝе*, дакле: *Паразитѝи живе...* (а не: „Паразите живе...“).

197. „Dok su dogorijevale svijeće lojenice...“ „Na lojenim svijećama moglo se vidjeti...“

Облици „лојен“ и „лојеница“ су покрајински; правилно је у књижевном језику: *лојан*, *лојаница*. Према томе у наведеним реченицама место: „svijeće lojenice“ „Na lojenim svijećama“ требало је рећи: свеће (свијеће) *лојанице*, На *лојаним* свећама (свијећама).

198. „Већ једанѝуш ѝреба ѝрекинуѝи с ѝаквом ѝолиѝиѝком“.

„Кидати с политиком“ и „прекинути с политиком“ је према немачком: *brechen mit einer Politik*; боље би било: *ѝрекинуѝи ѝакву ѝолиѝиѝку*, *наѝусѝиѝиѝи*, *осѝавиѝи ѝакву ѝолиѝиѝку* или сл.

199. „Он је као мајка деѝеѝу одвајао од усѝиѝу и давао му“.

Од именице *усѝа* генитив правилно гласи *усѝѝа*, а облик *усѝиѝу* је покрајински. Зато је у горњој реченици место: „одвајао од усѝиѝу“ требало рећи:.. одвајао од *усѝа*.

200. „Ne valja štedjeti s hlebom kad su djeca gladna“.

Израз „штедети с хлебом“ је према немачком: *mit dem Brot zu sparen*; треба: *ѝѝедеѝи хлеб*. Према томе требало је у горњој реченици рећи место: „štedjeti s hlebom“ — штедети *хлеб*.

201. „Како иде госѝодине учиѝељу?“

„Како иде“ је буквалан превод с немачког: *wie geht's*; правилно је: *како је* (или *како си*). Зато је у горњој реченици место: „Како иде господине учитељу?“ требало рећи: *Како је* господине учитељу?

202. „*Naš je jezik vrlo lagahan.*“

Облик *лагахан* је провинцијализам (и архаизам) и не иде у наш књижевни језик; место њега треба узимати облик *лаган*. Према томе у горњој реченици место: „*Naš je jezik vrlo lagahan*“ требало је рећи: Наш је језик врло *лаган*.

203. „*Бог је онај који оџрашћа.*“

Од глагола *оџросџиџи* трајни (итеративни) облик правилно гласи *оџрашћаџи-оџрашћаџам...*, а не: *оџрашћаџи-оџрашћаџам...*; зато је у горњој реченици место: „*Бог је онај који оџрашћа*“ требало рећи: Бог је онај који *оџрашћа*.

204. „*Није имао никакве џреше да о џоџе одмах расџиџује.*“

Реч *џреша* је према талијанском *prescia*; требало је рећи *хиџња*, *џурба* и сл.; дакле: Није имао никакве *хиџње* (џурбе) да о томе *расџиџује*.

205. „*Dok su sve pariške ulice bile pune svijeta...*“

Придевски облик „*паришки*“ је према руском *џарижскџи* (од *Париџ*), или чешком *париџскџу* (од *Paríž*); треба *џариски* (од *Париз*). Према томе у горњој реченици место: „...*sve pariške ulice...*“; требало је рећи: ...*све џариске* улице.

206. „*Тада је она џрестџавила лонаџ на ваџру.*“

„*Преставити*“ у значењу нем. *ansetzen* погрешно је употребљавати, — треба: *џрестџавиџи*. *Престџавиџи* значи нешто друго: *џремесџиџи* (*versetzen*) *џреџџавиџи* (*vorstellen*). Према томе у горњој реченици место: „*Тада је она џрестџавила...*“, требало је: *Тада је она џрестџавила...*; исп. о томе НЈ II, 136.

207. „*Ја сам дубоко осведочен да су џо све нездраве џоџаве*“

Израз „*дубоко осведочен*“ је према немачком: *tief überzeugt*; место њега требало је рећи: *џоџиџуно сам се осведочио*, *џоџиџуно уверен* и сл. Према томе у наведеној реченици требало је рећи место: *Ја сам се потпуно осведочио* (или *ја сам џоџиџуно уверен*) да...

208. „*On ne smije posizati za tuđim...*“

„Посизати“ не ваља, треба *посезаџи* (или *сезаџи*), и зато је у горњој реченици требало правилно рећи: Он не сме (не смије) *посезаџи* (сезати) за туђим...

209. „*Rađe bih pristao da me nestane nego da...*“

Облик „рађе“ је покрајински, правилно је *радије*. Према томе и у наведеној реченици место: „*Rađe bih pristao...*“ требало је рећи: *Радије* бих пристао...

210. „*To može prouzročiti posljedice kojima se...*“

„Прозурочити“ је покрајински облик, књижевно је *проузроковаџи*; именицу „пошљедица“ по јужном изговору треба писати *посљедица*, јер по нашем правопису *с* испред меког *љ* не прелази у *ш*, исп. НЈ II, 190. Према томе горња реченица требало је исправно да гласи: То може *проузроковаџи* *посљедице* (последике) којима се...

211. „*U naše vrijeme prevadaju se svakoјake knjige.*“

Од глагола *превесџи* имперфективни (итеративни) глагол правилно гласи *преводиџи-преводим...* Облици *превађаџи-превађам...* су покрајински (и застарели). Према томе у горњој реченици место: „*U naše vrijeme prevadaju se svakoјake knjige*“, требало је рећи: У наше време (вријеме) *преводе* се свакојакe књиге.

212. „*Стојанкино и Милицино цвеће било је много лејше него његово...*“

Од именице *Милица* придев правилно гласи *Миличин*, а не *Милицин*; исто тако и од именица: *Марица*, *Љубица*, *Зорица* и сл. — придеви су: *Маричин*, *Љубичин*, *Зоричин*, а не: *Марицин*, *Љубицин*, *Зорицин*. Зато је и у наведеној реченици место: „*Стојанкино и Милицино цвеће...*“ требало рећи: *Стојанкино и Миличино* цвеће...

213. „*Kad gušteri pohmile, a pčele počnu da zuје.*“

Глаголи: *хмилеџи* (хмиљети)- *хмилилим...*, *похмилеџи* (похмиљети)- *похмилилим...* покрајински су; књижевно је: *милеџи*

(миљети)- *милиим...*, *помилиџи* (помиљети)- *помилиим...* Према томе у горњој реченици место: „*Kad gušteri pohmile...*“ требало је правилно рећи: *Kad gušteri помиле...*

214. „*Ako ga puštimo da unutra uđe učiniće...*“

Облик „унутри“ је провицијализам, треба *унуџра*; исто тако су провинцијализми и глаг. облици *пушџиџи-пушџим...* место: *пушџиџи-пушџим...* Према томе у горњој реченици место: „*Ako ga puštimo da unutra uđe...*“ требало је правилно рећи: *Ako ga пушџимо да унуџра уђе...*

НАША ПОШТА

С. Н. из Београда пита нас: да ли је правилно употребљен облик генитива мн. од имен. *сорџа* у реченици: „Треба нарочито поменути... и зграду селекционе станице у којој се већ данас решава практично питање о гајењу најбољих *сорџа* пшенице.“

Пре свега реч *сорџа* употребљена у овом примеру нашем је књижевном језику непотребна, јер постоји домаћа реч врста (сорта је у наш језик дошла преко немачког (die Sorte). Сем тога ген. мн. од сорта не може да гласи сората. За већину наших именица важи додуше правило да испред — *а̄* у ген. мн. могу имати само један сугласник или сугласничку групу *сџ, зд, шџ, жд* (на пр. *крџта̄*), иначе се испред наставка — *а̄* умеће „непостојано *а*“ (исп. *Турџка̄, двџраџа̄, овџа̄* и сл.). Међутим баш код именица жен. рода које се завршују на — *а* постоји у нашем језику склоност да у ген. мн. добију наставак — *џ* испред којег сугласничке групе остају непромењене, исп. код Вука: *служџи, џужџи, свџдоџџи, радџи, смеџи, калџи, мазџи, молџи, койџи, воџски* и сл. У савременом књижевном језику узима и код ових речи наставак *а̄* све више маха, само што сугласничке групе и испред *а̄* остају непромењене да би се избегла сувише велика разлика између ген. мн. и осталих падежа. Имамо дакле: *служба, џужџа, свџдоџџа* итд. Истина, има у савременом

језику и извесног колебања (исп. *свадби* и *свадаба*, *шужби* и *шужаба* и сл.), али не код речи типа *сорша*, *борба*, *шорба* и сл. у којима је први од сугласника *р*; од њих може ген. мн. да гласи само *сорша*, *борба*, *шорба* (односно *сорши*, *борби*, *шорби*) а никако *сораша*, *бораба*, *шораба*.

И. Ј. из Бање Луке пита нас:

1. Да ли је правилније: „хвала на честитци“ или: „хвала на честици“?
2. Да ли: „на окуки“ или: „на окуци“?
3. Да ли: „лубања“ или „лобања“?
4. Да ли: „лаворов венац“ или „ловоров венац“?
5. Да ли испод рукописног „ш“ треба писати цртицу?
6. У Бањалуци једна улица носи назив „Франкопанска“. Је ли овако тачно, или треба „Франкопанова“?
7. Да ли: „прописао“ (доктор лек болеснику) или „преписао“?
8. Да ли је правилније употребљавати предлог „са“ или „с“?

Ево нашег одговора:

1. Јасно је да треба писати „честици“ (као што се и говори), исп. А. Белић, Правопис, т. 143.
 2. Од познатог правила да *к*, *г*, *х* испред *и* у дативу и локативу једнине именица на *-а* прелазе у *ц*, *з*, *с* допуштени су у књижевном језику ови изузеци:
 - а) У личним именима (где остаје *к*, *г*, *х* без промене): *Анки*, *Луки*, *Драги* и сл.;
 - б) Неизмењено остаје *к* (*г*, *х*) и у случају кад се испред њега налази *ц* (*з*, *с*), на пр. *коцки* (*мазги*, *џасхи*) и сл. — (То је због тога што би се датив и локатив ових именица и сувише удаљили од осталих падежа, кад би се поменута промена вршила, тако би на пр. наведени примери гласили *коци*, *мази*, *џаси*.) Са истих разлога допушта се поред *шачци* и *шачки*, поред *шеци* и *шейки*, *моци* и *мојки* и сл.
- Како реч *окука* не припада ни једној од наведених група, јасно је да треба говорити и писати „на окуци“, а не „на окуки“.

3. *лубања* је народна реч (исп. и *лубеница* која је од истога корена) и веома је распрострањена, док је *лобања* са ужом употребом; према томе правилније је *лубања*.

4. И *лавор* и *ловор* је позајмљено из латинског језика (исп. *laugus*), само је *ловор* преузето директно, а *лавор* преко рускога *лавр*.

5. Стављати цртицу испод писаног *ш* није обавезно.

6. Придеви на *-ов (-ев)* и *-ски*, изведени од имена или именица које значе жива бића, немају у нашем језику исто значење. Тако на пр. *јунаков син* значи „човек чији је отац јунак“, а јуначки син „човек чији су преци јунаци“ или „човек који припада роду јунака“; *џасџирева колиба* значи „колиба која припада одређеном пастиру“, *џасџирска колиба* значи „колиба која припада пастирима или коју употребљују пастири“ и сл.

Из овога се види да придеви на *-ов* значе припадање појединцу (исп. горе *јунаку*, *џасџиру*), док придеви на *-ски* значе припадање оној врсти лица коју основна реч значи тј. множини (*јунацима*, *џасџирима*). Због тога и *Франкојанска улица* не значи исто што и *Франкојанова*. *Франкојански град* на пр. значи „град који припада или је припадао породици Франкопана“, *Фракојанска улица* значи дакле „улица која је припадала или у којој су становали Франкопани“. Пошто се међутим улице обично крштавају по имену једног истакнутог човека (у нашем случају по Крсти Франкопану) јасно је да је боље рећи *Франкојанова улица* него *Франкојанска*.

7. Обе речи су страног порекла: *џројисаџи* и *џрејисаџи*; *џројисаџи* је узето из руског (прописать), а *џрејисаџи* је начињено према немачком (verchreiben). Како међутим *џрејисаџи* (*џрејисиваџи*) има у нашем језику два значења: 1) *verschreiben* (на пр. лекар је преписао лек) и 2) *abschreiben* (на пр. лекар је преписао рецепат тј. преписао га од неког другог), згодније је ипак у горњем значењу употребљавати глагол *џројисаџи*.

8. У савременом књиж. језику мора се писати *са* (а не *с*) 1) испред обл. *многе* и 2) испред речи које се почињу сугласницима *с, з, ш* и *ж* (*са сестром, са зетом, са шураком, са женом* и сл.). У свим осталим случајевима напоредна употреба *с* или *са* потпуно је слободна и зависи од стила и навике појединог писца. Дакле, подједнако је правилно на пр. *с оцем, с другим* и: *са оцем, са другом.* Б. М.

П. К. Нови Сад.

1. Од именице *Банка* када се узима скраћено место потпуног назива неке банке као установе, на пр.: *Државна хипотекарна банка, Народна банка* и сл. и придеви се пишу великим словом: *Послао сам Вам да за Банчин рачун узмете...; Извештавамо Вас да је Банчина актива... и сл.*

2. Датив и локатив једнине од именице *банка* правилно гласе *банци*, а не *банки*. Према томе правилно је било рећи: *Уложен ми је новац у банци*, а не: *Уложен ми је новац у банки.*

3. Великим почетним словима пишу се *Сунце* и *Земља* када се на њих мисли као на име небеских тела; иначе кад се узимају као заједничка имена пишу се малим словима; на пр.: *Пролећно је сунце пријатно; На земљи живе разне животиње* и сл.

4. *Одушевљен* значи исто што и *усхићен*, *begeistert*, а *одуховљен* или *одуховљорен* значи: *оживљен, оживотворен*, *ins Leben gerufen*; према томе није, дакле, исто рећи *одушевљена створења* и *одуховљена створења.* Д. В.

Власник за Лингвистичко друштво
д-р Александар Белић
Франкопанова бр. 30

Секретар Уређивачког одбора
д-р Радомир Алексић
Универзитет, Српски семинар бр. 3

Штампа „МЛАДА СРБИЈА“, Ускочна 4, Тел. 21-352. — Влад. М. Анђелковића, Грачаничка 12

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

излази за сада два пута годишње у свескама од 10—16 штампаних табака или у једној књизи од 16—25 штапаних табака.

Годишња је претплата 100 дин. како за Краљевину Југославију тако и за иностранство. Старије године (од 4 св.) — 100 дин.; свеске II и VII књиге засебно (тј. II 1—2, VII 1—2 и II 3—4, VII 3—4, X 4), свака по — 50 дин. Од прве књиге остао је мали број егземплара и може се добити само када се купе све досадашње књиге (I—XII).

Претплата се шаље или администрацији, Српски семинар соба бр. 3 или књижарима: Геци Кону, С. Б. Цвијановићу и Ф. Баху у Београду.

Главно стовариште књига Јужнословенског филолога: књижарница Геце Кона у Београду.

А. Белић: Правопис српскохрватског књижевног језика. Београд 1934. Издавачка књижарница Геце Кона. Цена дин. 40.

БИБЛИОТЕКА ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА:

1. *Милош С. Московљевић:* Акцентски систем поцерског говора 40.—
2. *Гојко С. Ружичић:* Језик Петра Зоранића 60.—
3. *Данило В. Вушовић:* Прилози проучавању Његошева језика 40.—
4. *Радомир Б. Алексић:* Језик Матије Антуна Рељковића 50.—

Поруџбине слати на адресу:

Универзитет, Српски семинар, соба бр. 3.

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО у БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

ГОДИНА II СВЕСКА 8

Овај је часопис препоручен свим школама одлуком Министарства просвете П.бр. 22 184 од 10 августа 1932 год., а на основу мишљења Главног просветног савета С.бр. 473 од 21 маја 1932 год.

БЕОГРАД

1934

САДРЖАЈ

	страна
1. Милан Вукићевић: Против туђица	225
2. Fr. Plešić: Germanizam u brojenju	228
3. М. Будимир: Грчка подлога књижевних језика	230
4. М. С. Московљевић: Бања, купалиште, купељ, купатило, купка	234
5. Ј. Ј. Вуковић: Још о вокативу једине неких именица мушког рода	238
6. Д. Вушовић: О пореклу и значењу речи „колач“	241
7. П. Ђорђевић: Именица <i>академија</i> и њене изведенице	246
8. Д. Костић: Прилог спортској терминологији	247
9. Језичке поуке	252
10. Наша пошта	255

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Драгутин Костић, Милош Ивковић, Глиша Елезовић, д-р Милош С.
Московљевић, д-р Бранко Милетић, д-р Данило Вушовић, д-р Радомир
Алексић, д-р Петар Ђорђевић, Радосав Бошковић и Миодраг Лалевић.

Наш језик излази једанпут месечно, а десет бројева чине једну књигу. Годишња претплата дин. 30. Поједини број дин. 4. — Претплата се шаље администрацији, Српски семинар, соба бр. 5, чековни рачун бр. 54818, а рукописи секретару Уређивачког одбора д-ру Радомиру Алексићу, Српски семинар, соба бр. 3, Универзитет у Београду.

НАШ ЈЕЗИК

ГОД. II

СВ. 8

ПРОТИВ ТУЋИЦА

Да почнемо од оне појаве у употреби страних речи, која би свакако имала обележје просташтва: стране речи употребљавају се да би се на слушаоца, читаоца, на свет уопште, оставио утисак учености, образованости. Да просту, нешколовану, непросвећену човеку могу уливати поштовање стране речи — разумљиво је, али је мање разумљиво да образован човек — ако реч „школован“ значи исто што и „образован“ — да образован човек, кажем, може желети да тим начином неке улије поштовање. А врхунац је изопачености схватања, кад школован човек не употребљава стране речи у овој рђавој намери, него заиста мисли да су стране речи обележје образованости. Имао сам прилике, а за то је лако имати прилике, да слушам међусобни разговор простих, сасвим необразованих Арбанаса. Били су можда са земљишта наше државе, или из близине њене границе. Тек у њихову разговор у било је много наших речи: *начелник*, *прешедник*, *писар* и друге речи из језика наше управне службе могле су се чути сваки час у разговору. Врло убоги су ми изгледали тада и Арбанаси, и њихов језик, и њихова култура. А мислим да тако морамо и ми изгледати странцима који, слушајући наш језик, могу да хватају прегршти својих речи у њему.

То још не значи да употреба страних речи није, у извесним тренуцима народног развитака, не само допуштена него потребна. Млади народи морају се, примајући нове појмове, служити речима оног народа од кога добивају саме појмове. Али кад се културно поодмакне, онда се за примљене нове појмове створе домаћи изрази, који туђе речи истисну.

То, наравно, углавном само. Јер није могуће ни једном језику истиснути све туђице из себе. А нарочито је тешко истискивати стручне називе из разних области савремене радиности и производње. Сам облик радиности и начин производње добивамо од народа који су нам у томе далеко измакли, па морамо примати и њихове речи. А тим речима опет,

хтели не хтели, морамо давати ма на који начин облик наших речи. И тако се понекад долази до управо чудовишних језичких појава, за које ће требати подоста времена да се уклоне. У сред Београда сретете крупним ћирилским словима исписану овакву језичку дивоту над вратима велике радње:

ВКУМ ЛУРИЕ ОВЕ СПЕРПЛАТНЕ ТОБАЛ

Колико овакав натпис објашњава нешто човеку који се ослања на сам језик, а не прати пуном паром развитак самог живота, остављам читаоцима да оцене.

У Тургењевљевој роману „Дим“ Потугин, једно од лица која су за усвајање западњачког напретка, наравно прилагођеног месним приликама додирује и питање језика. „Узмите ето, каже Потугин, пример нашег језика. Петар Велики поплавио га је хиљадама страних речи, холандских, француских и немачких: речи су те означавале појмове, с којима је ваљало упознати руски народ; не мудрујући и не правећи многе параде, Петар је сипао те речи мерицом у нашу утробу. Испрва је истина изашло неко чудовиште, но доцније — почело се прекувавање. Појмови су се створили и усвојили; страни облици се изгубише мало по мало, и језик нађе у властитим недрима чим да их замени, — и сад, слуга сам покоран, савсим обичан какав стилиста, прихватиће се да преведе ма коју страницу из Хегла, — да, да, из Хегла, па да не употреби ни једне несловенске речи.“¹⁾

Сва се ствар своди на питање: је ли код нас наступио тренутак кад би се могле потискивати стране речи. Биће да јесте. Ми смо већ пре рата имали развијен књижевни језик. После рата дошли су књижевни покрети, о чијој се чисто књижевној вредности може, можда, још и разговарати, али који су књижевни језик по свој прилици унапредили. Тешки филозофски и научни системи Кантов, Марксов, Берксонов већ се с успехом преносе на наш језик.

Како ћемо уклонити стране речи? Хоће ли то доћи само собом? Свакако, кад се језик развије, обогати, разграна, неће требати никакав нарочити покрет, никакав посебан смишљени рад око чишћења језика. Али ће од нешто свесне, вољне људске радње ипак зависити много. Ми смо и сувише навикли

¹⁾ Наводим по преводу др. Илије Вучетића из 1886.

на употребу туђих речи да — ма колико да су песници, научници, филозофи израдили наш језик — широки кругови, макар то били и образовани, остају при староме по навици, по лењости, или по заосталости, што не прате развитак ствари. Узмите новинарство. Оно толико утиче на израђивање и појмова и самог језика. Данас можда више него и сама књижевност. А постоји ли код нашег новинарства нарочита нека тежња за неговањем књижевног језика? Не бих рекао.

Писана реч је најтрајнији и највиднији траг живота једног народа. Али не само као историско сведочанство него и као делотворна сила писана реч је од неизмерног дејства на саме савременике. Нека говор, жива реч, остане засад такав какав је. Кад се измени писана реч измениће се и говор. Али у писаној речи требало би већ једанпут нешто друкче поступати. Требало би, чини ми се, унети нешто свесне пажње, па тежити што чистијем народном језику. У томе настојању мислим да има један поступак доста целисходан. Ми смо толико навикли на туђе речи у нашем језику, толико их, тако рећи, не осећамо као туђе, или бар на то не помишљамо употребљавајући их, да би нам увелико отежавало посао кад бисмо се решили да пишемо без страних речи. Кад пишемо, дакле, кад својим мислима дајемо потребан облик, ми смо заузети самом мишљу коју треба да изразимо, дакле: самом садржином. Ако бисмо при том мислили и на избегавање туђих речи, то би нам, бар за прво време, осетно сметало. Али зато се један састав, пошто је већ написан, може узети преда се, па се онда предати требљењу туђих речи из њега. Где се год може, а може се на доста места, треба туђе речи заменити нашим. Напор учињен око тога исплатиће се тиме, што ће се створити основ за сталну навику избегавања туђих речи.

Ако није зазорно узимати себе за пример, не ради угледа, већ ради огледа, ја ћу овде навести неколике туђе речи које су ми, савршено неусиљено, као да су наше, по најосновнијој језичкој навици, дошле под перо док сам писао овај чланчић, а које сам после, свесно, хотимице, заменио нашим речима.

Прва реченица гласила је: „Да почнемо од оне појаве у употреби страних речи, која би свакако имала обележје вул-

гарности.“ Реч *вулгарносћ* заменио сам са *јросћашћво*. Па даље, у истој реченици: „стране речи употребљавају се да би се на слушаоца, читаоца, публику, оставио утисак“... Реч *јублика* заменио сам изразом „*свећ уојшће*.“ У другој реченици: „Да просту, нешколовану, непросвећену човеку могу импоновати стране речи“ — реч *импоновати* замењена је са *уливати* *пошћовање*. Реч *администрација* у даљем излагању, тамо где се говори о нашим речима у арбанашком језику, замењена је изразом „*ујравна служба*.“

Од речи које се теже замењују, које спадају у стручне називе, остале су овде незамењене *филозофија* и *сисћем*. Хрвати за ове две речи имају новостворене: *мудрословље* и *сусћав*. Али ми се те кованице нису учиниле баш срећне, а ни код Хрвата нису баш толико распрострањене, нарочито прва, да би се могло рећи да су у општој употреби.

И тако даље.

Можда су ове замене могле бити и срећније. Али мислим да је боље и овако, него сасвим олако, не задајући себи никаквог труда, по лењости задржавати безброј туђих речи, од којих се веома велики постотак може потпуно заменити и које, при данашњем ступњу нашег књижевног језика, изгледају излишне до увредљивости.

Милан Вукићевић

GERMANIZAM U BROJENJU?

Vrlo poštovani gosp. prof. Rešetar uzima izraz „prvi januar“ (mesto: prvi januara) kao germanizam; tog „germanizma“ Primorci ne govore, oni govore: prvi januara, i tako bismo svi morali da govorimo.

S tim mišljenjem g. profesora Rešetara ja se ne slažem. Evo zašto ne!

Prvo: većina našeg naroda govori taj tobožnji germanizam. Kod Slovenaca se nikada drukčije ne govori nego: pred prvim januarjem, po prvem januarju.¹⁾ U Hrvatskoj nisam nikada čuo drukčije govore. O „prvom januaru“ kao rdavom iztažavanju govo-

¹⁾ Kako govore goričko-tršćanski slovenački Primorci, to ovaj čas ne mogu da kažem.

rili su mi već u Zagrebu jedan ili dva teoretičara koji *razmišljaju* o jeziku. Iz rasprava vidim da se i u Srbiji govori „prvi januar“.

Ako, dakle, većina naroda tako govori, imamo posla sa „uzusom“, a taj je u jeziku jak faktor.

Drugo: ja uopće ne razumem da je to germanizam. Šta imaju izrazi: „prvi januar“, „do prvog januara“, „sa prvim januarom“ zajedničko sa nemačkim izrazima: „der erste Jänner“, „bis zum ersten Jänner“, „mit dem ersten Jänner“? U nemačkom jeziku ostaje supstantiv „Jänner“ *nepromenjen*, a u našem se jeziku, protivno, baš menja (deklinira). Nemački je „Jänner“ ovde kao formula, a naš „januar“ baš nije formula nego obična imenica, koju menjamo kao drugu.

Šta više, ja bih mogao baš u primorskom izrazu „prvi januara“ videti tuđ uticaj, i to talijanski, kad se talijanski uz „il primo gennais“ govori i „il primo *di gennaio*“. Između izraza „prvi januara“ i izraza „il primo *di gennaio*“ skladnost je potpuna. Svakako bi o tome trebalo novih istorisko-jezičkih studija.

Treće: Ja držim za sasvim *prirodno* da je iz prvobitnog izraza „prvi januara“, „sa prvim januara“ nastao „prvi januar“ i „sa prvim januarom“, i da nije potrebno tu tražiti tuđe uticaje. *Najčešće* se ti izrazi upotrebljavaju u datumima, a datum dajemo u našem jeziku u *genitivu*. Dne prvog januara; u tom je izrazu genitiv reči „prvog“ *prvobitno* bio atribut imenice „dne“ (dan), a genitiv „januara“ od čitavog izraza „prvog dne“ zavisao: „dne prvog“ — kojeg meseca? — *januara* (Dne prvog dana januara). Budući pak da je i „prvog“ i „januara“ ipak bio genitiv, shvatilo se to napokon kao veza dveju reči koje su obe u genitivu: „dne — prvog januara“ mesto prvotnog: „dne prvog — januara“. Onda su se obe reči, pridev i imenica, kao priređena veza, prenosile jednako i u ostale padeže, kano što bismo vezu „hladnog januara“ preneli u ostale padeže, — „hladni januar“, „sa hladnim januarom“.

Četvrto: *logički* prigovori, kao da izraz „prvi januar“ kao datum jednog meseca nema smisla, jer je samo jedan mesec januar, a nema drugog ili trećeg meseca tog imena, ne mogu biti ozbiljno uzeti.

Evo, zašto ja držim da možemo sasvim mirno govoriti: prvi januar, do prvog januara, sa prvim januarom.

Zagreb

Fr. Ilešić

ГРЧКА ПОДЛОГА КЊИЖЕВНИХ ЈЕЗИКА.

А. Меје (Prace filologiczne 14, 517), истичући у једној дискусији са В. Дорошевским претежности историских и социјалних фактора на супрот унутарњим психолошким факторима, за чији се механизам у првом реду интересује поменути пољски научник, сматра да је латински глагол *comprehendere* историска полазна тачка за потоње истоветне семантичке промене у европским књижевним језицима. Према томе Мејеову схватању немачко *begreifen* исто тако као и пољско *pojtnować* само је семантичка копија (*calque semantique*, како вели Меје) латинског *comprehendere* које је једино и одговорно за семантичку судбину тих речи у поменутиим језицима. Не самостални и самосвојни унутарњи психички механизам, него културно-историска зависност образованих Немаца и Пољака од Рима проузроковала је наведене промене. У овом делу Мејеово тврђење потпуно је убедљиво и прихватљиво. Али његово мишљење да су унутарњи, од културно-историских утицаја независни фактори, у извесној скупини римских „интелектуалаца“ изазивали промену у значењу латинске речи, не може се примити из разлога који су без сумње познати и самом Мејеу. Вероватно су њему познати још боље него многим другим стручњацима.

То је однос римске културе и латинског језика према хеленистичкој култури и према грчком књижевном језику. И сам Меје одлично зна да је то отприлике исти онакав однос у коме се налази не само немачка и пољска него и цела западноевропска култура античкохришћанског синкретизма према Риму и његову доминантном утицају на европску културу и цивилизацију средњег и новог века. Тај утицај класичних Индоевропљана не односи се само на потоње културе њихових индоевропских сродника, него и на неиндоевропске народе савремене Европе.

То се види управо из Мејеова примера. Не само немачко *begreifen* као и његов синоним са истом ономасиолошком језгром *auffassen*, нити пољско *pojtnować* него и мађарско *felfogás* „схватање,“ семантичке су копије не римског оригинала, него латинске копије. Наше изразе *схваћити* и *појмити*, који показују потпуно истоветан смемантички процес као и

поменуте европске копије намерице сад не спомињем. Да је и латинско *comprehendere*, којим се служи Меје као поузданим доказом за своје гледиште, опет копија, а не оригинални продукат „римске психике“ показује грчко *syllambanein*, које је по времену старије и по семантичкој функцији развијеније од латинског *comprehendere*. Овај грчки оргинал садржи све конкретне и апстрактне нијансе сличних европских копија, па разуме се и римске. Стога је немогуће са Мејеом веровати да је семантичка промена у латинском глаголу спонтана и независна.

Развитак књижевних језика, чији је судбоносни утицај на говорне језике убедљиво изложио сам Меје, не може се проучавати одвојено од историје опште књижевности, која је ипак само један део наше културносоцијалне радње. Код таквог стања ствари шта је природније него поћи од најстарије европске књижевности, ако се жели смишљено проучавање историје језика и књижевности у савременој Европи. Колико нам је данас познато, грчка књижевност је најстарија књижевност у Европи и грчки књижевни језик је према томе најстарији европски књижевни језик. Најстарија дела грчке књижевности, хомерски епови и Хесиодове песме као и Алкманова и Архилохова лирика нису старија од 7 века пре Хр., па ипак су у њима већ дани обрасци књижевног језика готово за све главне литерарне родове, јер се и прва грчка проза држи епског стила. Друго је питање, које је давно пре открића Ф. Хрозног и Е. Форера, покренуо енглески археолог А. Ивенс, и које гласи: да ли су хомерске песме као носиоци најстаријег европског књижевног језика потпуно оригинално дело грчких рапсода. Даље, да ли су ти први рапсоди били двојезични погрчени туђинци као најстарији европски лирички Алкман из Сарда, где се још у Квинтилијаново доба говорило грчко-анатолском смешом. На та питања одговара Ивенс тако што хомерске песме сматра грчким преводима и препевима, удешеним за нове господаре и њихове кругове. Те су песме певане најпре по кулама нових освајачких династа, одакле су се тек доцније спустиле на ниже слојеве, до грчког себра и до грчког грађанина. У том смислу треба разумети чудну чињеницу да су хомерски рапсоди, неимари најстаријег европског књижевног језика, оставили у Илијади извесних трагова

своје двојезичности. Форер и Кречмер налазе грчке династе, за које су певали рапсоди, на анатолским обалама готово у исто време када је Кикиулиаш негде у 14 в. писао језиком хетитских Индоевропљана свој требник о дресирању коња. Поред свега тога грчки књижевни језик остаће за латински и за све доцније европске књижевне језике оргинални углед, док му се не пронађе какав анатолски или чак субарејски основ.

Да видимо још неке семантичке копије, рађене на грчкој подлози. Узмимо неколико израза из морачне области нашег духа. Сваком добро познати термин *злочинство* и његова поларна супротност *добročинство* заједно са немачким именицама *Missetat* и *Wohltat* иду преко латинских посредника *maleficium* и *beneficium* до грчког архетипа који претстављају *kakourgēma* и *euergesia*. Латинско *conscientia* није самосвојни плод старе римске дисциплине него исто онако као нем. *Gewissen* и наше *савест* репродукује грч. оргинал, који гласи *syneidēsis*, са том разликом што је наша и немачка реч у свом основном делу етимолошки сродна са грчким оргиналом. Наше *сѣрасѣ*, која се данас под утицајем Фројдове школе пречесто чује, и за коју нешколовани свет допушта само мушки род као и за *нарав*, није ништа друго него као и лат. *passio* и нем. *Leidenschaft* копија грч. *pathos*. *Великodusан* и *grossmütig* исто као и лат. *magnanimus*, које налазимо код латинских песника још пре Августовог времена, само су репродукције грч. *megalopsykhos*. Није потребно на овом месту наводити још више примера, који грчку подлогу европских књижевних језика стављају ван сваке сумње. Намерице се овде говори о грчкој подлози, а не о грчком оргиналу, јер се још не зна поуздано шта су самонике грчке творевине, а шта је грчка копија. Исто се тако хотимице не спомиње ниједан технички термин грчког порекла, који се било у оргиналу било у преводу налазе у огромном броју по свим књижевним језицима. О тој правој благодати грчке културе и њеним даровима говори врло лепо и стручно J. Wakernagl у својој Историји грчког језика.

У лат. *comprehendere* види А. Меје на поменутом месту спонтани и самостални продукат римског психизма, чији му је механизам као и код сваког другог психизма мрачан и нејасан.

Тиме он у принципу прихвата став В. Дорошевског по том питању. Другим речима, за све промене и иновације у речнику и у фрази европских књижевних језика не можемо се позивати само на класичне језике. Постоји наиме и у духовном свету можда још већа и јача *generatio spontanea* него у самој природи. Мора се признати улога полигенези, која сасвим независно од културно-географског утицаја изазива истоветне појаве у свим областима живота, па и у језику. Ипак нам се чини да Меје има права кад спонтаној полигенези даје спореднију улогу и сразмерно мањи утицај на језички развитак. Наши изрази *схваћити* и *појмити*, који као и лат. *comprehendere*, нем. *auffassen* и *begreifen*, пољско *pojmować* и маџ. *felfogás* потпуно по својој семантичкој садржини одговарају грч. *syllambanein*, имају у народном говору сасвим друкчију функцију. У целој Босни *сваћити* значи „погодити, ударити,“ а *појмити* се значи „доћи себи прибрати се, ојачати.“ Тешко је замислити ма какав унутарњи покрет нашег психизма, који би у овом случају, без икаквог спољнег утицаја могао настати у крајње конкретном значењу поменутих наших израза.

Поред тога што Мејеу као и већини стручњака осим В. Дорошевског механика психизма остаје мрачна и нејасна, јасно је свима да је наша психика условљена, не само простором и временом него и социјално-економским моментом. То су у нашем случају људи од књиге у најширем смислу те речи. Код њих настају ти психички процеси, изазивани спољним утицајима, који стварају семантичке копије у књижевним језицима. И наши сасвим народски изрази као *венчање*, *сунцокрећ*, *домазет* нису ништа друго него преводи са грчког (*hēliotropos*, *stephanōsis*, *spitogambros*). Сви правоверни (православни је погрешан превод грч. *orthodoksos*) стоје у друкчијем културном односу према антици него остали Европљани. Тако је и образовање њихових књижевних језика вршено у главном на основу непосредне везе са грчком подлогом, односно оригиналом. Осим тога су балкански Словени били готово у сталном културном-географском додиру са грчким извором. Зато је код нас дејство грчке подлоге много сложније него код осталих европских народа. Проучавање тог утицаја, који је на нас био и посредан и непосредан,

показаће по свој прилици да су и књижевни и некњижевни слојеви неког друштва приступачни страним утицајима и према томе одговорни за све иновације које на тај начин настају.

М. Будимир

БАЊА, КУПАЛИШТЕ, КУПЕЉ, КУПАТИЛО, КУПКА

Један наш читалац, одличан познавалац народног живота и језика, тражио нам је добру реч за немач. Hausbad, не могући се снаћи у различним називима за тај појам, као што су: купатило, купалиште, купка, купељ, бања, хамам.

Пошто ова ствар може занимати и остале наше читаоце, одговарамо нашем пријатељу преко „Нашег језика“.

За места где се људи купају наш народ има богату номенклатуру: *купељ*, *купало*, *купалиште*, *купашило*, *купаоница*, *купка*, *шойлица*, *врућица*, *бања*, *илица*, *хамам*. Три последње речи су туђег порекла.

Да видимо редом историју, значења и распрострањеноста ових речи.

Купељ је најстарији назив за место где се људи купају, па је имају сви словенски језици: крп. *купѣль*, рус. *купель*, чеш. *koupeľ*, пољ. *kąpiel*, словенач. *koperl*. У српскохрватском се сачувала само у чакавском дијалекту, где је мушког рода, и у кајавском, где је женског рода.

Ова је реч имала и има разноврсно значење: купање, када, купатило, купалиште и све врсте бања (*balneum*, *thermal*, *varogarium*, *sudatorium*). Али је њу врло рано почела да потискује реч бања.

Бања нам је дошла из талијанског, а романски народи су ту реч начинили од лат. *balneum*. Већ од 14 века у нашим споменицима налазимо реч *бања* у истом значењу у ком и *купељ*, а и многа места су добила назив Бања, свакако зато што су имала какав минерални извор.

Сасвим је разумљиво што се у штокавском дијалекту изгубила реч *купељ*. Њу је потиснула реч *бања* прво у западним крајевима, где је био јак утицај италијанске културе, а после се раширила и даље на исток. Затим су Турци заузели све штокавске крајеве, те тамошњи наш народ стотинама

година није могао ни мислити на бање и купатила. Уколико је по варошима било удобнијег живота, он је био удешен по турски, па су узете и турске речи за означавање разних предмета турске културе. Тако смо добили и турске речи *амам* и *илица*.

Хама̄м (обично *ама̄м*) арапска је реч која нам је дошла преко Турака, а значи свако купатило, домаће и јавно, топло и хладно. По Босни се још употребљава, али је све више нестаје, уколико више бледи успомена на турску управу.

Илица је турска реч, а значи бању с топлом природном водом, *thermal*. И она се чује још по Босни.

То̄йлица (обично *шо̄йлице*) и *врӯница* су назив за вруће минералне изворе, али су мало распрострањене, и више се употребљавају за назив места са топлим изворима, на пр. Римске Топлице, Вараждинске Топлице, Топлица (врућ извор код Тузле), Вруница код Теслића и др.

С ослобођењем од Турака и стварањем наше националне културе на народном језику осетила се потреба у народним речима за место где се људи купају. Јер не треба заборавити да под Турцима, не само што није било никаквих бања (на природним минералним изворима), нити је било кућних купатила, већ није било нарочитих места ни за купање у рекама. Наш народ се уопште мало купа и сад, а камоли раније. Има људи које је само мајка купала, а после се нису купали никад до смрти. Читава села живе поред Саве, али се њихови становници скоро никад не купају. Тек кад се у последње време прочуло да је Сава лековита, нагннули су сељаци, а особито сељанке, да се купају у Сави, преваљујући пешке по највећој летњој врућини и по 20 километара.

Пошто се народ није купао ни у рекама на одређеним местима, није ни била потребна реч за то. Тек од пре сто година појављују се у источним крајевима речи *кӯјало*, *кӯјалионица*, *кӯјалишће*, *кӯјалило*, а у северо-западним крајевима се данас чује и *кӯјка*. Да их прегледамо редом.

Кӯјало је врло стара реч, прасловенска (упор чеш. *kuřadlo*) и стари наши речници имају је сви, са значењем: суд за купање, место за купање, бања (*bagno, thermae*). Код Вука значи (у Далм.) „место где се купа, на пр. мрава на сухој

међи (турској),“ код појединих писаца: Ст. Мијатовић — купало-бања; Ђ. Николић — „купало, хладно, млако, за парење...“; М. Цар — „свјетско купало“; Драг. Милутиновић — „каде за купала.“ У речнику Ђ. Поповића значи „Bad, Badeort“. Данас се ова реч слабо употребљава, а најмање у књижевном језику.

Купаоница код неких старијих писаца значи или суд за купање или место за купање (место у реци или собу). Тако на пр. у Шулекову речнику значи „Badezimmer,“ а М. Ђ. Милићевић тако зове купатило на Сави.

Купалиште је стара реч и налазимо је записану од XVI века (у чакавском и кајкавском *kupališće*). Може имати пет значења: 1) зграда одређена за купање, 2) место у води за купање чељади (па и стоке), 3) када за купање, 4) купање или вода за купање, и 5) место (варош или село) у ком има купалиште, „Badeort.“

Купатило је реч новијег постања, није старија од сто година. Године 1862 у Београду је начињено прво купатило на Сави, и новине „Видов Дан“, говорећи о тој новој културној тековини београдској, час га зову „купалиште“ час „купатило“. У истим новинама има оглас „Палићког купатила“, које се сад зове купалиште. Ово показује да су у то време те речи тек увођене, па су замењивале једна другу. Речник Југосл. акад. има само два примера за купатило у данашњем значењу (Badehaus, Badezimmer), а у Шулекову речнику значи „када“. Ова реч је скована у северозападним крајевима, и то скована рђаво. У нашем језику ниједна именица није постала од инфинитива, а реч *купатило* је начињена од инф. *купаи* наставком -ло. Међутим, све речи на -ло које означају неко оруђе постале су од инфинитивне основе (тј. кад се одбије наст. ти) наст. ло, као на пр. *одеи*-одело, *видеи*-видело, *белии*-белило, *црвении*-црвенило, *црпийи*-црпило, *клепийи*-клепало, *огледаи*-огледало, *сипрашии*-сипрашило, *врети*-врело, *врашии*-врашило итд.

Према наведеним примерима видимо да је од *купаи* правилно *купало*, а о њој смо већ рекли да је врло стара. Нажалост, њу је потисла рђаво начињена реч *купатило*, која се већ толико уобичајила да се сад не може избацити.

Куйка је, изгледа, најмлађа од ових речи, а чује се по

северозападним крајевима у значењу собе за купање и бање. У речнику Југосл. акад. није забележена. Ни она није добро начињена, јер именице које се свршавају наст. *ка* постају од неке друге сродне именице додавањем тога наставка. Овде је, међутим, наст. *ка* додат на корен *куй-*, који није никаква именица. Правилно би било *кујаљка*, као: *сказаљка*, *писаљка*, *штрцаљка*, *клизаљка* и др. Она није добра и због тога што означаје разне ствари, за које већ имамо боље раширене речи. Стога је треба потпуно избацити.

На крају, да изведемо потребан закључак.

Стара лепа реч *кујељ* одавно је престала да се употребљава у области штокавског дијалекта, а замениле су је друге речи, домаће и стране, с диференцираним значењем. Данас се она не може повратити у живот, јер има мало речи с наст. *ељ*, који више није продуктиван. Такве су речи: *гредељ*, *гундељ*, *крашељ*, *жежељ*, *крмељ*, *обишељ*, *погибељ*, *крпељ* и још неке, дакле, или архаичне ил с ретким значењем.

И *кујало* је стара и лепа реч, али се, као што смо рекли, скоро изгубила. *Кујаоница* није ружна реч и она би се могла употребити за означавање собе за купање, као што *учионица* значи „соба за учење“, *облачионица* „соба за облачење“, *перионица* „соба за прање“ и сл. Али се она није могла раширити. *Хамам* и *илица* су турске речи и све се мање употребљавају; *шојлица* и *врућица* управо значе топле изворе, без обзира да ли на њима има купатила. Остају нам: *кујалиште*, *бања* и *кујашило*, које су данас највише раширене, свака с тачно одређеним значењем.

Кујалиште има најшире значење, јер означаје места на рекама, на морима и језерима удешена за купање. Тако мисли и Санитетски закон кад каже да су купалишта „нарочите установе за купање“.

Бања има уже значење: тако се зову само купалишта у местима где извире топла или хладна минерална вода.

Кујашило има најуже значење, јер значи просторију за купање било у кући било у неком купалишту за једно било за више лица.

М. С. Московљевих

ЈОШ О ВОКАТИВУ ЈЕДНИНЕ НЕКИХ ИМЕНИЦА МУШКОГ РОДА

Велика тешкоћа при обради облика у граматици нашег народног језика у средњим школама долази отуда што наши граматичари нису дошли свуда до утврђених правила, што се из разноврсног материјала који нам је дат у народном језику, у великом броју случајева, није одабрало оно што би било најбоље за књижевни језик. Многа отступања у извесним облицима од оног основног и обичног, могућности двојаке употребе облика, оглашавање од стране граматичара понекад обичнијим и правилнијим оног што је застарело — све то уноси забуну, код ђака нарочито, па и код свих оних који би у граматикама хтели наћи правила за правилно писање књижевним језиком. Често ђак, из краја који се одликује бољим народним говором, пометен разним могућностима употребе извесних облика за које налази правила у разним граматикама, пре него дође до потребног знања да сам расуђује о језичким стварима, губи смисао за оријентисање онога што би било правилније за књижевни језик.

Ми у средњим школама нестрпљиво очекујемо граматике државног издања, које би нас више задовољиле него ове које имамо данас у употреби. Доброг граматичара за писање такве граматике чека и та дужност да многе ствари упрости, — да да одређенија и једноставнија граматичка правила. Уколико је то год могуће, потребно је стегнути ону распојасаност у правилима, која долази отуда, што се поред једног обичног и правилнијег облика дозвољава и други неправилнији. Школска граматика не би смела остављати децу у недоумици при избору правилнијих облика. Пре него што се приступи изради једне такве граматике, добро је, свакако, проговорити о појединим облицима речи, као што је то учинио проф. Московљевић у чланку „*О вокативу једнине неких именица мушког рода, нарочито имена и презимена*“. (НЈ II, 4 и 6).

Г. Московљевић је, на основу материјала покупљеног из неколико познатих граматика, указао на несталност правила о наставцима за вокатив једнине; на основу тога материјала и онога што сматра да је преовладало у говору пред-

лаже сам правила. Одазивајући се његовој жељи — којом завршава свој чланак — да се да мишљење о његову предлогу правила за вокатив туђих имена и презимена и неких наших презимена, ја ћу, као скроман прилог решењу питања о вокативу јд., дати своје мишљење о формулисаном предлогу за имена и презимена, наведена у чланку, и о извесним случајевима где се у вокативу јд. огледа колебање између наставка *e* и *y*.

Примајући без двоумљења Московљевићево правило да је вокатив јд. за показана имена и презимена (Дивац, Попов Дик, Џек и сл.) једнак с номинативом, ја бих поставио питање: да ли да се то правилу ограничи само на властита имена? Да ли би мање било оправдано ово правило проширити и на све оне именице на *ак* и *ац* које по досадашњим правилима (из потребе да се вокатив не удаљи од основног облика) имају у вок. *y* и *e*? У питању су, наиме, речи: *мачак*, *џајшак*, *гласак*, *шејшак*, *брајшац* и сл. Неће бити тачно да се од именице *шејшак* нигде данас не говори *шече* (Вуков вокатив од ове именице). Понегде у Босни чућемо тај облик. Али и поред тога тај облик би био необичан за књижевни језик, те нам за све ове именице остаје да узмемо, или облик са наставком *y*, који претпоставља г. Московљевић: *мачку*, *џајшку*, *гласку*, *шејшку* и сл., или облик номинатива: *мачак*, *шејшак* и сл. Колико је мени познато већи део херцеговачких говора од ових именица има вокатив јд. једнак номинативу: *шејшак* мој, донеси ми што лијепо; *мачак* мој, итд. Од именице *соколак* и Вук је забележио овај вокатив: „Мој соколак (говоре дјечи, кад их куда шаљу).“ Без сваке је сумње да извесне именице овога типа не можемо, или врло ретко можемо, употребити друкчије у вокативу. Од именице *брајшац* мислим да нико неће друкчије рећи вокатив него *брајшац* (мој). Тако од именице *лисшак*, *облушак*, *озимак* и др. рећи ће се пре и у вокативу облик номинатива него *лисшку*, *облушку*, *озимку*, ако би уопште ко дозволио овај други облик.

Могло би се, дакле, Московљевићево правило о једнакости вокатива номинативу код неких имена и презимена додати и то да је *вокатив једнак номинативу и код њонеким ойшшких именица на ак и ац као што су: мачак, џајшак, гласак, шејшак, лисшак, облушак, брајшац, јадац и сл.* Ово, наравно,

ако се прими мишљење, као што ја претпостављам, да су ове именице обичније у том облику вокатива јд.

Било да се прими овај додаток Московљевићеву правилу, или не прими, ван спора је то да би правило требало употпунити тим што би уз његова нека имена и презимена, наша и страна, такав вокатив морала имати и нека географска имена: *Градац, Д. Лапац, Лисац, Ошочац, Преодац, Хан-Пијесак, Кладан* и сл. Било би насиље према језику правити друкчије вокатив код неких од ових именица.

Мени се чини да код именица на *ар* са старим меким *р* вокатив на *у* застарева, и да није оправдано, као што то налазимо у граматицама, сматрати обичнијим облицима: *џисару, џоглавару, возару*, и сл. него *џисаре, џоглаваре, возаре*. Мислим да су први толико застарели да не би требало друге само узети обичнијима него и искључивим облицима у књижевном језику. О упоредној употреби вокатива на *у* и *е* у књижевном језику могло би се још говорити код оваквих именица *господар* и *џасџир*, али ни овде не би било необично *господаре* и *џасџире*, ни у говорима, ни у књижевном језику. Са оваквом употребом на *е* и *у* у граматицама се наводи именица *девер* (тако би било и код именица *север, ивер* и сл.): *девере: деверу*; али ја не знам ко ће написати *деверу*, и да ли ко тако изговара вокатив од ове именице.

Дијалекатске облике где иза „непчаника“ имамо *е* м. у: *змаје* м. *змају*, *Милоше* м. *Милошу* у књижевном језику не би требало узимати у обзир.¹⁾

Што се тиче именица на *х*, не би било необично данас ни у говорима, као ни код књижевно образованих људи *сиромаше*; чак бих претпоставио да је много обичајније него *сиромашу*. Од *Влах* би, бар већином у западнијим крајевима,

¹⁾ Г. Московљевић је криво разумео у граматици проф. Белића место о вокативу: испало је као да је обичније (тамо се каже чешће) *Милоше* него *Милошу* па би се могло разумети да је и више обавезно за књиж. језик. Међутим је тамо речено да је чешће *е* код именица очврслих него код правих меких основа; чешће је, наиме, *Милоше*, него *змаје*. Исту погрешку је учиinio проф. Лалевић, приказујући граматику проф. Белића у „Гласнику проф. друштва“ (XIV, 6, стр. 569). Г. Московљевић је и мало пре тога погрешно разумео значење „неправилно“ у грам. Ж. Стефановића: тамо „неправилан“ не значи неправилан у књиж. јез, него „неправилан“ по образовању (исп. *неправилни* глаголи).

било у искључивој употреби *Влаше*, а не *Влаху* (Влау), иако се овде једначио вокатив од *Влах* и *Влаше*, именице средњег рода, како су Турци с подништавањем називали рају (исп. у *Горском вијенцу*: „какво влаше, крмска потурице...!“).

Од именица на зубне сугласника *с* и *з*, као *Француз* и *Енглеz*, треба одвојити именице на *-суз* турскога порекла, или са тим наставком накалемљеним на корен наше речи. Таквих речи је остало повише у западнијим говорима, на пр. у херцеговачким, где су се највише одомаћиле, па је ту и најживље осећање за све њихове облике. Неће се нигде чути *угурсузу*, што налазимо у најновијим граматикама. Увек ће се рећи: *угурсузе*, *шабијасузе*, *баксузе*, *сојсузе*, *аивсузе* (већином ове речи нема Вуков речник).

Нико, наравно, не говори у вок. јд. *глаше*, *йше* и сл., не само данас, него се тако никад није ни говорило, али то се исто не може рећи и за облике *гласе*, *йсе*, уколико су овакве речи у употреби у вокативу. Не знам да ли би било обичније *гласе* или *гласу*, *йсе* или *йсу*, али мислим да има оваквих именица које нико неће изговорити са *у*, као што је и именица *сйас* (исп. код Вука: Свети *Сйасе* житнога цвијета — код те речи). Има говора у којима преовлађује наставак *у* и код оних именица код којих би то било веома необично у књижевном језику. Тако идући даље, ми би смо се могли питати да ли је обичније *воле* или *волу*, јер једно и друго чујемо у разним крајевима у народу, даље: *овне* и *овну*, *долe* и *долу*, *чавле* и *чавлу*, *Курше* и *Куршу* итд. Све је ово настало уопштавањем у појединим говорима према именицама на „непчане“ сугласнике.

Свим непотребним изузецима, мислим, не би требало теретити граматичка правила у оним случајевима кад за правилније образовање облика налазимо доста потврде у говорима или код писаца.

Мостар

Ј. Л. Вуковић

Из живота речи

О ПОРЕКЛУ И ЗНАЧЕЊУ РЕЧИ „КОЛАЧ“

Један читалац „Нашег језика“ пита нас: „откуда долази именица *колач* и шта она у нашем језику значи“ и: „шта именица *колач* значи у стиховима: Све му кулаш *на колаче* скаче?“

Именица *колач* је стара словенска реч и изведена је од именице *коло*. Та је именица позната и другим словенским језицима: рус. *колач*, чеш. *koláč*, пољ. *kołacz*, буг. *колач* (и *колак*). Нема сумње да је првобитно та именица означавала *округао хлеб*, можда, који је у средини био најчешће шупаљ, тј. који је био као коло (исп. и имен. *колуш*; в. о томе ниже). Са значењем *округла хлеба* та се именица тумачи и у црквено-слов. језику (*колачъ* = *panis rotundus*¹⁾); такво значење она има још и данас у неким нашим крајевима. На пример у Ц. Гори и Херцеговини *колач* може да значи и *округао хлеб* па ма од каква брашна био умешен (исп. овде нар. послов.: „Бољи је *црн колач* него празна торба“ — са осн. значењем макар тај колач и не био од пшенице (бео), већ од проса или сл., (тј. црн). Овакво значење именице *колач* доста се изменило, — и данас та реч, и поред много других значења, изгубила је своје основно значење у многим нашим крајевима.

Прво значење за које мислим да се развило из основног јесте колач у значењу *округла пшенична (бела) хлеба*. Дакле, хлебови од другог брашна престали су у многим крајевима да се зову колачима. Откуда то? Вероватно да је то дошло отуда што је био обичај, као што и Вук наводи, да „кад се иде у пријатеље (својти у госте) свагда у торби осим чутуре и још чега, ваља понијети и колач.“ Како се пак за поклон носио обично хлеб од пшенична брашна (погача) онда је и разумљиво да се временом значење те речи веже само за такав хлеб. И Вук у свом речнику вели да је колач који се пријатељима и др. носи на поклон „шеничан хљеб“.

И ово се значење именице *колач* данас у великој мери изгубило (данас је обично: погача, хлеб). За такву врсту колача задржао је назив само: колач за славу (*славски колач*), колач за Божић (*колач рождесџво*²⁾), колач за Нову годину и можда у још „некојим свечанијем згодама.“

Често данас *колач* може значити и *дар*, *поклон*, ма у ком виду он био: у храни, у руху, у новцу и др. Да за то наведемо само неколико примера: Тријем куће био је престрт свакојаким *мрсом* што су боници доносили Шћепану у *колач*. Љубиша, Прип. 92; Но говори слуга Милутине: Ој

¹⁾ Исп. Berneker, Sl. etym. wört.

²⁾ Исп. Срп. етн. зб. 32, 215

Бога ти, госпо Анђелија! Јово тебе чекати не може, већ донеси у брашну колаче. Нар. пј. 2, 574; А даћу ти *колач* од оваца: шиљаћу ти *груде и јаганце и угича овна најбољега*. Оглед. срп. 136. Оваквог су значења и примери: Нијесам се надао томе *колачу*. Вук, Послов. 268; Он се надао овоме *колачу*. М. Милићевић, Прич. П. Јокића 16. И код дубровачких писаца чешће налазимо примере где *колач* значи *дар*: За тој сам *izašla, ter stoju prid vrati, jeda bih sad našla tko će nam glas dati, jeda tko od kude putom se namjери da kolač dobude, da gospi namiri*. Ветранић, St. p. IV, 324; Manda meni *kolač! Evo tvoga brata*. М. Држић, St. p. VII, 184 и сл. „У Дубровнику се дан данашњи говори: Мени *колач* (дар), а теби књига (писмо)“ или што друго; исп. ARj. Отуда у Дубровнику *колач* значи и дар што га госпођа даје справље-ници;¹ исп. Вуков речник под *колач*.

Није тешко погодити како је дошло да у горњим и сличним примерима *колач* значи *дар, њоклон*. Већ смо раније видели да се у дар, уз остало (на пр. уз вино, ракију, грудву сира, чарапе и сл.), обично увек носио и *колач*; то је било као неко правило. Значи, дакле, да је *калач* био главна ствар у извесном поклону, те је зато и цео тај поклон (у торби или у нечему другом) могао по њему добити назив *колача*. Отуда се доцније, као што смо видели, и сваки поклон, где и није стварно било никаква *колача*, могао звати *колач*.

И употреба именице *колач* (обично у множини: *колачи*) у значењу *слајкиша* данас је свакоме позната. Јасно је да се ово значење развило у новије време и то у градовима, где се обично и праве такви *колачи*, а вероватно је да ће оно временом и постати главно значење поменути именице. Није тешко објаснити ни развитак овог значења именице *колач*, — поготову ако имамо у виду да су се често и раније *колачи* (а нарочито они што су се носили пријатељима у дар, а можда негде и они што су се месили за свечане дане; в. горе) месили *са шећером* или *с медом*. Отуда и имамо често у народним песмама изразе као: „шећерли *колачи*,“ „медени

¹) У Дубровнику сиромашне девојке, пошто би отслужиле по неколико (10-15) година код властеле, сем погођене плате, награђиване су и разним даровима (новцем, оделом и др.) који су се звали *сйрава*, а девојка која је награђивана *сйравленица*.

колачи“ и сл.; на пр.: Стара мати једва дочекала, те не чека док јутро осване, већ му (тј. Марку, кад се спремао да проси девојку) гради *шећерли колаче*. Вук II, 331; Нек' девојке (вечерају) *медене колаче*, удовице пребеле симите. I, 487; исп. овде и ове примере: А на језику (мана бејаше) као *медени колачи*. Даничић, С. Завет, 2 мојс. 16, 31; Задовољава се да пасе боровицу и да једе *медене колаче*. Ђ. Милијашевић, Планина 102; Спремај мени *медене колаче*. Б. Петрановић, Пјесме 146 исп. Јасно је да ови медени и шећерни колачи нису били по величини толики као на пр. пшенични колачи, већ су били знатно мањи, али је једно несумњиво да су првобитно и они били по облику округли. Данас већ, као што знамо, за њих округао облик није обавезан, главно је да су *слашки*. Овде је, дакле, преовладала унутрашња особина колача, а запостављена је и сасвим се изгубила његова првобитна главна особина — његов (округли) облик.

Ваља овде навести и преносна значења именице колач: за оно што је по облику слично колачу у основном његову значењу. Ја сам већ раније напоменуо да је првобитно *колач* (хлеб) могао бити на средини шупаљ. Такав је још и данас колач који се у неким крајевима меси за Нову годину да би се „среће ради“ натакао волу на рог. У Старој Србији (Кичево) и данас се меси „*колач* (погача) од пшенична брашна на средини пробушен да би се могао носити на штапу и даје се говедару кад се крава отели.“ Несумњиво, према таквом значењу именице колач ми данас у народном говору имамо и за разне предмете који су у виду колута назив *колач*. Тако се *колачем* назива:

- а) „одређен број савијених обруча свезанијех заједно“;
- б) у бунару, округао „дрвен темељ на коме се зид почиње“; то се зове још и круг (исп. Вуков речн.);
- в) колут на веригама: Ег on plete verigu... и којој један *kolač* vodi i протеже drugoga. Калић, Besjede 115 (исп. ARj.);
- г) дуга на небу (у Охриду);
- д) прстен при веридби: Ајде док те зову, јер ће друга једва дочекати да натакне *колач* себи на руку, В. Ардалић, Zbornik V. N. Z. 1900, 16. Отуда је, вероватно, и дошло да се у неким местима „веридбени састанак зове колач.“¹⁾

¹⁾ Исп. В. Богишић, Зборн. I, 161. — Могао би се овакав „веридбени састанак“ назвати *колачем* и због тога, што се тада у неким крајевима доносило ради чашћења вино, месо и *колач* (в. Ј. Ердѣљановић, Етн. зб. VIII, 274).

ђ) нека врста накита у Дубровнику, вероватно у облику круга (исп. ARj.);

е) „камен област и шупаљ као колач, што је привезан мрежи да је повуче у дно мора“: *Zatim ropadoše kolač od kamika, mrižu provrgoše spustiv ga do dolika*. П. Хекторовић, St. p. XVI, 5;

ж) нешто што је, макар и привремено, у облику *колача* (круга): *међаве* се хоре *колачима*. Његош, *Луца* 64; *Na suvoj skrapi* и *kolač savit crnokrug* (змјаја) *ljuti*. Тресић-Павичић, *Pjesme* 1903, 68; *Kupi čelo (uže, konop)* da bi *sveder* једнако на три *kolača* *ostajalo obavito oko istezala*. М. Водопић, „*Dubrovnik*“ 1868, 174 и сл. Овде би несумњиво ишао и пример: *Све му кулаш на колаче* скаче, за који је, као што смо већ видели на почетку, и тражено објашњење. Навешћу још неколико сличних стихова из народних песама:

Добар доро *на колаче* скаче,
Упријeko дванаест аршина,
У дужину двадест и четири,
У висину три копља јуначка. Вук, *Нар. п. II*, 384;
Те му ђого у *колаче* скаче. Пјев. црн. и херц. 1837, 206,
исп. ARj.;

Оn се вije земљи и *колаче*. *Hrv. nar. pj. II*, 1897, 166;
Đogat skače na same kolače,
Po dva hvata nebu pod oblake. *Hrv. nar. pj. I*, 1896, 197.
Све му ситно *на колаче* скаче, Јукић, *Нар. пј.* 1858, 516.

Ови и овакви стихови објашњавани су на два начина. П. Ђорђевић (в. *Гласник срп. уч. др.* 59, 126) мисли да је *колач* у оваквим случајевима дошао од турске речи *qulač* која значи *хвајш*; према томе оно: да коњ „скаче на колаче“ значило би: да *скаче на хвајшове*. Будмани у ARj. исто мисли да је то од тур. речи *qulač*, али са значењем коњског скока „кад трчи узагрепце (галоп, galopp des pferdes),“ али ипак вели да то може доћи и отуда „што коњ кад је отскочио у висину држи близу предње и задње ноге, те је неколико сличан видјети као колач.“ И ја мислим да је вероватнија ова друга претпоставка и да овде немамо посла са тур. *qulač* ни у значењу *хвајша* нити пак у значењу *галоп*. Само бих ја рекао да ово скакање коња „на колаче“ и „у колаче“ долази, не зато, што коњ при трчању „држи близу предње

и задње ноге,“ већ зато што јахаћи коњ при јахању, „игрању поребарке,“ збиља прави извесне кругове (колаче), окрећући се час десно, а час лево. — Исп. овде горњи пример: „Све му *сипно* на колаче скаче,“ где се ово *сипно* тешко може схватити кад би коњ скакао на хватове или кад би трчао у галопу.

Д. Вушовић

ИМЕНИЦА АКАДЕМИЈА И ЊЕНЕ ИЗВЕДЕНИЦЕ.

Међународни термин *академија* одавно се употребљава и код нас у неколико значења. Зато уз реч *академија* долазе још неки додаци ако треба тачније и ближе одредити значење које та реч има у датом случају. Сва данашња значења те речи потичу од некад простог назива познатог гаја у античкој Атини који је у част грчког хероја Академа назван академијом и по коме се гају тако звала и Платонова филозофска школа, јер се првобитно налазила и неговала у тој академији. Тај се назив доцније раширио у целом културном свету и добио врло широку примену. Тако је с временом од нарочите филозофске школе пренесен назив и на онакве школе, особито стручне, у којима се често није изучавала или посебно предавала ни Платонова филозофија нити филозофија уопште. Тако ми данас имамо трговачку, поморску, војну академију. Најстарија је код нас Војна академија (од 1880 г.) и ђаци те школе прозвани су *академци* (одатле и придев *академчев* и *академачки*), као што су *учишељци* ђаци учитељске школе, *богословци* — богословије. У нашим земљама назив *академија* носиле су високе школе, нарочито непотпуни универзитети и засебно, на пример рударска, правна, духовна академија. Према таквој употреби назива *академија* постао је и назив *академичар* који код нас, особито у западном делу наше државе, значи исто што и студент на нашем истоку. Од те речи граде се и придеви *академичарев* и *академичарски*. Називу *академичар* одговара у немачком језику назив *Akademiker*. Проф. Т. Маретић (*Jezični savjetnik*, 1) због тога односа одбацује ту реч и прима само назив *академац*, који међутим, као што се зна, не значи исто што и *академичар*. Уз то такав начин грађења именица мушког рода постао је у нашем књижевном језику врло продуктиван. Исп. о томе:

Наш језик I, 205-210. Назив *академичар* постао је независан, те данас више не стоји у живој вези са *академијом* као називом за високу школу. Тако се исто издвојио и назив *академски*, на пример академски грађанин, академска част, академска омладина и сл. Тај придев има и шире значење, јер замењује назив универзитетски односно факултетски у изразу *академско образовање*, а постао је непосредно према немачком *akademisch*, не од *академија* као што допушта проф. Маретић на истом месту.

Даље, назив академија односи се не само на високу школу у којој се практички излажу разне научне дисциплине, него и на научничко друштво које обрађује науку ради науке; одатле и назив *Академија наука*. Њени чланови зову се *академици* (придев академиков — академички) и тај облик узели смо у наш књижевни језик као готов, исп. у немачком *Akademiker*, у руском *академик*. Тако се у нашем језику направила разлика између чланова академије и слушалаца које високе школе: први су академици, а други — академичари. У немачком је у оба случаја *Akademiker*, а у пољском *akademik*.

Од именице академија непосредно се гради једино при својни придев *академијин* и описни — *академски*. Најзад, ушло је у обичај да се и повремени или ванредни скупови са предавањима посвећеним неком важнијем догађају или човеку називају *академијом*; најчешће се такве приредбе зову *свечана академија* у част тога и тога.

Као што се види, имамо неколико различних значења речи *академија*, која са њеним првобитним, класичним значењем Платонове школе има само то заједничко, што се у свима таквим академијама чује реч науке, у највећем степену — у академији наука — и у најмањем — на понеким т.зв. свечаним академијама.

П. Борђић

ПРИЛОГ СПОРТСКОЈ ТЕРМИНОЛОГИЈИ

Остављајући да опширније говорим о спортском језику уопште, хоћу овом приликом да проценим само књижевно-језичку вредност општег назива за најпознатију грану спорта, за *фудбал*. Поставши у највећој мери и за најкраће време и нашим народним спортом, бар градским, *фудбал* је, поред

понемченог назива *фубал* који се брзо изгубио, стекао уза своје оригинално, енглеско, име и наше, понашено: *ногометш*. Добио га је на културном подручју Загреба, где се раније и развио него на подручју Београда.

Као што се види, то није буквални превод туђе сложеннице, тачан и у саставцима као на пр. *колодвор* за *Bahnhof*. Ова сложенница у оригиналу енглеском значи *лојшање ногом*. Од главних саставака: од лоптања, *лојше*, и ногатања, *ноге*, узет је у нас овај други као заиста битнији, карактеристичнији. Лоптање је замењено *мешањем*, бацањем, ударањем (лопте). Узета је глаголска основа, корен „*метш*“ од *мешаши* односно *мешаши се*, који се глагол заиста употребљава у спортским народним играма (метање, уметање камена на пр.). Начињена је ова сложенница *ного-метш* по калупу оних народних у којима је прва основа именичка а друга глаголска, и то или најчешће у склопу предмета и предиката (*шрнометш* — метла која *меше*, чисти *шрње* с гумна) или у склопу подмета и предиката (*вешрометш* — ток ветра, правац којим *вешар метше*) који се склоп може често схватати и као склоп: средство и предикат (*рукойс* — оно што је *руком писано* или: оно што је *рука писала*). С обзиром на ову трећу врсту склопа начињен је и *ногометш* који треба као *фубал* да значи: игру, у којој се *ногом* удара, баца, *меће* лопта, односно у којој — *нога меће* лопту.

Форма тога склопа правилна је. Али је неправилно значење које се том склопу хоће да прида, према енглеском, а он га, према *нашим* народним сложенницама које би само и могле служити за углед књишкима, никако не може имати. Ни у једне праве народне сложеннице овога типа, што их је год Вук унео у Рјечник и објаснио, глаголска основа (корен) у другом делу њеном не даје и *целини* значење *радње*, него или значење: а) радника, лице које ради (*доброшвор*, *злошвор*, *горойад*, *злогук*, *бацометш* тј. ојачар, *класобер*, *кождодер*, *крволок*, *чорболок*, *хлебождер*, *Шийодер*, *кошлокрй*, *хладолезж*, *кучкоддер* и др.); б) значење оруђа, средства уопште (*козомор* — ветар, *косшолом* — трава, *воловод* — трава, *шрнокой* — будак, *шрнометш* — метла, *коломаз* — маст, *солошук* — тучак, *мишомор* — отров, *винобој* — трава за бојење вина, *ногосшуй* — прелаз на плоту између два имања); в) значење

места или времена, или обоје, где се и кад се догађа радња (*риболов* — ловиште, *сенокос* — ливада и време кошења, *виноград* — где се гаји винова лоза, *винобер* — „берба“, време брања, као и *врбојуц*, *коловоз*, *водојој* — место где се и време кад се поји стока, *камивал* — врх брда с кога се ваља камење, *црвојоч* — канал којим је црв проточио дрво, *џушкoмeић* — даљина до које пушка „меће“, добацује, *вeићpомeић* — правац којим ветар дува, „мете“ тј. чисти, *чeлoићeк* — страна изложена сунцу да је пече и др.; г) значење предмета или производа радње (*рукојис* — оно што се руком напише, а и начин како се руком пише, *рукодрж* — део (плуга и др.) где се руком држи, *руковeић* — онолико класја колико се руком обухвати, *рукoсaд* — оно што ко сам својом руком засади и др.).

Ако сад потражимо *ногoмeићу* место у овим групама значења код народних сложеница, нашли бисмо му га у групи у којој је *џушкoмeић*, према коме је можда и удешаван. А онда, он не би имао значење радње, игре у којој се ногом меће (удара) лопта, него би значео: даљину до које се може ногом метати, а то би управо одговарало у данашњем фудбалском речнику — *шуту*. Тако би, дакле, *ногoмeић* у духу нашег народног језика значео — *шут!* Кад би опет узели у обзир као могућну сложеницу *ногoсџуић* (клучица између два проща у плоту, на коју се ступа ногом ради прелаза, дакле, уопште: место на које се ногом ступа), онда би нам *ногoмeић* значео место где се ногом меће лопта тј. *игралиште!* Па баш кад бисмо узели у обзир и друге сличне изводне сложенице, за које би се могло помислити да су послужиле за углед *ногoмeићу*, понајпре *вeићpомeић* и *баџoмeић*, иако је њихово „мет“ од сасвим друге основе глаголске (места — мeтѣм тј. чистим), опет не бисмо добили значење радње, игре, него — у првом случају: „правац којим се лопта ногом меће“ а то би отприлике био, фудбалски речено: *џас* (правац додавања), док у другом, према *баџoмeић*: онај који мете, чисти димњак (баџу), имали бисмо значење — онај који ногом меће лопту тј. играч, *футбалер*. А опет, и опет, никако оно значење саме радње, игре, сам *футбал*, значење које су творци речи *ногoмeић* хтели да јој даду. И дали су јој га али погрешно, не у духу нашега језика, како би једино смело бити, него у духу туђих.

Али они су ипак морали налазити и у нашем језику неких готових и примљених угледа. Јесу, само не у сложенацима чисто народним, као што су ове досада навођене, сложене у духу народног језика нашег, са правим осећањем за њ, него у сложенацима *градских* саобраћајних језика у којима је јаче изражено осећање духа туђих језика. Додуше, међу тим сложенацима градских саобраћајних језика има и добрих у духу нашег народног језика, и баш сасвим нових као *брковез*, *бркомаз* (према: *шрнокој*, *коломаз*) и др., иако су по постанку прости преводи туђинских: *Schnurrbartbinde* и *Schnurrbartschmiere*.

У питању нашег *ногомеџа* намеће нам се као могућан углед и у књижевном језику већ промакла сложеница *ва-шпромеџ*. И она је превод туђинске: *Feuerwerk*, јаче понашена оним „мет“ (према: пушкотет). Само ни *вашпромеџ* по духу нашег народног језика не може значити саму радњу: метање (бацање) ватре, него или направу којом се ватра меће тј. *ракету*, или онога који баца ту ватру („ракетара“?), или даљину до које се ватра баца као што је у добро сложеној новој кованици *шойомеџ*. Да, и *вашпромеџ* је с тим погрешно му датим значењем радње ушао и у књижевни језик из градског саобраћајног, исто као на пр. и *бродолом*, прост превод туђинске речи *Schiffbruch*, са такође погрешно му датим значењем радње, догађаја, док би та сложеница, као *наша*, могла у духу *нашег* језика значити само буру или стену која је брод сломила или баш и капетана, бродара, као узрочника ломљењу брода. (Тако би на пр. у питању „бродолома“ нашег јадранског пароброда „Карађорђа“ у судару са „Морозинијем“ име *бродолома* припадало управо заповеднику „Морозинија“¹⁾).

¹⁾ Обе ове споменуте сложенацие градског саобраћајног језика са погрешно датим значењем радње, пошто су ушле и у књижевни језик, нашле су места у Речнику српскохрватског и немачког језика г.г. Ристића и Кангрге. Сасвим оправдано с обзиром на тежњу састављача да им речник буде „књига са највише речи и значења речи нашег народног језика“, у који, опет с правом, убрајају и градски, нарочито београдски саобраћајни и књижевни језик, какав је такав је. Али су, да споменемо узгред, код речи *риболов* ставили два само градскосаобраћајна значења: 1) *Fischerei*, *Fischfang* (хватање риба) и 2) *gefangene Fische* (ухваћена раба), а међутим изоставили су право, у народном језику дато значење: *ловиште*, што га једино наводи

Према свему томе, излази да је нашем *ногометју* погрешно дато значење *радње*, игре саме, према исто тако погрешно датим значењима нових градскообраћајних, књишких сложеница, превођених или удешаваних према туђинским, или баш и наших, по томе што су их наши књижевници самостално ковали. Тако је на пр. песник Лаза Костић скрпио свој оправдано исмејани *брадоглад* са значењем: глађење браде, место у духу нашег језика: направа за глађење браде, четка, чешаљ, шака и др.

Па како би, онда, требало правилно у духу нашег народног језика назвати саму радњу, игру у којој се лопта удара (баца, меће) ногом? Једино тачно и потпуно двома речима: *лойшање ногом* или *мешање ногом*, јер *наголойшање* или *ногомешање* не би баш сасвим одговарало духу нашег језика.

Или би се, према *богомолје* (молитва и мољења Богу), *рукодаће* (рукодавање, зајам, узајмљивање), *крвопролиће* (проливање крви) и др. могло помислити и на *ногомеће* или, према *уштакмици*, и на *ногомешницу*.

Ма која од предложене три замене: *мешање ногом* или *ногомеће* или *ногомешница*, ако буде прихваћена, има и ту добру страну што не искључује употребу осталих уобичајених већ израза: *ногометњи*, *ногомешац* или *ногометшач* (не: ногометаш!), *ногометшачки* и *ногомешнички*, јер они обликом својим одговарају значењу које им је дато. Па исто тако и уобичајена већ реч *ногометш* могла би остати, али само као замена туђој речи *шуш*, чијем значењу најбоље одговара обликом својим. Свако на своје место! Ако би се узело *лойшање ногом*, морали би се и изведени термини удесити на: *лойшачки* и *лойшач*, уз које не би могла остати потребна допуна *ногом*.

Д. Костић

Вуков Рјечник, којим су се иначе обилато служили. За Fischerei наводе и праву народну реч *рибарене* и *рибање*, поред које, онда, *риболову* с тим значењем радње нема *месша*. У духу нашег језика, *риболов* би могао само да значи још направу којом се риба лови (удица, или сам мамац; мрежа, ости и др.), али не и ухваћену рибу.

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

215. „Она деца не зна *шта* је *то* беда... Зато деца која не *поштују* своје родитеље...“

Уз збирну именицу „деца“ у књижевном језику глаголски предикат стоји у множини, а не у једнини: *деца не знају* (а не: „деца не зна“), *деца која не поштују* (а не: „деца која не поштује“). Отуда је требало да и наведене реченице правилно гласе: Она деца *не знају* што је то беда... Зато деца која *не поштују* своје родитеље...

216. „*Mi smo ponosni na svoje učitelje i zato želimo...*“

Израз „бити поносан на некога (на нешто)“ је према немачком: auf jemanden (auf etwas) stolz sein; нашим језиком то треба рећи: *поносиш се неким* (нечим). Дакле: *Ми се поносимо својим учитељима* (а не: „*Mi smo ponosni na svoje učitelje...*“).

217. „*Čim dođe viknu s vrata: Ima li što za jesti u ovoj kući.*“

Израз „што за јести“ је према немачком: etwas zum essen; српскохрватски је правилно: *шта за јело*. Зато је у горњој реченици место: ...*Ima li što za jesti...*“ требало рећи: *Има ли што за јело*.

218. „*Узео је учитеља за подучавање своје деце.*“

Место глагола *подучаваши-подучавам* у зн. немачког unterrichten боље је узимати обл. *поучаваши-поучавам*. Отуда и у горњој реченици место имен. *подучавање* требало је рећи *поучавање*.

219. „*Аграрним кредитом пошћоможено је двеста хиљада газдинстава широм Југославије.*“

Од глагола *пошћомоћи* трпни придев у књиж. јез. правилно гласи *пошћомогнућ*, а не *пошћоможен*. Према томе у горњој реченици место: „Аграрним кредитом *пошћоможено* је...“ требало је рећи: Аграрним кредитом *пошћомогнућо* је...

220. „*Daj si, druže, malo više truda pa će ti sve lijepo ići.*“

Израз „дати си труда“ је према немачком: sich Mühe geben; требало је место тога рећи *поштрудиш се*. Према томе и у горњој реченици место: „*Daj si, druže, malo više truda...*“ требало је: *Поштруди се*, друже, мало више...

221. „Он највише носи одговорност за неуспех наше четџе“.

Израз „носити одговорност“ је према немачком: *die Verantwortung tragen*; нашим језиком то би се правилно рекло: *биџи одговоран*. Зато у горњој реченици место: „Он највише носи одговорност...“ требало је реџи: Он је највише одговоран...

222. „*Главне ријеџи треба увјек подкрижати да би биле иоџљивије*“.

Глагол „поткрижати“ је покрајински, правилно је *подвуџи*, *поџцрџаџи* и сл. Према томе у горњој реченици место: „*Главне ријеџи треба увјек подкрижати...*“ требало је реџи: Главне речи (ријеџи) треба увек (увјек) *подвуџи*, *поџцрџаџи*...

223. „*Ја не волим да много слушам џвоје џридиџе*“.

Реч „придиџа“ (или још обичније *џредиџа*) је од тал. *predica*; место ње треба узимати наше речи: *џоучавање*, *савеџи* и сл. Дакле, у наведеној реченици место „Ја не волим да много слушам твоје џридиџе“ требало је реџи: Ја не волим да много слушам *џвоја џоучавања (џвоје савеџе)* или, како се најобичније данас и говори, твоје приче.

224. „*Док су инџењери џрегледали саџрађени мост...*“

Именица *инџењер* (фр. *ingénieur*) обично се чује у облику *инџињер*, зато је боље тако и употребљавати. Отуда је требало и у горњој реченици место: Док су *инџењери...*“ требало реџи: Док су *инџињери...*

225. „*Он је навикао да џреџи и јаџи коње...*“

Глагола *џреџиџи - џреџим... џреџи... у зн. уџрезаџи* (коње), *ансраппен* — у нашем књижевном језику нема. Постоји глагол *џрезаџи-џреџем... џреџе...* Исто тако некњижевни су облици и: *јаџиџи-јаџим... јаџи...*, место њих треба: *јаџаџи-јаџем*, исп. НЈ II, 156. Према томе у горњој реченици место: „Он је навикао да *џреџи и јаџи коње...*“ требало је реџи: Он је навикао да *џреџе и јаџе коње*.

226. „*Омиљена старинска рјесмиџа роџимље оваџо...*“

Ни глагола *џочимаџи - џочимљем...* у књижевном језику нема; место њега постоји глагол: *џочињаџи - џочињем...* Зато је у горњој реченици место: „Омиљена старинска рјесмиџа *роџимље...*“ требало реџи: Омиљена старинска песмиџа (пјесмиџа) *џочиње...*

227. „*Navikao sam od djetinjstva da noću ranije polijegam i da rano ustajem*“.

Глагол *полијегаџи* - *полијежем* (а не: *полијегам*) у нашем језику има дистрибутивно значење: редом сви до последњег лећи. У значењу имперф. гл. *легаџи* · *лежџем* (лије-гати - лијежем) наведени глагол не може се употребити. Отуда је и у горњој реченици место: „...*da noću ranije polijegam...*“ требало рећи: ...*да ноћу раније лежем (лијежем)*...

228. „*Naužih se krasnih prizora i odmorih se...*“

Глаголски облици *науживаџи се* - *наужих се...* су покрајински (и архаични, исп. ст. сл. жити); место њих треба узимати облике: *науживаџи се* - *науживах се...* Зато је и у наведеној реченици место: „*Naužih se krasnih prizora...*“ требало: *Науживах се* *красних призора...*

229. „*Kao stalno znamo da су Брсково основали насељеници*“.

Прилог „стално“ (*ständig, beständig*) не ваља употребљавати у значењу прилога *поуздано, џачно*. Отуда је у горњој реченици место: „*Kao stalno znamo да су...*“ требало рећи: *Поуздано (џачно)* *знамо да су...* Овде је и „као“ непотребно.

230. „*Ни пре, ни после, Брсково се не спомиње у изворима џако често, као џто џих година, јасан доказ од које је економске важности џај град баш џих година*“.

Наведена реченица сасвим је неписмена и рогобатно написана. У изразу: „*као џто џих година*“ реч „*џто*“ није била потребна (или се бар морало рећи: *као џто се спомиње џих година*); испред придева „*јасан*“ требало је да стоји „*џто је*“, а иза именице град требало је „*био*“. Према томе цела горња реченица исправно би требало да гласи: *Ни пре ни после Брсково се не спомиње у изворима тако често као џих година, џто је јасан доказ од које је економске важности тај град био баш тих година*.

231. „*Kako mi се брат бјеше разболио врати се...*“

Од глагола *разболеџи се* (разбољети се) прошаста глаголски придев по јужном изговору правилно гласи *разболио се* (а не *разбољео се*), јер тамо кратко старо љ испред *о* прелази у *и* (исп.: *дљљ > дђо > дио, сљљ (од сјсти) > сђо > сио* и сл.). Отуда и у горњој реченици место: „*Kako mi се брат бјеше разболио...*“ требало је рећи: *Како ми се брат бјеше разболио*.

232. „Наређено му је да суџра рано пресџане овоме суду“.

Глагол „претстати“ је према немачком *vorstehen*; српско-хрватски се то може рећи са *јавиџи се*: ...да се сутра рано јави овом суду.

233. „С њима су сџигли чеџири калуђера и два владике“.

Именица *владика* (исто тако и: *судија*, *војвода* и сл.), понаша се у једнини као именица мушког рода и уза њу увек стоје атрибутске речи у мушком роду: *добар владика* и сл. (исто тако: *добар судија*, *славан војвода* и сл.). У множини се пак ове именице понашају као именице женског рода и атрибутске речи уза њих стоје у женском роду: *добре владике* и сл. (исто тако и: *добре судије*, *славне војводе* и сл.). Отуда је и у горњој реченици место: „...четири калуђера и два владике“ требало рећи: *четири калуђера* и *две владике*, а место *сџигли*, које није правилно употребљено, требало је: *сџигла*.

234. „*Dok se na buništu igrahu njena deca...*“

„Буниште“ је пограјински, правилно је *буњиште*. Зато је и у горњој реченици место: „*Dok se na buništu igrahu...*“ требало рећи: *Док се на буњишту играху...*

235. „*Иначе ће задругарсџтво и привредна делатност јавно-правних џела и усџанова да замену досадање облике*“.

Од глагола *замениџи* - *заменим...* (а не: *заменуџи* - *заменим* како се често чује) 3 л. мн. презента правилно гласи *замене*, а не *замену*, јер сви глаголи са наст. *им* у 1 л. јд. сад. врем. имају -е у 3 л. мн. Отуда је и у горњој реченици место „...да *замену* досадање облике“ требало рећи: ...да *замене* досадање облике.

НАША ПОШТА

М. Р. Нови Сад.

1. Правилно је писати као једну реч прилоге: *ујуџру*, *увече*, *узору*, а не: *у јуџру*, *у вече*, *у зору*. Према томе треба: Допутовао је јуче *ујуџру* (а не: *јуче у јуџру*); Дођи ће у 10 сати *увече* (а не: *у 10 сати у вече*); Стигао је *узору* кући (а не: *Стигао је у зору...*) и сл.

2. Од придева *сџрог* компаратив правилно гласи: *сџрожи*, а суперлатив *најсџрожи* (а не: *строжији*, *најстрожији*).

3. Поред глагола *жваїшайи-жваћем...* правилно је и *жвакайи-жваћем*.

4. Изразе: „*последњих месец дана*“, „*сваких месец дана*“ и сл. (образовани несумњиво према: *сваких тридесет дана* и сл.) није добро употребљавати, већ треба: *последњи месец дана*, *сваки месец дана*. Исто тако не ваља ни: *последњих годину дана* и сл., већ: *последњу годину дана*.

5. Именица *месец* може имати у генитиву мн. двојак наставак: *а* и *й* (десет *месеца* и десет *месецај*). У нашем књижевном језику има још неколико таквих именица са двојаким завршетком у генитиву мн.: *мрав*: *мрава* и *мравј*, *сај* (сахат): *саја* и *сајј*, минут: *минуша* и *минушј* и сл. Дакле, и једни и други наведени облици су подједнако правилни.

6. Правилно је изговарати *шдишина*, а не *шдишйна* или како друго.

Д. В.

ИСПРАВКЕ

У 7 бр. (књ. II) на стр.: 211 треба *шоја-шоја* м. *шој-шоја*

„ „ „ „ *Треба* м. *шреба*

„ „ 212 „ *иако* м. и *ако*

„ „ 218 „ *Brot sparen* м. *Brot zu sparen*.

Власник за Лингвистичко друштво
д-р **Александар Белић**
Франкопанова бр. 30

Секретар Уређивачког одбора
д-р **Радомир Алексић**
Универзитет, Српски семинар бр. 3

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

излази за сада два пута годишње у свескама од 10—16 штампаних табака или у једној књизи од 16—25 штампаних табака.

Годишња је претплата 100 дин. како за Краљевину Југославију тако и за иностранство. Старије године (од 4 св.) — 100 дин.; свеске II и VII књиге засебно (тј. II 1—2, VII 1—2 и II 3—4, VII 3—4, X 4), свака по — 50 дин. Од прве књиге остао је мали број егземплара и може се добити само када се купе све досадашње књиге (I—XII).

Претплата се шаље или администрацији, Српски семинар соба бр. 3 или књижарима: Геци Кону, С. Б. Цвијановићу и Ф. Баху у Београду.

Главно стовариште књига Јужнословенског филолога: књижарница Геце Кона у Београду.

А. Белић: Правопис српскохрватског књижевног језика. Београд 1934. Издавачка књижарница Геце Кона. Цена дин. 40.

БИБЛИОТЕКА ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА:

1. *Милош С. Московљевић:* Акцентатски систем поцерског говора 40.—
2. *Гојко С. Ружицић:* Језик Петра Зоранића 60.—
3. *Данило В. Вушовић:* Прилози проучавању Његошева језика 40.—
4. *Радомир Б. Алексић:* Језик Матије Антуна Рељковића 50.—

Поруџбине слати на адресу:

Универзитет, Српски семинар, соба бр. 3.

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО у БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

Д. К. С.

ГОДИНА II СВЕСКА 9-10

Овај је часопис препоручен свим школама одлуком Министарства просвете П.бр. 22 184 од 10 августа 1932 год., а на основу мишљења Главног просветног савета С.бр. 473 од 21 маја 1932 год.

БЕОГРАД

1934

СА Д Р Ж А Ј

	страна
1. А. Белић: О уједначавању граматичких облика нашег књижевног језика	257
2. Fr. Пешић: Prag ili Praga	260
3. А. Белић: Још о туђицама	261
4. P. Muždeka i D. Vušović: О pisanju velikih slova po našem pravopisu	264
5. М. С. Московљевић: Из живота речи	268
6. М. Стевановић: Употреба предлога <i>према</i>	273
7. Др. Влад. Марган: „Хлеб наш насушни“	277
8. М. С. Лалевић: О значењу неких речи и израза	278
9. Fr. Пешић: Slovenski „frakar“	283
10. Д. В.: Један погрешно схваћен стих народне песме	284
11. Уредништво: Читаоцима	284
12. Dr. M. Perковић: „Naš jezik“	285
13. Регистар II год. Нашег језика	290

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Драгутин Костић, Милош Ивковић, Глиша Елезовић, д-р Милош С. Московљевић, д-р Бранко Милетић, д-р Данило Бушовић, д-р Радомир Алексић, д-р Петар Ђорђић, Радосав Бошковић и Миодраг Лалевић

Наш Језик излази једанпут месечно, а десет бројева чине једну књигу. Годишња претплата дин. 30. Поједини број дин. 4. — Претплата се шаље администрацији, Српски семинар, соба бр. 5, чековни рачун бр. 54818, а рукописи секретару Уређивачког одбора д-ру Радомиру Алексићу, Српски семинар, соба бр. 3, Универзитет у Београду.

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО У БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

ОДБОР

ГОДИНА II

Овај је часопис препоручен **свим школама** одлуком Министарства просвете П.бр. 22 184 од 10 августа 1932 год., а на основу мишљења Главног просветног савета С.бр. 473 од 21 маја 1932 год.

БЕОГРАД, 1934

ШТАМПАРИЈА „МЛАДА СРБИЈА“, — УСКОЧКА 4.

Банд. М. Анђелковића — Грачаничка 12.

Телефон 21-352

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Драгутин Костић, Милош Ивковић, Глиша Елезовић, д-р Милош С.
Московљевић, д-р Бранко Милетић, д-р Данило Вушовић, д-р Радомир
Алексић, д-р Петар Ђорђић, Радосав Бошковић и Миодраг Лалевић

Наш Јевик излази једанпут месечно, а десет бројева чине једну књигу. Годишња претплата дин. 30. Поједини број дин. 4. — Претплата се шаље администрацији, Српски семинар, соба бр. 5, чековни рачун бр. 54818, а рукописи секретару Уређивачког одбора д-ру Радомиру Алексићу, Српски семинар, соба бр. 3, Универзитет у Београду.

С А Д Р Ж А Ј

II године Нашег језика

	СТРАНА
Барић Х.: Босиљак	43—47
Белић А.: Једно начелно питање	1—6
О променљивости радног (прошлог) глаголског придева	33—39
Позоришни језик	65—67
Још неколико речи о позоришном језику	97—99
Незнани јунак	100—102
III међународни лингвистички конгрес у Риму	108—114
Опет о позоришном језику	129—132
Дикција	161—163
„Београдски стил“	193—200
О уједначавању граматичких облика нашег књижевног језика	257—259
Још о туђицама	261—264
Будимир М.: „Насушни хлеб“ и „свагдањи крух“	6—9
Језичко осећање и језичко знање	40—43
Грчка подлога књижевних језика	230—234
Вунс Станко: <i>Še nekoliko slovenskih imen za povse</i>	212—213
Вукићевић Милан: Против туђица	225—228
Вуковић Ј. Л.: <i>Горјети</i> или <i>горети</i> у књижевном језику ијекав- ског наречја	176—180
Још о вокативу јединице неких именица мушког рода	238—241
Вушовић Д.: О акцентским облицима: <i>човека, човеку</i>	53—55
„Хвала лепа!“ и „хвала лепо!“	81—84
О узрочном значењу свезице „пошто“	103—105
Речи: <i>васељена, васиона</i> и <i>васиљена</i> , њихова упо- треба, значење и порекло	140—145
Како треба разумети неке стихове у једној народној песми	183—184
О писању великих слова по нашим савременом пра- вопису	205—208, 266—268
Значење неких стихова у народним песмама	214—215
О пореклу и значењу речи „кољач“	241—246
Један погрешно схваћен стих народне песме	284
Ђорђевић П.: Око израза <i>насушни</i>	50—53
О двојаким завршенима неких туђица	145—149
О краљу и цару	170—176
Облик <i>Југословен</i>	200—201
Именица академија и њене изведенице	246—247

Ђезовић Гл.: Значење неколико туђих речи употребљених од наших класичних писаца	47—50
И.: Бошко	134—136
Ivšić Stjepan: U vezi s jednim principskim pitanjem	164—168
Ilešić Fr.: Iz savremenog života našeg jezika	69—71
Germanizam u brojenju	228—229
Prag ili Praga	260—261
Slovenački „frakar“	283
Janjanin M.: „Gospođa profesor“	202—204
Колман О.: Још нешто о речима на <i>-ište</i>	13—19
Костић Д.: Множина, обична и збирна	72—76
Мало стилистике	154
Име Београда	213—214
Прилог спортској терминологији	247—251
Лалевих М. С.: Где, камо, куд(а)	19—24
О значењу неких речи и израза	78—81, 278—283
Однос предлога према неким одричним речима	84—87
Језик у убеницима за српскохрватски језик	150—154
Неке особености шаховског језика	210—212
Марган Влад. д-р: „Хлеб наш насушни“	277—278
Maretić T.: Kritik ili kritičar itd.	99—100
Милојевић Вој. Ж.: Један предлог за неколико назива	209—210
Московљевић М. С.: „Родна реч“	24—27
„Опкладионица“ и тим поводом о именицама на <i>-ионица, -аоница</i>	76—77
О vokativu jednine nekih imenica muškog roda, naročito imena i prezimena	105—107, 180—183
Мешање предметака <i>пре-</i> и <i>при-</i> код неких речи	136—140
Бања, купалиште, купељ, купатило, купка	234—237
Из живота речи	268—272
Muždeka P.: O pisanju velikih slova po našem pravopisu	264—266
Perković M. d-г: „Naš jezik“	285—289
Радивојевић Павле: „Први јануара или први јануар“	114—116
Rešetar M.: Prvi januara ili prvi januar	67—69
Germanizmi u brojenju	169—170
Стевановић М.: Употреба предлога <i>према</i>	273—276
Tušan Fran J.: Kritik ili kritičar	133—134
Уредништво: Читаоцима	284—285
Цар М.: Антологија ружнога	9—12
Језичке поуке: 27—31, 55—60, 87—93, 117—124, 155—158, 185—190, 215—221, 252—255	
Наша пошта: 31—32, 60—64, 93—96, 124—128, 159—160, 180—192, 221—224, 255—256	
Регистар II год. Нашег језика	290—307

НАШ ЈЕЗИК

ГОД. II

СВ. 9 и 10

О УЈЕДНАЧАВАЊУ ГРАМАТИЧКИХ ОБЛИКА НАШЕГ КЊИЖЕВНОГ ЈЕЗИКА

У нашем је часопису покренуто питање о вокативу једине и његовим облицима, нарочито код имена, личних и географских, и код оних именица код којих би се облик вокатива, кад би био правилно образован, знатно удаљио од других облика, а нарочито од номинатива, на пр. *шече* од *шешак* и сл. (исп. чланак М. Московљевића О вокативу једине неких именица мушког рода, нарочито имена и презимена, НЈ II, бр. 4 и 6 и Ј. Л. Вуковића Још о вокативу једине неких именица мушког рода, НЈ II бр. 8). У тим чланцима о различним облицима вокатива има тачних напомена и умесних примедба, али ме они у исто време побуђују да речем неколико начелних речи о уједначавању облика те врсте.

Има доста случајева када се у књижевном језику јавља неколико могућних облика. Са више страна допиру до нас гласови да би их ваљало уједначити, да би требало пробрати од њих оне који су најправилнији и огласити их за једино обавезне за школску омладину. Питање је само шта је најправилније и на који ће се начин то утврдити.

Као увек и ту морамо поћи од онога што је о томе мислио и како је у тим случајевима поступао Вук Караџић. Довољно је да прелистамо Маретићеву велику граматику, па да се уверимо да Караџић није бежао од двојакних или тројакних облика за исту службу. Даничић није био истог мишљења. Он је покушавао да „нормализује“ неке особине, руководећи се оним што је старије и према историји нашег језика правилније. Али и он сам није докраја извео то, а и доцнији развитак нашег књижевног језика прихватио је пре Караџићеве погледе неголи Даничићеве. Само то не значи још да нема начина или да не треба тражити начина да се уједначавање поменутих особина предузме и у неким случајевима и изврши.

Никад нас није толико као данас водио у питањима књижевног језика углед и ауторитет Вука Караџића. Наравно, увек по садржини, по правој и унутрашњој вредности онога што је он износио.

Како је Караџић гледао на овакве црте књижевног језика? Он је сматрао да по облицима књижевни језик мора бити исти у целом народу нашем, и то онакав какав је био његов језик; а по гласовима — допуштао је да се може разликовати по различним крајевима само у изговору старога јата. Ту је пристајао на тројаки изговор (јужни као *ије*: *је*, источни као *е* или западни као *и*), али је сам развитак књижевног језика тројаки изговор свео на двојаки (*јужни* и *источни*).

Ово је укратко мишљење Краџићево. Али, ако се пренесе на земљиште нашег језика, оно би гласило овако: у стварању књижевног језика учествује на првоме месту онај део народа нашег у којем се говори Караџићевим језиком, са једном разликом у замени старога јата. Познато је да се тако, у општим цртама, говори у западној половини некадашње Краљевине Србије, у Војводини, у Славонији, великом делу Црне Горе, Босне и Херцеговине, једном делу Далмације и једном делу Хрватске. Према томе, велика је област која може послужити као основица за наш књижевни језик. Она мора и стално водити рачуна о Вукову књижевном језику и удешавати неслагања своја са облицима Вукова језика према њему. Али и остали крајеви нашег народа сарађују на стварању књижевног језика, руководећи се гласовима и облицима његовим које је он добио у Караџићеву језику и језику оних крајева који су могли непосредно прихватити Караџићев говор.

Нема никакве сумње да би народни говори, који се налазе на толиком простору, повећали онај број могућних колебања код облика која имамо већ и код Вука (на пр. у дативу једнине Вук има *нашем* и *нашему*, а у тим говорима има и трећи облик *нашеме*, којег код њега нема итд.). То нам, наравно, не би дало права да употребљавамо оно чега код Вука нема; али ти би говори, с друге стране, заједно са Вуковим језиком могли скратити она колебања која и Вуков језик има. Ако се нађе испитивањем географске распрострањености двојних или тројних облика за исту службу да је један од њих у знатно већој употреби неголи остали, онда

би тај облик могао постати јединим обликом књижевног језика.

Данас су у великој примени језички или, како се обично вели, лингвистички атласи. У њима су кривим линијама повезана места са истим језичким особинама. Те се линије називају *изоглосама* или *изофонама* или сл. према томе шта спајају: да ли места по каквој речничкој особини, тј. по употреби једне речи, једне гласовне особине или сл. Ти су атласи врло корисни за научна испитивања, али они могу такође бити и врло значајни за уједначавање граматичких особина нашег књижевног језика. Било би довољно израдити списак питања („квистионар“) на која би ваљало у различним местима поменутих крајева зналачки покупити одговоре, па да се добије драгоцен материјал за даљи рад на утврђивању оних црта граматичког склопа нашег језика које су најобичније и најраспрострањеније. Овако, без поуздана материјала, често се лута.

Има и друге могућности да се тај посао уради. Наш књижевни језик живи већ више од сто година. У различним средиштима наше земље појавиле су се у току тога времена књиге писане добрим књижевним језиком на основици коју је Вук дао. Кад би се извршио, према унапред спремљеном свестраном плану, попис особина које књижевници најчешће употребљавају, могао би се добити и одговор на питање: која црта у ком посебном случају треба да преовлада. Уосталом један од ова два посла не би искључивао и не би чинио непотребним други.

Када се око половине прошлога века стављало питање, која особина или која реч треба да се употребљава у књижевном језику нашем, Караџић је просто и јасно одговарао: она која се јави у већине књижевника. Тако можемо и ми данас одговорити на питање: која од особина Вукова језика — када има више облика за исту службу — треба искључиво да се употребљава у књижевном језику: или она која је у већине нашег народа који говори језиком сличним Вукову или она која је у већине књижевника, тј. која је овладала већим делом нашег књижевног језика, нарочито оног којим пишу књижевници прожети духом књижевног језика Караџићева.

А. Б.

17*

PRAG ILI PRAGA?

Na uglovima zagrebačkih ulica zovu ovih dana plakati na „izlet Jadranske straže u Prag“.

Dakle „u Prag“ zovu!

Već pre više godina u nekim sam zagrebačkim novinama pledirao za „Pragu“. Stvar je ostala nezapažena. U „Pravopisu“, u pismu i u govoru ostao je „Prag“. Prestonicu današnje Čehoslovačke Republike nazivamo nemačkim oblikom.

Oni koji „Prag“ u našem jeziku brane, kažu da je kod nas taj nemački oblik čehoslovačke „Prahe“ od vajkada običan, da ima, dakle, kod nas istorijsko pravo.

Istorijsko pravo ima istina „Prag“ u hrvatskosrpskom jeziku. (Ipak bi trebalo ispitati, nije li se u prošlosti katkada pisalo i „Praga“. Svakako je Babukić god. 1835 u „Danici“ br. 31, 8, VIII, str. 123 pisao: „...iz Beča, iz Prage...“).

Ovo je istorijsko pravo „Prag“ stekao po tome što se naš svet sa prestonicom Češke upoznao preko Nemačke ili u njihovoj službi; držim da su u tome graničari, služeći u austrijskoj vojsci i tamo na severu, igrali priličnu ulogu.

Ali mi ne treba da primamo danas sve što nam je istorija ostavila. Što je iz istorije prešlo na nas, a vređa današnjost, to treba da odbacimo. Slovenci pišu samo „Praga“.

Pre sto godina pisalo se često (a govorilo sigurno češće) „Pemac“, „pemski“. A danas se ređe ta reč čuje (obično pogrdljivo). Slovenski je osećaj to tuđe ime češkog naroda izbacio iz našeg književnog jezika. Ne bismo li bili samo konsekvantni kad bismo napokon iz njega i nemački „Prag“ isključili, te Čehoslovačkoj dali njezinu „Pragu“ (sa malom glasovnom promenom: *h: g*, prema karakteru našeg jezika)?

Tuđa mesta, mesta drugih naroda i država nazivamo obično onim oblikom imena koji upotrebljava dotični narod sam; zato govorimo o Insburku, Salzburgu, Tuluzi itd. Prema tom opravdanom načelu moramo češku prestonicu nazivati oblikom koji je kod Čeha samih običan, dakle: Praga (Praha).

Od tog pravila pravimo iznimke u slučajevima u kojima naš narod tuđa mesta odvajkada zove *svojim* imenima, u slučajevima u kojima je naš narod imena dotičnih tuđih mesta glasovno prilagodio *svome* jeziku; obično su to znamenitija mesta,

koja su u istoriji našeg naroda igrala važniju ulogu; imamo *Rim*, *Beč* (Dunaj), *Mletke* (danas „Venecija“), ne: Roma, Wien. „Prag“ ne spada ovamo, jer to nije *naš* oblik, nego nemački. Ne možemo reći da bi „Prag“ bio tako široko „narodan“ kao što su Rim i Beč (Dunaj); to je *import* izvesnih slojeva (vojnika itd.).

Braniocima oblika „Prag“ bilo bi valjda drago kad bih im spomenuo „Pariz“; rekli bi valjda: „Vidiš, francusku prestonicu zovemo formom nemačkog jezika: Paris, ne francuskom: „Pari“ (po izgovoru). „Nemačka je forma postala naša“. Ja bih na to odgovorio: Daleko nam je Pariz, te je naravno da smo ga nazvali formom jezika naroda koji nam je bio posrednik, i tuđ nam je Pariz; Praga nam je mnogo bliža i slovenska je. Francuski oblik „Pari“ slabo bi išao u slovensku deklinaciju (imenica na *i* nemamo), a dobro ide Pariz (sa konsonantom); češka „Praga“ (Praha) ide odlično u našu deklinaciju.

Dršim zato da možemo otstupajući od istorijskog tuđeg „Praga“ dati Čehoslovačkoj „Pragu“.

Školski bi „pravopis“ i geografska školska odluka „Pragu“ brzo odomaćila.

Zagreb

Fr. Ilešić

ЈОШ О ТУЋИЦАМА

У прошлом броју нашег часописа (в. чланак „Против туђица“ Милана Вукићевића НЈ II, 8, 225—228) изнесене су мисли о ослобођавању нашег језика од туђица. Те су мисли, изнесене смишљено и трезвено, потпуно тачне. Али и ту се признаје да је немогуће бити сасвим без туђица. На овоме месту хтео бих да се мало задржим на унутрашњој природи туђих речи. Зашто се стране речи употребљавају? Зашто се одмах не преведу, не прераде? Откуда то да *стари* класични језици, грчки и латински, а нарочито грчки језик, служе као извори за грађење различних *нових* назива? Сви они који хоће какав нов производ да назову новим именом, обично граде те називе од речи латинских или грчких или помешаних грчких и латинских. Зар није пре краткога времена поникао назив „*аушомобил*“ за позната кола која се крећу без коња, без вуче, па је тај назив доцније замењен и само називом „*аушо*“ који свугде потискује ранији дужи назив.

Сам назив *аутомобил* састављен је од грчког дела (*autos*) и латинског (*mobilis*). Први значи „сам“, а други „покретљив“, дакле, неке врсте „самокрет“. Иако је очигледно да је реч аутомобил накурада по начину како је постала, и она се одржала, и данас се све више употребљава њен предњи део који значи „сам“ и ништа више. Откуда то?

Употреба страних речи, ма како рђаво састављених, за нове појмове зато је могућна што је новом производу потребан нарочит писмени или гласовни знак. Уколико је нова реч удаљенија од већ употребљаваних речи, уколико је она неразумљивија са етимолошке стране за онога ко зна онај језик за који се та реч ствара, утолико је она способнија да послужи као знак за нову ствар или нов појам. Зато се најрадије и узимају стране речи, које су већини света етимолошки неразумљиве, за нове појмове и зато врло згодно и могу да послуже као нова реч за нову ствар или нов појам. Отуда је и дошло да се за путничка самокретна кола могао употребити назив „аутомобил“, а место њега и само назив „ауто“; да се „мобил“ не употребљава већ, могао би се и тај део употребљавати за исту ствар. „Ауто“ који грчки значи „сам“ не би се могао употребити за кола која гони нарочити унутрашњи покретач кад би та реч постојала у језику оних народа који су узели реч аутомобил. Међутим кад би се узео назив „самокрет“ или сличан који је разумљив, он би боље пристајао за сва кола која се крећу каквим унутарњим погоном. То би могла бити и локомотива, и лађа, и аероплан и аутомобил. Наравно, када би се дуже времена та реч употребљавала само за аутомобил, она би се за његов појам и причврстила, као што је било са толиким речима. Уосталом, тако и народне речи постају. Али страна реч, ма како она била скрпљена, причвршћена за одређени појам, за известан проналазак или какву ствар нарочите врсте баш је зато згодна и изразита што је она само за њу причвршћена.

Изгледа да је у томе нека противречност, да страна реч, нејасна већини света по унутрашњем значењу, — може послужити боље за неки појам или ствар неголи позната реч, која се налази у етимолошкој вези са толиким другим речима дотичног језика. Али у томе је тајна речи уопште. Да ли данас когод ко говори нашим језиком зна шта значи реч

рука? Он зна да је то гласовни знак за један део нашег тела; али какво је њено унутрашње значење — то мало ко зна. Па ипак реч *рука* одлично врши своју службу. Кад бих рекао да *рука* значи „оно чиме се скупља, сабира“ и да се налази у вези са глаголом истог значења који се није сачувао у нашем језику, али се сачувао у другим индоевропским језицима, — то би изазвало чуђење код неког. Или кад бисмо рекли за реч *зуб*, који данас значи једну од усађених у вилице белих глеђосаних кошчица којима се храна ситни и жваће, — да, у ствари, значи „оно чиме се кида“, опет би се понеко изненадио. Тако је и код многих других речи као *браћ*, *сестра*, *нога*, *глава* итд. Све су те речи постале знаци појмова оних предмета које оне обележавају. Ништа нам не смета што су те речи по својој етимолошкој страни нашем језичком схватању неразумљиве. Оне одлично врше своју службу означајући јасно онај појам за који су причвршћене. И као што се види из она два примера које сам навео: реч *рука* од значења „сабирача“ дошла је данас до врло богатога појма у којем је толико засебних особина да данас назив „сабирача“ за њу не би био довољан. И да се глагол од којег је та реч постала и није изгубио, она би се од њега одвојила развијањем свога унутрашњег смисла, богаћењем своје садржине. Тако у језику увек бива. И зато се стране речи и узимају да обележе неки предмет или његов појам, јер оне обележавају уједно и цео збир његових особина. Домаћа би реч морала назвати нов предмет по једној одлици или по једној особини његовој и требало би да прође доста времена док би се тако употребљена реч испунила збиром особина даног предмета, тако да га може достојно и јасно обележити.

Ово не треба нимало да обесхрабри оне који желе да се наш језик ослободи од туђих речи. Али они треба да знају једно. Нашом се речју може заменити и треба да се замени свака туђа реч која има исто значење са нашом речју. Таквих речи има доста и дужност је свакога ко пише или говори нашим језиком да на њих пази. Нису нам потребне стране речи за које имамо истога значења своје речи. Али и кад нису речи истога значења, може се каткада описним начином постићи исти смисао који би дала и страна реч, тако да

се и ту не мора страна реч употребити; само не треба сам смисао речи жртвовати овој, иначе врло похвалној, тежњи. Цео је развитак језика у развијању нових прелива значења речи и нових значења речи. О њима се мора водити рачуна и када се туђе речи нашим речима замењују. Ми смо имали прилике, и са овога места, да утврдимо да се на то не мисли увек довољно када се хоће страна реч да замени нашом речју. На силу се то не може учинити. Јер када се то силом чини, онда се врши насиље над језиком и руши се, без потребе, цела мрежа доследно изведених и повезаних значења. А то значи пре рушење или кварење језика него његово усавршавање.

И наш се језик стално богати и усавршава. Изрази и речи постају сложене и по значењима и по употреби. И то извире природно из вечито младог и творачког духа нашег народног језика. Ако је и врло тешко претпоставити да се можемо потпуно ослободити туђица, несумњиво је да знатно, врло знатно можемо смањити њихов број. Али морамо сачекати у посебним случајевима или сами помоћи да развитак нашег језика донесе добре замене туђицама. Наш ће језик то и учинити, ако га вештачки, уношењем неприродних и противних његову духу израза и речи не будемо ометали у правилном и доследном развитку.

А. Б.

O PISANJU VELIKIH SLOVA PO NAŠEM PRAVOPISU

U 7 broju časopisa „Naš jezik“ objašnjava D. Vušović Pravopisno uputstvo Ministarstva prosvjete s obzirom na pisanje velikih početnih slova u nazivima. U tom članku tvrdi pisac da sve administrativne nazive treba pisati početnim malim slovima na pr.: srez vračarski, banovina dunavska, opština beogradska i sl. ili skraćeno: srez, banovina, opština. On, međutim dopušta da se Srez vračarski, Banovina dunavska, Opština kragujevačka pišu velikim slovom samo u onom slučaju kad te riječi znače zgradu s kancelarijama odnosno Sreza, Banovine, Opštine, jer pisac samo pod zgradom s kancelarijama razumijeva *ustanovu* čiji se naziv morao po Pravopisnom uputstvu pisati početnim velikim slovom.

U takvom se tumačenju Uputstva ne bih mogao složiti s piscem. Slabost svoga objašnjavanja kao da je i pisac sam osjetio, jer u tač. 4. kaže da se *nazivi pojedinih ustanova i javnih zgrada* od dvije i više riječi kad se uzimaju skraćeno, moraju pisati velikim slovom. Ovaj dodatak *javnih zgrada* (iza ustanova) ne nalazi se u Uputstvu, a pisac je osjetio potrebu da to doda očevidno zato, što je u tač. 2. objašnjavajući pisanje naziva krivo dao značenje riječi *ustanova*. Prema shvatanju piščevu morala bi se i Kragujevačka gimnazija pisati s malim početnim slovom kad je riječ o proslavi njene stogodišnjice, jer se zacijelo nije slavila stogodišnjica gimnazijske zgrade s učionicama i kabinetima, nego jedne prosvjetne ustanove. A kao što postoje prosvjetne ustanove isto tako postoje političko-administrativne ustanove: opština, srez i banovina, pa ako se pod nazivom Kragujevačka gimnazija ne može razumjeti samo zgrada s kancelarijama, onda se ni nazivu Srez vračarski, Banovina dunavska, Opština beogradska — ne može dati tako skućeno značenje. Ni u Belićevu Pravopisu ne može se naći uporište za takvo tumačenje pisanja naziva.

Isto tako držim da je krivo pisanje istorijsko-administrativnih naziva: beogradski pašaluk, vojna krajina i dr., jer su to nazivi bivših političko-administrativnih ustanova te ih treba pisati početnim velikim slovom, a ako je koji od tih naziva dobio s vremenom geografsko značenje, onda se svaka riječ u nazivu piše velikim početnim slovom na pr. Bos. Krajina, Riječka Nahija i sl.

Čini se da D. Vušoviću nije bio jasan sadržaj pojma *ustanova* kad je osjetio potrebu da u tač. 5. svoga članka pobliže odredi taj sadržaj ovim riječima: „Imena osnovanih tela, udruženja, organizacija i sl. pišu se početnim velikim slovom“. To je, međutim, bilo nepotrebno, jer se sve nabrojeno obuhvata riječju ustanova, bila to prosvjetna, naučna, socijalna, pravna, političko-administrativna, crkvena ili druga kakva ustanova.

Prema gore izloženom ima se neosporno pisati po današnjem pravopisu Srez vračarski, Banovina dunavska, Opština beogradska velikim početnim slovom bez obzira na to misli li se pod tim srez kao političko-administrativna jedinica ili zgrada s kancelarijama u kojoj se nalazi uprava toga sreza. Upotreba naziva Srez, Opština i sl. u ovom posljednjem smislu nastala je bez sumnje u vulgarnom govoru uprošćavanjem ili skraćivanjem izraza „zgrada

Sreskog načelstva odn. Opštine beogradske“ kao što se čuje u svakidašnjem govoru skraćeni naslov za sreskog načelnika: sreski, a za državnog odvjetnika: državni.

P. Muždeka

Kao što se vidi g. Муждека ми замера што сам у чланку „О писању великих слова по нашем савременом правопису“ (НЈ II, 205—208) рекао да све административне називе треба писати малим почетним словом. Он међутим тврди да се и такви називи по прописима данашњег правописа имају писати почетним великим словом. То своје тврђење, уколико сам га ја разумео, заснива на томе што сматра да се и административни називи (тј. срез, бановина, нахија и сл.) имају подвести под појам речи *установа*. Ето због тога је г. Муждека у целом горњем чланку и настојао да покаже како мени „није јасан садржај појма установа“ и да сам јој дао „криво значење“.

Дакле, г. Муждека сматра да је установа и *срез* и *бановина* и сл., не само кад се мисли на надлештво (среско начелство, банска управа и сл.), већ и кад се мисли на подручје тог надлештва, на саму територију. Са таквим схватањем појма речи установа ја се не могу сложити, а мислим да ће их се мало и наћи који ће данас примити то његово гледиште. Ја не знам шта су све схватили творци нашег савременог правописа под речи *установа*, али верујем да јој ни они нису могли дати тако широко значење како би то г. М. хтео, јер то значење она данас у нашем језику нема. Установа, дакле, није ни срез ни бановина, ни округ, ни нахија и сл.; то су само административне јединице, подручја, — на челу којих стоје (или су стајале) установе: среска начелства, банске управе и сл. Дакле, у називу: *Среско начелство среза врачарског* — „Среско начелство“ је *установа*, *надлештво*, — а „срез врачарски“ је *подручје* те установе.¹ Тако ја то схватам, а тако то схватају и многи други које сам о томе питао. Пошто пак у Правопису јасно стоји да се имена установа пишу великим словом то се једино може и писати

¹) Што се место назива: *Среско начелство среза врачарског* и сл. може скраћено узети: *Срез врачарски* и сл., то је заиста постало „упрошћавањем израза“, као што је тачно приметио г. Муждека.

великим словом: *Срез врачарски, Бановина дунавска* и сл. онда кад ти називи означавају надлештво, установу (*institutio*).¹⁾

Како онда треба писати називе административних јединица: срезова, бановина, округа, пашалука и сл.? У Правопису то није изрично казано. Али с обзиром на оно што сам већ у ранијем чланку рекао (Н Ј II, 208): да је тенденција нашег савременог правописа да се што мање речи и назива пише великим словима, — а имајући у виду да су се називи административних јединица и пре појаве новог правописа писали обично малим словима (исп. код Миљевића: у *срезу крушевачком*, преко *среза дестошовачког*, у *округу београдском*, у *крагујевачкој нахији* и сл.; код Вука и Дан. исто: у *ужичком округу*, у *београдској нахији* итд.) — логично је да их и данас тако треба писати (јер, опет понављам: Правопис није друкчије предвидео — значи: остало је по старом). Ако г. М. мисли да их је требало писати великим почетним словом, онда нека то предложи и нека зато изнесе разлоге, али не може рећи да је то предвиђено и данашњим правописом.

Исто тако г. М. вели да ми није било потребно оно објашњење: да се „имена основаних тела, удружења, организација и сл. (макар и привремених) пишу почетним великим словом“, јер, вели, да је све то било обухваћено речју *установа*. Претпоставимо и да сви наведени и слични називи улазе у појам речи *установа*, ја опет не видим у чему бих погрешно кад бих тај појам рашчланио и поближе означио називе који у њ спадају, тим пре што сам поменути чланком само одговорио на извесна питања наших читалаца (а којима свакако то није било тако просто као што мисли г. М.). Али ја се ни овде нећу сложити с г. М., да се рецимо за називе: *разредно веће*, *наставнички савеш* и сл. може рећи: да су установе, — већ су то *школа* која припадају некој *установи* (гимназији, учитељској школи и сл.). Исто тако нису

¹⁾ Г. М. нетачно тврди да би се према моме објашњењу писала *Крагујевачка гимназија* малим почетним словом кад је реч о прослави њене стогодишњице. А што сам ја на једном месту поред речи *установа* ставио у заграде као објашњење „зграда с канцеларијама и др.“, то сам зато учинио, да бих тиме боље истакао разлику између назива „срез врачарски“ као административне јединице и назива „Срез врачарски“ као надлештва, установе.

установе ни разни *спорти*ски клубови, *разне* *поли*тичке *орга*низације и сл., већ само на челу њихову могу стајати установе (исп. Спортски савез и сл.) које у тим клубовима или организацијама врше извесну функцију (управљања, пропаганде и сл.).

Види се, дакле, да је овде цело питање у томе: шта значи реч *у*ста*но*ва. И г. М. мисли да сам јој ја дао и сувише узано значење, — а ја, напротив, мислим да јој је г. М. дао и сувише широко значење: значење које она у нашем језику нема.

Д. Вушовић

Из живота речи

У прошлом броју увели смо ову нову рубрику, и г. Вушовић је дао први свој прилог, „О пореклу и значењу речи колач“. Држим да неће бити наодмет ако проговорим неколико речи о значају ове рубрике, коју ће, свакако, наши читаоци радо читати.

Кад говоримо о животу речи, мислимо на све оно што се једној речи догађа током времена, на све њене спољашње и унутрашње промене. Спољашње промене се тичу облика речи, а унутрашње промене су, у ствари, промене њеног значења. Јер реч не мења само свој облик због разних гласовних промена које се у њој врше, већ мења и своје значење, и неки пут се значење речи мења брже него њен облик. Промена спољашњег изгледа речи је видљивија, познатија, можда зато што се по школама обраћа већа пажња на облик него на садржину речи. Па ипак, ни у погледу облика ми данас не можемо пратити фонетски и морфолошки развитак свих речи од самог њиховог почетка, већ само од времена кад се почело писати нашим језиком, а за раније време можемо само нагађати, ослањајући се на сродне језике. Још мање можемо пратити развитак значења речи у ранијим временима, јер се нашим народним језиком почело писати релативно скоро. Па ипак, ослањајући се на друге словенске језике, можемо наћи много занимљивости у проучавању значења појединих речи. Јер често речи и за сто година промене своје значење или их сасвим нестане.

Нове речи и нова значења старих речи постају и данас, и у томе је живот језика. Највише нових речи добивамо сад позајмицом од других културних народа. У доба великог техничког напретка постале су многе речи као технички термини, и њима су се обогатили сви културни језици, па и наш. Али нове речи постају и у самом нашем језику, од других речи, на пр. по аналогiji, истим наставцима којима су начињене старе речи. Према речима с турским наставком *-џија* (бозација, рабаџија) начињена је и реч *шрамвајџија*, а пре 70 година чак је и Стојан Новаковић звао писца романа „романџија“.

Првобитно су речи имале конкретно, стварно значење, па су поступно, са све већим умним развитком људским, почеле добивати апстрактно значење. Али данас имамо обрнуту појаву: да речи с апстрактним значењем добивају конкретно значење. Тако на пр. *орање* не значи само нарочиту радњу с плугом, већ и саму узорану њиву; *кување* не значи само радњу, већ и кувано јело; *плетива* не значи само гл. именицу, већ и плетиво; *изложба* не значи више само излагање, већ изложене предмете и зграду с таквим предметима. Још 1880 године реч *скупштина* је значила исто што и „скуп“, „збор“, чак и кад се мислило на народно претставништво, па се писало: „Извештај са Народне скупштине,“ или „На Народној скупштини“. А данас та реч не значи више само велики народни скуп, већ нарочито законодавно тело, па и зграду у којој оно заседава. Из онога примера видимо како се добијају нова значења ширењем првобитног, и тиме се језик највише богати. А ево још згоднијег примера.

Реч *школа* постала је од грчке речи *σχολή*, која је прво значила „доколица, слободно време, одмор,“ па после „занимања у доколици“ тј. разна предавања¹; доцније је та реч добила значење „заједница људи истог филозофског, научног, мишљења“ (у ком се значењу и данас употребљава, на пр. „Кантова школа“), и најзад је почела да значи организовану васпитну установу, што данас већином значи. Дакле, од значења „одмора“ дошло се до данашњег значења речи школа, које је сасвим супротно одмору! Али та реч има данас и друга значења; она значи и: 1) саму зграду („идем у школу“), затим,

¹ Тако је филозоф Платон држао предавања у Академову парку по коме се његова филозофска школа назвала „академија“. В. Наш језик II, стр. 246.

2) наставнике и ђаке („распуштена је цела школа“), најзад, 3) рад у школи („нема школе“).

Али се највише нових значења речи добива путем стилских фигура, т. зв. метафора, које не налазимо само у песничком језику, већ и у обичном говору, који их је пун, иако ми тога нисмо увек свесни. То је употреба речи у т. зв. пренесеном значењу. Метафоричко значење се развило као последица поређења. Кад за плашљива човека кажемо да је „кукавица“, за управитеља „глава“, за главног помоћника у послу „десна рука“, за потпуног човека да је „зрео“, кад мати каже своме детету „злато“ или „соколе“, онда је то метафорички казано. Овај начин исказивања мисли је толико уобичајен да је понекад реч изгубила оно основно значење; место поређења, „слике и прилике“, остала је само слика, која замењује „прилику“.

Нова значења речи се добивају и кад се значење једног дела преноси на целу претставу и обрнуто. Тако се каже *кров*, а мисли се на *кућу*, каже се на пр. „пореска *глава*“, а мисли се на људе, каже се *грло*, а мисли се на неко живинче, каже се *Крез*, а мисли се на богата човека итд.

Данас ми употребљавамо многе речи и не знајући њихова основна значења. Некима је тешко и одредити првобитно значење, а некима се може пратити развитак значења, од најстаријег познатог или вероватног до данашњег. Тако на пр. није јасно значење речи: *бог*, *човек*, *чељад* и др, па и за реч *кућа* није јасно да ли је у вези с речју *кућ* или с руским глаголом *укућашѣ*, чије је основно значење „сакрити“, „склонити“, а и *кућа* у најранијим споменицима значи „колиба“, „шатор“, уопште склониште. Реч *сѣеница* постала је од речи „стена“, али по значењу нема више везе с њом, бар у нашем језику, а у руском има, јер *сѣѣна* у руском значи „зид“, а не „камен“, а кућни зидови су већином дрвени. Тако по речи *сѣеница* можемо закључити да се и у нашем језику *зид* некада звао *сѣена*. Данас глагол *чиѣашѣ* ни гласовно ни по значењу нема везе с гл. *бројѣши*, а првобитно је значио „бројити“ (стслов. и руска реч „*число*“ и словеначка *шѣевилка* од истог су корена и значе „број“; у бугарском „*чита*“ значи и „читам“ и „бројим“, јер су прво „читани“ зарези на рабошима, који су означавали бројеве). Још и данас се онај сандук у који пада

брашно испод воденичног камена зове *мучњак*, иако се више не употребљава стара реч *мука*, која значи *брашно*.

Има много туђих речи које мирно употребљавамо, а и не сањамо да су оне првобитно значиле нешто сасвим друго. Тако данас употребљавамо реч *капела* с двојаким значењем: 1) мала црква, 2) музичка дружина што свира по јавним локалима, а не знамо да је постала од латинске речи *sarra* (огртач, капут). По огртачу св. Мартина (у 4 веку) назвала се *капела* соба у којој је чуван тај огртач као реликвија, после се почела звати свака мала црква с реликвијом неког свеца, најзад се назвала и музичка дружина која је свирала у тој капели. Заиста дуг пут од огртача св. Марка до свирачке дружине неког чубурског уметника!

Како се развило данашње значење неких туђих речи, нећемо овде износити, јер се то може наћи у сваком већем енциклопедиском речнику; али ћемо под овом рубриком писати о животу неких речи, чије је значење претрпело необичније промене.

ПОСТАНАК РЕЧИ *СРЕЋА* И РАЗВИТАК ЊЕНОГ ЗНАЧЕЊА

Данас реч *срећа* значи „стање потпуног задовољства“, а по њеном облику видимо да је постала од корена *срећ* (*сусрећ*) као и гл. *срећати*, с којим она по значењу сад нема никакве видљиве везе. Да би смо разумели како се од имен. *сусрећ* дошло до данашњег значења речи *срећа*, треба да видимо како се овај појам казује у другим језицима.

У руском се *срећа* казује речима *счастіе*, и *доля*; ова друга значи више „судбина“, али се по придеву бездолный (= несрећан) види да може значити и „срећа“. А шта управо значи *счастіе*. Та реч као и *участіе* (судбина) постала је од речи *частіе*, што значи *део*. *Счастіе*, према томе, значи „удео“, тј. удео у светским задовољствима који човеку судба одреди. То исто значи и *доля*. Од истог корена начинили су реч за појам „срећа“ и западно-словенски језици: пољски *szczęście*, чешки *štěstí*.

Французи *срећу* казују тројако: *bonheur*, *fortune* и *bonne chance*. Прва реч значи „добар час“ (и ми кажемо „у добри

час“, што значи „срећно“), друга је постала од латинске речи *fortuna*, која је првобитно значила „донет случај“, а трећа значи „добар случај“ (*chance* од лат. *cadentia*). Код Француза су се, дакле, изрази за исказивање појма среће развили из веровања у „добар или рђав час“, „добар или рђав случај“.

Из овог упоредног прегледа видимо да речи и изрази којима се означаје појам среће није примаран, већ се доцније развио као последица веровања појединих народа, њихова филозофског гледања на свет.

Видели смо да је источним и западним Словенима срећа оно што је човеку судбином додељено. Ми данас немамо речи за означавање среће од корена *чест* - (са значењем „део“), који одговара кор. *чест* - Источних и Западних Словена, а који имамо у речи *честница*, *учестивовати*, *причеси*, али имамо придев *честиви*, који је прво значио *срећан*, што се види из народних песама („*Честиви*а ћу тебе учинити“), а тек доцније је добио данашње значење „поштен“, ваљда под утицајем руског придева „честный“. У Вукову речнику *честивост* значи срећа, а глаг. *честивати* и данас значи само „желети срећу“. То показује и бугарски, у ком *чест* значи *срећа*, а *честиви* значи *срећан*. Ми смо почели на други начин исказивати појам среће: ми смо почели сматрати да ћемо бити срећни или несрећни према томе шта или кога *срећнемо*, те је реч *срећа*, која је првобитно значила што и *сусрет*, почела означавати оно стање потпуног задовољства за којим сви тежимо. Да се то значење тако развило, видимо и по томе што се говори *добра срећа* и *зла срећа*, што показује да реч *срећа* без одреднице првобитно није значила оно што сад значи, већ се морао додавати придев *добра*. То потврђују и изрази *добра коб* и *зла коб*, са истим значењем као и *добра срећа* и *зла срећа*, а *коб* значи *сусрет* (исп. *сукоб* *сукобити се*). Најзад, најбољу потврду за овакво објашњење налазимо у празноверици које се и данас држе чак и образованији људи: да ће човек „бити малерозан“, да ће га „бити баксуз“, ако *срећне* овог или оног човека.

М. С. Московљевић

УПОТРЕБА ПРЕДЛОГА *ПРЕМА*

Неправилност језика најлакше се види при неправилном слагању реченичних делова. А такво слагање лежи у оскудици осећања за подударане значења појединих делова говора, — имена, на пр., у појединим падежима с глаголским облицима с једне, а с предлозима који уз њих стоје, с друге стране. Зато употреба падежа, самостална и с предлозима, чини врло значајни и главни део наше синтаксе, а потпуно савлађивање тога дела њена од великог је практичног значаја. Али није довољно само тачно употребити облике него је потребно да правилна употреба срасте с језичким осећањем. И није свеједно хоће ли се мислити да се предлог *к*, рецимо, слаже с локативом, иако међу обликом локатива и падежа с којим овај предлог иде не постоји разлике. Спољашње слагање облика мора доћи само као последица осећања значења њихових. А граматичари занети једнакошћу облика или дијалекатском употребом њиховом могу понекад дати недовољно тачно објашњење. Такав је, несумњиво, случај са употребом предлога *према*. И зато се ја, у овом чланку на њу осврћем.

За чудо, скоро у свим граматикама и речницима нашим стоји да се предлог *према* слаже само с генитивом и локативом; неоспорно стога што је то тако погрешно утврдио неко од првих граматичара који су проучавали наш језик. Други су, мислим, не проверавајући га, такво мишљење уносили у своја дела и отуда се могло десити да се ни у једном речнику нашем и ни у једној граматички, до последње, проф. Белића, не говори о томе да се *према* слаже и с дативом. Даничић¹ каже да *реч у 2 падежу с овим предлогом показује да је нешто окренуто ономе што сама реч значи, да са 7 падежом значи што исто*,² само да је са 7 пад. много обичнији. С дативом мисли да се могао употребљавати једино кад је био прилог и за то наводи примере: *Прѣма Лоуковимъ ѿшокомъ, Прѣма Вардиштемъ*, Спом. 331, 329, *Оусиремисе ѿрѣма емоу*, Шаф. летоп. 71, 10, *Прѣма емоу*

1) Ђ. Даничић, Србска синтакса, У Београду 1858, стр. 268, 633 и 372.

2) Курзив је мој.

3) Државно издање, Београд, 1898.

оугоштовнаесѣсе, Шаф. 55, 34. У Вукову речнику³ поред *ѡрема* стоји „(mit loc.) = gegenüber, ex adverso, e regione“ и свега два примера: *Тражи девојку ѡрема себи* и *Према глави и цара ѡ глави*. У школској граматичи Љуб. Стојановића (за III разр.): „с оба падежа (ген. и лок.) значи да је нешто окренуто ономе што значи реч која је с тим предлогом или да се нешто с тим пореди. Седми је падеж много обичнији него други.“ Поред већег броја примера у којима стоји: *сѡрема, сѡрем, ѡрема* Стојановић наводи: Кад је царе био *ѡрема* цркви; А јадан ти *ѡрема* њему Марко; Арнаутски је народ *ѡрема* српскоме мали; Уђемо у кућу сви и седнемо *ѡрема* свећи. По Ристић-Кангрџи¹ *ѡрема* значи: са локативом 1) nach (правац, окренутоост нечему), 2) gegen (превац, окренутоост); 3) gegenüber (просторно): Земун лежи *ѡрема* Београду, — са генитивом gegenüber: *Према* турскога шанца. Т. Маретић² на једном месту вели: „За prijedlog prema mogao bi ko misliti da se slaže s dativom, ali i on se slaže s lokativom kako dokazuje акценат: prema glávi, prema zèmlji, a da se slaže s dativom bilo bi: прèма glavi, прèма zemlji.“ И по њему се *ѡрема* слаже једино с генитивом и локативом.

Сви ти граматичари су превидели да се предлог *ѡрема* слаже и с дативом; то је Даничић једино осетио, али је схватио да то бива само у случајевима кад је прилог. Међутим, овај се предлог прилошки сам за себе не употребљава у данашњем нашем језику. Није таква његова употреба ни у примерима које је Даничић сам навео (испор. горе). Прва два од тих примера код Даничића су без глагола и не може се одредити да ли је у њима локатив или датив; у трећем, јасно је, имамо датив, а у четвртном опет један или други падеж, зависи од тога које значење у њему има глагол. Али основна грешка Даничићева није у томе колико у нетачном претстављању значења предлога *ѡрема* уз ген. и лок. Та његова грешка се понавља, скоро изрично, код Љ. Стојановића, код скоро свих писаца школских граматика и у речнику Ристића и Кангрџе. Правац, окренутоост нечему, насупрот ономе што се дословце у овом последњем делу каже, *ѡрема* не означава са ген. и

¹) Ристић-Кангрџа, Речник српскохрв. и немачког језика, Други део, Београд 1928.

²) Т. Maretić, Gramatika i stilistika.

лок. него са дативом. Познато је да је датив облик у коме стоји име појма којем је нешто намењено и упућено или управљено. Проф. Белић у граматици за II р., стр. 63, лепо је рекао да се предлог *према* уз датив „употребљава са истих разлога с којих и предлог *ка*.“ То је осетио и Маретић, који иначе спори да се *према* слаже с дативом. На стр. 499 његова напред цитираног дела, § 533, тач. d) он каже: „Још је гједе да се *к* узима и значењу приједлога *према* како је и примјеру: „по великијем брдима к Bosni i Ercegovini има и јелове и богове ште“. Зна се да се предлог *к* значењем слаже једино с дативом и јасно је да *према* на томе месту не мења облик именице уз коју стоји. А као у: „По брдима *према* Bosni и Ercegovini“ датив имамо у примерима: Иде *према* мени, Постепено су се кретали *према* непријатељском логору, Варош се постепено спушта *према* мору, Упућене *према* другом предмету. Окренути лицем *према* истоку — и у свим сличним, где глагол означава било кретање било окренутост ономе што значи име уз које предлог стоји. Али није то једино значење предлога *према* у којем се он слаже с дативом.

Даничић и Маретић, позивајући се на акценат, тврде да у примеру: „Хоће једном бити *према* глави“ и сличним имамо локатив, а не датив. Истина је да се у оба примера која Маретић наводи (испор. напред) акценат датива и локатива разликују као и то да је у њима акценат локатива обичнији. Али у многим случајевима ове врсте та два падежа се ни акцентом не разликују, па је и у овима могло наступити једначење по акценту. Још, и без обзира на акценат, овде ваља поћи од значења, јер је оно ту главно, а полазећи од значења закључиће се одмах да горње мишљење није тачно. Једно од главних значења датива, управо оно по коме је тај падеж и добио своје име јесте значење намене, а намена своје врсте је корист или штета која се некоме или нечему чини, претсказује и жели. „Биће *према* глави“ значи: зло ће бити, тешко ће бити глави (испор. са: зло му је, тешко му је), а то, у ствари, није ништа друго до датив инкомоди (датив штете).

Кад *према* има компаративно значење као у: „Ти си *према* њему мали“ и сл. примерима, или кад у просторном

значању показују однос према некој тачци, тј. да неко или нешто заузима извесно место које се налази на ближем или даљем отстојању од онога што значи име уз које предлог стоји, а не истиче се како су та два предмета (односно два бића, односно биће и предмет) један другом окренути, — тада се тек *према* слаже с генитивом и локативом (примере није потребно наводити), као што се с овим последњим падежом слаже кад значи оно што и предлог *по*: Судећи *према* томе (или: по томе) он је невин, *Према* своме васпитању заузео би прво место, *Према* твоме мишљењу тако је најбоље итд. У овом значењу облик генитива са овим предлогом није могућ уопште, те би и по самоме томе било разумљиво да је, како скоро сви граматичари наглашавају, овај предлог чешћи с локативом него с генитивом. Па и у свим случајевима данашња употреба с генитивом све више се осећа као дијалекатска. Од преко 50 примера за предлог *према* с генитивом у Даничићевој синтакси свега у 13 њих стоји *према*, у осталима је *спрема* и *наспрема*. Сем тога и ових 13 примера узети су из старих споменика, из Његоша и из народних умотворина југоисточних крајева наших. Три од њих су, истина, из Вукове преписке, али их је и он сам, мислим, употребљавао под утицајем употребе у народним умотворинама црногорских и херцеговачких крајева. Што у његову речнику стоји да се тај предлог слаже само с локативом, свакако је нетачно.

Попут Даничића и остали писци наших граматика, уколико нису узимали његове примере, наводе нове у којима се *према* претежно слаже с локативом; у примерима с генитивом и код њих су много обичнији *спрема* и *наспрема*. Ретки примери са *према* уз генитив су код свих граматичара једнако узимани из народних умотворина појединих области. Код савремених писаца и у добром разговорном језику предлог *према*, поред значења уз датив, у свим значењима употребљава се уз локатив. Зато ја и кажем да је данас употреба овога предлога с генитивом дијалекатска.

М. Стевановић

„ХЛЕБ НАШ НАСУШНИ“

Овај израз из молитве „Оче наш“ — и његово тумачење задавало је много главобоље богословима и лингвистама. У најновије време покушали су да расветле ово место М. Будимир и П. Ђорђевић (Наш језик, год. II стр. 6 и 50). Али је ово место и надаље остало потпуно тамно.

Јеванђ. Лука каже „хлеб наш потребни дај нам сваки дан“; а Матеј: „...дај нам данас...“ У грчком оригиналу „*τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον*“. У свима рукописима и издањима читамо: „еписуиос“ = „насушни“. Али шта значи „еписуиос“? *Ова се реч не налази нигде више у грчком језику* (само овде код јеванђ. Матеја и Луке). Тумачења ове речи су разна. Вероватно је да је „еписуиос“ лош превод једне арамејске речи. У Кодексу синајском т.зв. Сирском и Куретонском читамо: „амина“, што значи *сјално*. У латинском преводу т.зв. Итала преводи се са „*panis quotidianus*“. А црквени отац Јероним преводи „*panis supersubstantialis*“. Једно старо јеванђеље¹ т.зв. Јеврејско јеванђеље, које најближе стоји арамејском језику каже на овом месту „*mahar*“ = *quod dicitur crestinum* (тј. за сутрашњи дан). Новија тумачења тумаче ово место: или хлеб за сутрашњи дан (еп — иусија) или потребно за опстанак (епи — он.). Тачно се за грчки текст смисао не може одредити.

Проф. др. *Гоџлиб Клајн*, рабин у Штокхолму¹, тумачи овако: Матеј претставља једну, а Лука другу верску струју код Јевреја. Матеј каже „данас“, а то је схватање раби Хилела Елеазара, Лука, — „сваки дан“, а то одговара учењу раби Шамаје и Јосуе.

„Не брините се за живот свој, шта ћете јести, или шта ћете пити“ итд. (Мат. 6. 25—26; Лук. 12. 22—32). Није потребно молити Бога за телесне наше потребе, па када га већ молимо, доста је молити га само за данашњи дан; није скромно искати хлеб и за сутра, јер сваки дан има своје бриге; то је учење раби Хилела и Елеазара (тако и јевђ. Матеј). Али раби Шамај и Јосуа уче да није искрено молити се ни за сутрашњи дан, пошто смо за данас већ добили потребно.

И уз сву и многу оштроумност реч „еписуиос“ (= на-

¹) Das älteste christliche Katechismus, Berlin 1909, str. 262—273.

сушни) остаје и надаље *нејасна*, ма да је већ милиони кроз векове понављају без најмање размишљања.

Словенски превод „*насушни*“ није ништа друго, него лош и буквалан превод лоше грчке речи „*еписуиос*“. И једна и друга реч остају и даље тамне, јер не знамо шта је управо значила она арамејска реч која се на том месту употребљавала; па не знамо тачно да одредимо ни смисао оних речи које се на том месту налазе.

Тумачење проф. др. Г. Клајна је само једна хипотеза која има много вероватноће.

Ми можемо, дакле, мирно да оставимо етимолозима да ову реч „*насушни*“ тумаче на свој начин, али је потпуно јасно да она остаје и даље буквалан и лош превод оне нејасне речи „*еписуиос*“, која је сама по себи тамна, а тако исто лош и буквалан превод нама досада још увек непознатог арамејског оригиналног смисла.

Вршац.

Др. Владимир Марган

О ЗНАЧЕЊУ НЕКИХ РЕЧИ И ИЗРАЗА

5. Бестебезове

(НАСТАВАК)

Овог израза нема ни у Вука, ни у Броз-Ивековића, ни у Академијину Рјечнику, а употребљава се по југозападним крајевима. Овај израз или ова реч данас се употребљава у прилошком значењу. Данас је то прави прилог за начин. У народу се каже: Погибе бестебезове, Позва ме бестебезове, Дангубим бестебезове и сл. Ти примери значе: Погибе без икакве кривице, без разлога, Позва ме без икаква узрока, без икакве потребе, Дангубим без икаква разлога, без потребе и сл. Постанак је овог прилога већ из тумачења у тим примерима довољно јасан. Треба се сетити да је у нашем језику чест случај да дођу неки окамењени облици у изразу који дословно узети немају никаква значења, али имају један нешто друкчији, пренесен смисао. Такви су изрази: *у једну руку, говори на кошторску, заноси на црмничку, накривио кају на шокачку* итд. Немугуће је, колико знам, сигурно протумачити данашњи облик ових израза. Нагађати се може, али не и са сигурношћу тумачити. То су, у ствари, данас елиптични изрази

који су, без сумње, некад били тако потпуни да није било ничега чудноватог у њима. После је због честе употребе израз скраћиван, отпала је читава реч с којом је било у вези ово што нам је остало, па смо данас остали на осакаћеном облику читавог израза, али је ипак остао извесан *правилни грамађички облик* који је био и у првобитном изразу. Већ се изгубила свака веза, и материјална и логичка, између данашњих израза и речи с којом су били у вези, али је остао чудновато необичан облик као самосталан.

Горе наведени примери изговарани су, а и данас се тако чују: Погибе без те, без ове; Позва ме без те, без ове итд. Доцније су се све речи слиле у један израз, у једну реч, пошто већ ниједна од њих није имала довољно одређеног самосталног значења. Данашњи прилог за начин има и новији акценат, а не као у изразу „бѐз тѐ, без ђвѐ“, него *бѐстѐбезђвѐ*.

6. Ископнѐти кокошку

У нашим речницима има само непрелазно значење. У *ARj*. наводи се значење „уништити се копњењем (и у ширем и пренесеном смислу).“ — Каже се да снег копни кад га не стаје, па отуда настаје копнина, а с овим је у вези и *копно* према именици *море*, тј. оно што није под морем, што је суво — копно, према оном што није копно, што је море. Даље се развило пренесено значење. Човек копни у ропству, од љубави према породици, драгој и сл.; дете копни за мајком и сл., тј: чезне, губи се, нестаје га као снега који се отапа под сунчевим зрацима.

Али овде имамо један нарочит израз. Кад се пак има на уму само непрелазно значење овога глагола, онда се не може разумети прави смисао овога израза. Каже се: Ископнео сам чекајући те, Ископнео сам мислећи хоћеш ли доћи и сл., а каткод опет и: Ископнео сам кокошку чекајући те, Ископнео сам кокошку мислећи хоћеш ли доћи итд. Па ни ови изрази не би били довољно јасни, ако се схвати да је овде *кокошку* предмет копњења, тј. да је то прелазни глагол у вези с акузативом *кокошку*. Ту *кокошку* има само облик најчешћега предмета, акузатива, а у ствари то и није предмет. Цео израз не значи да сам „ископнио“ кокошку, да сам изгу-

био, уништио, упропастио кокошку, него значи да ме нестало за тежину кокошке, колико је тешка кокошка, *за једну сам кокошку лакши*. Кад човек човека дуго чека, па место да каже, дабоме у хиперболи, да га је нестало, да је смршао, изгубио у тежини два кила и сл., он каже да је ископнео кокошку, да га је нестало колико је тешка кокошка, за кокошку, *кокошку*. Ту је, како се види, акузатив за меру (квантитативни акузатив), а не за предмет.

7. Наштампати

Проф. Маретић у ARj. за глагол „*naštampati*“ под с) код те речи каже: „*ne razabira se značenje u primjeru: Tlesa koja otac nebeski nakiti i naresi s tolikima kriposti stvorivši dušu i njima od pričistoga zlata Judija nebeski(h), našstampavši dragim kamenjem darovi duha svetoga... Đ. Rapić.*“ — Народ наш у свом живом говору има овај глагол с таквим значењем у више примера. А јасност тих примера растумачиће и овај у ARj. Каже се на пример: Просу ми се мастило те наштампаш по карти, Падох у глиб те наштампаш чакшире, Немој да штампаш прљавим ногама по поду, Шта бљечваш и штампаш по поду? Што си тако наштампаш кошуљу, те ти је нагрдна? и сл. Из ових се примера ипак види некаква веза с правим значењем глагола *штџамџаџи*. *Штџамџаџи* за неписмена човека значи: чисту белу хартију, белу кошуљу, крпу и сл. ишарати било словима, за њега нејасним шарама, било чим другим што за његово око нема реда ни за његов ум смисла. Отуда раније наведени примери и значе: нашарах по листу, па осташе мрље без реда и смисла; падох у блато и испрљах чисте чакшире на којима се добро разазнају „шаре“ *штџамџе*; немој да шараш чист патос прљавим ногама и сл.

Значење је овога: без реда просути, набацати нешто једне боје по нечему што је друге боје, црно или црвено по белом (на пример мастило по хартији или рубљу, крв по рубљу или оделу уопште, прљавштину по оделу итд.) и сл. Ово значење има тај глагол и у примеру у ARj., где се отишло и нешто даље у преносном значењу: разбацивање или расипање светлог по тамном, без реда, без нарочите пажње, јер је и драго камење овде разасуто по мрачној души човековој као дар духа светог. — Овде је, види се, дато идеал-

није значење овом глаголу с духовном символиком, док је у живом говору реалније значење.

Треба споменути да је с овим глаголом и по постанку и по значењу сродан глагол *нашиџраиџи*, а ваљда и *нашиџраиџи*.

8. Плочобаша

Ову реч нисам чуо у нараду. Проф. Маретић је наводи у *ARj.* и каже да је то некакав накит и да ју је нашао само у стиху нар. песме из Петрановића: На доламу троје токе сјајне... под гроцем двије плочобаше, а на њима два камена драга. Г. Маретић само каже: „Јатаџно је и *svezi s imenicom* рлоџа... али што је — ваџа?“ — Већ се из овога једнога примера разабира право значење. У наведеним стиховима и стоји да се *џлочобаше* находе на токама и то под грлом. Добро је потом познато да су токе биле покаткад врло различите, али је главно што су састављене од путаца или плоча. Сигурно можемо закључити, по смислу који је дат у песми, да су и овде по среди две *џлоче* или бар два већа дугмета, два већа пуцета. А како су токе и састављене из плоча или путаца, — ове две што су биле под грлом биле су и *највеће*. Већа пуцад се под грлом израђују и на оделу народном, па није неприродно да на токама баш та пуцад, те плоче буду веће од осталих. Ако се сад сетимо речи *харамбаша*, *џџобаша*, *буљубаша* и сл. и њихова значења, лако ћемо разумети да је тим плочама дато такво име (плочобаше) зато што су и по величини највеће и по месту које заузимају најважније. А ово отуда што је *харамбаша* вођ или првак, старешина хајдучки, *џџобаша* старешина и челник чете, *буљубаша* први пред „буљуком“, најважнији, најстарији итд. Исто су тако и ове *џлочобаше* за остале *џлоче* као *харамбаша* за остале хајдуке, *џџобаше* за људе у *џџи*, *буљубаша* за остале људе у гомили, „буљуку“.

9. Не зарезивати некога

Овај се израз понајчешће употребљава у фамилијарном говору. Често се може чути како неко каже за себе или за другога: Не зарезују ме, Не зарезују га и сл. Али се каткад чује и: Не зарезују га ни у што и сл. Овде глагол *зарезиваџи*

чува првобитно право значење. — Сећамо се црта и реза које још Црноризац Храбар наводи кад говори о Словенима. Биће да је то први помен да се *рез-реза-резање* узима за бележење мисли. Стари су Словени, дакле, цртама и резама бележили оно што су мислили да има нарочите важности (*дуг* се и данас бележи у неписменог света *цршама*, а *жиш* и *йреџа* се обележавају *рабошем*). Отуда је то по пореклу и значење овога израза. Ту се мисли: не ценити кога, немати вредности, немати никакве важности да би било потребно бележење, ознака, зарезивање у рабош. — Што се покатакд мисли да овај израз није довољно пристојан, то не стоји, јер се зарезује оно што је вредно, важно, заслужно пажње.

10. Обрати бостан

Овај се израз може употребити ма за које лице и у пунијем облику: Обрао је зелен бостан и сл., што значи да је неко урадио посао како не треба, да је учинио слично баштовану који рано обере бостан. Дабоме, рано обрани бостан не вреди ништа, па тако ни посао који је сличан. Баштован *йройадне* кад обере зелен бостан, јер га не може истурити из руку. Отуда и за човека који пропада кажемо *Обрао је босџан* и не мислећи на узрок да ли је он сам крив или неко други.

11. Пут за уши

Његош каже: *Еш*о *йисмо*, *йа сад йуш* за уши, а израз се и иначе често чује у говору и значи исто што *иди*. Кад ту елипсу попунимо, добићемо првобитни облик: *Узми йуш за уши*. Ту је подмет *йи*, прирок *узми*, *йуш* је предмет, а *за уши* — *други предмет*. Ту се, значи, мисли: Узми пут за крај, за тањи део, за почетак, почни *йи*, *иди*.

12. Осушити некоме опанке

Ова се метафора често чује у народном говору. Човек човеку каже: *Осушићу ти опанке* и значи *убићу те*. Откуд сушење опанака и живот! Човек носи опанке. На ногама су му мекани, савитљиви, влажни. Кад их сељак скине и обеси, они се осуше, постану тврди. Отуда овај израз значи: учи-

нићу ти да више не носиш опанака, него да ти се суше о клину, да их више не обујеш (а нико ти их ни од укућана неће обути из жалости), тј. *убићу ше*.

13. Као под мост

Каже се за нешто несигурно и рђаво: То је сигурно као под мост! За нас је овом приликом споредно да ли треба да буде *под мост* или *под мостом*. У сваком случају исто је значење. Мисли се овде: То је сигурно као кад бациш ствар под мост, тј. у воду — *несигурно је*.

14. Као у воску

И овај је израз сличан оном под бр. 13. па и оном под бр. 8. Каже се за човека од речи, неколебљива, чврста у делу и одлуци: *Код њега је свака као у воску* (мисли се *свака реч*), тј.: Код њега је свака реч урезана у восак, утиснута у њ, као да је већ у воску, јасна, опипљива и видљива, *стварна и истинита*.

М. С. Лалевћ

SLOVENAČKI „FRAKAR“

О тој сам slovenačkoj речи писао у „*Našem jeziku*“, god. II, sv. 3 (1933). Rekao sam da je ta reč, koja znači kicoša, „postala pre 37 godina“, i to u vezi sa otvaranjem ljubljanskog „*Narodnog doma*“ (god. 1896).

Ta tvrdnja međutim nije sasvim tačna. Reč je naime barem nekoliko godina starija. G. dr. Fr. Derganc, lekar umir. primarij bolnice u Ljubljani, pričao mi je o Božiću 1933: „Mi smo već nekako kao đaci 4 razreda gimnazije 1893/94 poznavali „*frakare*“; tako smo mi đaci koji smo bili sa sela nazivali svoje „*gospodske*“ kolege, nazivali smo ih *frakarima*, jer su hodili u žaketima i na ples dolazili u *frakovima*. Prema tome izraz je „*frakar*“ god. 1896 imao već izvesnu tradiciju.

Zagreb

Fr. Ilešić

ЈЕДАН ПОГРЕШНО СХВАЋЕНИ СТИХ НАРОДНЕ ПЕСМЕ

У народној песми „Смрт Марка Краљевића,“ која је унесена и у једну читанку за III р. средњих школа налазе се стихови :

„Мисли мисли проигуман Васо...

Мисли мисли све на једно смисли.

Писац поменути читанке је схватио као да се у овим стиховима два пута понавља глаголски облик „*мисли*“, па је зато те облике и одвојио запетом, дакле :

Мисли, мисли проигуман Васо...

Мисли, мисли све на једно смисли.

Нема сумње да је то погрешно. Први облик „*мисли*“ у једном и у другом стиху претставља именицу која стоји као објекат глаг. облику *мисли* — тј.: *мисли мисли*..., исто као и: *славу слави*... исл. Исп. овде и друге сличне стихове из нар. песама :

Она *мисли мисли* свакојаке. Вук II, 10;

Па *премишља мисли* свакојаке. Вук II, 45 и сл.

Д. В.

ЧИТАОЦИМА

Када смо мислили да се осврнемо на другу годину издажење нашег часописа, добисмо од г-на д-ра Мирка Перковића, директора гимназије у миру, чланак о „Нашем језику“ који ниже објављујемо.

Писац тог чланка био је Уредништву сасвим непознат ; по обавештењима које је Уредништво добило, г. Перковић је ђак пок. В. Јагића и М. Решетара и изашао је из њихове школе ; због болести морао се повући из службе и сада живи у Книну.

Уредништву је нарочито мило што је г. д-р Перковић умео са ретким оштроумљем и прозирношћу да оцени велике напоре сарадника нашег часописа, њихове тежње да омиле питања о језику нашем свету и њихово старање да свако језичко питање ослободе од свих претераности које се обично код стручњака јављају и ставе га на здраво земљиште. Ми изјављујемо у име својих сарадника г-ну д-ру Перковићу најсрдачнију захвалност и молимо читаоце да приме његов суд као мишљење човека стручног и објективног. Али у исто

их време молимо да се постарају за ширење нашег листа у кругове који воле и разумеју наш језик. Са мало више пажње и труда, наш ће језик и у књижевности нашој постати знатно лепши и савршенији.

Оним читаоцима својим који нису послали претплату — Уредништво се обраћа са овим речима: када сарадници овог часописа и чланови Уредништва његова подносе труд око састављања, штампања и растурања овог часописа без икакве награде, није зацело право да они подносе и материјалне жртве зато што су ништавном ценом од 30 дин. годишње претплате омогућили да свако може овај часопис примати и што они који су се обавезали да ће тих 30 дин. претплате послати, и то не чине.

28. VI. 1934

Београд.

Уредништво Нашег језика

„НАШ ЈЕЗИК“¹⁾

Čim sam se, pred nekoliko mjeseci, počeo opet da bavim sustavno sa najmilijim prijateljem — knjigom, od koje me nemilo gurnu bolest, naiđoh u nekim novinama na kratku vjesticu da je izišao 7 broj, II. god. časopisa „Naš jezik“. Kroz nekoliko dana naručih i primih I god. (10 brojeva) ukoričeno i svih sedam brojeva dosada izašlih II god. Kroz dvije—tri nedelje čitao sam i pročitao sve brojeve tog časopisa.

U prvim godinama svoga nastavničkog života bijah nabavio otprilike sve rasprave i članke, kojima je bio predmet: nastojanje oko čišćenja našeg književnog jezika. Počevši tamo od Frana Kurelca, Luke Zore, Jovana Boškovića, Živanovića, Ivekovića, Boranića, Miletića pak kasnije do Rožića, Andrića a ponajviše Maretića; svi oni šaroliki naslovi knjiga i rasprava po raznim našim književnim listovima — kao: Mulj govora nespretna i nepodobna nanesena na obale našeg jezika, Paljetkovanja, Barbarizmi, Braniči, Antibarbarusi, Nije — Nego, do Maretićeva Jezičnog savjetnika — sve takovo čitanje i upoređivanje sa Vukovim i Broz-Ivekovićevim rječnicima i raznim našim gramatikama postade i ostade mi najugodnija zabava. U to vrijeme

¹⁾ „Novo doba“, бр. 147 (1934 год.)

počeo sam i nastavih da pišem feljtone u zadarskom Narodnom listu, većim dijelom prikaze i ocjene naših, dalmatinskih književnika, i usput bih uvijek po koju prigovorio jeziku ili pravopisu kojega pisca. Ne mogu a da ne spomenem i moja ugodna pravdanja sa pok. V. Kisićem u redakciji N. L. o čistoći i pravilnosti našeg jezika. Nezaboravljeni pokojnik, svojom finom ironijom, bocnuo bi me kojom zgodnom doskočicom na račun „profesorskog jezičkog puritanizma“. Ali najugodniji razgovori o jeziku našem bijahu sa dr. Božom Peričićem, koji prispjevaše — uza svoj zvanični liječnički trud — da od bolesnika seljaka sakuplja riječi, koje je unio u svoj bogati i odlični Medicinski rječnik (Zadar, 1919 hrvatsko-njemački i njemač. hrv.), gdje mu bijaše glavna briga da medicinsko leksičko nazivlje odgovara napretku našega književnog jezika i „po mogućnosti narodnome govoru“. G. Peričić onda prevođaše na naš jezik i Šekspirova Hamleta, i on dobar poznavalac engleskog i drugih evropskih jezika, nikako ne bijaše zadovoljan raznim prevodima one poznate „to be or not to be“... i dugo se razgovarasma, kako bi se onaj klasični stil pretočio u naš jezik!

G. 1914 pokrenuh u Zadru sa pok. prof. Ilijom Dizdarom pedagoški mjesečnik „Narodni učitelj“, pak sam u njemu počeo pisati o čistoći našeg jezika i spremah i ja nekakav „Antibarbarus“, ali kada otšampasmo 7 broj časopisa, buknu rat, a pokojni kolega bi pozvan u vojsku i u isto vrijeme bijaše nam uskraćena potpora Nar. učit. Veći dio naših pretplatnika, dakako učitelja, otiče na frontu, pak spomenuti časopis ne dozre ni godinu života, a moja spremljena građa propade zajedno s njime.

Ovu dizgresiju napravih da istaknem, sa kakvim sam zanosom pročitao sve dosada izašle brojeve Našeg jezika, jer taj časopis kao da mi ispuni davnu i najmiliju želju; on je bio bez sumnje velika potreba našem književnom jeziku, kojemu nažalost nanose vidljivu štetu vlastiti sinovi, i to oni koji su najpozvaniji da ga čuvaju kao najsvetiju baštinu i veliko jamstvo naše budućnosti. Cilj je ovim recima, da našoj pismenoj javnosti od srca preporučim taj časopis, a napose ljudima od pera, pak ovako ozbiljan i spasonosan pothvat da ne ostane lektira ili „vademecum“ samo profesora filologa i jezičkih čistunaca, nego da postane „kućnim“ listom cjelokupne naše inteligencije, a osobito naše srednjoškolske i univerzitetske omladine.

„Naš jezik“ počeo je da izlazi otprilike prije dvije godine; izdaje ga Lingvinističko društvo u Beogradu; vlasnik je toga časopisa poznati naš filolog i bivši rektor Beogradskog univerziteta dr. A. Belić; suradnici su poznati stručnjaci filolozi iz Beograda i Zagreba, najistaknutiji radnici na polju naše filologije; javljau se katkada i naši književni kritičari i estetičari. Na godinu izlazi deset brojeva i čine jednu knjigu. Pojedini broj stoji 4 din., dok je godiš. pretplata din. 30. Ističem ovu upravu rijetku jeftinoću od nekoliko din. na godinu za tako korisnu knjigu, koja bi imala da bude priručna knjiga svakome ko štuje „materinsku riječ“.

Čitam u nekim svjetskim stručnim revijama da je strašni evropski rat, koji je u mnogim stvarima prouzrokovao „krize“, zahvatio i književne jezike, ili bolje reći, pisce lijepe knjige: pjesnike, pripovjedače, dramatičare, a pogotovo, novinare. Na tu jezičnu krizu tuže se čak i francuski pisci, koji su poznati kao protančani i preosjetljivi estetičari stila i jezika. Neki dan pokaza mi u Šibeniku jedan odličan poznavalac stranih jezika i obožavalac filozofije i ozbiljne knjige neku modernu njemačku knjigu, o kojoj njemački kritičari dokazuju, da je dotični pisac upotrebio svu vještinu stila i jezika za to: da bude što je moguće više nejasan!! Nije li to psihopatološka pojava?! Nije li to manija: istaknuti se nečim novim, pa to novo neka je i budalasto, samo neka je novo!

No — ostaviću velike narode, neka oni, budući veliki, čine i velike pogriješke i nastranosti, ali, eto i kod nas postoji neka struja, ili nekoliko mladih pisaca zanesenih tom strujom, koje kada pročitaš, pitaš sam sebe: a što je htio pisac da kaže? Gdje je, mlad junače, sintaksa, stil, čak upotreba glagolskih oblika i primitivno osjećanje značenja padeža? Iz takova haosa nabacanih rečenica naravni je zaključak ustrpljiva čitaoca; ili poštovani pisac ne zna ni ono, što zna prosječan đak IV raz. osnovne škole, ili je hotimice navjestio rat i stilu i gramatici i rječniku svojega jezika?!

N. J. osvrće se češće na takove nazovi krize kod naših pisaca i jednom otmenom objektivnošću i mirnoćom dokazuje lutanje, svijesno ili nesvijesno, takovih književnika. Uza sve dostojanstveno držanje spomenutoga časopisa, čitalac ne moše da izbjegne uzviku: zar je naše narodno blago u pjesmi i prozi, zar

je Vukov i Broz-Ivekovićev rječnik, zar je velika Maretićeva gramatika, zar je Gorski vijenac i Smrt Smail-age Čengiča, zar su djela Mihovila Pavlinovića, Slobodana Jovanovića i Skerlića, zar je sve to zajedno (da drugih uzora u jeziku i stilu ne spominjem) netragom, u našoj modernoj i najmodernijoj, iščezlo? Zar nemamo zbilja nikoga na koga bismo se moli ugledati?

Uza sve stručne, uvjerljive, principijelne i teorijske rasprave u N. J.; uz one stvarne i poučne primjere u odjeljcima: jezičke pouke, pošte, odgovore na upite raznih lica o sumnjivim pitanjima iz područja gramatike, sintakse i rječnika; uz one dostojanstveno vođene jezičke polemike; uz ono utvrđivanje finoća, tananih jezičnih distinkcija; uz ona razborita upućivanja čitaocu, da pazi kod čitanja naših knjiga na jezik piščev i da prisluškuje živu govoru: uza sve to osjećate ruku vještih, stručnih i savjesnih provodiča kroz dugo i široko polje našega živoga jezika. Što mi se osobito sviđa, to je ono nešto u časopisu, što kroza njegove stupce provija: dah ljubavi prema našoj materinskoj riječi, neka očinska skrb i strepnja za njegovu čistoću, razvitak i napredak. I još nešto: nema one filološko pretjerane zakopčanosti i dogmatičnosti, koja je kod nekih starijih filologa gospodovala; naprotiv — tu vlada otvorenost, pristupačnost i rekao bih razboriti kompromis i obzirno popuštanje, samo ako se ne dira u bitnost, u duh, u krv našega jezika. Tu je živa vjera u razvijanje i postepeno napredovanje jezika, toga živoga organizma, sposobna da rađa novim pupoljcima i cvjetovima, ali iz nepokvarenih žila i čvrstoga debla, koje zalijeva kiša hraniteljica i hrani zemlja nasitnica, a to je duh našega naroda, neoskrnavljena tuđinskim uštrcajima u svojoj jezičkoj srži.

Istaknuću još jednu misao, koja nije zališna. N. J. štampa članke u obadva naša književna narječja i u oba pismena, kako ih koji pisac pošalje. To je dobro i sa strane Uredništva veoma taktično, kada se još ne možemo da dogovorimo, koje ćemo od dvaju narječja i dvaju alfabeta uzeti i zajedničkim učiniti. Suviše, taj časopis u odjeljku pouke štampa griješke pisaca latinicom, ako su uzete iz knjiga latinicom štampanih, a pogrješke iz knjiga naštampanih ćirilicom, donosi ćirilovskom azbukom. Zanimivo bi bilo uporediti, ko i kakovih jezičkih omašaka više pravi: pristalice ćirilice ili oni latinice? Koliko mogoh letimice, napravih tu uporedbu i neću biti daleko od istine, ako ustvrdim, da u tome pi-

tanju nijesmo daleko jedni od drugih; та — браћа смо у многим вијојлавим стварима, па зашто не бисмо били и у језику, када нам је исти!

Нисје могуће да у краткоте чланку изнесем све одлике Нашег језика, тако савјесно, стручно и брижно уређиваног, који сваким бројем постaje све занимљивији. Тај племенити потхват Лингвистичког друштва у Београду и њихов устрајни труд, толико користан за нашу најмилију светинју — материнји језик, морали бисмо да помогнемо што већим бројем претплатника а и сарадника за тај посао спремних.

Претплата се шаље администрацији: Српски семинар, соба бр. 5. Универзитет у Београду.

Книн

Dr. M. Perković

ИСПРАВКЕ

У 8 бр. (књ. II) на	стр. 243	треба	<i>своје м. нашем</i>
" "	" "	" "	<i>расіросірањеносі м. расіросірањеносіа</i>
" "	" "	" "	<i>thermae м. thermal</i>
" "	235	" "	" " "
" "	" "	" "	<i>расіросірањени м. расіросірањене</i>
" "	" "	" "	<i>сверозайадним м. северо-зайадним</i>
" "	" "	" "	<i>марва м. мрава</i>
" "	" "	" "	<i>црнийи-црнило м. црйиши-црйило</i>
" "	238	" "	оријентисање <i>према</i> ономе м. оријентисање онога
" "	242	" "	<i>Wört м. wört.</i>

РЕГИСТАР

II ГОД. НАШЕГ ЈЕЗИКА

Скраћенице: аор. = аорист, арх. = архаизам, варв. = варваризам, вок. = вокатив, герм. — германизам, гл. = глагол, дат. = датив, имен. = именица, имперф. = имперфекат, имперфективни, јд. = једнина, л. = лице, м. = место, мн. = множина, неправ. = неправилно, обл. = облик, предл. = предлог, през. = презент, прид. = придев, прил. = прилог, рус. = русизам, чех. = чехизам.

А

адвокатовица 204
адет, варв. 120
администрација 228
аивсузе (вок.) 241
академац, значење 246
академачки, значење 246
академија, порекло и употреба 246
академијин 247
академик, значење 247
академичар, значење 246
академичарски 246
академски 247
академци, значење 246
академчев 246
акцентуација грчка и балтиска 112; словенска, њено порекло 112
аласу (вок.) 181
албански дијалекат код Задра 113
алмаз, значење и порекло 47
амам в. хамам
амблем, порекло и изговор 11
аналфабета 149
анђел 99
антологија ружнога 9-12
апостол 99
арбија в. харбија

ариско-словенска заједница 113
артилерискотехнички 191
асервирати, варв. 89
астроном 99
Ацко 134
ауто 261
аутомобил 261, 262

Б

баба 126
багреми 76
багрење 75
базилика 43
бајаги 30
бајрак 157
баксузе (вок.) 241
балканизми слов. јез. Балкан. Пол. 113
бановина 205
бања, купалиште, купељ, купатило, купка 234—237
баптиста 191
баптистички 191
барјак 157
баџомент 248
белега 73
бели (лук) 124
Београд: постанак његова имена 213-214

„београдски стил“ : његово стварање
193-195, његове особине 195-198,
његов однос према народном језику
198-200

бестебозове, постанак и значење 278

би м. бисмо 216

биволарник 210

битка 208

блатиште 16, 17

близу (предлог): његова употреба на
крају реченице 164

блистати и блистати се 36

Богдан 134

богец (име новца) 213

Богоје 134

Богослав 136

божулек 43

бозација 269

бојиште 17

борје 75

борови 75

босиљак, порекло 43-47

босиок 43

ботаник 99

ботаничар 99

Бошко 134-136

брадоглад 251

братец! (вок.) 107, 239

брегови 176

брзорад, значење 7

бријају (м. брију), неправ. 159

брјегови 178

брковез 250

бркомаз 250

бродеза, варв. 89

бродирати, варв. 89

бродиште 18

бродолом 250

бројати 94

бројити 94

бројни, значење 127

бугарски језик в. „Родна реч“

буди хвала! 82

будиста 191

будистички 191

бүдүһй, значење 4

букалиште 18

букве 75

буниште, пров. 255

буњиште 255

бусенови (и бусени): бусење 76

бусење 76

Бучје 75

В

ваистина 143

валповачки 61

ваља 84

ваљаоница 77

вами (замен. обл.), арх. 124, 151

вапија (3 л. през. у јд. од вапијати) 92

васелена 143

васеленски 143

васељена 140-145

васељени свет 143

васељенски 142

васиљена 140-145

васиона 140-145

васиони свет 141

васионски 142

васкрс 143

ватриште 17

ватромет 249

вашариште 17

вежен, неправ. 123

везен 123

везиља 89

велебан, варв. 185

венчати се 119

вероватан 126

веројатан 126

веројетан 126

ветромет 248

веће: професорско веће 207

виду (вок.) 106

виђевати, пров. 187

вија се, облик 31

вијати се 31

вије се, облик 31

вијетар, неправ. 153

вилајет 206

винобер 249

винобој 248

Витасу (вок.) 181
 вйти се 31
 вити *чим* и вити *што* 31
 више него сигурно, вар. 18
 вишистка, назив 149
 вјересија, непр. 120
 владајућа (владајућа краљица) 2
 владајући (прид.), употреба 3
 владарка 2
 владика 255
 Влџтко 135
 Влаху (вок.) 181
 Влаше (вок.) 181
 воденичиште 17
 водић 159
 водич 159
 водопој 249
 возу (вок.) 181
 војник 211
 војници: војска 74
 Војнотехнички завод 191
 војска 74
 вокативи јединице неких именица м. рода
 180-184, 238-241 (презимена на: -ац, -ец,
 -ак, -ек, -з и -с 181-83, на: -ов, -ев, -ин
 181-183; туђих презимена на: ц, к, х,
 з, с 182; осталих туђих презимена 183,
 географских имена на: -ац, ак 240)
 воле, волу (вок.) 241
 волем, неправ. 151
 волити м. волети 89
 воловод 248
 вратију (ген. од врата), пров. 170
 вратило 236
 врачарски срез 205
 врбе: врбљак 76
 врбљак 76
 врбопуц 249
 вребати на кога, герм. 155
 врело (имен.) 236
 времена 176
 врео (прид.) 35
 врст, пров. 57
 врућ (прид.) 3
 врућница, употреба 235
 вршити м. врћи 156

Вршцу (вок.) 107
 вулгарност, варв. 228
 Вучко 135

Г

га (непотребан објекат) 79-80
 где (прил.), употреба 19
 гди, неправ. 151
 генитив множине од имен. жен. р. типа:
 служба, тужба и сл. 221; од имен
 типа: сорта, борба и сл. 222
 гермазизам у бројењу 169-170, 228-229
 глад-а и глад-и 127-128
 гласе, гласу (вок.) 241
 гласу (вок.) 181
 глаше (вок.) 180
 гласовни изговор у језику в. изговор
 гласова у књ. језику
 гласовни симболизам в. фонетски сим-
 болизам
 гледи (прил.), арх 117
 гледиште, обл. 13, 15
 гимнастичар 133
 глума 215
 глумовање, неправ. 215
 глумовати, неправ. 215
 гнали (радни прид. од гнати) 73
 гњат-гњати 73
 говедџарик 210
 годиште 16
 голубџарик 209
 Горгон (као презиме за жену), употреба
 56
 горећи (придев), употреба 2
 горити, неправ. 177
 горјети—горети у књижевном језику
 ијекавског наречја 176-180
 горопад 248
 господару и господаре (вок.) 106, 181
 госпођа—професор 202-204
 гостионица 77
 гостионичар 133
 градилиште 18
 грађење нових речи код далматинских
 писца 112

граматик 99
 граматичар 99
 граматички облици: њихово уједначавање у књиж. јез. 257-259
 граничар 133
 граховиште 17
 граху (вок.) 181
 граше (вок.) 181
 грѣбѣн: грѣбену и грѣбѣну 54
 грѣбениште 18
 трѣдељ 237
 грѣјеше (вок.) 181
 грѣшник 177
 гроб 73
 гробља (множина) 73
 гробље 73
 гробови: гробље 73
 громада, рус. 185
 грчка подлога књижевних језика 230-234
 гундељ 237
 гушчарник 210

Д

далеко већи, герм. 29
 даљѣ, погрешна употреба 118
 даље (прил.) 118
 дангубити 57
 дар 242
 „дати си труда“, герм. 252
 две тачке, употреба 192
 дворниште 17
 девере и деверу (вок.) 181
 девојкица 180
 делити мишљење: ја не делим твоје мишљење, герм. 157
 демократ(а) 146
 дериште 16
 десетина, значење и употреба 28
 деспот 207
 деца: не зна, не поштује и сл. (м. не знају, не поштују) 252
 дијесно, неправ. 153
 дикција: дикција и интерпункција 161-162; природност дикције 162-163
 „дин“ (= динар) 71
 дипломата 149

директорица 202
 „дневни хлеб“, израз 8
 доба 186
 добротвор 248
 добротинство 232
 довољан 28
 дозволити, русизам 32, 154
 дозвољавати, русизам 32
 дојам, варв. 118
 докторица 202
 докторка 204
 долажах 155
 долазах (неправ. имперф.) 155
 доле и долу (вок.) 241
 доловачки 61
 дољњи, пров. 188
 домаћи се чега, герм. 186
 донесен 123
 донешен, неправ. 123
 допунити 32
 допустити 32
 достатан, варв. 28
 дочепати се 186
 Драгоје 135
 дражити 118
 Драшко 134
 дрвѣта: дрвѣће 75
 дрвѣће 75
 дрвље 75
 дрво 75
 држѣћ, значење 4
 дрозгу (вок.) 106
 другог јануара 68
 друкше, пров. 156
 дрхтав м. дршћућ 2
 дрхтѣћѣ (руке), значење 5
 дрхћала м. дрхтала 28
 дршћући (у дршћућој руци) 2
 дубоко освѣдочен, герм. 219
 дубровачки 61
 дуваниште 17

Ђ

ђ м. џ (изговор) 65
 љубриште 17

Е

евангелик 191
 евангелиста 191
 евангелички 191
 евидентан, варв. 93
 елементарност, порекло и изговор 11
 енервирати се, порекло и значење 11
 енклитике: губљење њихово у слов.
 јез. 112
 етацистички изговор неких речи 172

Ж

жабац 203
 жарковачки 62
 жбуње 76
 жбунови: жбуње 76
 жвакати-жваћем 255
 жватати-жваћем 256
 ждребарник 210
 жежељ 237
 желити м. желети 89
 жети 88
 живинџарник 209
 живот речи 268-272
 жњети 88
 жртвовање се в. се

З

за + инфинитив: за јести, варв. 252
 заветина 138
 завиђати-завиђам, пров. 216
 зависити 59
 завладавање, неправ. 122
 завладавати неправ. 122
 завлађавати 122
 завор, значење 32
 заворје 32
 заворница 32
 заврзивам 125
 заврзивати-заврзујем 125
 заговарати, значење 123
 загорчавам 125
 загорчујем 125
 загребачки 61
 задушно (прил.), пров. 56
 зајети-зајем 184
 заимати-заимадем, пров. 91

заимавати 91
 заинатити се 58
 заинтачитити се, значење 58
 заменути-заменити, неправ. 255
 занихати-занишем, пров. 58
 закупити 58
 заповиједати: господарево је заповије-
 дати, варв. 168
 запорка, пров. 59
 запрети-запрем 88
 запријечити 58
 „за причу“, значење 79
 запутити се 122
 зар: не видиш ли зар? употреба 125
 зарезивати кога, значење 281
 засада (имен.), варв. 121
 застрети—застрем 88
 сасунчићи (имен.) 64
 затвореност вокала 98
 затим 118
 затрти 88
 захваљујем! 83
 збориште 18
 згранути се 80
 згранов (имен.) 80
 згранут, значење и постанак 80
 зграњивати се 80
 згоропадити се 80
 „Зец“ (име возу) 69
 зечарник 210
 Златко 135
 злогук 248
 злотвор 248
 злочинство 232
 змаје (вок.) 106
 знан, значење 102
 знанац 102
 знат 102
 знатижељан, неправ. 32
 значење гл. прилога 5
 значење неколико туђих речи употре-
 љених од наших класичних писаца
 47-50
 значење неких стихова у народним
 песмама 214-215
 значење падежа: подела у групе 113
 значење придева 5

зор 157
зорно (прил.) 157
зуб, значење 263

И

ибришим, значење и порекло 47
Иван-бан! (вок.) 107
играјући (прид.) 3
играјући (прил.) 3
игралоште 18
идеалист 146
идеалиста 146
идући (прид.) 3
иђу (3 л. през. мн.), пров. 57
ижљубити м. изљ- 190
иза: иза како(=пошто), варв. 189
изведенице од имен. академија 246-247
извинити се 32
извједљив, варв. 120
извједљиво, варв. 120
изврстни, неправ. 119
изглед: он нема изгледа на успех,
герм. 158
изговор гласова у књижевном језику 66
изгорео (прид.) 35
изгрижен, неправ. 123
изгризен 123
издржавати 92
изложба, значење 269
изљубити 190
изнемогли (прид.) 35
изнемоћи 35
изнимка 189
изоглосе 259
изофоне 259
изравно (прил.), пров. 158
Илир 200
йлица, порекло и употреба 235
иманантно, порекло и изговор 11
име Београда 213-214
имена планета: њихово писање 126
имена словенска за новце 212-213
император 176
импоновати, варв. 228
ивжењер 253
инжињер 253

инжињерица 204
инжињерка 204
инструментал употребљен према рус. 188
интелегенција, неправ. 119
интелигенција 119
интернист(а) 146
искам м. иштем 156
„ископнети кокошку“, значење 279
испали (с испалим јагодицама) 35
испасти 35
испитивање порекла облика индоевроп-
ских језика 110
испослати, герм. 59
испоставити се, герм. 92, 127
испуцати и испуцати се 36
иставити, значење 120
иставити, герм. 155
исцрпити, пров. 189
исцрписти 189
Италијанин 201
итаистички изговор неких речи 172
итко 186
ишчилети 35
ишчиљели (прид.) 35

Ј

јаковачки 61
јамчити 186
јат: замена кратког јата иза *p* у јужном
говору 177
јахати 253
јашити-јашим, неправ. 59, 253
јеванђелист 147
један предлог за неколико назива 209-210
једва да: једва да сам га познао, не-
прав. 216
једрилица м. једрећа лађа 6
језик у уџбеницима за српскохрватски
језик 150-154
језичко осећање и језичко знање 40-43
језовит 148
јежовит 148
језуит 146
је ли в. ли
„јер да“, пров. 217
јечмиште 17

Југословен 200
 Југословенин 201
 јунаков, значење 223
 јунаково је борити се, варв. 165
 јуриста 145
 јуричек (име новцу) 212
 јурнј (име новцу) 212

К

к, з, и х код неких именица 222
 кад: као узрочна и временска свезица 104
 кадити: није твоје кадити, варв. 166
 кадионица 77
 казан (казна), арх. 217
 како иде? герм. 218
 калифа 146
 камен 74
 каменови: камење 74
 камење 74
 камивал 249
 камо (прил.), употреба 20
 канцелиста 145
 „као под мост“, значење 283
 „као у воску“, значење 283
 капати в. рђа
 капела, порекло 271
 капиталист 148
 капиталиста 145
 Караџић: његов поглед на уједначавање облика у књиж. јез. 258
 Катунска Нахија 206
 качкаваљ, образовање 190
 кашкавал 190
 кашкаваљ 190
 кватр, варв. 170
 кестени: кестење 75
 кестенови 75
 кестење 75
 кидати с политиком, герм. 218
 кисели (кпус) 124
 кисео (кпус) 124
 китица, значење 90
 кладоница 77
 класобер 248
 кленови 76
 клење 75
 клепало (имен.) 236
 клерик 133
 клизалиште 18
 кључао (прид.) 35
 кључаоница 32
 кнез 207
 Книћанине (вок.) 125
 Книћанину (вок.), неправ. 125
 књижевни језик в. наш књижевни језик
 кобиларник 210
 кожодер 248
 козарник 210
 козомор 248
 кокошарник 209
 кокошињак, значење 209
 колач, порекло и значење 241-246
 колерик 133
 колеричар 133
 коли (прил.) пров. 29
 колиба, порекло 43
 коло (= доживотна робија) 71
 коловоз 249
 колодвор 248
 коломаз 248
 колут 242
 комет 148
 комоција, значење 11
 конгрес 208
 конопљиште 17
 концепција, порекло и изговор 11
 концентрисати, обл. 12
 коњарник 209
 коњицу (вок. од коњиц) 106, 125
 коњице (вок. од коњиц) 106
 коњу (вок.) 105
 копајући (прил.) 3
 копије грчких и лат. речи у нашем језику 232
 копљиште 17
 корист 117
 корјенчић 177
 косиште 18
 костолом 248
 котлокрп 248
 кофер, порекло 191

коштани 75
 коштати: много нас је муке коштало,
 варв. 117
 крабуља, значење 32
 краварник 210
 краљ, порекло 174
 краље (вок.) 106
 краљевати 171
 краљу (вок.) 105
 кратељ 237
 крволок 248
 крвопролиће 251
 крзмати, арх. 57
 кривина: кривину и кривину 54
 криж 171
 критик или критичар 99-100, 133-134
 критичар 99
 крјепост 177
 крмељ 237
 крпељ 237
 крстити (се), значење 78
 крштени 78
 кување, значење 269
 куд (прил.), употреба 22
 купалиште 18, значење 236
 кџпало, порекло и употреба 235
 кџпаоница, значење 236
 купељ 234
 кушински 62
 купка, значење 237
 купусарник 210
 Курте и Курту (вок.) 241
 кут 270
 кућа, порекло и значење 270
 кућиште 17
 куфер 191
 кучкодер 248

Л

лабараторија, неправ. 217
 лабораторија 217
 лагахан, пров. 219
 лакерда, значење и порекло 47
 лакоатлетичар 133
 ланиште 17
 латентан, варв. 93
 легати-лежѐм, значење 254

лежеће (благо), значење 5
 летећи (прид.) 3
 летећи (одред), значење 5
 лешкопољско племе: место његова жив-
 љења 113
 ли: „је ли“ м. „да ли“ 217
 лингвистички атласи 259
 липсати-липсам, неправ. 56
 лйса 73
 лисаст 73
 Лисац (планина) 73
 лисина 73
 лист 72
 листови: лишће 72
 лицеум 206
 лишће 72
 лобања, употреба 223
 ловиште 250
 ложионица 77
 лојен, пров. 218
 лојеница, пров. 218
 лоптање ногом 248
 лубања 223

Љ

Љубицин, неправ. 302
 љубопитљив, 154
 људиште 16

М

маковиште 17
 малнциозан, варв. 186
 манастириште 17
 Марицин, неправ. 220
 маска 32
 мастионица 77
 матида (име новцу) 213
 махуна 32
 мачак! (вок.) 239
 маче (вок.) 180
 мачку (вок.) 105, 125.
 мек 189
 меланхолик 133
 меланхоличар 133
 мерити са 121

месец: месеци и месеца (у ген. мн.) 256
 метафорско исказивање мисли 270
 метуљ (име новцу) 212
 механичар 133
 мехк, пров. 189
 мизантроп 99
 милионар 96
 милионер 96
 Милицин, неправ. 220
 Милоше (вок.) 106
 Милошу (вок.) 105
 миријевски 62
 миришити—миришим, пров. 59
 мисионар 96
 мисионер 96
 митрополит 147
 митрополита 147
 Мишко 135
 мишомор 248
 млевен 117
 млевити м. млети 156
 многобројни 127
 множина, обична и збирна 72
 могућ (прид.) 3
 мџгџћ и мџгџћ, значење 4
 могућан 4
 мозгу (вок.) 106
 моје је заповједати, варв. 168
 мџре и мџре 190
 мрзао (прид.), арх. 157
 мрс 242
 мудрословље 228
 мучњак 271

Н

на † предл.: на и око куће 57
 на (употреба према немачком): обра-
 тити се на кога 58, предвео га на
 полицију 57, умрети на туберкулози
 30, фртал на два 170
 набожан, варв. 187
 набујали (прид.) 38
 наводни знак, употреба 191
 наводно (адв.), герм. 30
 наворан, пров. 216

надлештво 266
 надовезати 32
 надокнадити 32
 надопунити, значење 32
 назвати, значење 159
 назор, чехизам 190
 најавити, значење 215
 најкасније 123
 најкашње, пров. 123
 најчистији 89
 најчишћи, неправ. 89
 налагати, герм. 191
 налажах (имперф.) 155
 налазах (имперф.), неправ. 155
 наложити, герм. 191
 наљудити 123
 нами (замен.), арх. 125, 151
 нанáродити 123
 нападан (прид.), герм. 32
 нападно 57
 напанути - напанем, пров. 91
 напојиште 18
 напрам(а), пров. 123
 напустити, значење 27
 напутак, пров. 158
 напучен м. насељен 123
 напучити 123
 папуштити, пров. 190
 нарав 232
 на ратној ноzi, герм. 91
 наредити 191
 нарјечје 179
 насељена 142
 насипује м. насипа 187
 насипрема (предл.), употреба 276
 Наставци—именички: *ишџе* (išče, išče)
 13-19, *ница* 18, *ионица*, *аоница* 76-77,
ер, *ар* 96, *ик* 100, *дак*, *џак*, *чак*,
џак, *сак*, *рак*, *џак*, *чац*, *џац* 107,
ик, *ичар* 133, *слав* 136, *а* (у страним
 речима) 145, *џ*, *џа* 146, *ић*, *ич* 160;
ин 201, *ка* 203, 237, *ева* 203, *ица*
 204, *ељ* 237; придевски: *ачки* 62,
ски 142, 233, *ов*, *ев* 233; глаголски:
еџи, *иџи* 87
 настојати се, неправ. 155

- насушни (прид.) 50, 277-278
 „насушни хлеб“ и „свагдањи крух“ 6-9
 насушно (питање) 7
 наужити се - наужих се, пров. 254
 научавати - научавам 90
 нафака, варв. 90
 нахија 206
 начинити 31
 наш књижевни језик 1-6
 наштампати, значење 280
 неваљао (прид.) 35
 невјесела, неправ. 153
 недостајати 117.
 нежица (име новцу) 213
 незнан 100
 незнани јунак 100-102
 немштина 188
 непознат 100
 непознати војник 100
 не стоји да сам, герм. 58
 нетко, арх. 186
 Нешко 135
 нешто (као прил.) 87
 ни: ни не + глагол 32, однос „ни“ према предлозима 84-86
 низакуд 87
 није - већ (није - но, није - него): то није већ ратна странка, варв. 187
 нико 85
 никоговић 86
 ниодакле 87
 нипошто 87, 124
 нитко (зам.), арх. 186
 ниуколико 87
 нишан, значење и порекло 95, 421
 нишанити, значење 96
 ништа 85
 новелиста 145
 нџвина м. новине 31
 ноги (дат. јл. од нога) пров. 180
 ногица 180
 ноголоптање 251
 ногомет 248
 ногометање 251
 ногометац 251
 ногометац 251
 ногометачки 251
 ногометни 251
 ногометница 251
 ногометнички 251
 ногомеће 251
 ногоступ 248
 нџсѣѣ̄ (жена), значење 4
 носити се мишљу, герм. 156
 носити одговорност, герм. 253
 носу (вок.) 181
 нудити 186
 нуђати, пров. 186
 нузгредно, пров. 89
- О**
- обитавати, русизам 121
 обични послови м. текући п. 2
 облачионица 237
 облик Југословен 200-201
 облутку (вок.) 239
 обнародовати, рус. 189
 обнашати, пров. 188
 обожавам 156
 обожајем, неправ. 156
 обрађени (прид.) 39
 обрађива м. обрађује 29
 образина 32
 обрђанити 63
 обранити 64
 обрастао (прид.) 34
 „обрати бостан“, значење 282
 овди, неправ. 151
 овисити 59
 овне—овну (вок.) 241
 овсиште 17
 овчарник 209
 огњиште 17
 огорелиште 18
 џгријѣ̄ло (прид.) 35
 обрђанити: обранити 63
 одвијачи 71
 одгодити в. одложити

- одевање 55
 одевати и одевати се 55
 одјутрити, значење 63
 одложити, значење 27
 одолети + акуз (цркву и сл.), русизам 56
 одуховљен, значење 224
 одухотворен, значење 224
 одушевљен, значење 224
 оженити (девојку), герм. 155
 оженити се 119
 оживели (прид.) 38
 ђјађели (прид.) 38
 океанографски институт 206
 окорити 178
 окорјети 176
 окретање 55
 ђмилели (прид.) 38
 опкладионица и тим поводом о именицама на -нионица, -аоница 76-77
 оплећку (вок.) 106
 о подну, неправ. 118
 опонашати, пров. 64, 121
 оправдавајући 121
 оправдајући, неправ. 121
 опрашћати-опрашћам, неправ. 219
 орање, значење 269
 ораји (од орах), неправ. 158
 ораси 75
 Орашје 75
 осебина, пров. 92
 оседети м. оседити 87
 оспромашели (прид.) 35
 осиромашити 35
 оставити 27
 ђстарао (прид.) 35
 ђстарео (прид.) 35
 оствиште 18
 „осушити опанке некоме“, значење 282
 отац! (вок.) 107
 отвореност вокала 98
 Оточцу (вок.) 106
 отпутити се, пров. 122
 отсуство 191
 отсуство 191
 офанзива (м. офензива), порекло и значење 11
- очигледан 93
- П**
- пђдавица м. падајућа болест 6
 пђдајђћђ (звезде), значење 5
 падалиште 18
 паднути-паднем 91
 пали (прид.) 36
 палиште 18
 панађуриште 17
 панути-панем, пров. 91
 панчевачки или панчевски 60-62
 паразит(а) 218
 парионица 77
 паришки, рус. 219
 париште 18
 партикуле: ђихова природа 113
 партицип презента, употреба 2
 парфим, варв. 122
 пђс (у футболу) 249
 пасиште 18
 патку (вок.) непр. 105
 патријар 147
 партијара, пров. 148
 патријарак, пров. 148
 патријарка, пров. 148
 патријарх 147
 патријарха 148
 пачђвук 48
 пачавице 48
 пачалуци, значење и порекло 48
 пђче (вок.) 180
 пашалук 206
 педагог 99
 Пемац 260
 пемски 260
 перионица 77, 237
 петеро, пров. 30
 пивничар 133
 пијеску (вок.) 106
 пилићарник 210
 писару и писаре (вок.) 106, 181
 пјевајући (прид.) 3
 пламени: плам 75
 пламенови: плам 75

- пламење 75
 пламови: плам 75
 плачљиви м. плачући 2
 плачни м. плачући 2
 плачући (глас), значење 5
 плејада, значење 11
 плетени (прид.) 39
 пловећи (придев), употреба 2
 пловчарник 210
 плочобаша, значење 281
 пљуваоница 77
 по (као германизам): примећен по стра-
 жару 56, мирисати по парфиму 122,
 две и по киле 170
 побеснели (прид.) 38
 побјегли (прид.) 36
 поваћати се - поваћам се, пров. 188
 повторити, русизам 122
 погача 242
 погибељ 237
 погоропадити се 80
 погрешити 117
 погрешно тумачење једног стиха н.п. 284
 погрјешка 177
 подбули (прид.) 38
 поднадули (прид.) 38
 подне 118
 поднипошто, неправ. 124
 подобан, варв. 118
 подражавати 118
 подручје 266
 подучавати 252
 пост 148
 позвати, употреба 159
 познаник 102
 познат 101
 позоришни језик: о утврђивању типа
 једног књиж. јез. и о изговору гласова
 и речи уопште 65-67; грешке у
 изговору гласова: *ћ, ч, њ* и *џ* 129;
 грешке у изговору гласова: *ш, ж,*
л, љ, њ 130-131; о акценту 131-132
 позорност, варв. 122
 поименичавање придева 144
 појава гласа *н* и *р* у извесним речима
 где их није било 114
 појштите 18
 појмити 233
 покрстити (се), значење 78
 покрштени 78
 покус, чех. 217
 пола: пола два сата, герм. 170.
 полијегати, значење 254
 политичар 133
 помрчао (прид.) 34
 помрчати 34
 поносан бити на некога, герм. 252
 попримати, значење 31
 порасли: у пораслог лука 35
 порекло основне словенске акцентуа-
 ције 112
 посезати 220
 пасивни генитив: његова зависност од
 инфинитива 164-168
 посизати, неправ. 220
 последњих месец дана м. последњи
 м. д. 256
 потајно 285
 поткрижати, пров. 253
 потамнели (прид.) 38
 потпомогнут 252
 потпоможен (од потпомоћи), неправ. 252
 потрага, пров. 122
 потребни 51
 похмилети, пров. 220
 поцрвенели (прид.) 35
 почађавели (прид.) 38
 почам, арх. 59
 почети-почтем, пров. 157
 почитовати, арх. 158
 почивалиште 18
 почитати-почимљем, пров., 253
 починити 32
 пошаст (имен.), пров. 30
 пошто: као узрочна свеziца 95, 103-105
 праведни (судија) 124
 правопис: писање назива закона, статута
 и сл. 205, писање административних
 назива 205-206, писање установа 206,
 224, 264-268, писање титула 207,
 писање појединих покрета, ратова и
 сл. 208, писање планета 224
 Праг или Прага 260-261
 прама (предл.), пров. 185, његова упо-

- треба 273-276
 праоница 77
 прашку (вок.) 107
 први јануара или први јануар 68-69,
 114-116, 169
 први сијечња 68
 пре- и при- код код неких речи 136-140
 пребећи (као прелазни гл.), неправ. 57
 превађати-превађам, пров. 220
 преглавак-приглавак, употреба 140
 предвести, герм. 57
 преворница 32
 предак 120
 предика в. придика
 предioniца 77
 предии се-придићи се, употреба 137
 предлог на неколико низива 209-210
 предлози: према односним заменицама
 84-86, према неким одричним прило-
 зима 86-87; према одричном броју
 ниједан 87; употреба предл. *према*
 273-276
 пређа (предак), покр. 120
 према 123, 273
 предобити-придобити, употреба 137
 предодба, значење 94
 предругојачити 139
 предузети потребне кораке, герм. 119
 прежити-прежим неправ. 253
 презати-прежем 253
 преиначити 139
 прекинути с политиком, герм. 218
 преклати-приклати, употреба 137
 препуручати-препоручам, пров. 30
 пресести-присести, употреба 138
 преслава-прислава, употреба 138
 преставити - приставити 219
 претварање 138
 претварати се-притварати се, употреба
 138
 претварач 138
 претворица 138
 претворник 138
 претворно 138
 претоп — притоп, употреба 139
 претопити 140
 претстати, герм. 255
 преуредити 139
 префикси в. пре- и при-
 преша, варв. 219
 прибежиште 18
 привидан 139
 приглавак 140
 приглуп 139
 придика, варв. 253
 придобити 137
 придржајем м. придржавам 29
 признавајући м. признајући 123
 прилећи 139
 примити 31
 пристао (прид.) 35
 пристаниште 17
 присуство 191
 присуство 191
 притајити се 139
 притворан 138
 притварати се 138
 притворност 138
 притоп 140
 причест 272
 приштевски 62
 проведба, герм. 59
 прождерати 88
 прождрети 87
 прокисао (прид.) 35
 промашити 117
 прописати, рус. 223
 просташтво 228
 проти (предл.), пров. 92
 протицати кога (што), неправ. 29
 проузрочити, пров. 220
 проучавање развитка књижевних језика
 231
 проучавати 90
 професорица 202
 професорка 204
 прстенови: прстење 74
 прстење 74
 пруга (= пут) 70
 псе, псу (вок.) 241
 психа народна у језику 232
 психички процеси у стварању семан-

тичких копија 233
 психологија језика и итерпункција 109
 псу (вок.) 106, 181
 пчеларник 210
 публика, варв. 228
 пунџа 126
 пустити 190
 пут-и 128
 „пут за уши“, значење 282
 пѹтујућѢ (друштво), значење 5
 пушкет 249
 пуштити, пров. 190, 221

Р

рабаџија 269
 рѧд-рѧду 93
 радионица 77
 радни (прошли) гл. придев: променљивост његова 33-39
 рађа (имен.), пров. 29
 рађе (адв.), пров. 220
 ражљутити 190
 ражљућен м. разљ- 190
 разбољен, неправ. 124
 разбољеност 124
 разбољео се м. разболио се 254
 разгранали (прид.) 36
 раздерати 88
 раздрети 88
 различан: различит и разни 95
 различит, значење 95
 разљутити 190
 разљућен 190
 размакњивати-размакњујем, неправ. 187
 разни, значење 95
 рамљати м. храмљати 157
 рат 208
 ратиште 17
 рђа: рђом кап'о 214
 ревандикација, порекло 11
 рѧд-рѧду 93
 редати: ређати 158
 редовни послови м. текући п. 2
 ређа 177
 резати 176
 репиште 17

реченице: њихова класификација у групе 113
 речи: васељена, васиона и васиљена, њихова употреба, значење и порекло 140-145
 речина 177
 речца 177
 рзати - ржем 117
 риболов 249
 рисати, варв. 29
 рјеђи 177
 рјечина 178
 рјечица 176
 рјечник 176
 рјешење 176
 род именица: владика, судија и сл. 255
 „Родна реч“ 24-26
 рокчић м. ручица 180
 романиџа 269
 рука, значење 263
 рукица м. ручица 180
 рукодрж 249
 рукопис 248
 рукосад 249

С

с и са (предл.): њихова употреба 119, 224
 саблазан 30
 савест 232
 савет: професорски савет 207
 савремени живог нашег језика 69-71
 садањи 51
 садашњи 51
 сајмиште 17
 самлети 117
 самосталност (независност) речи 114
 сангвиник 133
 сангвиничар 133
 саставити 31
 сатрети м. сатрти 87
 сатрти 88
 сачинитељ 31
 сачинити, значење 31
 сашивати 187
 свагдања (потреба) 7

- свагдањи 50, 51
 свакидашњи 50
 сваких месец дана м. сваки м. д. 256
 свем(у): у свем(у) граду 125
 свеопшти 188
 „свет уопште“ 228
 свињарник 210
 свјезати, неправ. 153
 сво (замен.), неправ. 119
 свом: у свом граду (м. у свему гр.), неправ. 125
 свратиште 18
 се: неправилна употреба 55, 94, 158, 216
 севаб м. севап 92
 седиште 18
 седмеро, пров. 30
 сезати 220
 секириште 18
 селиште 17
 семантичне промене у речима 230
 семениште 17
 сенокос 249
 сермија, значење и порекло 48
 си (дат. јд. замен.), арх. 31
 сићи се 60
 сио (од сјести) 121
 сипајући (прил.) 3
 сиром! (вок.) 107
 сиромашу (вок.) 181
 сиромаше (вок.) 181
 сирота: сироту и сироту 54
 сјати и сјати се 35
 сјео (од сјести), неправ. 121
 скакалиште 18
 склониште 18
 сконцентрисати, обл. 12
 „с коца и с конопца“, значење и постанак 81
 скупштина, значење 269
 Славѣн 200
 Славенин 200
 Славјанин 201
 Славјенин 201
 слаткиши 243
 сличан 118
 сличност метода историје језика, историје народних традиција, ликовних уметности итд. 112
 Слѣвѣн 200
 Слѣвенин 200
 словенство 208
 сломе (3 л. през. мн.) 159
 сломију (3 л. през. мн.), неправ. 159
 служба: управна служба 228
 сљедовати 190
 сљубити 190
 смељан, неправ. 117
 сметиште 17
 смисао -смисла 189
 смрзли (прид.) 35
 смрзнути 35
 смрзнути се 184
 снатрити 125
 снаха 126
 сноп 74
 снопље 75
 снопови: снопље 74
 сојсузе (вок.) 241
 соколак! (вок.) 107, 239
 солотук 248
 сората̄ (ген. мн. од сорта) 221
 софист(а) 146
 спаваћи (прид.) 3
 спаваоница 77
 спиритуелно, порекло и изговор 11
 сподоба, пров. 59
 спопанути-спопанем, пров. 91
 спортска терминологија 247-251
 справа, значење 243
 справљеница 243
 спрема (предл.), употреба 276
 сразити се, варв. 185
 срез врачарски 205
 сремачки 93
 сремички 93
 сремички 93
 срећа, постанак и значење 271
 сродство великих језичких група у свету 111
 српскохрвастина, неправ. 188
 стајати: добар стајати, герм. 186
 сталан 90
 стално (прил.), значење 254
 становит, значење 90

- стајањ (прид.) 3
 становиште, обл. 15
 стар: петнаест година стар, герм. 189
 старање 55
 старачу (вок.) 107
 старити 178
 старјети 170
 старјешовати 178
 створити 31
 стеница, порекло 270
 стеничарник 210
 стилистике 154
 стилске фигуре 270
 стихови у народној песми, значење 183-184
 стојати добар, герм. 156
 столарица 203
 страшило 30
 стривā (прид.) 144
 стрйна 144
 стрјелица 177
 стрниште 17
 строжи (а не: строжији) 63
 струја, значење 93
 структура и променљивост морфолошких система 114
 судија 255
 судити кога м. судити коме 60
 сукобити се 185
 суплентица 202
 суплентовица 204
 сусрећати, неправ. 57
 сусрести 187
 сусретају (3 л. през. мн.), неправ. 187
 сустав 228
 схватити 233
- Т**
 табијасузе (вок.) 241
 тадањи 51
 тадашњи 51
 такум, значење и порекло 48
 тарем (од трти) 88
 ташта 126
 таштина 256
 тачан 93
 тачка 93
 тинта, герм. 121
- тко (зам.), а҃.ч. 185
 трамвајџија 269
 трговкиња 202
 треба (именица) 84
 требати, употреба 120
 трећи међународни лингвистички конгрес у Риму 108-114
 трем 88
 тржиште 17
 тријеба (имен.) 84
 теглѣњ, значење 4
 текућа (вода), значење 4
 текући послови 2
 телеграфиста 145
 темљ 94
 темљан, значење 94
 темљити 94
 теоретик 133
 терминологија (о њеном стварању) 1
 тетак! (вок.) 239
 тетка 126
 тече (вок.) 105, 180, 239
 тобоже 30
 „томе није тако давно“, герм. 122
 топ 211
 топал 36
 топлица, употреба 235
 тополе: топољак 76
 топољак 76
 топомет 250
 тор 209
 точан 93
 точка 93
 точку (вок.) 106
 транболос, значење и порекло 49
 трапист 149
 траписта 149
 трнокоп 250
 трномет 248
 троје, употреба 91
 трпљети 177
 трти 87
 трубачу (вок.) 105
 трупље 74
 трупови: трупље 74
 туђице: начин на који их треба уклањати 225-228, 261-264
 турбан, значење и порекло 49

Њ

Њ м. ч (изговор) 65
 њелав 73
 њесар, порекло 175
 њудоредан 186

У

у + предлог: у или *преди* кафаном, неправ. 57
 увели (прид.) 38
 увече (прил.) 255
 уговорити 56
 угурсузе (вок.) 241
 угурсузу (вок.) 106
 уживљавам 125
 уживљујем 125
 узаврели (прид.) 38
 узајамни утицај међу језицима као узрок нових особина 109
 уздржавати кога, значење 92
 уздрхтали (прид.) 2, 38
 узнемиравам 125
 узнемирујем 125
 узору (прил.) 255
 уједначеност граматичких облика 238
 ујна 144
 ујна (прид.) 144
 ујутру (прил.) 255
 уливати поштовање 228
 умиваоница 77
 умрети на... в. на
 умрли (прид.) 35
 унићи-унићем, пров. 58
 унутри (прил.), пров. 221
 уочи (предл.) 124
 упадљив 32
 упадљиво 57
 упадно (прил.), герм. 57
 упораба, пров. 119
 упослити 124
 употреба 119
 употребљавам 125
 употребљујем 125
 упошљавати 124
 „у причу“, значење и постанак 79
 упркос 128
 упустити 190

упуштити-упуштим, пров. 190
 ура, варв. 170
 усахли (прид.) 38
 усијали (прид.) 36
 ускрсли (прид.) 36
 успркос 128
 установа, значење 266
 устао (прид.) 35
 устију (ген. јд. од уста), пров. 218
 утаначити, варв. 56
 утврдити се 92
 утисак 118
 утјече (аор.), неправ. 153
 уточиште 17
 утрти 88
 ухитити-ухићен, пров. 122
 учениково је учити се, варв. 165
 учитељица 204
 учитељка 204
 уштрб, рус. 154

Ф

фалити, варв. 117
 фантаст(а) 146
 фела, варв. 185
 физик 134
 физиолошки моменти: њихов значај за развита гласова 113
 физичар 134
 филозоф 99, 133
 филозофија 228
 филолог 99
 фонетски симболизам 110-111
 „фракар“ (= кицош) 71, 283
 Франкопанов, значење 2
 франкопански, значење 223
 французу (вок.) 105
 фртал на два, герм. 170
 фузбал 248
 функција придева у индоевропском јез. 113
 функционер 96
 функционер 96
 футбол 247

Ж

Халаху (вок.) 106
 хамām, порекло и употреба 235
 харамбаша 281
 харбија, значење и порекло 49
 хасна, варв. 117
 „хвала лепа!“ и „хвала лепо!“ 81-84
 хипокористични називи 135
 историк 133
 хладолеж 248
 хлебождер 248
 хмилети, пров. 220
 храмљати 157
 храстови 75
 храшће 75
 хришћанин 208
 хрзати - хржем, неправ. 117
 хрпа 185

Ц

цар: његова замена у Св. писму са
 краљ 171
 царе (вок.) 106
 царовати 171
 царство 171
 цветан 134
 цветаст 73
 Цветко 134
 Цвето 134
 цвећарник 210
 целисходан 217
 цене нашој обући: наше цене обући,
 значење 154
 црвоточ 249
 црквиште 17
 црни (лук) 124
 црно (вино) 124

Ч

чавле, чавлу (вок.) 241
 чалма 49
 часку (вок.) 106
 чахура 32
 чески, неправ. 216
 честит 272

честитати 272
 честица 272
 честитка-честици 222
 четверо, пров. 30
 четврт 170
 чешки 216
 чешљан 39
 читаоница 77
 четобаша 281
 читати, значење 270
 чишћи, неправ. 89
 чобан! (вок.) 107
 човек-човека и човек (човек)-човека 53-55
 чоечиште 16
 чорболок 248
 чувати постелу, герм. 185
 чудовиште 16, 30

Ш

Шапцу (вок.) 106
 шаховски језик: неке његове особине
 210-212
 шестеро, пров. 30
 шеталиште 18
 шибенички 62
 шибенски 62
 шибљак 76
 шибље: шибљак 76
 шивати, пров. 187
 школа, пореко и значење 269
 шиподер 248
 шити 186
 шљедовати м. сље- 190
 шљиве: шљивак 76
 шљубити м. сљу- 190
 шодер, варв. 187
 шта, употреба 95
 штедети с хлебом, варв. 218
 штедионица 77
 штедити м. штедети 89
 што, употреба 95
 штрикати, герм. 121
 шурак 126
 шџт (у футболу) 249, 259

Д. В.

ЧИТАОЦИМА

Готове су платнене корице са златним натписом и за II годину Нашег језика. Ко жели да му се корице пошаљу нека уз претплату пошље и 6 дин. за корице.

Цела II година у платненом повезу стаје 40 дин.

Молимо читаоце да обнове претплату, а оне који је још нису послали — да то учине. Онима који не пошљу дужну претплату неће се часопис даље слати.

Уредништво

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

излази за сада два пута годишње у свескама од 10—16 штампаних табака или у једној књизи од 16—25 штапаних табака.

Годишња је претплата 100 дин. како за Краљевину Југославију тако и за иностранство. Старије године (од 4 св.) — 100 дин.; свеске II и VII књиге засебно (тј. II 1—2, VII 1—2 и II 3—4, VII 3 4, X 4), свака по — 50 дин. Од прве књиге остао је мали број егземплара и може се добити само када се купе све досадашње књиге (I—XII).

Претплата се шаље или администрацији, Српски семинар соба бр. 3 или књижарима: Геци Кону, С. Б. Цвијановићу и Ф. Баху у Београду.

Главно стовариште књига Јужнословенског филолога: књижарница Геце Кона у Београду.

А. Белић: Правопис српскохрватског књижевног језика. Београд 1934. Издавачка књижарница Геце Кона. Цена дин. 40.

БИБЛИОТЕКА ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА:

1. *Милош С. Московљевић:* Акценатски систем поцерског говора 40.—
2. *Гојко С. Ружичић:* Језик Петра Зоранића 60.—
3. *Данило В. Вушовић:* Прилози проучавању Његошева језика 40.—
4. *Радомир Б. Алексић:* Језик Матије Антуна Рељковића 50.—

Поруџбине слати на адресу:

Универзитет, Српски семинар, соба бр. 3.